

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

STUDIA PHILOLOGICA

Філологічні студії

Збірник наукових праць

Випуск 11

Київ • 2018

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 19607-9407Р, видане Державною реєстраційною службою України 11.12.2012 р.

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Затверджено МОН України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (галузь наук «Філологія»)
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук
(наказ МОН України № 747 від 13.07.2015 р.)

Редакційна колегія:

Буніятова І.Р. — завідувач кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (*головний редактор*) (Україна);
Карпіловська Є.А. — провідний науковий співробітник Відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор (*головний редактор*) (Україна);
Бондарева О.Є. — проректор з науково-методичної, соціально-гуманітарної роботи та лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка, професор кафедри української літератури і компаративістики, доктор філологічних наук, професор (Україна);
Єременко О.В. — директор Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, професор кафедри української літератури і компаративістики, доктор філологічних наук, професор (Україна);
Жаботинська С.А. — професор кафедри англійської філології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України (Україна);
Колесник О.С. — професор кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);
Маріна О.С. — доцент кафедри англійської філології та філософії мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету, доктор філологічних наук, доцент (Україна);
Материнська О.В. — доцент кафедри германської філології та перекладу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, доцент (Україна);
Махачашивілі Р.К. — завідувач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, доцент (Україна);
Потапенко С.І. — завідувач кафедри германської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, доктор філологічних наук, професор (Україна);
Резаненко В.Ф. — професор кафедри східних мов та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);
Водак Рут — почесний професор Ланкастерського університету, доктор філологічних наук, професор (Велика Британія);
Харитончик З.А. — завідувач кафедри загального мовознавства Мінського державного лінгвістичного університету, доктор філологічних наук, професор (Республіка Білорусь);
Ухванова-Шмигова І.Ф. — професор кафедри англійської філології Білоруського державного університету, доктор філологічних наук, професор (Республіка Білорусь).

Studia Philologica (Філологічні студії) : зб. наук. праць / редкол. :
І.Р. Буніятова, Карпіловська Є.А., О.Є. Бондарева та ін. — К. : Київ. ун-т
ім. Б. Грінченка, 2018. — Вип. 11. — 138 с. — (Укр., рос. та англ. мовами).

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 11 від 21.12.2018 р.)

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Парк С.</i> Фонологічна архітектура словоформ у готській мові	4
<i>Polkhovska M., Ochkovska A.</i> The formation of raising verb argument structure in early modern English	11
<i>Криворучко Т.В.</i> Функціонування конструкції Accusative and Infinitive у ранньомовноанглійській мові	17
<i>Тугай А.Н.</i> Складні комплементні конструкції у ранньомовноанглійській мові	24
<i>Нурун О. V.</i> Principal problems of natural language processing systems	35
<i>Боцман А.В., Моренець І.М.</i> Індоевропейські та спільногерманські корені претерито-презентних дієслів	39
<i>Zinchenko H.</i> The syntactic status of oblique subject in Germanic languages	47
<i>Kalytiuk L.</i> Speaking behaviour of internet dating scammers	52
<i>Вігер О.О.</i> Деканонізація сучасної інтернет-поезії на прикладі жанру «пиріжків»	58
<i>Дячук Н.В.</i> Психологічні характеристики мовлення політичного лідера	63
<i>Zhuikova M., Yodlovska A.</i> Perceptual signs in the structure of dictionary definitions of beverages (based on the material of Ukrainian, Russian and English languages)	68
<i>Plakhotniuk Ye.</i> Lexicography: from art to science (paradigmatic perspective)	74
<i>Ренчка І.Є.</i> Лексикографічна діяльність Олекси Тихого як вияв опору мовній асиміляції	81
<i>Lysetska Y.V.</i> Primary and secondary discourse connectives analysis in the history of the English language	89
<i>Нагорна В.В.</i> «Культурний код» у сучасній іспанській мові	95
<i>Палійчук Е.О.</i> Сторітелінг в англійській соціальній кампанії з боротьби проти торгівлі людьми: лінгвокогнітивний аспект	100
<i>Сташкевич І.А.</i> Лексико-семантичні засоби вираження ставлення суб'єкта мовлення до об'єктивної дійсності в літературно-критичному дискурсі	107

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Gasparyan S.K.</i> Israel's standpoint concerning the question of the Armenian genocide	112
<i>Циховська Е.Д.</i> Видовищність реального в контексті мас-медійного резонансу (на прикладі «Снафа» Чака Паланіка)	120
<i>Боговін О.В.</i> «Старожитня сумна мелодія»: становлення куртуазного коду «fin'amor» у «Романі про Трістана та Ізольду»	125
<i>Коркішко В.О.</i> По той бік трагічного: Гамлет у масовій літературі	131

УДК 811.29'344.2(045)

ФОНОЛОГІЧНА АРХІТЕКТУРА СЛОВОФОРМ У ГОТСЬКІЙ МОВІ

Парк С.,

Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03150
sieun0725@gmail.com
ORCID iD 0000-0001-5671-4799

У статті вивчаються теоретичні засади дослідження фонологічного механізму формування фонемних оболонок словоформ готської мови. У дослідженні надаються теоретичні відомості про систему фонем готської мови в рамках кінемної теорії. Типові моделі побудови словоформ проілюстровано на прикладах найуживаніших і найчастотніших словоформ у готських манускриптах. Наведено приклади нетипових для готської мови моделей побудови словоформ.

Ключові слова: фонема, кінема, словоформа, канонічна форма, текстова частота.

Парк С.

Фонологическая архитектура словоформ в готском языке

В статье изучаются теоретические основы исследования фонологического механизма формирования фонемных оболочек словоформ готского языка. В исследовании предоставляются теоретические сведения о системе фонем готского языка в рамках кинемной теории. Типичные модели построения словоформ проиллюстрировано на примерах наиболее употребляемых и наиболее частотных словоформ в готских манускриптах. Приведены примеры нетипичных для готского языка моделей построения словоформ.

Ключевые слова: фонема, кинема, словоформа, каноническая форма, текстовая частота.

S. Park

Phonological Architecture of Word-Forms in Gothic

The article studies theoretical foundations of the study of the phonological mechanism in the formation of phonemic shapes of word-forms in Gothic. The study provides theoretical information about the phonemic system of the Gothic language within the framework of the kinematic theory. Phonemic structure of the word-form is presented as a canonical form, which is the recording of the phoneme sequence of consonant (C) and vowel (V) phonemes. The role of word-forms of each length is not the same: the most frequent are word forms in length from two to seven phonemes, while in word-forms with a length of eight and more phonemes the frequency is much lower, and word-forms in the length of fifteen to seventeen phonemes are represented by single examples. Typical models of constructing word-forms are illustrated with examples of the most commonly used and most frequent word-forms in Gothic manuscripts. Examples of construction patterns of word forms atypical for the Gothic language are given.

Key words: phoneme, kineme, word-form, canonical form, textual frequency.

Вступ. Дослідження словникового складу мови підтверджують його системний характер на граматичному та семантичному рівнях [8, с. 10]. Положення про те, що лексика є не просто множиною елементів,

а впорядкованою множиною взаємозалежних і взаємообумовлених елементів, тобто система має бути підтверджена не лише граматичними і семантичними, але й фонологічними критеріями.

Фонологія як наука виникла в кінці першої половини ХХ ст. Першою окремою підсистемою мовної системи, у середині якої були встановлені загальні принципи її будови і виявлені основні типи мовних відношень, став фонологічний рівень мови [25], який є складною ієрархією систем одиниць трьох рангів. Первинні (найдрібніші) фонологічні одиниці — кінеми — забезпечують іннерваційний механізм антропофонічної артикуляційно-перцептивної діяльності і утворюють парадигматичну систему. Їхня сукупність для кожної окремої мови є специфічною та унікальною. Друга за рангом фонологічна одиниця — фонема — є стандартним для кожної окремої мови блоком, набором кінем, що забезпечує продукування і розпізнавання звуків мовлення. Третя фонологічна одиниця — склад — є типовим для кожної окремої мови ланцюжком, блоком фонем, що забезпечує лінійну організацію потоку членороздільного мовлення [18]. «Фонологічно готську словоформу можна розкласти на ієрархію таких ярусів: основа, корінь, склад, послідовність голосних і приголосних фонем» (канонічна форма. — *Уточнення моє*) [19, р. 31].

Огляд попередніх досліджень. Структурний характер мови передбачає певну організацію його одиниць [5]. Стійкість відношень між фонемами в межах слова / словоформи залежить від структури мови. Фонологічне вивчення будь-якої мови не може вважатися повним, якщо воно завершується лише встановленням інвентарю фонем. Для повного фонологічного опису мови необхідно разом зі встановленням системи фонем виявити їх дистрибуцію. Вирішення цих двох завдань дає уявлення про фонологічну будову мови. На теперішній час є багато робіт, які аналізують дистрибуцію фонем у мовах, що належать до різних граматичних типів [5; 6; 12; 13; 20; 22; 26]. Для визначення ролі кожної фонемі в системі мови і, відповідно, щоб дати повну картину її фонемної структури К.Л. Пайк запропонував вивчати дистрибуцію фонем у фразі, слові, морфемах різних типів, складі [17]. Неперевершеним взірцем дослідження фонологічної структури кореневої морфемі в спільноіндоевропейській мові є класична праця Т.В. Гамкрелідзе та В.В. Іванова [11]. Дослідники більше уваги приділяли дистрибутивним характеристикам фонем, ніж фонемній структурі тих мовних одиниць, в яких дистрибуція фонем досліджувалася. Б. Трнка був першим, хто здійснив перший повний фонологічний опис англійської мови: він не лише встановив інвентар фонем, але й встановив моделі побудови фонологічного слова [24]. На сьогоднішній день є чимало робіт, присвячених встановленню інвентарів фонем і визначенню їх дистрибуції в різних

германських мовах у різні періоди історичного розвитку цих мов. Але бракує досліджень з фонетики і фонології готської мови: наявна лінгвістична література свідчить про відсутність єдиного підходу до встановлення системи фонем; дослідження фонемної будови слова у готській мові нам невідомі або недоступні. У цій статті ми поставили собі за мету дослідити системний характер фонемної структури словоформ готської мови, виявити фактори, які впливають на функціонування системи фонем, встановити типові моделі побудови готських словоформ у термінах голосних та приголосних фонем і визначити функціональне навантаження типових і нетипових канонічних форм. Можливості нашого дослідження обмежуються тим, що східногерманська мовна еволюція обірвалася задовго до часу появи перших писемних текстів західно- і північногерманськими (скандинавськими) мовами, що ускладнює реконструкцію системи фонем готської мови у період від розпаду спільногерманської мовної єдності, від часу виокремлення різних ліній розвитку мовних систем давньогерманських мов і до появи писемних текстів цими мовами у VIII–IX і XII–XIII ст. відповідно. **Матеріалом дослідження** послуговували словоформи готської мови, що належать до різних лексико-граматичних класів, відібрані шляхом суцільної вибірки з конкордансу готських біблійних текстів *A Concordance to Biblical Gothic by Magnús Snædal*. — Reykjavik: Institute of Linguistics, University of Iceland Press, 1998. — Part I. Introduction. Texts. — 70 p.; Part II. Concordance. — 1257 p. [23]. Основним **методом** дослідження обрано метод дистрибутивного аналізу. У деяких випадках дані конкордансу перевірялися за допомогою словника *A Gothic Etymological Dictionary by Lehmann Winfred P.* Based on the 3rd. edition of *Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache by Sigmund Feist*. — Leiden: E.J. Brill, 1986. — 712 p. [15].

Результати дослідження та обговорення. Перш ніж розпочати дослідження фонемної архітектури словоформ у готській мові, доцільно визначитися з інтерпретаціями фонологічної системи цієї мови і, відповідно, з різними встановленими дослідниками фонемними інвентарями [2; 3; 7; 9; 10; 14; 16; 18; 19; 21; 27; 28]. Необхідно також вирішити питання про розрізнення понять «слово», «словоформа» і «лексема». У лінгвістичній літературі з фонетики і фонології давньогерманських мов мовиться про те, що не існує єдиної думки щодо системи фонем готської мови. Із запропонованих різноманітних фонемних інвентарів ми обираємо підсистему голосних фонем готської мови (*Таблиця 1*), розроблену із застосуванням кінемної теорії В.Я. Плоткіним [18]:

Кінемна матриця голосних фонем готської мови

Модальні кінеми	Локальні кінеми	
Піднесення	-	Задньорядності
+ високого піднесення	/i/	+/u/
--	/e/	/o/
++	/ɛ~ɛi/	/ɔ~ou/
+ широкого піднесення	/a/	

У наведеній нижче Таблиці 2 нами використовується система приголосних фонем, яку було встановлено із застосуванням кінемної теорії [1].

Таблиця 2

Кінемна матриця приголосних фонем готської мови

ФОНЕМИ																				
Кінеми	p	t	k	k ^w	f	θ	s	h	h ^w	b/v	d/ð	z	g	m	n	ŋ	w	r	l	j
зімкненість	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+/-	+/-	-	+	+	+	+	-	-	-	-
проточність	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-/+	-/+	+	-	-	-	-	+	+	+	+
шумність	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
сонорність	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
лабіальність	+	-	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
зацентральність	-	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+
задентальність	0	0	0	0	0	-	+	0	0	0	-	+	0	0	0	0	0	+	-	0

Що стосується понять «слово», «словоформа» та «лексема», то ми, услід за І.А. Мельчуком, вважаємо, що «Слово — це або словоформа, або лексема. Словоформа — це окремий випадок мовного знака (множинність, яка складається із сигніфіката, сигніфіканта та синтактики. Лексема — це множинність словоформ і / або словосполучень, що відрізняються один від одного лише словозмінними значеннями)» [4, 103].

У нашому матеріалі із 67 449 словоформ нами зареєстровано 656 канонічних форм (КФ). Моделювальна сила кожної КФ неоднакова, вона визначається кількістю словоформ, які побудовані за цією моделлю. Розглянемо перші 25 КФ з найбільшою моделювальною силою у порядку зменшення частоти в готських текстах. Ці КФ описують 51 147 словоформ, що становить 75,8 % усього нашого матеріалу.

1. КФ 1 CVC — текстова частота 9588, 14,2 % досліджуваних словоформ, напр.: *jah* — сполучн. і; *giþ* — бог; *qat* — форма 1-ої і 3-ої ос. одн. претериту індикативу сильн. дієсл. IV кл. *qitan* — приходити.
2. КФ 2 VC — текстова частота 5948, 8,8 % досліджуваних словоформ, напр.: *in* — прийм. з Д. і З. *v*, *na*, *заради*, *через*, *до*; *áir* — присл. *рано*; *aik* — сполучн. *бо*, *саме*; *us* — прийм. з Д. з, *від*.
3. КФ 3 CV — текстова частота 5227, 7,7 % досліджуваних форм, напр.: *sa* — вказ. займ.

ч. р. *цей*; *той*, *хто*; *той*, *який*; *so* — вказ. займ. ж. р. *ця*; *ця*, *хто*; *ця*, *яка*; *þu* — особ. займ. *ти*; *si* — займ. *вона*.

4. КФ 4 CVCV — текстова частота 4803, 7,1 % досліджуваних форм, напр.: *þata* — вказ. займ. с. р. *це*; *kuni* — рід, *плем'я*; *þiuda* — *народ*.
5. КФ 5 CVCVC — текстова частота 4087, 6,1 % досліджуваних форм, напр.: *wisan* — слн. супл. дієсл. V кл. *бути*, *існувати*; *sunus* — *син*; *taujan* — слабк. дієсл. I кл. *робити*, *творити*; *dalaþ* — присл. *вниз*; *haihai* — форма 1-ої і 3-ої ос. одн. претериту індикативу сильн. дієсл. VII кл. *haitan* — *зватися*, *називатися*; *riqis* — *тма*; *fadar* — *батько*.
6. КФ 6 CVCCV — текстова частота 2386, 3,5 % досліджуваних форм, напр.: *jaþþe* — спол. і, *якищо*; *fairra* — присл. *далеко*; *hairto* — *серце*.
7. КФ 7 VCCVC — текстова частота 2096, 3,1 % досліджуваних форм, напр.: *izwar* — присв. займ. *ваши*; *insahu* — форма 1-ої і 3-ої ос. одн. претериту індикативу сильн. дієсл. V кл. *in-saihan* — *оглянути*, *подивитися*; *aþran* — спол. *проте*, *але*; *unsar* — присв. займ. *наш*.
8. КФ 8 CVCCVC — текстова частота 1976, 2,9 % досліджуваних форм, напр.: *matjan* — слабк. дієсл. I кл. *істи*; *tanpat* — форма Д. в. мн. іменника *танпа* — *чоловік*; *gaggiþ* — форма 2-ої ос. мн., *презенсу* оптативу непра-

- вильного дієслова *gaggan* — *йти*; *dauhtar* — дочка; *kunpan* — прет.-през. дієсл. *знати*; *barnis* — форма Р. в. одн. іменника *barn* — дитя; *hazjan* — слабк. дієсл. I кл. *хвалити*, *цінувати*.
9. КФ 9 VCCV — текстова частота 1813, 2,7 % досліджуваних форм, напр.: *aifrau* — спол. або; *ahtau* — числ. *вісім*; *atta* — Кл. в. *Отче!*
 10. КФ 10 CVCC — текстова частота 1661, 2,5 % досліджуваних форм, напр.: *waurd* — слово; *fiuf* — числ. *п'ять*; *razn* — будинок, дім; *wigs* — шлях, дорога; *sauls* — колона; *qens* — дружина, жінка.
 11. КФ 11 CVCVCV — текстова частота 1493, 2,2 % досліджуваних форм, напр.: *habaida* — форма 1-ої і 3-ої ос. одн. претериту індикативу слабк. дієсл. III кл. *haban* — мати; *laisari* — форма 3. і Кл. в. одн. іменника *laisareis* / *laisaris* — учитель.
 12. КФ 12 VCV — текстова частота 1349, 2,0 % досліджуваних форм, напр.: *auso* — вухо; *aifei* — ім. мати; *aiwa* — форма 3. в. одн. імен. *aiws* — час, вічність; *augo* — око; *ikei* — відн. займ. я, котрий.
 13. КФ 13 VCC — текстова частота 1255, 1,9 % досліджуваних форм, напр.: *ist* — форма 3-ої ос. одн. презенту індикативу сильн. суплет. дієсл. V кл. *wisan* — бути, існувати; *ains* — числ. *один*; *aihn* — форма 3. в. одн. імен. *aihns* — ніч; *und* — прийм. із 3. і Д. *до, до того часу, поки*; *inn* — присл. *всередину*.
 14. КФ 14 CVCVCVC — текстова частота 1221, 1,8 % досліджуваних форм, напр.: *tanagein* — форма 3. і Д. в. одн. імен. *tanagei* — *безліч, натовп, народ*; *himinis* — форма Р. в. одн. імен. *himins* — *небо*.
 15. КФ 15 V — текстова частота 658, 0,98 % досліджуваних форм, напр.: *ei* — відносна частка, сполучн. *щоб, що, нехай*.
 16. КФ 16 CVCVC — текстова частота 652, 0,96 % досліджуваних форм, напр.: *brofar* — брат; *twalif* — числ. *дванадцять*; *skulan* — прет.-през. дієсл. *бути повинним*; *hlaibis* — форма род. відм. одн. імен. *hlaifs* — *хліб*.
 17. КФ 17 VCCVCVC — текстова частота 609, 0,9 % досліджуваних форм, напр.: *uskiusan* — сильн. дієсл. II кл. *випробувати, відкинути*.
 18. КФ 18 CVCVCV — текстова частота 607, 0,9 % досліджуваних форм, напр.: *anfaris* — форма Р. в. одн. займ. і прикм. *anfar* — *інший*.
 19. КФ 19 CVCVCC — текстова частота 581, 0,86 % досліджуваних форм, напр.: *mikils* — прикм. *великий*; *haitans* — форма Н. в. одн. дієприкм. II сильн. дієсл. VII кл. *haitan* — *називатися, зватися*.
 20. КФ 20 CVCVCCVC — текстова частота 577, 0,85 % досліджуваних форм, напр.: *siponjos* — форма Н. в. множ. імен. *siponeis* — *учень*.
 21. КФ 21 CVCVCCV — текстова частота 564, 0,84 % досліджуваних форм, напр.: *garaihtein* — форма Д. і 3. в. одн. імен. *garaihte* — *справедливість*; *gadaufniß* — форма 2-ої особи множ. слабк. дієсл. IV кл. *загинутися, померти*; *gafilhan* — сильн. дієсл. III кл. *похоронити*.
 22. КФ 22 VCCVCCV — текстова частота 507, 0,75 % досліджуваних форм, напр.: *aftaro* — присл. *ззаду, позаду*; *unsarai* — форма Н. і Д. в. мн. присв. займ. *unsar* — *наш*; *ussaihuai* — форма 1-ої особи одн. презенту оптативу сильн. дієсл. V кл. *ussaihan* — *поглянути, прозріти*.
 23. КФ 23 CVCVCVCV — текстова частота 506, 0,75 % досліджуваних форм, напр.: *galaubeinai* — форма Д. в. одн. імен. *galaubeins* — *віра*; *galeiraima* — форма 1-ої особи мн. презенту оптативу сильн. дієсл. I кл. *galeiran* — *йти, відправитися, прийти*.
 24. КФ 24 CVV — текстова частота 496, 0,74 % досліджуваних форм, напр.: *saei* — відн. займ. *котрий*; *той, хто*; *soei* — відн. займ. *котра*; *та, хто*; *hiei* — відн. займ. *ти, котрий*.
 25. КФ 25 CVCVCVCV — текстова частота 487, 0,72 % досліджуваних форм, напр.: *harduba* — присл. *жорстоко, важко*; *minniza* — порівн. ступінь *leitils* — *малий, невеликий*; *karkara* — *темниця, в'язниця*.
- У наведених вище словах завдовжки від однієї до восьми фонем виділяється одна КФ, яка описує найбільше слів. У нашому матеріалі це КФ 1 CVC. Її текстова частота 9588, що становить 14,2 відсотка від кількості усіх зареєстрованих нами словоформ. Фонемна структура CVC як у готській, так і в сучасній англійській мові є одночасно і окремим словом, і незв'язаною морфемою, і канонічним типом складу (порівн., напр., англ. *take, word, god, lake, book, seek, foot, keep, sin, good* та ін.) Така велика частота цієї моделі слова в готських текстах може свідчити про те, що ще у давньогерманську епоху ця модель мала найбільшу частоту використання. Ця тенденція збереглася і в інших сучасних германських мовах
- Наступні по зменшенню частоти 45 канонічних форм (КФ 26–70) моделюють 9568 словоформ, що становить 14,2 % нашого матеріалу. Сумарна моделювальна сила КФ 26–70 більш ніж у п'ять разів менша від КФ 1–25. Наведемо декілька прикладів.
- КФ 58 CVCVC, яка моделює 34 словоформи з текстовою частотою 132, напр.: *baurgs* — форма Н. і Р. в. одн. і 3. в. мн. ім. *baurgs* — *вежа, башта, укріплене місце, місто*; *wairfs* — *достойний, цінний*; *kannt* — форма 2-ої ос. одн. презенту індикативу прет.-през. дієсл. *kunpan* — *знати*;

- КФ 52 CCVCC, яка моделює 40 словоформ з текстовою частотою 157,
- напр.: *hlaifs* — форма Н. в. одн. *хліб*; *skeirs* — прикм. *світлий, ясний*; *brigg /bring/* — форма 2-ої ос. одн. імперативу неправ. дієсл. *briggan /bringan/* — *принести, привести*;
- КФ 56 VVCV, яка моделює лише одне слово *Iesu* — форма 3., Д. і Кл. в. власної назви *Jesus*; текстова частота цієї словоформи 137, що для біблійного тексту є звичним.

Разом за фонемними моделями КФ 1–70 побудовано 60715 словоформ готської мови, що становить 90 % усього нашого матеріалу. Якщо всю систему словоформ визначити як таку, до якої входить 90 % словоформ, то решта словоформ утворюють периферію системи, до якої входять КФ з невеликою частотою, та КФ, що моделюють лише одне слово. У нашому матеріалі таких канонічних форм 586, що становить 89 % від усього корпусу КФ. Це КФ 71–656. За їхніми моделями побудовано 6734 словоформи, що становить 10 % усіх досліджуваних нами словоформ готської мови. Наведемо приклади:

- КФ 209 VCCCVCVCCVCC, яка моделює 9 слів з текстовою частотою 14, напр.: *ussteigandans* — форма Н. в. мн. дієприкметника І сильн. дієсл. І кл. *ussteigan* — *підніматися*;
- КФ 335 CVCCVCVCCVCCVCC, яка моделює лише одне слово з текстовою частотою 4: *sildaleikjandans* — форма Н. в. мн. дієприкм. І слабк. дієсл. І кл. *sildaleikjan* — *дивитися, дивуватися*;
- КФ 628 CVCVCVCCCVCCVCC, що моделює 1 словоформу, яка у нашому матеріалі зареєстрована лише 1 раз: *tiřanakumbjandans* — форма Н. в. мн. дієприкм. І слабк. дієсл. І кл. *tiřanakumbjan* — *разом лежати за столом*;
- КФ 645 VCVCCCVCCVCC, що моделює 1 словоформу з текстовою частотою 1: *ufarskadwjands* — форма Н. в. одн. дієприкм. І слабк. дієсл. І кл. *ufarskadwjan* — *застилати тінню, затьмарювати*;

- КФ 653 VCCVCCCVCVCVCV, що моделює 1 словоформу з текстовою частотою 1: *usfullnodedeina* — форма 3-ої ос. мн. оптативу слабк. дієсл. IV кл. *usfullnan* — *виповнюватися, зробитися*.

Висновки. У ході дослідження канонічних форм нами встановлено, що у готських текстах довжина словоформи може бути від одної фонемі (КФ 15 V) до сімнадцяти (КФ 628 CVCVCVCCCVCCVCC). Роль словоформ кожної довжини неоднакова: найбільшу частоту мають словоформи завдовжки від двох до семи фонем, в той час як у словоформах завдовжки вісім і більше фонем частота значно нижча, а словоформи завдовжки в п'ятнадцять-сімнадцять фонем представлені одиночними прикладами. Зі збільшенням довжини слова ймовірність реалізації словоформ знижується. При контактному синтагматичному об'єднанні приголосних фонем у межах словоформи її частота падає. Це пояснюється тим, що до внутрішньої структури приголосних фонем входять позитивні модальні (спосіб творення) і локальні (місце творення) первинні фонологічні одиниці — кінемі, реалізація яких вимагає певних антропофонічних зусиль, а у деяких випадках такі реалізації є неможливими, і система мови накладає обмеження або навіть заборону на реалізацію таких груп приголосних фонем (табл. 2). Зменшується також частота реалізації словоформ, у фонемній структурі яких є послідовність двох голосних фонем (табл. 1). Система словоформ готської мови не представляє собою однорідної сукупності щодо розподілу довжини слова в фонемах.

Перспективи подальших досліджень. Одержані результати можуть бути використані в типологічних дослідженнях для зіставлення функціонування фонологічних систем, як у споріднених, так і в генетично віддалених мовах, для встановлення закономірностей формування фонемних оболонок словоформ, кореневих і афіксальних морфем, флексій у мовах, що належать до різних граматики типів, для статистичних досліджень функціонування слів різних фонемних і морфемних структур.

ДЖЕРЕЛА

1. Васцько Р.В. Лінійна синтагматика кінцем у консонантних групах готської мови : афтор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Роман Володимирович Васцько; Київський державний лінгвістичний університет. — К., 1997. — 24 с.
2. Гухман М.М. Готский язык. Учебное пособие / М.М. Гухман. — М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1958. — 288 с.
3. Задорожний Б.М. Порівняльна фонетика і морфологія готської мови / Б.М. Задорожний. — Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1960. — 297 с.
4. Мельчук И.А. Курс общей морфологии. Т. I. / И.А. Мельчук. — Москва ; Вена : Языки русской культуры, Wiener slawistischer Almanach, Издательская группа «Прогресс», 1997. — 401 с.
5. Перебийніс В.І. Кількісні та якісні характеристики системи фонем сучасної української літературної мови. Монографія / В.І. Перебийніс. — Київ : Наукова думка, 1970. — 292 с.

6. Слипченко Л.Д. Фонемная структура лексики английского языка : автор. дисс. на соискание научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.21 «Структурная, прикладная и математическая лингвистика» / Слипченко Лидия Денисовна ; Ин-т языкозн. им. А.А. Потебни НАН Украины. — К., 1997. — 24 с.
7. Сравнительная грамматика германских языков. Т. II. Фонология. — М. : Наука, 1962. — 402 с.
8. Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы / А.А. Уфимцева. — М. : Изд-во АН СССР, 1962. — 287 с.
9. Bennett W.H. An Introduction to the Gothic Language. — New York : Modern Language Association, 1980. — 190 p.
10. Braune W. Gotische Grammatik. 19. Auflage. — Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1981. — 205 S.
11. Gamkrelidze T.V. Indo-European and the Indo-Europeans. A reconstruction and historical analysis of a proto-language and a proto-culture. Part I / T.V. Gamkrelidze, V.V. Ivanov. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1995. — 864 p.
12. Greenberg J.H. Some Generalizations Concerning Initial and Final Consonant Clusters // Universals of human language. Ed. by Greenberg J.H. Volume 2. Phonology. — Stanford, California : Stanford University Press, 1978. — pp. 243–279.
13. Hockett Ch.F. A Manual of Phonology. — Baltimore : Waverly Press, Inc., 1955. — 246 p.
14. Jellinek M.H. Geschichte der gotischen Sprache. — Berlin und Leipzig : Walter de Gruyter & Co., 1926. — 209 S.
15. Lehmann W.P. A Gothic Etymological Dictionary. Based on the 3rd. edition of Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache by Sigmund Feist. — Leiden: E.J. Brill, 1986. — 712 p.
16. Mossé F. Manuel de la langue gotique: grammaire, textes, glossaire. — Paris: Aubier, 1942. — 272 p.
17. Pike K.L. Grammatical Prerequisites to Phonemic Analysis // Word, 1947. — № 3. — p. 155–172.
18. Plotkin V. The Evolution of Germanic Phonological Systems: Proto-Germanic, Gothic, West Germanic and Scandinavian. — Lewiston, New York, USA, Queenston, Ontario, Canada, Lampeter, Ceredigion, Wales, United Kingdom: The Edwin Mellen Press, 2008. — 230 p.
19. Rauch I. The Gothic Language: grammar, genetic provenance and typology, readings. — New York: Peter Lang Publishing, Inc., 2003. — 192 p.
20. Scholes R.J. Phonotactic Grammaticality. — The Hague, Paris : Mouton & Co., 1966. — 117 p.
21. Sen S. K. k^w in Gothic // NOWELE 36:1, 2000. — pp. 67–68.
22. Sigurd B. Phonotactic Structures in Swedish. — Lund : Berlingska Boktryckeriet, 1965. — 217 p.
23. Snædal M. Concordance to Biblical Gothic. — Reykjavik : Institute of Linguistics, University of Iceland Press, 1998. — Part I. Introduction. Texts. — 70 p.; Part II. Concordance. — 1257 p.
24. Trnka B. A Phonological Analysis of Present-Day English. Rev. new ed. by Tetsuya Kanekiyo and Tamotsu Koizumi. — Tokyo: Hokuou Publishing Co. — 155 p.
25. Trubetzkoy N.S. Principles of phonology. — Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1969. — 344 p.
26. Vennemann Th. Preference Laws for Syllable Structure and the Explanation of Sound Change. — Berlin ; New York; Amsterdam : Mouton de Gruyter, 1988. — 95 p.
27. Voyles J.B. Early Germanic Grammar: Pre-, Proto-, and Post-Germanic Languages. — San Diego, California: Academic Press, Inc., 1992. — 302 p.
28. Wright J. Grammar of the Gothic Language. 2nd ed. — Oxford : Clarendon Press, 1997. — 366 p.

REFERENCES

1. Vasko, R. V. (1997). Liniina syntahmatyka kinakem u konsonantnykh hrupakh hotskoi movy [Linear Syntagmatics of Kinakemes in the Consonantal Groups of Gothic]. Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 24 p.
2. Gukhman, M. M. (1958). Gotskii yazyk [The Gothic Language]. M.: Literature in Foreign Languages Publishers, 288 p.
3. Zadorozhnyi, B. M. (1960). Porivnialna fonetyka i morfolohiia hotskoi movy [Comparative Phonetics and Morphology of the Gothic Language]. Lviv: Lviv University Press, 297 p.
4. Melchuk, I. A. (1997). Kurs obshchei morfologii, T. I [A Course of General Morphology, Vol. I]. — Moscow-Vienna: Languages of Russian culture, Wiener slawistischer Almanach, «Progress» Publishing Group, 401 p.
5. Perebyinis, V. I. (1970). Kilkisni ta yakisni kharakterystyky systemy fonem suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Quantitative and Qualitative Characteristics of the System of Phonemes of the Contemporary Ukrainian Literary Language]. Monograf, Kyiv: Naukova dumka, 292 p.
6. Slipchenko, L. D. (1974). Fonemnaia structura leksiki angliiskogo yazyka [Phonemic Structure of English Lexicon]. Institute of Linguistics, Ukrainian Academy of Sciences, Kiev, 24 p.

7. Makaiev, Ye. (1962). *Sravnitelnaia grammatika germanskikh yazykov. T. II. Fonologiiia* [Comparative Grammar of the Germanic Languages. Vol. II. Phonology]. Moscow: Nauka, 402 p.
8. Ufimtseva, A. A. (1962). *Opyt izucheniia leksiki kak sistemy* [Experience of Study of the Lexicon as a System]. Moscow: Academy of the Sciences of the USSR Publishers, 287 p.
9. Bennett, W. H. (1980). *An Introduction to the Gothic Language*. New York: Modern Language Association, 190 p.
10. Braune, W. (1981). *Gotische Grammatik. 19. Auflage*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 205 p.
11. Gamkrelidze, T.V., Ivanov, V. V. (1995). *Indo-European and the Indo-Europeans. A reconstruction and historical analysis of a proto-language and a proto-culture. Part I*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 864 p.
12. Greenberg, J. H. (1978). *Some Generalizations Concerning Initial and Final Consonant Clusters*. Stanford, California: Stanford University Press, *Universals of Human Language, Volume 2, Phonology*, 243–279.
13. Hockett, Ch. F. (1955). *A Manual of Phonology*. Baltimore: Waverly Press, Inc., 246 p.
14. Jellinek, M. H. (1926). *Geschichte der gotischen Sprache*. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 209 p.
15. Lehmann, W. P. (1986). *A Gothic Etymological Dictionary. Based on the 3rd edition of Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache by Sigmund Feist*. Leiden: E. J. Brill, 712 p.
16. Mossé, F. (1942). *Manuel de la langue gotique: grammaire, textes, glossaire*. Paris: Aubier, 272 p.
17. Pike, K. L. (1947). *Grammatical Prerequisites to Phonemic Analysis*. *Word*, # 3, 155–172.
18. Plotkin, V. (2008). *The Evolution of Germanic Phonological Systems: Proto-Germanic, Gothic, West Germanic and Scandinavian*. Lewiston, New York, USA, Queenston, Ontario, Canada, Lampeter, Ceredigion, Wales, United Kingdom: The Edwin Mellen Press, 230 p.
19. Rauch, I. (2003). *The Gothic Language: grammar, genetic provenance and typology, readings*. New York: Peter Lang Publishing, Inc., 192 p.
20. Scholes, R. J. (1996). *Phonotactic Grammaticality*. The Hague, Paris: Mouton & Co., 117 p.
21. Sen, S. K. (2000). *k^w in Gothic*. *NOWELE* 36:1, pp. 67–68.
22. Sigurd, B. (1965). *Phonotactic Structures in Swedish*. Lund: Berlingska Boktryckeriet, 217 p.
23. Snædal, M. (1998). *Concordance to Biblical Gothic*. Reykjavik: Institute of Linguistics, University of Iceland Press, Part I. Introduction. Texts. 70 p.; Part II. Concordance. 1257 p.
24. Trnka, B. *A Phonological Analysis of Present-Day English*. Rev. new ed. by Tetsuya Kanekiyo and Tamotsu Koizumi. Tokyo: Hokuou Publishing Co., 155 p.
25. Trubetzkoi, N. S. (1969). *Principles of Phonology*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 344 p.
26. Vennemann, Th. (1988). *Preference Laws for Syllable Structure and the Explanation of Sound Change*. Berlin; New York; Amsterdam: Mouton de Gruyter, 95 p.
27. Voyles, J. B. (1992). *Early Germanic Grammar: Pre-, Proto-, and Post-Germanic Languages*. San Diego, California: Academic Press, Inc., 302 p.
28. Wright, J. (1997). *Grammar of the Gothic Language*. 2nd ed., Oxford: Clarendon Press, 366 p.

THE FORMATION OF RAISING VERB ARGUMENT STRUCTURE IN EARLY MODERN ENGLISH

M. Polkhovska, A. Ochkovska,

Zhytomyr Ivan Franko State University,
40, Velyka Berdychivska St., Zhytomyr, 10008, Ukraine
e-mail: ochkovska.anna@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-7971-9469

The paper is focused on studying the formation process of the argument structure of the raising verbs and, as a consequence, the establishment of the subject raising construction in the Early Modern English language. The emergence of studied verbs in the history of English is associated with the process of grammaticalization, when a verb with a full argument structure turns into a raising one-argument non-transitive verb that has no external argument and does not assign any theta-role to its internal argument; and subjectification, during which we observe the transition from the concrete semantic meaning of the verb to the abstract one. Restructuring of the argument environment of the raising verb is caused by the semantic bleaching of its meaning; as a result the Agent and the Cause are combined at the semantic structure level in the process of detransitivation. The Early Modern raising verb is a semantic and syntactic nucleus of the subject raising construction, which determines its main peculiarities.

Key words: argument, detransitivation, subject raising construction, raising verb, theta-role.

Полховська М.В., Очковська А.П.

Становлення аргументної структури рейзингового дієслова в ранньомодерноанглійській мові

Дослідження спрямоване на вивчення процесу становлення аргументної структури рейзингового дієслова в ранньомодерноанглійській мові, що сприяло остаточному формуванню рейзингової конструкції з суб'єктом. Встановлено, що поява досліджуваних дієслів в історії англійської мови пов'язана з процесом граматикизації, а саме з деакузативацією та суб'єктивізацією. Давньомодерноанглійське дієслово з повною аргументною структурою протягом середньо- і ранньомодерноанглійського періодів стає одноаргументним неперехідним рейзинговим дієсловом, що не має зовнішнього аргументу і не призначає тета-ролі.

Ключові слова: аргумент, деакузативація, рейзингова конструкція із суб'єктом, рейзингове дієслово, тета-роль.

Полховская М.В., Очковская А. П.

Становление аргументной структуры рейзингового глагола в раннеанглийском языке

Исследование направлено на изучение процесса становления аргументной структуры рейзингового глагола в раннеанглийском языке, что способствовало окончательному формированию рейзинговой конструкции с субъектом. Установлено, что появление исследуемых глаголов в истории английского языка связано с процессом грамматикализации, а именно с деакузативацией и субъективацией. Древнеанглийский глагол с полной аргументной структурой в средне- и раннеанглийском языке становится одноаргументным непереходным рейзинговым глаголом, который не имеет внешнего аргумента и не назначает тета-роли.

Ключевые слова: аргумент, деакузативация, рейзинговая конструкция с субъектом, рейзинговый глагол, тета-роль.

Introduction

Raising has been an essential concern of generative syntax since it was first studied in the works by P. Rosenbaum, N. Chomsky, P. Postal and still continues to be an empirical focus of every comprehensive model [6; 7; 13; 15]. The analysis of this construction in each framework has relied on the most fundamental assumptions. In the 40 years, raising still provides significant results necessary for analysis of generative syntactic models and attention to this construction has persevered through each significant

paradigm shift in generative syntax especially due to the rise of the Minimalist Program. There is an increasing growth of interest among linguists of all-theoretical denominations in the causes and ways of subject raising construction (SRC) formation.

The research goal is to analyze the formation process of the argument structure of raising verbs in Early Modern English.

The object of the paper is raising verbs.

The subject of the paper is peculiarities of the argument structure of raising verbs.

Results and Discussion

SRC is a structure of secondary predication, namely the subjective with the infinitive complex. Its verb group is expressed by a compound verbal predicate which consists of the *seem*-type verb denoting evidentiality of the action and the infinitive expressing the action performed by the subject. From the perspective of X-bar theory, subject raising is an example of A-movement operation (the movement of a sentence constituent to A-positions marked by theta-roles, during which the element cannot pass any of these positions). The subject moves from the position of its generation in the lower clause in the TP (Tense Phrase) to the position of the subject in the higher TP [6]. Raising verb or adjective in combination with the infinitive complement triggers subject raising from an infinitival clause to the left periphery of a sentence with SRC.

In the Middle and Early Modern English periods, grammaticalization of SRC takes place, whereby the verb with a full argument structure becomes a one-argument non-transitive verb that has no external argument and does not assign a theta-role to its internal argument. According to these features, this verb is defined as raising.

The nucleus of SRC is raising verb which must fulfill the following conditions: 1) the presence of secondary predication, 2) detransitivisation, 3) cognitive shift from a physical to mental process [4].

- (1) *They seem to pity the lady.*
(Shakespeare, *Much Ado About Nothing*, p.1447)

The raising verb *seem* in the sentence (1) is used with the infinitive complement *to pity the lady*, forms the structure of secondary predication (in the framework of generative grammar we define it as SRC) and expresses the meaning of probability. The subject *they* does not semantically relate to the predicate *seem* but it does to the infinitive complement. The predicate does not assign the theta-role to the subject and this sentence has next derivational structure (1'):

- (1') [e seem [they to pity the lady]]

SRC is considered to be a functional identity at the level of f-structure with the raising verb which performs function of the predicate (PRED), assigns a theta-role to the infinitive complement (XCOMP) but does not assign any theta-role to its subject. This construction has the following representation (2):

- (2) (\uparrow PRED = 'SEEM < (XCOMP) > (SUBJ)')

The subject of the main clause is identical to the subject of its complement clause due

to the mechanism of functional control defined by the semantic meaning of the verb (3):

- (3) (\uparrow SUBJ) = (\uparrow XCOMP SUBJ)

Though linguists define various mechanisms of grammatical changes such as reanalysis, analogy and metaphor, it is still difficult to explain how gradual semantic shift can influence and as a result restructure the syntax [11].

Subject raising verbs are synchronically markers of epistemic modality and express the speaker's attitude to the content of a proposition. Thus all of them convey speaker's epistemic notions of possibility or probability. These verbs are speaker-oriented as their opinion correlates with the hearer and does not belong to second or third person. For instance, sentence (5) compared to (4) is defective:

- (4) *He appears to me to be satisfied.*
(5) **He appears to her to be satisfied.*

There is a distinct difference between raising and epistemic modal verbs such as *may*, *might*, *should* etc. Raising verbs express the source of or grounds for the speakers and are considered to be evidential, for example:

- (6) *At last, a little shaking of mine arm, And thrice his head thus waving up and down, He raised a sigh so piteous and profound As it did seem to shatter all his bulk And end his being.*
(Shakespeare, *Hamlet*, p. 442)

This example demonstrates the speaker's confidence based on their visual perception of the action, which is also emphasized by the auxiliary verb *did*. The raising verb *seem* expresses the meaning of evidentiality.

Most linguists claim that vision supersedes the rest of the categories in sensory evidence and it is the strongest source of knowledge which comes from our own eyes [8; 9; 10]. It is reflected in the language with the help of metaphorical process namely as-mind-as-body metaphor [16]. The semantic meaning change of raising verbs is involved in metaphorization as the transfer from a basic concrete meaning to a more abstract one. The extension to the cognitive domain is reflected in the expression of perception of not only physical objects but some events and propositions. Two clauses are combined to denominate the perception of a proposition [4]:

- (7) *I see the problem and the problem is difficult.*
(8) *I see the problem, which is difficult.*
(9) *I see that the problem is difficult.*
(10) *I see the problem to be difficult.*

The next significant stage of raising verb subjectification is exclusion of the speaker from the sentence structure because only a particular speaker can express his own thoughts and speculations about a proposition. Many languages demonstrate a connection between meanings of verbs “to see” and “to seem” thanks to a variety of active morphosyntactic processes. For example, in Latin we observe this connection in passivisation of the verb “videre” (*to see*) when its passive form “videri” receives a new meaning (*to be seen, to seem*) [4]. Subjectification takes place due to the suppression of the external argument, which performs the semantic role of a perceiver. As a consequence, a two-place predicate becomes a one-place. This process can be illustrated schematically (11):

(11)

SEM STRUCTURE	X	Y	trans predicate
ARG STRUCTURE	ARG ₁	ARG ₂	PRED
GF STRUCTURE	(ADJ)	SUBJ	GF PRED
WORD STRING	(by phrase)	subj	pred+passive

Semantic structure is a level where all relevant semantic distinctions demonstrate systemic correlates in the morphology or syntax are represented.

Argument structure is a level where a predicate syntactic valency is represented.

Functional structure is a level where the syntactic functions (subject, object) of arguments and non-arguments are showed as value matrices. In addition, grammatical features such as tense, aspect, mood, person, number are represented [4, 6].

A transitive predicate illustrated above (11) has two semantic arguments at the level of Semantic Structure. Passive morphology suppresses the highest argument and the second argument performs the subject function [2; 3].

In the process of subjectification of raising verbs there is a semantic bleaching of meaning of the verb; as a result the Agent and the Cause are combined at the Semantic Structure level in the process of *detransitivation*. Semantic unit simultaneously provides information about the predicate at all levels. If the argument disappears at the Argument Structure level, then at the Syntactic Structure level it functions as an adjunct. If the argument disappears at the Semantic Structure level, it causes the semantic change of the predicate [4]. However, the condition for the presence of the subject in the sentence structure is still fulfilled, so the noun, which is not thematically related to the predicate, begins to function as a subject and this predicate becomes raising.

To study the subjectification of raising verbs, it is significant to analyse the change in the structure of the arguments from Old English to Early Modern English. For example, Old English verbs *þyncan* (*seem*) and *gelimpan* (*happen*) are semantically similar

to modern equivalents, but they have a different structure of arguments.

Another essential part of analysis of raising verbs is the Lexical Mapping Theory, according to which the thematic roles and grammatical functions relate to the intermediate level of representation, namely, the argument structure [14, 21]. We can illustrate the relationship between these levels schematically (Fig. 1):

S-structure	θ	θ	θ	θ	... θ
A-structure	arg1	arg2	arg3	arg4	...arg _n
F-structure	AF	AF	AF	AF	AF

Fig. 1. Mapping the levels of Semantic, Argument and Function Structures

Theta-roles represent participants of the action (Agent, Patient, Experiencer, Instrument, etc.) expressed by the verb. Such participants are in accordance with the arguments of the a-structure. The corresponding argument slot establishes the connection between the theta-role and the grammatical function of the argument. Argument functions of the verb are represented by the syntactic arguments chosen by the verb; therefore the argument functions are the subject (SUB), the object (OBJ), the secondary object, usually in the role of the Recipient (OBJ_θ) and the locative argument (OBL_θ).

To categorize the grammatical function, two features are used:

1) semantic limitation of the grammatical function (restriction);

2) the environment of the object (objecthood) [5].

The features [\pm r] [\pm o] are the basis for the classification of argument functions (Fig. 2).

	-r	+r
-o	SUBJ	OBL _θ
+o	OBJ	OBJ _θ

Fig. 2. Argument Functions Classification

According to this classification, the subject function is semantically unlimited and non-objective. Taking into account the features [\pm r] [\pm o], we distinguish the following levels of the argument structure [12] (Fig. 3).

arg1	arg2	arg3	arg4	...arg _n
[-o] / [-r]	[-r]	[+o]	[-o]	[-o]

Fig. 3. Classification of Argument Structure Positions

Semantically, participants of the action are limited by the position of the arguments. The Agent is usually limited by arg1 [-o]. For example, in the Old English

language the verb *þyncan*₁ has a two-argument structure arg1 [-o] and arg4 [-o], that is, the subject and the complement or *þyncan*₂ — arg1 [-r] and arg3 [+o], the subject and object (Fig. 4). The difference between them is determined by choice of the theta-role of the Experiencer and the positions of argument slots (arg_n).

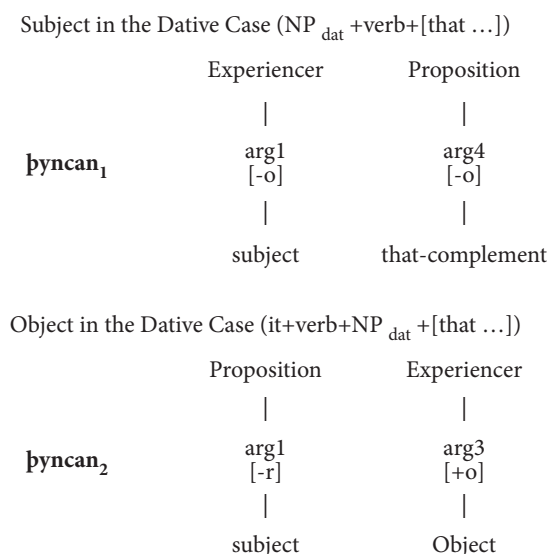

Fig. 4. Argument Structure of the Old English Verb *þyncan*

The verb *gelimpan*₁ has a two-argument structure arg1 [-o] and arg4 [-o], that is, the subject and the complement, and the argument structure of the verb *gelimpan*₂ contains only one argument arg1 [-r] that functions as a subject and does not have any theta-role of the Experiencer (Fig. 5).

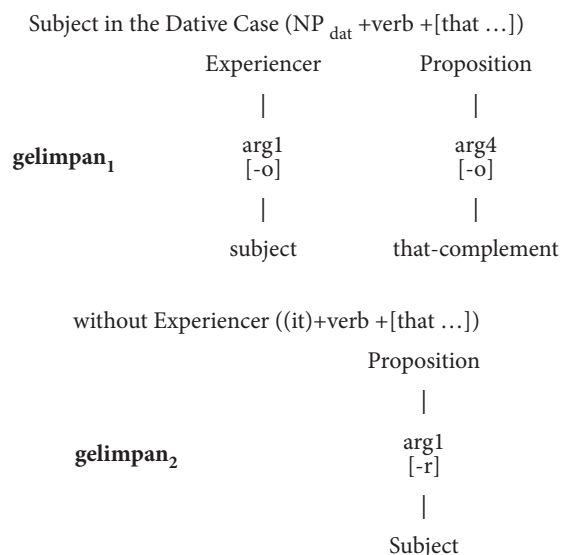

Fig. 5. Argument Structure of the Old English Verb *gelimpan*

Old English verbs are not considered to be raising, because they are used with the formal subject *it* and the Experiencer in the Dative Case in the propositional clause, for example (12):

- (12) *Wel geradlic hyt eac þingð us [þæt we herto gecnyttton þa epactas], well appropriate it also seems us. DAT that we hereto tied those epacts 'It seems very appropriate to us that we tied the epacts to this'.*
(Cobyrhtf, ByrM 1[Baker-Lapidge]: 1.2.291.403)

The verb *þingð* is used with the formal subject *hyt* and the Experiencer in the Dative Case *us* which performs the function of the object. This sentence is determined as *it* + *ADJ* construction, where *it* is the subject, a *ADJ* is the adjunct.

The argument structure of the Old English verbs differs from raising verbs. However, during this period, constructions such as *it* + *COMP* are used, where *COMP* is *that*-complement, in which the non-thematical subject coexists with the complement in the form of a clause, and the predicate has the features of a raising one. We make the assumption that if *it* + *COMP* constructions are typical of the Old English language, so raising predicates can be also used during this period in the raising and *it* + *subclause* constructions. To answer this question, it is necessary to analyze the sentences (13).

- (13) *Sumum menn wile þincan syllic [þis to gehyrenne], Some. DAT men. DAT will seem strange this to hear 'To hear this must seem strange to some people.'*
(Coelive, + ALS [Maccabees]: 564.5198)

In the sentence (13), the function of the subject of the infinitive clause is performed by the Experiencer in the Dative Case *sumum menn*. The predicate of the main clause *þincan* assigns the theta-role of the Experiencer to this noun phrase. Under this condition, this is a control construction, because predicates have only one position for arg1 [-r], which has no theta-role.

During the Middle English period, verbs *seem* and *happen* become the semantic equivalents of the verbs *þyncan* and *gelimpan*. At the end of this period, the verb *seem* is used in raising and *it* + *subclause* constructions, for example:

- (14) *for he semed [to be ryght wyse].*
(Malory, Morte Darthur, 34.1098)
- (15) *Madam, hit semyth by your wordis [that ye know me].*
(Malory, Morte Darthur, 658.4557)

The use of the verb *happen* in raising and *it* + *subclause* constructions is observed only in the Early Modern English language, for example (16, 17), and has the following structure of its arguments (Fig. 6):

(16) *And whan he happeneth [to rede or here any fable or historie].*
 (Elyot, The Boke named the Gouvernour, 30.11)

(17) *in them it hapneth [that one in an other as moche deliteth as in him selfe].*
 (Elyot, The Boke named the Gouvernour, 161.180)

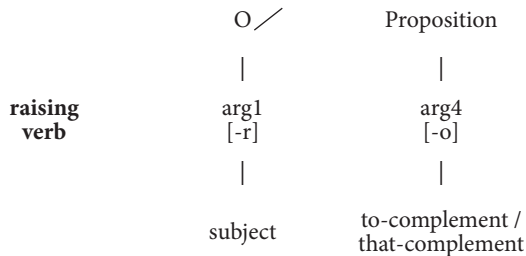

Fig. 6. The Argument Structure of Early Modern English Raising Verbs

Raising verbs are used with SUBJ, to which they do not assign any theta- role, and with an argument that performs the role of the proposition and is expressed by COMP (that-complement) or XCOMP (infinitive complement). The structure of the arguments of individual verbs may differ from the general one, for example, the verb *seem* has an additional arg4 argument [-o] (Fig. 7).

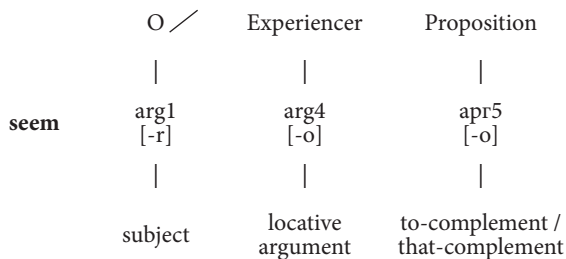

Fig. 7. The Argument Structure of Raising Verb *seem*

In Early Modern English the verb *seem* in accordance with its argument structure is used in the raising construction (38 % out of 2100 study samples), *it + subclause* construction (17 % out of 950 additional study samples) and as a link-verb (45 % out of 2500 additional study samples):

(18) *He seems [to carry about with him the Fury of the Lion]*
 (Preston, Anicius Manlius Severinus Boetius, 173.486)

(19) *It seems to me [that the Athenian ideal — that of strong intellectual capacity — is left out of sight altogether].*
 (Benson, The Schoolmaster, 55.182)

(20) *And [to love God] seemed to him a presumptuous thing.*
 (Burnet, Some passages of the life and death of the Right Honourable John, Earl of Rochester, 53.114)

Sentence (18) is an example of the subject raising construction, (19) is it + subclause construction and the verb *seem* functions as a link-verb in sentence (20).

Table 1

Frequency of SRC use with a verb *seem* in the history of the English language

Period \ Quantity (%)	Link-verb	<i>it + subclause</i> construction	SRC
Middle English	35 %	42 %	23 %
Early Modern English	45 %	17 %	38 %
Modern English	39 %	3 %	58 %

The data from the table illustrates the gradual increase in the use of SRC, comparing with its equivalents, subordinate sentences, during the history of the English language. According to the British National Corpus, the percentage of SRC use is the highest (58 %) in Modern English. It is obvious that the difference between constructions is determined by the nature of the human thinking process in different historical epochs and by the peculiarities of the syntactic structures of languages at different stages of their existence. The specific feature of historical changes is that languages develop from concrete to abstract. O. Potebnia argued if the ability of the language to convey the rational foundations of human thought becomes more developed, the language ability to express the sensory perception is also becomes more significant. The development of any language improves its ability to convey more adequately and diversely the whole complex range of meanings, categories, and relationships [1].

As mentioned above, in the Early Modern English language SRC is also used with raising verbs in a passive form, for example:

(21) *She is said [to have bine the death of her husband].*
 (Montague, Correspondence of the family of Hatton,1, 219.78)

(22) *For the very reason why independence is sought is that it is judged good, and so power also, because it is believed [to be good].*
 (The consolation of philosophy of Boethius,107.164)

In the sentence (21), *she* is the thematic argument of the predicate *be the death of her husband*, and is not thematically related to the predicate *be said*, in the sentence (22) *it* is a thematic argument of the predicate *be good*. Taking this into account, the argument structure of passive raising predicates has the following form (Fig. 8):

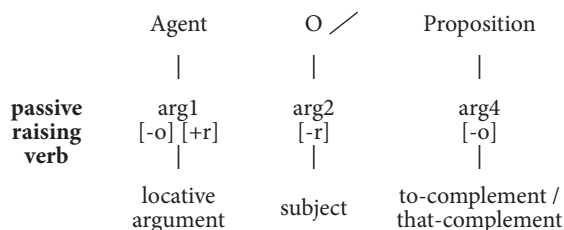
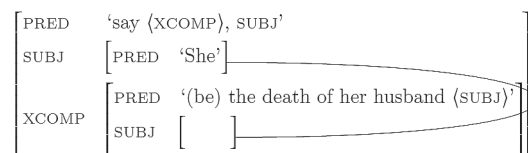

Fig. 8. The Argument Structure of Passive Raising Verbs

Passive raising verbs, for example, *be said*, *be believed*, have a three-argument structure arg1 [-o], arg2 [-r] and arg4 [-o]. Arg1 [-o] receives a [+r] features in the structure of all passive predicates and as a result, performs the function OBL_{agent} , arg2 [-r] functions as *SUBL* and arg4 [-o] as *XCOMP* [12]. The f-structure of the sentence with passive raising verb is illustrated in the scheme (21’):

(21’)

Conclusions

Consequently, a raising verb is the main semantic and syntactic nucleus of the SRC. The emergence of raising verbs in the history of English is associated with the processes of grammaticalization and subjectification, during which we observe the transition from the concrete semantic meaning of the verb to the abstract one. Raising verbs in the process of subjectification acquire the evidential meaning. The process of changing the syntactic characteristics of the studied verbs demonstrates its influence on the semantic meaning of the verb, which leads to a change in their argument structure and, as a result, to the formation of the subject raising construction. Unlike previous periods, the Early Modern English raising verbs are used with a subject, to which they do not assign any theta-role, and an argument that functions as a proposition. The results of the study reveal the prospects for their further comparative study in Modern English.

REFERENCES

1. Potebnia, A. A. (1874). From Notes on Russian Grammar. H.: Univ., T. 1–2, 540 p.
2. Alsina, A. (1992). On the Argument Structure of Causatives. Cambridge: MIT Press, *Linguistic Inquiry* 23, 517–555.
3. Alsina, A. (1996). The Role of Argument Structure in Grammar. Stanford: CSLI Publications.
4. Barron, J. (1997). LFG and the History of Raising Verbs. San Diego, CSLI Publications, *Proceedings of the LFG97 Conference University of California*, 1–13.
5. Bresnan, J. (1972). Theory of Complementation in English Syntax. MIT Ph.D. Dissertation, 321 p.
6. Chomsky, N. (2000). Minimalist Inquiries: the framework. Step by Step, Cambridge, Mass.: MIT Press, pp. 89–155.
7. Davies, D. W., Dubinsky, S. (2008). New Horizons in the Analysis of Control and Raising. Springer Science & Business Media, the Netherlands, 352 p.
8. Frawley, W. (1992). Linguistic Semantics. Hillsday, NJ: Lawrence Erlbaum, 544 p.
9. George, A. Miller, Philip N. (1976). Johnson-Laird Language and Perception. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Givon, T. (1982). Evidentiality and Epistemic Space. Amsterdam, *Studies in Language*, Vol. 4, № 1, 29–50.
11. Harris, C. (1995). Historical Syntax in Cross-linguistic Perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 488 p.
12. Jonas, D. (1996). Clause Structure, Expletives and Verb Movement. Amsterdam: John Benjamins, *Minimal Ideas. Syntactic Studies in Minimalist Framework*, pp. 167–188.
13. Postal, Paul M. (1974). On Raising: One Rule of English Grammar and Its Theoretical Implications. Cambridge, MA: MIT Press.
14. Rickard Ramhøj (April 15, 2016). On Clausal Subjects and Extraposition in the History of English. Doctoral dissertation in English University of Gothenburg.
15. Rosenbaum, P. (1967). The Grammar of English Predicate Complement Constructions. MIT Press, Cambridge, 230 p.
16. Sweetser, E. (1990). From Etymology to Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.

ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНСТРУКЦІЇ ACCUSATIVE AND INFINITIVE У РАНЬОНООВОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Криворучко Т.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Пушкінська, 49, м. Житомир, 10008

kryvoruchkotv@ukr.net

ORCID iD 0000-0001-7473-518X

Стаття присвячена проблемі вивчення конструкції Accusative and Infinitive у ранньоновоанглійській мові. Розглядаються різні трактування конструкції Accusative and Infinitive, її структурні та функціональні особливості у ранньоновоанглійській мові. Аналізується функціонування частки to в конструкціях Accusative and Infinitive. На базі пам'яток писемності досліджується частотність вживання та функціонування конструкції в ранньоновоанглійській мові.

Ключові слова: конструкція Accusative and Infinitive, комплемент, рейзингові дієслова, контролюючі дієслова, частка to, перспективна конструкція, ретроспективна конструкція, об'єктно-предикативна конструкція.

Криворучко Т.В.

Функционирование конструкции Accusative and Infinitive в ранненовоанглийском языке

Статья посвящена проблеме изучения конструкции Accusative and Infinitive в ранненовоанглийском языке. Рассматриваются разные трактовки конструкции Accusative and Infinitive, ее структурные и функциональные особенности в ранненовоанглийском языке. Анализируется функционирование частицы to в конструкциях Accusative and Infinitive. На основе памятников письменности исследуется частота употребления и функционирования конструкции в ранненовоанглийском языке.

Ключевые слова: конструкция Accusative and Infinitive, комплемент, рейзинговые глаголы, контролируемые глаголы, частица to, перспективная конструкция, ретроспективная конструкция, объектно-предикативная конструкция.

T. Kryvoruchko

Functioning of Accusative and Infinitive construction in Early New English

The article outlines Accusative and Infinitive construction in Early New English. Different representations of Accusative and Infinitive construction, its structural and functional peculiarities in Early New English are covered. Accusative and Infinitive construction is controversial in nature. From the position of classical grammar it is problematic to distinguish sentences, each of which has an accusative verb group (Acc DP) followed by an infinitive verb group (Inf VP). The attention is dedicated to the possibility to distinguish Accusative and Infinitive construction from superficially similar cases of complex transitive predications. The main difference between raising and control verbs is that with the verbs of control, the accusative is semantically related to the main verb and is its argument, and with raising verbs, accusative is not related to the main verb. Functioning of the particle to in Accusative and Infinitive construction is analysed. Functioning of the particle to in Accusative and Infinitive construction should be accounted in relation to structure and semantics, which is determined by its original lexical and grammatical value. Merging of several grammatical categories demonstrates contact, which is carried out with the help particle to, indicating Forward-looking or Backward-looking actions. Also, frequency of usage of the construction on the basis of the Early New English texts is investigated.

Key words: Accusative and Infinitive construction, complement, raising verbs, control verbs, particle to, Forward-looking construction, Backward-looking construction, objective-predicative construction.

Вступ. Уявлення про речення можливе лише за умови вивчення його структури, семантики та функціонування в синхронії й діяхронії. Зростання вживання конструкції *Accusative and Infinitive* загалом приписують латинському впливу. Інтерпретація конструкції *Accusative and Infinitive*, яку можна знайти у англійських

граматиках, базується на визначенні, що було сформульоване незважаючи на історичне навантаження і враховуючи вживання цієї конструкції у латинській мові.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Досліджувана конструкція завдяки своїй неординарній структурі

неодноразово привертала увагу багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Питанням дослідження синтаксичних одиниць у синхронії й діакронії займалися Я. Цайтлін, О. Фішер, К. Крікау та Ф. Віссер. Однак у дослідженні структури та функціонування конструкції *Accusative and Infinitive* в ранньомовноанглійській мові існує певна лакуна.

Методологія дослідження. Методи дослідження, зумовлені метою та фактичним матеріалом, включають: індуктивний метод, що спонукає формувати висновки, дедуктивний метод, що обґрунтовує та ілюструє теоретичні положення, метод лінгвістичного опису, який передбачає дослідження явища безпосередньо у тексті, кількісний метод, необхідний для встановлення числових співвідношень отриманих результатів і кількісного порівняння досліджуваних конструкцій, та метод дистрибутивного аналізу, який дає змогу через вивчення оточення конструкцій у тексті дослідити особливості їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на різні трактування конструкції *Accusative and Infinitive*:

1. Кожне фінітне дієслово має виражений чи непрямої суб'єкт у номінативі, а кожен інфінітив має виражений чи невиражений акузативний суб'єкт. Інфінітив є лише методом субординативного вираження, і ця субординація підкреслюється вживанням суб'єкта у знахідному відмінку [5, 136].

2. Конструкцію варто називати *Infinitive with Accusative*, адже саме перший елемент визначає відмінок іменника, інфінітив представляє зміну від незалежної до залежної позиції. У такій позиції він керується головною клаузою і, у свою чергу, керує всіма елементами своєї власної клаузи. Інфінітив повинен змінити початковий називний відмінок на залежний, і акузатив залишається логічним суб'єктом інфінітива [6].

3. Інфінітив завжди знаходиться у залежній позиції. Інфінітив, який виступає логічним об'єктом, і будь-який іменник, що вважається його логічним суб'єктом, повинні бути виражені єдиним відмінком, який вживається на позначення об'єктного зв'язку, тобто акузативний відмінок [5, 237].

4. Конструкція *Accusative and Infinitive* розвинулась з подібної конструкції, яка вживалась в окличних реченнях. В англійській мові у будь-якому окличному реченні суб'єкт, який виступає об'єктом, вживається у знахідному відмінку.

5. Інфінітив є прямим об'єктом дієслова, а акузатив є відмінком специфікації, який використовувався для визначення більш вузьких меж інфінітива. Акузатив безпосередньо залежить від головного дієслова, а інфінітив приєднується до акузативу [5, 247].

6. Фінітне дієслово може бути подвійно транзитивним, тобто один з його об'єктів може виражати абстрактну дію чи характеристику, а інший — бути безпосередньо залежним від інфінітива. Акузатив у такій конструкції є логічним, а не граматичним суб'єктом, і його зв'язок з головним дієсловом є ближчим, ніж з інфінітивом [1, 76]. Ми вважаємо, що ця конструкція існувала у англійській мові, але не після всіх дієслів, а лише після тих, що називаються *verba declarandi et cogitandi*.

Конструкція *Accusative and Infinitive* дискусійна за своєю природою. З позиції класичної граматики проблематичним є розмежування речень, кожне з яких має акузативну дієслівну групу (*Acc DP*), за якою слідує інфінітивна дієслівна група (*Inf VP*) [195, 79]. Наприклад:

- (1)
- a. *But I expect a farther comfort lady.*
(Middleton, *The Puritan or the Widow of Walting Street*)
 - b. *I know he's in the right, — yet thou'st a Tongue That wou'd persuade him to deny his Faith.*
(Behn, *The Rover; or the Banish'd Cavaliers*)

- (2)
- a. *But they that were appointed to examine them did not believe them to be any other than bedlams and mad, or else such as came to put all things into a confusion in the fair.*
(Bunyan, *The Pilgrim's Progress*)
 - b. *Christian then, and his companion, asked the men to go along with them; so they told them they would.*
(Bunyan, *The Pilgrim's Progress*)

- (3)
- a. *and as if kings could not obtain a greater honour than to be God's playfellows in that game; considering the great commandment of wits and means ... to be hidden from them.*
(Bacon, *The Advancement of Learning*)
 - b. *Yes, you may even force me to the Altar, But not the holy Man that offers there Shall force me to be thine.*
(Behn, *The Rover; or the Banish'd Cavaliers*)

Незважаючи на поверхневу схожість, приклади *a* відрізняються від прикладів *b*. Речення *a* представляють акузативні конструкції з інфінітивом (*Acc+Inf constructions*), і вони відрізняються від інших прикладів зі структурою *Acc DPs* з наступною інфінітивною *VPs*. Історично підтверджено, що *force /*

persuade тип структури завжди був досить поширеним, тим часом як *Acc+Inf construction* укоренилася як частовживана в ранньоніовоанглійський період. Найтипівішими показниками *Acc+Inf* є деякі дієслова пропозиції, зокрема *believe, expect, consider, find, prove, judge* та ін.

Перед тим як розглянути, у чому полягає складність *Accusative and Infinitive-конструкції*, яка здебільшого залежить від лексичних властивостей дієслів, варто звернути увагу на те, що дає змогу відокремити *Acc+Inf construction* від поверхнево схожих випадків складноперехідної предикації (*complex transitive predications*), де *Acc / Dat-об'єкт* має інфінітив у постпозиції.

У кожній парі, наведеній вище, кожне друге речення містить *control verb*, кожне перше — *raising verb*.

У всіх прикладах, наведених вище, акузативна *DP* інтерпретується як суб'єкт інфінітивної *VP*. Саме тому пояснення, що *Acc+Inf construction* є конструкцією, де акузатив функціонує як суб'єкт інфінітива, достатнє для розмежування дієслів рейзингових (*raising verbs*) та контролюючих (*control verbs*).

Основною відмінністю між *raising-* і *control-*дієсловами є те, що з дієсловами контролю акузатив семантично споріднений із головним дієсловом і є його аргументом, а з *raising-*дієсловами акузатив не стосується головного дієслова. Іншими словами, головне дієслово обирає (*s-selects*) та маркує тета-роллю (*θ-marks*) інфінітивну клаузу, а не *Acc DP*. З дієсловами підняття акузатив обирається тільки інфінітивом і в жодному разі не залежить від головного дієслова за своєю інтерпретацією. Насправді акузативний конститuent не потребує розміщення в селекційному ряді головного дієслова. На противагу дієслів контролю об'єктна *DP* повинна бути в селекційному ряді дієслова.

Тож якщо говорити про *s-selection* та *θ-marking*, перехідні дієслова контролю відрізняються від дієслів підняття завдяки їхній тета-структурі. Контролюючі дієслова є триактантними предикатами (*a-b*), рейзингові дієслова є бінарними предикатами. Ця відмінність очевидна, коли інфінітивні конструкції перефразовуються за допомогою фінітних комплементів: *force [Agent, Patient [Affected Agent] Proposition]*. Наприклад:

- (4)
- You persuade me rather to be slave and sumpter to this detested groom.*
(Shakespeare, King Lear, p. 297)
 - You persuade me that I should be slave and sumpter to this detested groom.*

- (5)
- But I expect a farther comfort lady.*
(Middleton, The Puritan or the Widow of Walting Street)
 - I expect that a father would comfort lady.*

Отже, наявна чітка семантична відмінність, що розмежовує *Acc* з інфінітивною структурою дієслів контролю в постпозиції, де іменна група в акузативі селекціонується та маркується тета-роллю контролюючим дієсловом і є суб'єктом інфінітива, та *Acc+Inf*-дієслів підняття, де *Acc* є лише суб'єктом інфінітива, від якого він отримує його тета-роль і не має ніякого семантичного зв'язку з дієсловом підняття.

В *Acc+Inf-конструкції* головне дієслово відіграє формальну роль і надає відмінок інфінітивному суб'єкту, що підтверджується кількома фактами. Варто зауважити, що конструкція можлива тільки з перехідними дієсловами, адже тільки перехідні дієслова мають здатність маркувати акузативом.

Коли головне дієслово пасивне, уживання акузатива неможливе, натомість інфінітивний суб'єкт головного речення вживається в називному відмінку. Отже, у *Nom+Inf-конструкції* повинні використовуватися пасивні дієслова підняття (*passive-raising verbs*).

Варто зазначити, якщо акузатив уживається в нижчій клаузі, пасивізація головного дієслова не впливає на акузатив. Пор.:

- (6)
- But I expect a farther comfort lady.*
(Middleton, The Puritan or the Widow of Walting Street)
 - A father is expected [to comfort lady].*

Якщо з'являється якийсь конститuent між головним дієсловом та акузативом, то ми отримуємо неграматичне речення. Отже, джерелом акузативного відмінка суб'єкта вставної клаузи є головне дієслово. Напр.:

- (7)
- But I expect for a farther comfort lady.*
 - It was expected for father to comfort lady.*

Щодо властивостей інфінітива в компонентах підняття, то *Acc+Inf*-комплемента інтерпретуються як пропозиції (*propositions*), а більшість дієслів підняття (*believe, know* тощо) відомі як слабкі предикати наміру (*weak intentional predicates*). Якщо перефразувати таку конструкцію, ми отримуємо речення в індикативі:

- (8)
- I know our greatest friends attend us.*
(Shakespeare, Coriolanus, p. 714)
 - I know that our greatest friends attend us.*

Крім того, рейзинговий інфінітив може мати часову форму, яка орієнтується на головне речення [3], хоча й може встановлювати свою часову форму, якщо прислівники відрізняються від тих,

що в головному реченні. Загалом інфінітив не має анафоричних рис узгодження. Винятком є компоненти каузативних дієслів, які заперечують перефразування у фінитне речення, та компоненти дієслів перцепції, які не мають часових форм і парафраз у фінитне речення, рідко є еквівалентним інфінітивній конструкції. Розглянемо наступний приклад:

- (9)
- a. *I saw him run after a gilded butterfly...*
(Shakespeare, *Coriolanus*, p. 714)
 - b. *I saw that he ran after a gilded butterfly.*

Ці речення демонструють різне значення, адже можна побачити, що він побіг за метеликом, навіть якщо не спостерігався сам процес.

Зауважимо, що рейзингові дієслова заперечують вживання *PRO-TO*-конструкції:

- (10)
- a. **I believe [PRO to be clever].*
 - b. *I believe that I am clever.*
 - c. *I believe myself to be clever.*

Зазначена парадигма показує, що не інфінітив в *Acc+Inf*-конструкції дозволяє використання *PRO*, а анафоричні риси узгодження з флексією *to*, тобто флексії в рейзингових структурах не вистачає узгодженості. Це підтверджується різними еліптичними прикладами.

- (11)
- a. *Ann was not sure she could stay, but she tried PRO [_Tto e].*
 - b. **Ann believes Tom to know English but Bob believed Steve [_Tto e].*

Відсутність анафоричних узгоджувальних рис, а не часової форми — характерна властивість рейзингових інфінітивів. Оскільки *PRO* не можна використати, лексичний суб'єкт рейзингового інфінітива контролює відмінок у головному реченні.

Варто зазначити, що декілька груп дієслів уживаються з компонентами підняття та контролю, які поділяють їх часові та частково модальні властивості. До них належать дієслова дозволу та команди.

- (12)
- She ordered her supper to be prepared at once (Acc+Inf, Raising). She ordered the servant [PRO to prepare supper at once] (control).*

Існування таких дублетів показує, що розподіл між *raising* і *control* не можна пояснити різними часовими властивостями, а він полягає в наявності / відсутності анафоричної риси узгодження, що спричиняє різну поведінку суб'єкта інфінітивної клаузи [6].

Функціонування частки *to* в конструкціях *Accusative and Infinitive* слід розглядати з точки зору структури та семантики, що визначається її вихідним лексичним і граматичним значенням. Діючий суб'єкт S_2 синтезує дію, яка експлікується через вторинно-предикативний зв'язок ($S_2 \rightarrow P_2$) «суб'єкт інфінітив» можливістю використання частки *to*. Так формується логічний підмет (вторинний суб'єкт S_2 — іменник у загальному відмінку або займенник в об'єктному відмінку) і логічний присудок (вторинний предикат P_2 — дієслово у неособовій формі). Вони пов'язані вторинно-предикативним зв'язком, якому характерна синтагматична диз'юнкція, тобто використання при злитті не всіх, а лише однієї чи кількох граматичних категорій.

Злиття кількох граматичних категорій демонструє контактність, яка здійснюється за допомогою частки *to*, що вказує на ретроспективну чи перспективну спрямованість дії; цілеспрямованість (при волевиявленні); фіксованість (при фізичному сприйнятті) дії у просторі та часі, коли вона випускається [4, 59–60].

Нас цікавлять випадки вживання конструкції *Accusative and Infinitive* у пам'ятках ранньоніовоанглійської мови. У ранньоніовоанглійській мові інфінітив з часткою *to* найчастіше вживається після дієслів волевиявлення, приклади з якими складають 2 % всієї вибірки. Напр.:

- (13)
- Nor thee nor them, thrice-noble Tamburlaine,
Shall want my heart to be with gladness
pierc'd, To do you honour and security.*
(Marlowe, *Tamburlaine the Great*)

Функцією частки *to* у цьому випадку є розкриття направляючого характеру стабілізованої процесуальності (її перспективи та ретроспективи) та вказівка на послідовність двох самостійних, але взаємопов'язаних явищ: волевиявлення та його реалізація [4, 148]. Частка *to*, виражаючи векторну спрямованість волевиявлення, є також індикатором напрямку, який пов'язаний з її початковим граматичним статусом (прійменника давального відмінка). В об'єктно-предикативних конструкціях, які виражають волевиявлення, частка *to* репрезентує просторово-часову невизначеність, оскільки вектор їх напрямку не є лімітованим у просторі та часі. Відсутність лімітованості залежить від семантики дієслів, що виражають сприйняття, яке здійснюється у конкретному місці й часі.

Таким чином, вживання інфінітива без частки *to* з дієсловами фізичного сприйняття (*to see*, *to hear* тощо) є цілком закономірним. У ранньоніовоанглійській мові випадки вживання інфінітива без частки *to* складає 8 % вибірки. Напр.:

(14)

*Then shalt thou see me pull it from thy head:
Thou art no match for mighty Tamburlaine.*
(Marlove, Tamburlaine the Great)

Сприймаючий фізично, характеризуючи процесність дії, підтверджує її як дещо зафіксоване, тобто те, що знаходилося або знаходиться у стані такої фіксації. У такому випадку частка *to* відображає наявність реальності, необхідної для здійснення сприйняття.

Отже, частка *to* має подвійний характер, оскільки вона, виражаючи спрямованість дії, з одного боку його обмежує, вказує напрямом, а з іншого, ця спрямованість є векторною, тобто обмеженою тільки з однієї сторони при вираженні волевиявлення. Пор.:

(15)

*Who cannot want the thought how monstrous
It was for Malcolm and for Donalbain
To kill their gracious father.*
(Shakespeare, Macbeth, p. 527)

У прикладі (15) демонструється волевиявлення у конкретній точці простору та часу, але абстрактний характер волевиявлення не може виражати просторово-часову співвіднесеність через спрямованість у античасове майбутнє і не має реального простору під собою (де і коли почне діяти об'єкт волевиявлення — невідомо).

Вживання дієслова *to make* з дієсловами сприйняття пояснюється, в першу чергу, його семантичним значенням. Психологічно дане дієслово дозволяє сприйняти процесуальність об'єкта у певному якісному стані, де рух виявляється заданим і не потрібно додаткової індикації. Наприклад:

(16)

*The warlike soldiers and the gentlemen, That
heretofore have fill'd Persepolis With Afric
captains taken in the field, Whose ransom
made them march in coats of gold, With
costly jewels hanging at their ears*
(Marlove, Tamburlaine the Great).

Цікавим є факт появи частки *to* з дієсловом *to have*, яке вживається в конструкціях *Accusative and Infinitive*, що виражають волевиявлення, і в поєднанні з іншим дієсловом починає передавати значення вимушеності:

(17)

What would you have me to do?
(Shakespeare,
All's Well That Ends Well, p. 584)

Таким чином, роль частки *to* зводиться до розкриття її перспективи та ретроспективи

і вказує на послідовність двох самостійних, але взаємопов'язаних явищ у процесі відображення просторово-часової визначеності в об'єктно-предикативних конструкціях. В об'єктно-предикативних конструкціях, що виражають сприйняття, частка *to* репрезентує просторово-часову визначеність, а в об'єктно-предикативних конструкціях, що виражають волевиявлення, — просторово-часову невизначеність.

Дана функція є результатом процесу граматикизації частки *to* у давньоанглійський період, що представляло собою перетворення лексичного значення у граматичне, визначене розвитком аналітизму. Деякі лексичні одиниці (частка *to*, дієслова *to have*, *to be*, *to do*), поряд зі збереженням вихідного значення, отримували граматичне навантаження для того, щоб утворювати аналітичні форми (*goes*→*to be going*, *to have gone*).

Еволюція частки *to* в англійській мові пов'язана з розвитком аналітизму і є прикладом переходу морфологічних відношень у синтаксичні. Якщо у сучасній англійській мові частка *to* є формальною ознакою інфінітива, то у давньоанглійській мові [4, 214], коли інфінітив відмінювався як іменник, частка *to* ставилася перед інфінітивом у давальному відмінку, щоб показати спрямованість чи ціль, тобто вживалася як прийменник цілі. Частка *to* стає формальним показником після того, як відмінювана і невідмінювана форми інфінітива співпадають. Очевидно, небезпідставно вважати, що поява та вживання частки *to* в англійській мові (*zu* — в німецькій, *till* — в шотландських діалектах) пов'язана з германським походженням [5, 321].

У середньоанглійській та ранньомовноанглійській періоди норми вживання інфінітива з часткою *to* і без неї не були чіткими. Так, у Д. Чосера в «Кентерберійських історіях» нерідко зустрічається інфінітив з *to* та без *to*. Зазначимо, що з модальними дієсловами вживалися обидві форми інфінітива, часто навіть дві форми одночасно. За часів В. Шекспіра норма вживання частки *to* також твердо не встановлена: він вживається з *to* там, де у сучасній мові він вживається без *to*, і навпаки. Наприклад:

(18)

Who heard me to deny it or forswear it.
(Shakespeare, Comedy of Errors, p. 25)

(19)

*Bershrew that heart that makes my heart
to groan.*
(Shakespeare, Sonnet 133, p. 17)

(20)

I saw her coral lips to move.
(Shakespeare,
The Taming of the Shrew, p. 114)

Загалом такі приклади зустрічаються після дієслів відчуття та дієслів змушування. У ході нашого дослідження нами було зафіксовано 246 прикладів з дієсловами *to see* і *to hear*, 4 % з яких вживаються з *to*-інфінітивом, та 372 приклади з дієсловом *to make*, 3 % з яких вживаються з інфінітивом з часткою *to*. Отже, в ранньонівоанглійській мові після цих категорій дієслів приклади з інфінітивом без частки *to* переважають над прикладами з часткою *to*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, частка *to*, регулюючи вторинно-предикативний зв'язок логічного центру на основі синтагматичної диз'юнкції, виражає контактність і може розглядатися як учасник синтаксичних відношень чи «формальний компонент» об'єктно-предикативної конструкції, який характеризує фіксованість чи характер процесуальності, що розвивається у просторі та часі. Якщо частка *to* є граматиалізованою формою ретро-

спективно-перспективної спрямованості дії, то її використання має передбачати невизначеність просторової спрямованості останнього. Така невизначеність чітко прослідковується при використанні інфінітива з модальними одиницями мови, у тому числі дієсловами волевиявлення. Однак при поєднанні інфінітива з дієсловами сприйняття (включаючи і дієслово спонукання *to make*) частка *to* виявляється граматиалізованим дублером, який передає перенасичені форми уже відміченим якимсь. Основною відмінністю між *raising*- і *control*-дієсловами є те, що з дієсловами контролю акумулятив семантично споріднений із головним дієсловом і є його аргументом, а з *raising*-дієсловами акумулятив не стосується до головного дієслова, тобто головне дієслово обирає та маркує тета-роллю інфінітивну клаузу, а не *Acc DP*. З дієсловами підняття акумулятив обирається тільки інфінітивом і зовсім не залежить від головного дієслова за своєю інтерпретацією.

ДЖЕРЕЛА

1. Bailey D. The Problem of the Alternation of *to* V/V -ing after "aspectual verbs" : In J. Chuquet and D. Roulland (eds.), *Subordination, Subordinations*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes, 1992. — P. 185–197.
2. Buniatova I. Complex Complementation in Old English and Other Old Germanic Languages / Вестник Киевского лингвистического университета. — Серия «Филология», 1999. — Т. 2. — № 1. — С. 35–43.
3. Gueron J. The Temporal Interpretation of Predication : In A. Cardinaletti and M.T. Guasti, eds. *Syntax and Semantics 28*. New York : Small Clauses. Academic Press, 1995. — P. 77–107.
4. Балкова Л.В. Объектно-предикативная конструкция как форма отражения пространственно-временной определенности в английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / М., 2011. — 216 с.
5. Бруннер К. История английского языка : М. : ЛКИ, 2010. — 720 с.
6. Криворучко Т.В. Складна комплементация в ранньонівоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Житомир, 2014. — 223 с.

REFERENCES

1. Bailey, D. (1992). The Problem of the Alternation of *to* V/Ving after "aspectual verbs". In J. Chuquet and D. Roulland (eds.), *Subordination, Subordinations*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, pp. 185–197.
2. Buniatova, I. (1999). Complex Complementation in Old English and Other Old Germanic Languages. *Vestnik Kievskogo lingvisticheskogo universiteta. Seriya «Filologiya»*, T. 2, № 1, pp. 35–43.
3. Gueron, J. (1995). The Temporal Interpretation of Predication. In A. Cardinaletti and M. T. Guasti, eds. *Syntax and Semantics 28*, New York: Small Clauses. Academic Press, pp. 77–107.
4. Balkova, L. V. (2011). Obiektno-predikativnaia konstruktsiia kak forma otrazheniia prostranstvenno-vremennoi opredelionnosti v angliiskom yazyke: dis. kand. filol. nauk: 10.02.04, M., 216 p.
5. Brunner, K. (2010). *Istoriia angliiskogo yazyka*. M.: LKI, 720 p.
6. Kryvoruchko, T. V. (2014). *Skladna komplementatsiia v rannionovoangliiskii movi: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty: dys. kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 «Hermanski movy»*, Zhytomyr, 223 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bacon F. The Advancement of Learning / F. Bacon. — 1605. — Режим доступу : <http://darkwing.uoregon.edu/%7Erbear/adv1.htm#1>
2. Behn A. The Rover; or the Banish'd Cavaliers. — Режим доступу : <http://darkwing.uoregon.edu/%7Erbear/rover1.html>

3. Bunyan J. *The Pilgrim's Progress* / J. Bunyan. — Режим доступу : <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/707/pilgrim.pdf>
4. Marlowe C. *The First Part of Tamburlaine the Great* / C. Marlowe. — Режим доступу : <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/5266/marlowe3.html?sequence=1>
5. Middleton T. *The Puritan or the Widow of Walting Street* / T. Middleton. — Режим доступу : <http://www.tech.org/~cleary/purit.html>
6. Shakespeare W. *All's Well That Ends Well* / W. Shakespeare // *Comedies*. — London : Everyman's Library, 1994. — Vol. II. — P. 559–670.
7. Shakespeare W. *Coriolanus* / W. Shakespeare // *Tragedies*. — London : Everyman's Library, 1992. — Vol. II. — P. 619–768.
8. Shakespeare W. *King Lear* / W. Shakespeare // *Tragedies*. — London : Everyman's Library, 1992. — Vol. I. — P. 287–439.
9. Shakespeare W. *Macbeth* / W. Shakespeare // *Tragedies*. — London : Everyman's Library, 1992. — Vol. I. — P. 439–538.
10. Shakespeare W. *Sonnets* / W. Shakespeare // *The Sonnets and Narrative Poems*. — London : Everyman's Library, 1992. — P. 3–81.
11. Shakespeare W. *The Comedy of Errors* / W. Shakespeare // *Comedies*. — London : Everyman's Library, 1994. — Vol. I. — P. 4–104.
12. Shakespeare W. *The Taming of the Shrewd* / W. Shakespeare // *Comedies*. — London : Everyman's Library, 1994. — Vol. I. — P. 106–230.

СКЛАДНІ КОМПЛЕМЕНТНІ КОНСТРУКЦІЇ У РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Тугай О.М.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

o.tuhai@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0001-9831-2288

У пропонуваній статті проаналізовано особливості синтаксичної сполучуваності фінитних комплементів дієслів волевиявлення у складних конструкціях у синхронії. Окреслено шляхи породження *that/wh*-корелятив підрядного зв'язку в позиції вершини специфікатора [*Spec, CP*] функціональної проекції *CP*. Доведено, що *CP* утворює самостійну фразу комплементайзера для розширення функціонування лексичної проекції *VP* матричного дієслова. Основні граматичні категорії та синтаксичні функції вбудованих у конструкції вищого рівня фінитних комплементарних клауз визначаються як непрямі ствердження, директиви або питання у функції прямого об'єкта та комплемента. Залежно від семантики суперординарного дієслова прояву волі встановлено декларативний та інтерогативний типи субординативних речень.

Ключові слова: фінитний комплемент, складна комплементна конструкція, маркери підрядного зв'язку, непрямий директив, непряме ствердження, непряме питання, декларативна / інтерогативна залежна клауза.

Тугай А.Н.

Сложные комплементные конструкции в ранненовоанглийском языке

В представленной статье проанализированы особенности синтаксической сочетаемости финитных комплементов глаголов волеизъявления в сложных конструкциях в синхронии. Обозначены пути генерации *that/wh*-корелятивов подчинительной связи в позиции вершины спецификатора [*Spec, CP*] функциональной проекции *CP*. Доказано, что *CP* образует самостоятельную фразу комплементайзера для расширения функционирования лексической проекции *VP* матричного глагола. Основные грамматические категории и синтаксические функции встроены в конструкции высшего уровня финитных комплементарных клауз определяются как косвенные утверждения, директивы, вопросы в функции прямого объекта и комплемента. В зависимости от семантики суперординативного глагола проявления воли установлены декларативный и интерогативный типы субординативных предложений.

Ключевые слова: финитный комплемент, сложная комплементная конструкция, маркеры подчинительной связи, непрямой директив, косвенное утверждение, косвенный вопрос, декларативная / интерогативная зависимая клауза.

O. Tuhai

Complex complement constructions in Early Modern English

The paper deals with the main peculiarities of syntactic compatability within matrix volitional verbs finite complements of complex constructions in the framework of generative syntax within the Minimalist Program of N. Chomsky using the leading transformational rules such as projection principle, a-movement. The article outlines the ways of *that/wh*-correlatives origin inside subordinate relationship in the head-specifier location in [*Spec, CP*] of the functional projection *CP*. We postulate generation and contact location of embedded finite clauses directly after principal clauses by way of *that/wh*-element movement up left where its landing site occurs to be the clausal complement specifier [*Spec, CP*] occupying the head place of the functional projection *CP* which c-commands over the whole complement and its internal constituents in the node of a complementizer phrase. The article provides special fundamental arguments for proving that *CP* forms an independent complementizer phrase for expanding of the the matrix verb *VP* lexical projection function. The paper considers main grammatical categories and syntactic functions of subordinate finite clauses embedded in constructions of higher level as indirect statements, directives or questions in the function of a direct object and a complement. Special attention is focused on defining finite sentential complements types as declarative and interrogative ones depending on the semantics of the principal verbs of willing. Namely, we distinguish subordinate type clauses as: 1) a declarative type that actualizes indirect statements (*hope, intend, resolve, persuade, promise, warn*) and indirect directives (*ask, beg, charge, appoint, require, command, instruct, order*) of volitional predicates; 2) an interrogative type that realizes indirect questions of *ask,*

advise, choose, promise, instruct predicates. The choice of a complementizer also influences on the grammatical category of an embedded sentential complement. Hereby, conjunction that preferably introduces a declarative type whereas wh-correlative points to the interrogative categorial function of a finite content clause.

Key words: *finite complement, complex complement construction, markers of subordinate relationship, indirect directive, indirect statement, indirect question, declarative / interrogative subordinate clause.*

Вступ. На сьогодні дослідження синтаксичних відношень особово-дієслівних комплементів, а також розташування маркерів підрядного зв'язку у складних реченневих утвореннях займають провідне місце в когнітивній лінгвістиці та історії розвитку англійської мови. Особливого значення набуває маркування додаткових фінітних клауз у процесі синтаксичного аналізу складнопідрядних речень у ранньомовоанглійському періоді. Інвентар засобів оформлення підрядного зв'язку у цей період відображається певними лексичними одиницями та відзначається диференційними ознаками локації у процесі свого генерування. Загальноприйнятими елементами вводу субординативних речень у сучасній англійській мові виступають *that/wh*-релятивні маркери зв'язку, які з розвитком англійської мови набували певних ознак відносності та у процесі реграматизації вже у ранньомовоанглійській мові виявляли тенденцію до введення додаткових речень у постпозиції дієслів.

У сучасних філологічних студіях увага лінгвістів все більше зосереджується на дослідженнях історичної когнітивної лінгвістики у фреймі генеративної граматики та окресленні процесу генерування різноманітних граматичних аспектів та явищ у різних мовах світу. Незважаючи на широке коло досліджень у царині порушеної проблематики комплементизації, на наш погляд, недостатньо висвітленими залишаються питання генерування фінітних комплементів та визначення їхнього граматичного категоріального статусу у світлі трансформаційного синтаксису у синхронному аспекті історичної лінгвістики.

Об'єкт розвідки складають складні комплементні конструкції із дієсловами волевиявлення. **Предметом** дослідження є комплементарні фінітні речення, що вводяться *that/wh*-корелятами. Матеріалом аналізу слугують тексти різних жанрів із корпусу творів письменників ранньомовоанглійської мови, таких як В. Шекспір, Т. Міддлтон, Дж. Мільтон.

Актуальність дослідження визначається необхідністю комплексного аналізу внутрішніх контентних клауз у складнопідрядних утвореннях із маркерами підрядного зв'язку після дієслів волевиявлення у царині генеративної граматики в історичній перспективі з огляду на певні синтаксичні та семантичні показники, що детермінують встановлення відповідного типу комплементарного речення.

Метою статті є семантико-синтаксична характеристика фінітних комплементарних клауз із корелятивними частками підрядного зв'язку у складних структурах із дієсловами прояву волі у текстах ранньомовоанглійської мови. Досягнення мети розвідки передбачає реалізацію наступних **завдань**: 1) окреслити породження релятивних часток субординативних контактних клауз; 2) встановити особливості синтаксичного маркування фінітних комплементів; 3) визначити синтаксичні функції підрядних речень; 4) з'ясувати граматичний категоріальний статус вбудованих залежних клауз.

Критичий огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. В історичній англістиці вагомий внесок у розгляд досліджень комплексних речень фінітної та нефінітної комплементизації зробили вітчизняні науковці. Так, деякі аспекти зазначеної проблеми порушено в сучасному українському мовознавстві стосовно контактного розміщення особово-дієслівних речень у складних конструкціях в діахронії (І.Р. Буніятова, Л.П. Калитюк, О.І. Кхеліл), нефінітної інфінітивної комплементизації в синхронії (Т.В. Криворучко, І.Є. Снісаренко), функціонування підрядних речень у діахронії (Г.М. Задільська). Вагомий доробок зроблено у розпрацюванні питань вживання підрядних речень (Ю.П. Бойко) та структур вторинної предикації в сучасній англійській мові (І.Д. Карамишева).

На сьогодні західним мовознавством розробляється ідея фінітних та нефінітних комплементарних клауз у межах традиційної функціональної граматики (Т. Фанего, Дж. Руданко, О. Петрова, Р. Хаддлстоун). В історичних студіях такі провідні лінгвісти, як О. Фішер, Л. Кельнер, Д. Кастровський, М. Ріссанен, М. Харуко, М. Горлач, В. Ярцева, зосереджували свою увагу на обговоренні варіативних зрушень структурних, функціональних особливостей комплементарних утворень принципальних речень. Дослідженням загальних положень генеративного синтаксису присвятили свої численні праці Н. Хомський, Р. Фрейдін, Е. Редфорд, Л. Хегман, Е. Карні, Д. Катал та інші науковці.

На нашу думку, потребує перевірки та уточнення низка гіпотез стосовно генерування окремих компонентів додаткового речення ранньомовоанглійської мови, що обумовлює їхню відповідну локацію у системі підрядного сполучення. Так, вимагає перевірки гіпотеза породження *that/wh*-корелятивних часток у позиції

вершини специфікатора [Spec, CP], а також концепція визначення функціональних проєкцій CP як самостійних незалежних додаткових клауз.

Методологія дослідження. Основними підходами вивчення досліджуваної проблематики є структурно-семантичний та трансформаційно-генеративний методи. Структурний аналіз використовується для виокремлення певних синтаксичних одиниць у висловленні, визначення форм синтаксичного зв'язку та поверхневої структури речення. Семантичний підхід зорієнтований на встановлення типології фінітних комплементарних речень залежно від семантики матричного дієслова. Генеративний аналіз уможливорює окреслення породження фінітних комплементів шляхом застосування трансформаційних правил для визначення релевантної структури складного речення в динамічній синхронії.

Результати дослідження та обговорення. Інтерпретація формально-синтаксичної організації речення виходить з розуміння останнього як формальної реченневої моделі (схеми, конструкції, конструкта), що репрезентує суттєві риси складноструктурованих явищ [1, 82]. Сучасна лінгвістика дотримується думки, що складне речення формується відповідним синтаксичним зв'язком, де форма, семантико-синтаксичні відношення та ієрархія зв'язків є його засадничими ознаками [3, 33]. Одиницею вищого ярусу синтаксичного рівня є складне речення, яке реалізується у двох корелятивних категоріях, власне складно-сурядному (паратаксисі) та складнопідрядному (гіпотаксисі). Історичний синтаксис постулює, що розвиток складного речення йде від паратаксису до гіпотаксису по лінії подальшого вдосконалення підрядних (субординативних) зв'язків. Паратаксис, як дещо простіший спосіб граматичного зв'язку, є попередником підрядності й, безперечно, основою для розвитку останнього [8, 64].

В історичних студіях складна комплементация розглядається в контексті походження гіпотаксису у германських мовах. Історичний підхід до визначення комплексного речення та клаузи дозволяє припустити, що у давньоанглійській мові особово-дієслівні та неособово-дієслівні клаузи були синтаксичними та семантичними еквівалентами [13, 35]. У давніх германських мовах просте речення функціонувало семантично як еквівалент складного із автономними атрибутивними конструкціями та граматично оформленим складнопідрядним цілим. Першоосновою гіпотаксису у давній період є паратаксис, розвиток якого відбувався поступово із первісно незалежних простих речень, які у процесі еволюції об'єднувалися причинно-наслідковим сполучниковим зв'язком [2, 9–10]. В основу типологічної класифікації давньогерманських мов покладено критерій V-2 обмежувача або розміщення дієслова в другій позиції, який використовують для відокремлення головного речення від підрядного [3, 101].

Система підрядних сполучників, яка утворилася у середньоанглійському періоді, отримує своє уточнення в XVI столітті [11, 97]. У середньоанглійській мові загальним релятивним сполучником був *that*-корелят, але у пізньому її періоді (late Middle English) через його багатofункціональність як комплементаризера, вказівного та відносного займенника інтерогативні прономінали, такі як *which*, *whose*, *whom*, і згодом *who*, почали вживатися як релятивні сполучники, і вже до 1700 року релятивна займенникова система виглядала дуже подібною до сучасного варіанта англійської мови [17, 188].

Цікавою для аналізу складних реченневих утворень є концепція Н. Хомського про те, що у мовах із другою ядерною позицією (*V-second languages*) V дієслово піднімається до позиції C, як й інші фрази, що піднімаються до позиції [Spec, CP] у матричних клаузах. Цей феномен пересуву прослідковується як у питальних конструкціях із питальними словами, так і в додаткових декларативних клаузах та непрямих питаннях, що вбудовані у вищій структурі із *that/wh*-маркерами, які також пересуваються до [Spec, CP] [14, 50].

Синтаксичне маркування комплементарних речень окреслюємо у термінах основних правил генеративної граматики розширеної стандартної теорії Програми мінімалізму (принципу розширеної проєкції, принципу збереження структур, теорії пересуву, теорії слідів), що уможливорює окреслення шляхів породження елементів субординативного відношення для пояснення синтаксичних та семантичних зрушень у складних конструкціях ранньоновоанглійського періоду [6, 4]. І висуваємо гіпотезу про породження основних *that/wh*-корелятивних часток підрядного зв'язку в позиції вершини специфікатора [Spec, CP] у складних реченнях із фінітними комплементами дієслів волевиявлення.

У термінах генеративного синтаксису постулюємо утворення та контактне розміщення вставних декларативних та інтерогативних клауз шляхом пересування (*a-movement*) *that/wh*-конституента ліворуч, де його посадковим майданчиком виявляється позиція специфікатора клаузального компонента [Spec, CP], займаючи місце вершини функціональної проєкції CP, яка головує над комплементом та його внутрішніми конституентами у вузлі комплементної фрази.

Згідно теорії фразових структур Ікс-штрих формату, всі синтаксичні структури є ендосентричними, конституенти яких є лексичними та функціональними проєкціями відповідних вершин. Клас англійських комплементаризерів відноситься до функціональної категорії, тоді як англійські дієслова складають лексичну категорію. Відповідно, *that/wh*-елементи виступають функціональними вершинами, а дієслова — лексичними вершинами. Клаузи виявляються розширеними проєкціями дієслів та позиціонуються як проєкції лексич-

них вершин, що доповнюються та розширюються за допомогою проєкцій функціональних вершин, тобто комплементарів [Spec, CP], та комплементарних речень [19, 406–407]. Таким чином, функціональні вершини не містять описового контенту, не впливають на аналіз подій всередині комплементарного речення, але вони можуть обирати статус вбудованої клаузи. Лексичні вершини обумовлюють вибір комплементаризера, який формує граматичну категорію додаткового речення.

Релевантність даної теорії стосовно нашої гіпотези перевіряємо на прикладах вибірки із текстів ранньонової англійської мови В. Шекспіра, Т. Міддлтона та Дж. Мільтона нами засвідчені реченнєві утворення із дієсловами волевиявлення із семантикою бажання, інтенції, наказу, такі як: *hope, intend, command, desire, wish, promise, require*, які обирають декларативне *that*-фінітне речення, та дієслова прояву волі вирішення та прохання, такі як: *choose, ask, determine, instruct* із *wh*-сполучниками, що вводять інтерогативну клаузу.

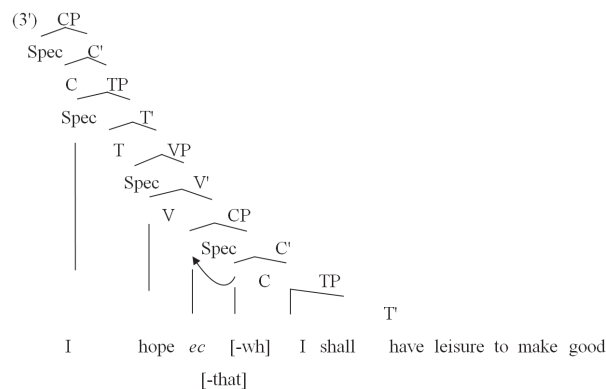
Для перевірки правильності граматичного статусу та фонологічного озвучення речень проаналізуємо наступні приклади.

- (1)
Antihpolus of Syracuse: "I hope I shall have leisure to make good".
 (Shakespeare, *The Comedy of Errors*, v, i, 375)

- (2)
Gloucester: "He doth intend she shall be England's queen".
 (Shakespeare, *King Henry VI*, Part I, v, i, 45)

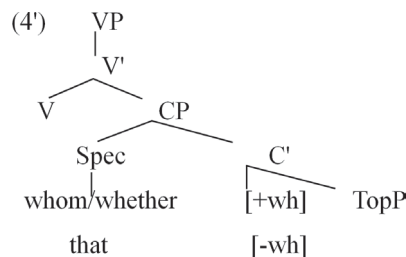
У прикладах (1), (2) визначаємо, що комплементарні речення приєднуються до головних предикатів *V hope, V doth intend* асиндетично, без поєднувального елемента, який реалізується імпліцитно. У межах генеративного підходу асемантичність комплементаризера стверджується в тому, що він не генерується в глибинній структурі, а з'являється в конструкції як результат трансформаційних правил [5, 104–105]. Відзначимо, що в теоретичному синтаксисі складних конструкцій додаткові фінітні речення без будь-якого поєднувального сполучника синтаксисти окреслюють як клаузи без *that*-частки (*that-less clauses*). Розробники даного підходу (Д. Песетський, Н. Хорнштайн, Д. Лайтфут дотримуються тези про те, що нульові *that* комплементаризери вимагають певного управління на фонологічному поверхневому рівні та виступають трасою або слідом синтаксичного пересуву в структурній будові складнопідрядного речення [16, 27].

Схема (3') експлікує модель породження імпліцитного маркера (*that*):

У схемі (3') прослідковуємо лексичну проєкцію VP із дієсловом-вершиною *hope* та функціональну проєкцію CP, вершина якої виявляється незаповненою (*ec*) та зазначається як порожня категорія (*empty category*). На лексичному рівні вершина *V hope* дієслівної фрази VP маркує додаткове речення CP сполучником *that*, який реалізується імпліцитно у позиції [C', C] із інтерогативною ознакою [-wh] та пересувається догори вліво у [Spec, CP] для вираження на поверхневому рівні. Відповідно, проєкція CP обирає декларативну ознаку [-wh] ілюктивної сили висловлення з імпліцитним змістом [-that], що визначає фінітність і декларативний статус комплементарної клаузи CP по відношенню до матричного дієслова *V hope*.

У генеративному синтаксисі інтерогативні або декларативні ознаки додаткових речень із позначками [+wh]/[-wh] відповідно первинно закодовані у [C', C] комплементарної фрази CP. У вбудованих додаткових реченнях *wh*-пересув здійснюється у вищій позиції специфікатора проєкції [Spec, C] для призначення останній інтерогативної ознаки [+wh], яка розташована у [C', C] та вже реалізована при обранні дієсловом певного типу CP. Обрана ознака C [+wh] ліцензується або експліцитним комплементаризером або відношенням вершини-специфікатора із *wh*-фразою, яка після операції озвучення отримує дану ознаку. Отже, *wh*-елемент пересувається догори ліворуч у [Spec, CP] для свого фонологічного вираження. Схема (4') показує пересув *wh*-комплементайзера для перевірки інтерогативної ознаки [19, 524–525]:

Додамо, що топікалізація вказівного займенника *that*, який маркує топік додаткового речення — це пересув конститuenta речення як носія вже відомої інформації (декларативної ознаки) ліворуч [7, 95].

Поверхневу структуру речень (1), (2) можна репрезентувати як:

(5) [CP [C' [TP [T' I [VP [V' hope [CP [C' [Spec [-that] [C [-wh] [TP [T' I shall have leisure to make good]]]]]]].

(6) [CP [C' [TP [T' He [VP [V' doth intend [CP [C' [Spec [-that] [C [-wh] [TP [T' she shall be England's queen]]]]]]].

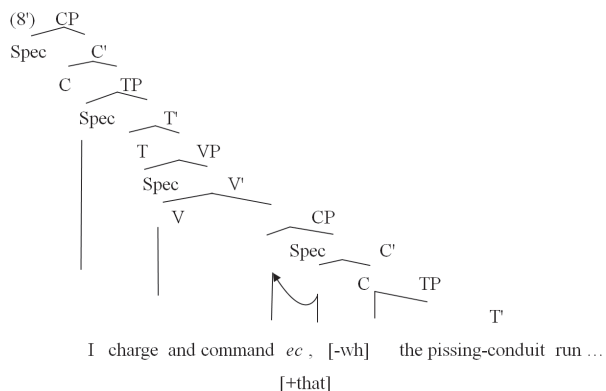
У прикладах (5), (6) визначаємо фонологічне озвучення нульових комплементарів *that* у локації [Spec, CP] із позначкою [-that] імпліцитною декларативною ознакою та [-wh] як нульову інтерогативну ознаку.

У реченні (7) комплементар *that* виражений експліцитно [+that] та первинно розташований у [C', C] функціональної проекції CP.

(7) *Jack Cade: "And here, sitting upon London-stone, I charge and command that, of the city's cost, the pissing-conduit run nothing but claret wine this first year of our reign".*
(Shakespeare, *King Henry VI*, Part II, iv, vi, 2–3)

У схемі (8') речення (7) прослідковуємо незаповнену порожню категорію *ec* у позиції комплементарів. Застосовуємо трансформаційну операцію пересуви сполучника *that* вліво для його озвучення та відтворення релевантної структури речення. Експліцитний комплементар *that* із нульовою інтерогативною ознакою [-wh] переміщується із позиції його кодування [C', C] до локації [Spec, CP] із позначкою [+that] як фонологічно вираженої декларативної ознаки речення. Матричні дієслова *charge*, *command* із вольовою семантикою наказу обирають наявний сполучник *that* для маркування комплементарного топика CP.

Схема (8') репрезентує породження експліцитного комплементарів *that* у позиції специфікатора [Spec, CP].

Поверхнева структура речення (7):

(9) ... [CP [C' [TP [T' I [VP [V' charge and command [CP [C' [Spec [+that], ... [C [-wh] [TP[T' the pissing-conduit run nothing but claret wine this first year of our reign]]]]]]].

Отже, дієслова волевиявлення наказової семантики обирають експліцитні або імпліцитні *that* сполучники, які маркують топик CP у позиції [Spec, CP] після операції озвучення їхньої декларативної ознаки [-wh], яка первинно закодована у [C', C], що обумовлює декларативний статус субординативних клауз. Головні дієслова керують проекцією CP та узгоджуються зі специфікатором.

Аналіз наступних комплементарних інтерогативних речень із *wh*-корелятами становить інтерес у нашому дослідженні з огляду на структурне розташування у процесі породження *wh*-елементів субординативного зв'язку речень із дієсловами волевиявлення. Слідом за Л. Хегман, ми застосовуємо фільтр комплементарів генеративного синтаксису [20, 383], коли експліцитно виражена *wh*-фраза займає позицію специфікатора Spec у функціональній проекції CP, вершина C CP клаузи не повинна домінувати над наявним комплементаром, позицію якого може заповнювати тільки один елемент. Ця умова задовольняється при застосуванні операції пересуви *wh*-сполучника в термінах теорії принципів та параметрів (правило *a*-переміщення). Додамо, що у вбудованих питальних клаузах *wh*-фраза не може залишатися у внутрішній базовій позиції, а повинна пересуватися в ініціальну [Spec, CP] [19, 174]. Дані постулати ми можемо підтвердити і прослідкувати в наступних схемах поверхневого рівня (12'), (13') речень (10), (11) ранньоніовоанглійської мови із дієсловами волевиявлення *choose*, *ask*.

(10) *Portia: "I may neither **choose** whom I would nor refuse whom I dislike".*
(Shakespeare, *The Merchant of Venice*, i, ii, 25)

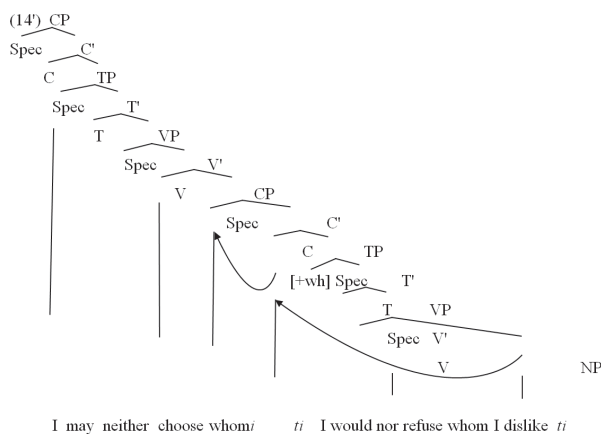
(11) *Elbow: "I beseech you, sir, **ask** him what this man did to my wife".*
(Shakespeare, *Measure for Measure*, ii, i, 149)

(12') I may neither choose [CP [C' [Spec [+whom_i] [C *ti* [+wh] [TP [T' I would nor [VP [V' refuse whom I dislike [NP *ti*]]]].

(13') I beseech you, sir, ask him [CP [C' [Spec [+what_i] [C *ti* [+wh] [TP [T' this man [VP [V' did to my wife [NP *ti*]]]].

У схемах (12'), (13') експліцитно виражені комплементаризери *whom*, *what* породжуються у позиції об'єкта [NP, VP] дієслів *refuse*, *did* додаткового речення. Для фонологічного вираження вони переміщуються ліворуч догори, залишаючи трасу *ti*, спочатку у [C, C'] вершини клаузи CP, потім у позицію специфікатора [Spec, CP], де цей посадковий майданчик виявляється остаточним для комплементаризерів, оскільки вершина C не може керувати цілою клаузою. Відношення між породженими комплементаризерами та їхніми слідами визначаємо як антецедентне керування [4, 43], де антецеденти головує над своїми анафорами. Вершина C додаткового речення CP не отримує функцію керування, яку вже імплементують *wh*-сполучники у позиції специфікатора та не маркує останнє. Отже, *wh*-маркери генеруються у [Spec, CP] та керують синтаксичною поведінкою своїх слідів NP *ti*.

У схемі (14'), яка репрезентує породження *wh*-комплементаризерів у комплексних реченнях із додатковою інтерогативною клаузою, прослідковуємо, що інтерогативна нижча клауза CP головується вершиною C, властивості якої фільтруються максимальною проекцією CP. Релятивна ознака субординативних речень кодується у [C, C'] як позитивна [+wh] та озвучується у поверхневій структурі у [Spec, CP] прикладу (10) як [+whom], що обумовлює інтерогативний граматичний статус вбудованого речення.

Наступні приклади складних речень із такими дієсловами прояву волі, як *ask*, *determine*, *instruct*, виявляють схожі структурні ознаки породження *wh*-корелятивів для введення додаткових інтерогативних клауз:

(15)
King John: "I shall indue you with: meantime but ask What you would have reform'd that is not well".
 (Shakespeare, *King John*, iv, ii, 43–44)

(16)
Hastings: "Hath the Prince John a full commission, In very ample virtue of his father, To hear

and absolutely to determine Of what conditions we shall stand upon?"

(Shakespeare, *King Henry IV*, Part II, iv, i, 162–165)

(17)
Old Athenian: "Our own precedent passions do instruct us What levity's in youth".
 (Shakespeare, *Timon of Athens*, i, i, 134)

Даний синтагматичний аналіз функціонування сполучників комплементарного зв'язку у фреймі трансформаційної породжувальної граматики підтверджує граматичну релевантність формування, вживання та існування додаткових реченневих утворень із дієсловами прояву волі у зазначеному періоді.

У межах аналізу мовного матеріалу однією з провідних характеристик є аналіз фінітних залежних клауз або комплементарних речень у функціональному та синтаксичному аспектах. У сучасних мовознавчих граматиках синтаксисти характеризують функції субординативних клауз як прямих об'єктів та об'єктних комплементів, що пояснюється виокремленням представлених клауз як номінативних додаткових речень, які виявляють синтаксичні та функціональні схожості з іменними фразами [23, 1047; 5, 8]. Термін «комплемент» був запозичений із генеративної граматики на початку 70-х рр. минулого століття та є ширшим за традиційний термін «додаток», який використовується для позначення виключно граматичної функції. У синтаксичних студіях комплемент (C) детермінують як фразу, що безпосередньо пов'язана із головним словом (head) синтаксичної групи незалежно від його приналежності до лексичної категорії іменника, дієслова, прикметника або прийменника [3, 58]. Термін «об'єктний комплемент» суголосний із терміном «додаток», який не є частиною присудка, а здебільшого розглядається як другорядний член речення, який називає об'єкт (суб'єкт), на який спрямована дія, названа значеннєвим дієсловом [9, 12]. Відповідно, підрядне додаткове речення можна розглядати не тільки як клаузу та компонент складнопідрядного речення, а також окреслювати як об'єкт складової частини простого речення.

Зазначимо, що дієслова прояву волі із фінітними *that*-клаузами поділяються на такі, що вводять непряме ствердження або директив, тоді як *wh*-клаузи семантично відповідають питальним реченням, залишаючи прогалину невідомої інформації, яка закодована в *wh*-елементі, а отже, вводять непрямі питання [23, 1051]. Таким чином, додаткові речення із комплементаризерами *that/wh*- можна розподілити за типом висловлення на непрямі ствердження із такими дієсловами волевиявлення, як *hope*, *intend*, *resolve*, *persuade*, *promise*, *warn*, непрямі директиви, що можуть

бути представлені дієсловами *ask, beg, charge, appoint, require, command, instruct, order*, непрямі питання, які субкатегоризують предикати *ask, advise, choose, promise, instruct*.

Традиційна теорія граматики постулює той факт, що субординативне речення із непрямым ствердженням містить індикативне дієслово, тоді як дієслово непрямого директива може реалізуватися як в індикативі, так і в презентному або аналітичному суб'юнктиві із гіпотетичним (putative) *should* [23, 1212–1213]. Мовний матеріал ранньо-новоанглійської мови не виявляє чіткого розмежування вживання непрямих стверджень тільки в індикативі та директиві виключно в одному із суб'юнктивних способів, а граматичний показник предикатів непрямих питань також може варіюватись у межах контексту текстів цього періоду.

Відповідно, залежно від компонентів синтаксичної комплементарності головні синтаксичні функції та статус комплементарних додаткових речень у текстах ранньо-новоанглійської мови визначаємо наступним чином:

1. Фінітні *декларативні* контентні клаузи як непрямі ствердження, директиви у функції прямого об'єкта: моделі *SVOd(that-finite clause)* та *SVOi(NP)Od(that-finite clause)* зі статусом внутрішнього дієслівного комплемента.

2. Фінітні *інтерогативні* контентні клаузи як непрямі питання у функції прямого об'єкта: моделі *SVOd(wh-finite clause)* та *SVOi(NP)Od(wh-finite clause)* зі статусом внутрішнього дієслівного комплемента.

Нагадаємо, що у теорії становлення та розвитку складнопідрядного речення залежні клаузи можуть приєднуватися до принципальних або головних речень як асиндетично, без будь-яких поєднувальних елементів, так і синдетично, за допомогою субординаторів або комплементарайзерів на кшталт *that, as if, because, who, which, how* тощо [10, 19]. Дані типи оформлення гіпотаксису маркуються семантично в залежності від модальної пропозиції головного предиката.

У ранньо-новоанглійській мові корелятивні сполучники *that, who, what, which* вживалися здебільшого як релятивні маркери для позначення додаткових характеристик антецедента або прономінальних фраз [12, 176–177]. При поєднанні головної та залежної клауз дані сполучники виявляються як кон'юнкціональні афікси із підсилюючою релятивною силою. Вживання французької форми *that* “*par ce que*” у значенні «*by that* — вказівний, *that* — релятивний займенник» також вплинуло на функціонування цього корелята у функції кон'юнкціонального афікса [12, 196–198]. Інші сполучники підрядного зв'язку *wh*-елементи на кшталт *whom, whose, who, what, which* у XII–XIII століттях середньоанглійського періоду вживаються недостатньо часто, їх функціонування дуже рідке та обмежене. У XIV сто-

літті сполучниковий маркер *that* ще вживається як звичайний відносний, але вже у XV столітті він починає витіснятися корелятом *which* [18, 92].

Слід зазначити, що при визначенні типу комплементарної клаузи вважаємо доцільним враховувати семантику дієслів волевиявлення. Адже кожен семантичний тип дієслів містить загальний елемент значення, а кожен тип комплементарної клаузи у будь-якій мові, зокрема англійській, має відповідну референцію. Взаємодія цих двох семантичних параметрів і визначає тип клаузи комплементарності, що обирає певне дієслово, яке може приймати комплемент до свого оточення [15, 27]. На основі своєї потенційної функції як прямого об'єкта та в залежності від семантики дієслова головного речення субординативні *that/wh*-речення відносять до категорії наступних граматичних клаузальних типів [23, 1029–1048]:

1) декларативний тип: актуалізує непрямі ствердження дієслів волевиявлення *hope, intend, resolve, persuade, promise, warn*; непрямі директиви таких предикатів вольової інтенції, як *ask, beg, charge, appoint, require, command, instruct, order*;

2) інтерогативний тип: реалізує непрямі питання таких дієслів прояву вольового значення, як *ask, advise, choose, promise, instruct*.

Вибір комплементарайзера також впливає на граматичний тип залежного речення. Так, сполучник *that* найчастіше вводить декларативний тип, тоді як корелят із *wh*-сполучником вказує на інтерогативну категорію речення.

(18)

*Petruchio: “Ay, and amid this hurly I **intend** That all is done in reverend care of her”.*

(Shakespeare, *The Taming of the Shrew*,
iv, i, 206–207)

(19)

*Aaron: “and so must you **resolve**, That what you cannot as you would achieve, You must perforce accomplish as you may”.*

(Shakespeare, *Titus Andronicus*,
ii, i, 106–108)

Приклади (18), (19) унаочнюють складнопідрядні речення із додатковими фінітними клаузами *all is done in reverend care of her* (18), *You must perforce accomplish as you may* (19) декларативного типу, які актуалізують непрямі ствердження дієслів вольової інтенції суб'єкта *intend* (18) та *resolve* (19) у функції прямого об'єкта та приєднуються до головного речення синдетичним зв'язком за допомогою комплементарайзера *that*, що підсилює їхній статус заявної стверджувальної дії. Репрезентовані речення належать до моделі першого типу *SVOd(that-clause)* із двочленною аргументною структурою предиката, де додаткове речення виступає внутрішнім другим аргументом.

(20)
King Lear: "This act **persuades** me That this remotion of the duke and her Is practice only".
(Shakespeare, *King Lear*, ii, iv, 114–115)

(21)
Vermandero: "'Tis too fair For one of his alliance; and I **warn** you That this place no more see you".
(Middleton, *The Changeling*, iv, ii, 35–36)

(22)
Captain: "Is it to be believed? I **promise** you, my lord, then I begin to fear him myself".
(Middleton, *The Phoenix*, 126–127)

(23)
Easy: "I **promise** you, sir, I admire your carriage, and begin to hold a more reverend respect of you".
(Middleton, *Michaelmas Tearme*, ii, i, 179–180)

(24)
Tailor: "I **promise** you 'tis a wire would draw me from my work seven days a week".
(Middleton, *Michaelmas Tearme*, iii, i, 10–11)

У прикладах (20), (24) дієслова непрямого ствердження *persuades*, *warn*, *promise* приймають до свого оточення у постпозиції непрямі об'єкти *me*, *you* та субординативні фінитні речення у функції прямих об'єктів. Граматична модель тричленної актантної структури SVOi(NP)Od(that-clause) підтверджує цю гіпотезу. Статус додаткового повного речення після непрямого прономінального об'єкту розглядається нами як синтаксичний комплемент та як другий внутрішній аргумент дієслова головного речення. У репрезентованих структурах реченнєві контактні клаузи відносимо до декларативного типу.

(25)
"But he, his wonted pride Soon recollecting, with high words, that bore Semblance of worth, not substance, gendy raised Their fainting courage, and dispelled their fears: Then straight **commands** that, at the warlike sound Of trumpets loud and clarions, be upreared His mighty standard. That proud honour claimed Azazel as his right, a Cherub tall".
(J. Milton, *Paradise Lost*, book i) [22,101]

(26)
Fenton: "Now, sir, Her mother, ever strong against that match And firm for Doctor

Caius, **hath appointed** That he shall likewise shuffle her away".
(Shakespeare, *The Merry Wives of Windsor*, iv, vi, 26–29).

(27)
Volumnia: "My fortunes and my friends at stake **required** I should do so in honour..."
(Shakespeare, *Coriolanus*, iii, ii, 63)

Речення (25), (27) із дієсловами директивами *commands*, *hath appointed*, *required* вводять субординативні речення декларативного класу синдетично із маркером комплементаризатором *that* (25), (26), так і асиндетично (27) без поєднувального елемента. Граматичний тип даних прикладів визначається як модель SVOd(that-clause) дво-членної аргументної структури із фінитними клаузами як прямим об'єктом.

(28)
"It shall be my task To render thee the Parthian at dispose, **Choose** which thou wilt, by conquest or by league".
(J. Milton, *Paradise Regained*, book iii) [22, c. 393]

(29)
Antipholus of Ephesus: "My liege, I **am advised** what I say"
(Shakespeare, *The Comedy of Errors*, v, i, 214)

(30)
Alexander: "I **asked** him then what that one cause might be".
(Middleton, *The Roaring Girl*, ii, 78)

(31)
Pandar: "Wife, take her in; **instruct** her what she has to do".
(Shakespeare, *Pericles*, iv, ii, 59)

Дієслова волевиявлення *choose*, *advise* у прикладах (28), (29) обирають комплементацию із релятивними *wh*-корелятами *which*, *what*, що вводять непрямі питальні додаткові речення та визначають інтерогативний тип останніх із функціональним значенням прямого об'єкту та моделлю першого типу SVOd(wh-finite clause). Тоді як у реченнях (30), (31) матричні дієслова *asked*, *instruct* із направленістю своєї дії на адресата *him*, *her* обирають другим внутрішнім аргументом додаткові фінитні клаузи із релятивним сполучником *what*, що детермінує їх у функції комплементу та виокреслює приналежність останніх до другого граматичного типу моделі SVOi(NP)Od(wh-finite clause) зі статусом внутрішньої комплементної особово-дієслівної клаузи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, як свідчить фактичний матеріал нашого дослідження, у ранньонівоанглійській мові *that/wh*-сполучники як маркери субординативних фінитних речень матричних дієслів волевиявлення породжуються у функціональній проекції CP, яка утворює самостійну фразу комплементаризера для розширення функціонування лексичної проекції VP матричного дієслова. Базову позицію генерування декларативних та питальних комплементаризерів визначаємо у локації [Spec, CP] із наявними експліцитними та імпліцитними ознаками. В історії англійської мови ранньоніво-

англійського періоду засвідчуємо та визначаємо фінитні речення як внутрішні комплементи дієслів волевого значення *wish, promise, ask, request, beg, bid, pray, command, order* тощо. Статус реченневих комплементів як компонентів складнопідрядних реченневих утворень детермінуємо як непрямі ствердження, директиви, питання декларативного або інтерогативного типів у функції прямого об'єкта та комплемента. Подальше дослідження репрезентованої проблеми вбачаємо у висвітленні категоріальних ознак мовленневих актів дієслів волевиявлення у складних конструкціях із субстантивними клаузами.

ДЖЕРЕЛА

1. Бойко Ю.П. Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії: монографія / Ю.П. Бойко. — Хмельницький: «Поліграфіст 2», — 2012. — 452 с.
2. Буніятова І.Р. Становлення складнопідрядного речення в давньогерманських мовах (IV–XIII ст.): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / І.Р. Буніятова; Київ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2004. — 32 с.
3. Буніятова І.Р. Становлення складнопідрядного речення в давньогерманських мовах (IV–XIII ст.) [Текст]: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Ізабелла Рафаїлівна Буніятова; Київський національний лінгвістичний ун-т. — К., 2004. — 406 арк.
4. Кибрик А.А. Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления / Под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой и И.А. Секериной. — Изд. 2-е, испр. и доп. — М.: Едиториал УРСС, 2002. — 480 с.
5. Клепикова Т.А. Категория сентенциальной комплементации в современном английском языке: монография. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2011. — 186 с.
6. Кхеліл О.І. Складнопідрядне речення з підрядним умови в середньоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / О.І. Кхеліл; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, — К., 2017. — 20 с.
7. Кхеліл О.І. Складнопідрядне речення з підрядним умови в середньоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Олеся Ігорівна Кхеліл. — Київ, 2017. — 211 с.
8. Мельник Ю.П. Поліпредикативне ціле: від формально-граматичної організації до семантичної моделі / Ю.П. Мельник // Наук. вісн. ЧНУ: зб. наук. пр. — Вип. 341. — Германська філологія. — Чернівці: Рута, 2011. — Вип. 532. — С. 63–78.
9. Образцова О.М. Обов'язковість компонентів синтаксичних структур предикації та комплементации для структури речення: семантичний та когнітивний аспекти / О.М. Образцова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія: зб. наук. праць. — Одеса: Фенікс, 2010. — Вип. № 1. — С. 10–16.
10. Петрова Е.С. Сложное предложение в английском языке. Варианты формы, значения и употребления: учебное пособие / Е.С. Петрова. — М.: ГИС; СПб.: Философский факультет СПбГУ, 2002. — 136 с.
11. Ярцева В.Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке / В.Н. Ярцева. — Ленинград: Издание Ленинградского гос. ун-та, 1940. — 116 с.
12. Abbott E. A Shakespearian Grammar / Edwin Abbott. — London: Macmillan and Co., 1883. — 511 p.
13. Bunyatova I. Complex Complementation in Old English and Other Old Germanic Languages // Вісник Київського лінгвістичного університету. — Сер. Філологія. — 1999. — Т. 2, № 1. — С. 35–43.
14. Chomsky N. The Minimalist Program: 20th Anniversary Edition / Noam Chomsky. — Cambridge, Massachusetts London, England: The MIT Press, 2015. — 393 p.
15. Dixon R. Complementation: A Cross-Linguistic Typology / R. M. W. Dixon and Alexandra Y. Aikhenvald (eds.). — Oxford: Oxford University Press, 2006. — 288 p.
16. Doherty C. Clauses without “that”: the case for bare sentential complementation in English / Cathal Doherty. — Routledge. Taylor and Francis Group: London and New York, 2013. — 142 p.
17. Fanego T. Shakespeare's grammar / T. Fanego. In The Cambridge Guide to the Worlds of Shakespeare, Volume 1: Shakespeare's World 1500-1660. Editor: Bruce R. Smith. — Cambridge: Cambridge University Press. Chapter 26, 2016. — pp. 184–191.
18. Fischer O. The Syntax of Early English / Olga Fischer, Ans Van Kemenade, Willem Koopman, Wim Van Der Wurff. — Cambridge University Press, 2004. — 341 p.

19. Haegeman L., Gueron J. *English Grammar: a generative perspective* / Liliane Haegeman and Jacqueline Gueron. — Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell Publishers Ltd., 1999. — 672 p.
20. Haegeman L. *Introduction to Government and Binding Theory*. Second edition / Liliane Haegeman. — Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell Publishers Ltd., 1994. — 725 p.
21. Middleton T. *The Collected Works* / ed. by Gary Taylor, John Lavagnino, John Jowett. — Oxford, New York: Clarendon Press, 2007. — 2016 p.
22. Milton J. *The Complete Poems of John Milton*. With Introduction and notes. Volume 4 / edited by Charles W. Eliot. The Harvard Classics. — New York: P. F. Collier and Son Corporation, 1909. — 459 p.
23. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *A Comprehensive Grammar of the English Language* // Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. London and New York: Longman Group Limited, 1985. — 1779 p.
24. Rowse A. *The Annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances* / edited, with introductions, notes, a biography and bibliography by A.L. Rowse / Alfred Leslie Rowse. — New York : Greenwich House, 1988. — 2479 p.

REFERENCES

1. Boiko, Yu. P. (2012). *Paradyhma anhliiskoho hipotaksysu u synkhronii ta diakhronii: monohrafiia* [Paradigm of English Hypotaxis in Synchrony and Diachrony: a monograph]. Khmelnytskyi: «Poligrafist 2», 452 p.
2. Buniiatova, I. R. (2004). *Stanovlennia skladnopidriadnoho rechennia v davniohermanskykh movakh (IV–XIII st.)* [Complex Sentence Formation in Old Germanic Languages (4–13 centuries)]. Extended abstract of Doctor's thesis. K., 32 p.
3. Buniiatova, I. R. (2004). *Stanovlennia skladnopidriadnoho rechennia v davniohermanskykh movakh (IV–XIII st.)* [Complex Sentence Formation in Old Germanic Languages (4–13 centuries)]. Doctor's thesis. K., 406 p.
4. Kibrik, A. A. (2002). *Sovremennaia amerikanskaia lingvistika: Fundamentalnyie napravleniia* [Contemporary American linguistics: fundamental directions]. M: Editorial URSS, 480 p.
5. Klepikova, T. A. (2011). *Kategoriia sententsialnoi komplementatsii v sovremennom angliiskom yazyke* [The Category of Sentential Complementation in Modern English]. SPb.: Izd-vo RGPU im. A. I. Gertsena, 186 p.
6. Kkhelil, O. I. (2017). *Skladnopidriadne rechennia z pidriadnym umovy v serednioanhliiskii movi: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty* [Complex Sentence with Conditional Subordinate Clause in Middle English: Structure and Function]. Extended abstract of Candidate's thesis. K., 20 p.
7. Kkhelil, O. I. (2017). *Skladnopidriadne rechennia z pidriadnym umovy v serednioanhliiskii movi: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty* [Complex Sentence with Conditional Subordinate Clause in Middle English: Structure and Function]. Candidate's thesis. K., 211 p.
8. Melnyk, Yu. P. (2011). *Polipredykatyvne tsile: vid formalno-hramatychnoi orhanizatsii do semantychnoi modeli* [Polipredicative Sentence Unit: from the formal grammatical organization to the semantic model]. *Nauk. visn. ChNU: zb. nauk. pr., Vyp. 341, Chernivtsi: Ruta, Hermanska filolohiia, Vyp. 532, 63–78.*
9. Obraztsova, O. M. (2010). *Oboviazkovist komponentiv syntaksychnykh struktur predykatsii ta komplementatsii dlia struktury rechennia: semantychnyi ta kohnityvnyi aspekty* [Obligation of Predication and Complement Syntactic Structure Components for Sentence Structure: semantic and cognitive aspects]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia: zb. nauk. prats. Odesa: Feniks, Vyp. 1, 10–16.*
10. Petrova, Ye. S. (2002). *Slozhnoie predlozheniie v angliiskom yazyke. Varianty formy, znachenii i upotrebleniia: Uchebnoie posobiie* [Complex Sentence in the English Language. Variants of form, meaning and usage]. M.: GIS; SPb.: Filosofskii fakultet SPbGU, 136 p.
11. Yartseva, V. N. (1940). *Razvitiie slozhnopodchinennogo predlozheniia v angliiskom yazyke* [The Development of a Complex Sentence in the English Language]. Leningrad: Izdaniie Leningradskogo gos. un-ta, 116 p.
12. Abbott, E. (1883). *A Shakespearian Grammar*. London: Macmillan and Co., 511 p.
13. Buniatova, I. (1999). *Complex Complementations in Old English and Other Old Germanic Languages*. *Visnyk Kyivskoho lnhvistychnoho universytetu. Ser. Filolohiia, Vol. 2 (1), 35–43.*
14. Chomsky, N. (2015). *The Minimalist Program: 20th Anniversary Edition*. Cambridge, Massachusetts London, England: The MIT Press, 393 p.
15. Dixon, R. (2006). *Complementations: A Cross-Linguistic Typology*. Oxford: Oxford University Press, 288 p.
16. Doherty, C. (2013). *Clauses without “that”: the case for bare sentential complementation in English*. Routledge, Taylor and Francis Group: London and New York, 142 p.

17. Fanego, T. (2016). Shakespeare's Grammar. In *The Cambridge Guide to the Worlds of Shakespeare, Volume 1: Shakespeare's World 1500–1660*. Editor: Bruce R. Smith. Cambridge: Cambridge University Press, Chapter 26, pp. 184–191.
18. Fischer, O. (2004). *The Syntax of Early English*. Cambridge University Press, 341 p.
19. Haegeman, L., Gueron, J. (1999). *English Grammar: a generative perspective*. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell Publishers Ltd., 672 p.
20. Haegeman, L. (1994). *Introduction to Government and Binding Theory*. Second edition. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell Publishers Ltd., 725 p.
21. Middleton, T. (2007). *The Collected Works*. ed. by Gary Taylor, John Lavagnino, John Jowett. Oxford, New York: Clarendon Press, 2016 p.
22. Milton, J. (1909). *The Complete Poems of John Milton. With Introduction and notes. Volume 4*. Edited by Charles W. Eliot, *The Harvard Classics*, New York: P. F. Collier and Son Corporation, 459 p.
23. Quirk, R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London and New York: Longman Group Limited, 1779 p.
24. Rowse, A. (1988). *The Annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances*. New York: Greenwich House, 2479 p.

PRINCIPAL PROBLEMS OF NATURAL LANGUAGE PROCESSING SYSTEMS

O. Hyryn,

Zhytomyr Ivan Franko State University,
40, Velyka Berdychivska St., Zhytomyr, 10008, Ukraine
oleg_hyryn@ukr.net
ORCID iD 0000-0002-3641-2440

The article deals with natural language processing, namely that of an English sentence. The article describes the problems, which might arise during the process and which are connected with graphic, semantic, and syntactic ambiguity. The article provides the description of how the problems had been solved before the automatic syntactic analysis was applied and the way, such analysis methods could be helpful in developing new analysis algorithms. The analysis focuses on the issues, blocking the basis for the natural language processing — parsing — the process of sentence analysis according to their structure, content and meaning, which aims to analyze the grammatical structure of the sentence, the division of sentences into constituent components and defining links between them.

Key words: parsing; natural language processing; statistical machine learning; ambiguity.

Гирин О.В.

Основні проблеми систем обробки природних мов

Стаття присвячена обробці природної мови, а саме обробці англійських речень. У статті описуються проблеми, які можуть виникнути під час цього процесу, пов'язані з графічною, семантичною, синтаксичною неоднозначністю. У статті наведено опис шляхів вирішення цих проблем до застосування автоматичного синтаксичного аналізу, а також яким чином такі методи аналізу можуть бути корисними для розробки нових алгоритмів аналізу. Аналіз зосереджений на питаннях, які унеможливають основу обробки природної мови — парсинг — процес аналізу речень за їх структурою, змістом і значенням, метою якого є аналіз граматичної структури речення, розподіл речень на складові компоненти і визначення зв'язків між ними.

Ключові слова: синтаксичний аналіз, обробка природної мови, статистичне машинне навчання, неоднозначність.

Гирин О. В.

Основные проблемы систем обработки естественных языков

Статья посвящена обработке естественного языка, а именно обработке английских предложений. В статье описываются проблемы, которые могут возникнуть во время этого процесса, связанные с графической, семантической, синтаксической неоднозначностью. В статье приведено описание путей решения этих проблем до применения автоматического синтаксического анализа, а также каким образом такие методы анализа могут быть полезны при разработке новых алгоритмов анализа. Анализ сосредоточен на вопросах, которые делают невозможным основу обработки естественного языка — парсинг — процесс анализа предложений по их структуре, содержанию и значению, целью которого является анализ грамматической структуры предложения, распределение предложений на составляющие компоненты и определение связей между ними.

Ключевые слова: синтаксический анализ, обработка естественного языка, статистическое машинное обучение, неоднозначность.

Introduction

The use of digital technologies has become an integral part of our lives. Therefore, there arises an urgent need to replace the work performed by people with automatic operation. Natural language processing (NLP) is one of the tasks, which can be performed automatically. The goal of NLP is to study natural language mechanisms (both internal and external) and to use this knowledge

in applications and programs that will help facilitate everyday communication with the use of machines.

Theoretical Background

Natural language processing has been studied in numerous works in foreign linguistics since 1967. The issues, related to automatic speech analysis have been reflected in the works of the following scholars: Fleiss J. L. [8], Hollingsworth Ch. [10], Kovar V. [11]

etc. Although in Ukraine the study concerning analysis of an English language has so far been of theoretical character, yet the experience and theoretical results in the field of English grammar, in particular from the generative perspective (Buniatova I. R. [2], Polkhovska M. V. [5; 6]), can frame a basis to the applied use thereof.

Current application as well as perspectives of natural language processing (NLP) was specified in [4]. The study specifies the use of parsing for the purposes of automatic information search, question answering, logical conclusions, authorship verification, text authenticity verification, grammar check, natural language synthesis and other related tasks, such as analysis of ungrammatical sentences, morphological class definition, anaphora resolution etc [4].

The **aim** of this article is to present the solution status for the problems, which inevitably appear during NLP.

Methods

This research suggests some linguistic issues, which should be considered for the development of syntactic analysis models, as well as the usage of the scientific methods of analysis, synthesis, description and comparison as well as linguistic methods of substitution and transformation in order to solve the main problems arising during the application of automatic syntactic analysis, which have not been sufficiently solved yet.

Results and Discussion

NLP can by no means be called a smooth process. Numerous difficulties arise due to a number of objective reasons, such as the existence of hundreds of natural languages, each possessing syntactic rules as well as variations thereof in a language. Within the same language, there are words that may have different meanings depending on the context of use. Even the graphic level suggests some technical difficulties. Thus NLP has to consider the encoding type, used in a particular document. The text can be stored in different encodings: ASCII, UTF-8, UTF-16 or Latin-1 [14, 74]. Special processing types may be required for punctuation and for numbers. Sometimes it is necessary to handle the use of characters that represent emotions (combinations of characters or special characters), hyperlinks, recurring punctuation marks (... or ---), file extensions and user names containing dots.

Splitting the text into fragments or elements usually means presentation of the text in the form of a words sequence. Should it be the case, the words are referred to as the "lexical element", "lexeme", or just "token", and the process of splitting the text is called "tokenization". This process does not cause particular difficulties in languages that use spacing

characters to separate words, but in languages similar to Chinese, this is much more difficult to do, since the characters can denote both syllables and entire words. Moreover, English itself can present some difficulty during the tokenization process, since in English there is a large number of alternative ways of formal representation of the self-same word: it can be spelled together, separately or it can be hyphenated.

Words naturally are combined into phrases and sentences. Determining the boundaries of sentences may also be associated with certain difficulties, although the first glance suggests that it might suffice to find full stops indicating the ends of sentences. However, dots can also occur inside sentences, for example, after abbreviated words etc.

However, grammatical analysis suggests more serious problems concerning analysis accuracy than those, connected with text formal representation. Firstly, much depends on the quality of the part-of-speech tagging, which should be very high (97–98 %) [3], but in long sentences it is often possible to encounter an incorrectly recognized part of speech, which leads to further analysis errors. Secondly, existing automatic parsing gives accuracy of about 90–93 % [3], which means that in a long sentence there will almost always be parsing errors. For example, with the accuracy of 90 %, the probability of speech-part tagging without any error for a sentence of 10 words long will be 35 % [3].

The current state of research gives hope for an improvement in the quality of parsing, but often the right syntactic analysis also presupposes understanding the semantics of the sentence. However, there seem to be sentences, which at present can be parsed by a "human" analysis only. Therefore, in the sentence "*I hit a man with a camera*", there can be two different variants of parsing, depending on whether we believe that the hit man had a camera or the camera was used as the instrument for hitting. Of course, to get the most accurate syntactic analysis, it should make sense to leave some of the most likely options, and then determine the correct one by a combination of different factors, including semantic ones.

Sometimes, during the NLP it is essential to determine the relationships between words in different syntactic groups. Such co-reference resolution defines the relationships between specific words denoting the same object, that is, they have the same referent in one or several sentences. For example, in the sentences "*The town is small but beautiful. It is located at the foot of the mountain*". The word "*it*" co-refers to, that is, is referentially identical to the word "*city*". Co-reference phenomena derive from fundamental patterns of text organization. Since the text has a linear structure, and the situation it describes is usually non-linear, the text almost inevitably should contain repeated nomination of elements in the situation described. At each new

reference to the same object, a new nomination of this object is based on what has already been said about this object and on that knowledge which is not verbalized in the text. Although the problem of coherence in linguistics has been thoroughly studied, the practical implementation of this theoretical knowledge is quite complicated [1, 41].

Should a word have several semantic interpretations, in order to determine its meaning in this particular case, it may be necessary to utilize word sense disambiguation (WSD) [14, 77]. Sometimes this means solving some difficulties. For example, in the sentence "*Mary returned home.*" The word "*home*" may mean "*housing that someone is living in*" or "*the state or city where someone lives*".

One of the most open problems in NLP is ambiguity of its units, which can occur at all language levels. It comprises the phenomena of polysemy, homonymy and synonymy. Ambiguity can be either lexical (existence of more than one word meaning, for example, "*bank*"); syntactic, or structural (when one sentence has several possible grammatical options and, accordingly, has a different meaning, such as attachment ambiguity, when a PP can follow both a VP and a NP within the same sentence with the corresponding meaning change: "*The police shot the burglars with guns*"); semantic ambiguity (when the same sentence can be understood differently in different contexts, although lexical or structural polysemy is absent: "*All philologists stick to a theory*"); pragmatic ambiguity (when the same sentence can be understood differently in different contexts, where it may exist "*My brother thinks he is a genius*").

Existing systems of lexical ambiguity solutions have accuracy in the range of 60–70 % [13, 1165] and are more likely to be presented as separate methods. Solving the issue of unambiguity will require the integration of several sources of information and methods.

Thus the primary task for a syntactic analysis is determining whether the sentence is grammatically correct in terms of generally accepted rules for constructing phrases in a particular language. However, the task of understanding the text by the machine is recognition of the grammatical structure of a sentence, which allows a formalized presentation of the text meaning. The syntactic structure can act either as an intermediate result, which is an input for further semantic analysis, or as a convenient representation of natural language text for solving applied problems, for example, in information-analytical systems or machine translation systems.

Despite all the difficulties listed, the technology of natural language processing in most cases is able to successfully handle its tasks, thus it can be applicable in many industries.

A natural language, though structured and systemized appears quite problematic

for symbolic algorithms aimed at its processing, therefore, the dominant approaches to the modern NLP are approaches based on statistical machine learning [9, 49]. In about half of homonymy cases, the set of morphological features is insufficient to define syntactic classes of units. It is though possible to reduce the ambiguity by using syntactic and semantic analysis via statistical techniques, which allow rejecting extremely unlikely variants. Natural language, although it is symbolic in its nature, to process it with the help of symbolic, based on logic, rules and objective models is a rather complicated process.

In early 90s, machine-learning methods began to evolve, and parallel to it, a number of studies on statistical linguistics were conducted. In machine learning, the classification algorithms for various tasks proved effective, namely for processing texts: spotting spam, sorting documents by subject, highlighting of named entities. The use of statistical methods in computer linguistics made it possible to determine parts of the language with high preciseness. There appeared parsers based on stochastic context-free grammars, projects on statistical machine translation were created. Fundamentals of in-depth learning have also been laid, which due to progress in high-performance systems and the emergence of large volumes of data used for learning, only recently produced first results [3].

In 2010, a model of lexical probabilistic (stochastic) grammar was suggested, which enabled the increase of grammatical parsing accuracy up to 93%, which, of course, is far from ideal. The parsing precision is the percentage of correctly defined grammatical ties, as well as the likelihood (which is usually very low) that the long sentence will be properly analyzed. At the same time, due to new algorithms and approaches, including deep learning, the speed of grammatical parsing has increased. Moreover, all the leading algorithms and models have become available to a wider range of researchers, and perhaps the most famous work in the field of deep learning for NLP has become the algorithm by Thomas Mikolov [12].

After the appearance of new deep learning methods, it became possible to obtain clear semantic descriptions for words, phrases and sentences, even without the present surrounding of the units. Creation of own semantic dictionaries and databases now requires less effort, so it is easier to develop automatic text processing systems. However, NLP is still far from adequate analysis of interrelated events presented in the form of a sequence of sentences or images, as well as dialogues. All known methods currently work successfully either in solving problems of "surface" understanding of language, or with substantial limitation of the subject area [3].

The deep learning methods are more precise than surface methods that do not attempt to "understand"

the text, but in fact, only very limited subject areas possess required databases for their processing, and therefore, at present, surface methods are often used. Such methods take into account the closest words, using analogous information, by studying the valency of words. The rules can be automatically obtained with a computer by using a text-based learning database of words added with their lexical semantics. In theory, this method is not as effective as deep methods, although in practice it provides better results [7].

Conclusions

The process of understanding and generating natural language with the use of computer technology is extremely difficult. Thus currently the most effective methods of working with language data are machine learning algorithm methods with a “teacher”-operator helping the system distinguish language structures and rules from the annotated corpus data. For example, the task of categorizing documents by categories: sports,

politics, economics, and entertainment seems quite simple, because the words used in documents of such subject areas serve a hint. Based on their own experience, a human reader can easily refer the text to a certain topic, but it is unlikely that they can name the specific rules, used for that purpose. Creating a rule or a set of rules for automatic text categorization is complex and laborious. Using machine-learning algorithms with the “teacher” inputting this information, can let the machine determine the language structures that will allow categorizing the documents. This approach might prove effective for limited areas, like sport, law or economics. However, for wider areas like history, politics, sociology etc. this method will prove ineffective due to time-consuming character of its nature.

Perspectives

Thus the need for effective syntactic analysis seems obvious. The analysis of classical as well as contemporary syntactic analysis patterns is the perspective for further research.

REFERENCES

1. Boiarskii, K. K. (2013). *Vvedenie v kompiuternuiu lingvistiku* [Introduction to Computational Linguistics]. Uchebnoie posobie, SPb: NIU ITMO, 72 p.
2. Buniatova, I. R. (2003). *Evolutiia hipotaksysu v hermanskykh movakh (IV–XIII st.)* [Evolution of Hypo-taxis in Germanic Languages (4–13c.)]. Monohrafiia, K.: Vyd. tzentr KNLU, 327 p.
3. Velikhov, P. *Mashinnoe obuchenie dlia ponimaniia yestestvennogo yazyka* [Machine Learning for Understanding Natural Language Processing]. <https://www.osp.ru/os/2016/01/13048649/>
4. Hyryn, O. V. (2017). *Avtomatychnyi syntaksychnyi analiz anhliiskoi movy: zastosuvannia ta perspektyvy* [Automatic Syntactic Analysis of an English Sentence: Application and Perspectives]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, Vyp. 1 (85), pp. 26–30.
5. Polkhovska, M. V. (2013). *Analiz anhliiskykh medialnykh konstrukttsii z pozytsii heneratyvnoi hramatyky* [A Generative Perspective to the Analysis of English Medial Constructions]. *Studia Philologica*, Vyp. 2, 32–36.
6. Polkhovska, M. V. (2012). *Kryterii rozrznennia medialnykh ta erhatyvykh konstrukttsii v anhliiskii movi* [Defining Criteria of Medial and Ergative Constructions in English]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Ser.: *Filolohichna*, Vyp. 26, pp. 277–280.
7. Chen, P. A (2009). Fully Unsupervised Word Sense Disambiguation Method Using Dependency Knowledge. *Human Language Technologies: The 2009 Annual Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics*, pp. 28–36.
8. Fleiss, J. L. (2013). *Statistical Methods for Rates and Proportions*. John Wiley & Sons, 800 p.
9. Goldberg, Y. (2017). *Neural Network Methods for Natural Language Processing*. Morgan & Claypool Publishers. 309 p.
10. Hollingsworth, Ch. (2012). Using Dependency-based Annotations for Authorship Identification. Berlin, *Proceedings of Text, Speech and Dialogue*, 15th International Conference, V. 7499, pp. 314–319.
11. Kovar, V. (2011). Information Extraction for Czech based on Syntactic Analysis. *Proceedings of the 5th Language & Technology Conference*, Poznan: Funcaja Universytetu im. A. Mickiewicza, pp. 466–470.
12. Mikolov, T. (2013). Efficient Estimation of Word Representations in Vector Space. 12 p.
13. Mohd, S. H. (2013). Word Sense Ambiguity: A Survey. *International Journal of Computer and Information Technology*, Vol. 02, Issue 06, pp. 1161–1168.
14. Reese R. M. (2015). *Natural Language Processing with Java*. Packt Publishing, 262 p.

ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ ТА СПІЛЬНОГЕРМАНСЬКІ КОРЕНІ ПРЕТЕРИТО-ПРЕЗЕНТНИХ ДІЄСЛІВ

Боцман А.В., Моренець І.М.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601

iramor82@mail.ru

ORCID iD 0000-0001-8102-3017

У статті виокремлюються та аналізуються індоєвропейські та спільногерманські корені у групі претерито-презентних дієслів. Мовні одиниці давньоіндійської, грецької, латинської, давньослов'янської, литовської, готської, давньоісландської, давньовірменської, давньосаксонської та давньоанглійської мов розглядаються у порівняльно-історичному ракурсі. Аналіз здійснюється на фонологічному, морфологічному та семантичному рівнях. Основна увага приділена виявленню спільних латентних архаїчних коренів, які були затемнені у процесі історичного розвитку і відокремлення германської мовної групи від індоєвропейської спільноти.

Ключові слова: претерито-презентні дієслова, пересування приголосних, чергування голосних, дієслівна семантика, семантика дієслівних похідних.

Боцман А.В., Моренець І.М.

Индоевропейские и общегерманские корни претерито-презентных глаголов

В статье выделяются и анализируются индоевропейские и общегерманские корни в группе претерито-презентных глаголов. Единицы древнеиндийского, греческого, латинского, древнеславянского, литовского, готского, древнеисландского, древневерхненемецкого, древнесаксонского и древнеанглийского языков рассматриваются в сравнительно-историческом ракурсе. Анализ осуществляется на фонологическом, морфологическом и семантическом уровнях. Основное внимание уделено выявлению общих латентных архаических корней, которые были затемнены в процессе исторического развития и отделения германской языковой группы от индоевропейского языкового сообщества.

Ключевые слова: претерито-презентные глаголы, передвижение согласных, чередование гласных, глагольная семантика, семантика глагольных дериватов.

A. Botsman, I. Morenets

Indo-European and common Germanic roots of the preterito-presentia verbs

The article addresses the Indo-European and common Germanic roots of the preterito-presentia verbs. The words of the ancient Indian, Greek, Latin, Old Slavonic, Lithuanian, Gothic, Old English, Old High German, Old Saxon, and Old English languages are analysed within the framework of the comparative-historical approach. The analysis is carried out on the phonological, morphological and semantic levels. The main attention is paid to the discovery of common latent archaic roots that were obscured in the process of historical development and the separation of the Germanic language group from the rest of the Indo-European language family.

Key words: preterito-presentia verbs, consonantal shift, vowel gradation, verbs' semantics, verbal derivatives' semantics.

Доволі незначна група так званих претерито-презентних дієслів (14 слів у германських мовах із модально забарвленою семантикою) традиційно викликає зацікавленість дослідників з огляду на специфіку їхнього становлення і подальших трансформацій. Германські дієслова вказаної групи виражають теперішній час дії формами минулого часу сильних дієслів. Їхні форми теперішнього часу не зафіксовані, у той час як вторинні форми минулого часу утворюються

за типом слабких дієслів. Вторинними є також форми інфінітива і дієприкметника теперішнього і минулого часу. Цей тип дієслів зустрічається і в інших давніх індоєвропейських мовах. Значення теперішнього часу вони виражають формою перфекта; точніше кажучи, вони виражають результат дії, яка відбулася в минулому. Сюди належать такі дієслова, як: латин. *memini* (пам'ятаю), *odi* (ненавиджу); грец. *ᾔδω* (знаю), *μύνομαι* (пам'ятаю); дінд. *vēda* (знаю), стл. *ВЪДЪ* (за

формою — оптатив перфекта). Водночас безпосередніх етимологічних паралелей між германськими дієсловами цього типу і дієсловами інших індоєвропейських мов немає, за винятком готського дієслова *witan* і, можливо, *munan* [4, с. 274–275]. З одного боку, ця дієслівна група була вже виокремлена в готській мові, яку можна вважати найдавнішим фактом писемної фіксації цих дієслів у германських мовах. З іншого боку, у процесі свого розвитку ці дієслова поступово втрачали свою самостійність і підпадали під процес граматикалізації з наступним формуванням аналітичних дієслівних конструкцій, які утворили граматичні форми часу і способу.

Виявлення спільних прадавніх коренів у системі індоєвропейських і германських претерито-презентних дієслів є основним завданням цієї статті. **Актуальність** дослідження полягає у тому, що ідентифікація та дослідження прадавніх коренів певних лексико-граматичних груп у межах індоєвропейської мовної родини залишається доволі складним завданням, що потребує не лише інтегрованого аналізу, але також реконструкції мовних паралелей. **Наукова новизна** наданого матеріалу полягає у тому, що здійснюється спроба зняти нашарування, які наклалися на прадавні корені претерито-презентних дієслів у процесі відокремлення германських мов від індоєвропейської мовної родини. **Об'єктом дослідження** є германські претерито-презентні дієслова, а також споріднені одиниці з інших давніх і сучасних індоєвропейських мов. **Предметом дослідження** є морфо-семантичні особливості компонентів зазначених мовних одиниць. Відповідно, **завдання** дослідження становить пошук і відтворення спільних протокоренів претерито-презентних дієслів та їхніх дериватів.

Підходи до вивчення германських претерито-презентних дієслів характеризуються усталеною ізоляваністю традиційних напрямів мовознавства. Так, фундаментальне вивчення цього дієслівного кластера у готській мові обмежується зануренням лише у морфологію [4, 274–289] або намаганням висунути на перший план парадигми кон'югації [2, 165]. Спроби співвіднести претерито-презентні дієслова з відповідними рядами аблаута (квалітативною та квантитативною апофоніями) сильних дієслів мали суперечливий характер [12, 163]. Наголошувалося на тому факті, що протягом усієї історії германських мов відбувається процес розвитку класу модальних дієслів, їх часткової десемантизації та розвитку їх системних функцій [5, 270]. Намагання упорядкувати готські претерито-презентні дієслова у межах відповідних апофонічних рядів дозволило

зробити припущення про поступовий, градуальний характер відмежування (десквамації) цієї дієслівної групи від сильних германських дієслів [1, 64]. Але підкреслювалося, що специфікою індоєвропейського дієслова в традиційному уявленні була максимальна нейтральність та гнучкість кореня, багатство і чіткість дієслівних форм, високорозвинена система дієслів в цілому [3, 75]. Утім, претерито-презентні дієслова, які міцно вплетені в індоєвропейську мовну канву, можуть слугувати тим беззаперечним за своєю цінністю ілюстративним матеріалом, що унаочнює прадавні процеси розвитку індоєвропейської мовної системи, особливо щодо процесів відгалуження германських мов від свого прадавнього фундаменту.

За даними дослідників германської лексики [7, 88; 6, 35–36; 10, 45–47], близько двох третин германських коренів — індоєвропейського походження. Для виявлення і аналізу коренів претерито-презентних дієслів на предмет індоєвропейських рефлексій доцільніше аналізувати кожне дієслово окремо, починаючи з 1. *witan* (знати), яке доречно порівняти з грец. *εἰδῶς* < **Feidῶς* (знаючий) і *un-wiss* < іє. **η-wid-tós* (непевний), а також з грец. *ἄ-ισ-τος* < **η-wid-tós* (невідомий). Це дієслово має етимологічні паралелі в усіх давньогерманських мовах, готському *wait* (знаю) відповідає днв. *weiz*, дсакс. *wēt*, дангл. *wát*, дісл. *veit*. В інших індоєвропейських мовах це дієслово теж не має форм теперішнього часу, а експлуатує у цьому часовому значенні форму перфекта. Готському *wait* відповідає грец. *Foída*, дінд. *věda*, стсл. *ВЪДЪ* (оптатив перфекта) (знаю). Основним значенням цього кореня є «бачити», пор. грец. *εἶδω*, латин. *video* (бачу), слов. *ВИЖДЖ*. Відповідно, значення готського *wait*, грец. *Foída* результативне: «Я побачив, тому знаю». Той факт, що дієслово *wait* є формою давнього перфекта, підтверджується структурами кореня і закінчення. У корені цього дієслова міститься дифтонг *ai* < іє. *oi*, що чергується з *-i-* (нульовий ступінь) у формах множини. Голосний іє. *-o**- притаманний формам перфекта, тоді як іє. *-e-* властивий кореню теперішнього часу.

Мова	Теперішній час	Перфект	
		Однина	Множина
іє.	* <i>weid-</i>	* <i>woid-</i>	* <i>wid-</i>
грец.	(<i>F</i>) <i>εἶδω</i>	(<i>F</i>) <i>οἶδα</i>	(<i>F</i>) <i>ιδ-μεν</i>
дінд.	-	<i>věd-a</i>	<i>vid-má</i>
стсл.	<i>ВИЖДЖ</i>	<i>ВЪД-Ъ</i>	-
гот.	<i>in-weit-a</i>	<i>wait</i>	<i>wit-um</i>

Чергування голосних в корені перфекта (нормативний ступінь **-oi-*: нульовий ступінь **-i-*) пов'язане з різним наголосом в однині та множині, що зберігається в давньоіндійській мові: *věda*, але *vidmá*. У грецькій формі *Ἰδ-μεν* наголо-

шення кореня вторинне. Цю специфіку акцентуації пояснюють атематичним характером відміни індоєвропейського перфекта.

Закінчення цього дієслова також є давніми закінченнями перфекта:

Однина 1.	гот. <i>wait</i>	грец. <i>Foīδ-α</i>	дінд. <i>vēd-a</i>
Однина 2.	<i>waist</i>	<i>Foīδ-υα</i>	<i>vēt-tha</i>
Однина 3.	<i>wait</i>	<i>Foīδ-ε</i>	<i>vēd-a</i>
1. Множина	<i>witum</i>	<i>Fīδ-μεν</i>	<i>vid-má</i>

В усіх інших давньогерманських мовах це дієслово кон'югується так само, як в готській мові:

	гот.	двн.	дангл.	дісл.
Однина 1.	<i>wait</i>	<i>weiz</i>	<i>wát</i>	<i>veit</i>
Однина 2.	<i>waist</i>	<i>weist</i>	<i>wást</i>	<i>veist</i>
Однина 3.	<i>witum</i>	<i>wizzum</i>	<i>witon</i>	<i>vitom</i>

Відсутність флексій у першій і третій особі однини пояснюється дією законів кінця слова.

Звернімо увагу на форму другої особи однини. Закінчення цієї форми є герм. *-t* < іє. *-tha*. Рефлексом іє. *th* повинно бути герм. *þ*, але замість цього тут спостерігається *t*, за аналогією до випадків, коли у препозиції до нього розміщений глухий спірант (*gadars-t*, *þarf-t*). Відповідно до законів германської фонетики **wait-t* мало відбитися у **waiss*, подібно як і в минулому часі **wit-dō-m* > гот. *wiss-sa*. Але закінчення *-t* було відтворене за аналогією до утворень на зразок *nam-t*, *gaf-t*, *bar-t*, *þarf-t*. Форма минулого часу *wissa* теж спільногерманська (двн. *wissa*, дсакс. *wissa*, дангл. *wisse*, дісл. *vissa*). Це дієслово ілюструє германо-кельтські мовні аналогії. У кельтських мовах група *d+t* перейшла в *ss*: дірл. *fiss* (знання) < іє. **wid-tós*, пор.: гот. *wiss* (знаний). Індоевропейський дифтонг *ei* втрачає свою дифтонгальну характеристику і монофтонгується в германських мовах (як і в слов'янських і латинській), переходячи в *i* (*ei > ij > i*): гот. *Wetwōþs* (свідок): грец. *εἰδώς* [*<*weidw-*] (знаючий).

Перехід іє. голосних *o*, *a* в германське *a* призвело до того, що з чотирьох іє. дифтонгів утворилося два германських: іє. (*oi*, *ai*) > герм. *ai*; іє. (*ou*, *au*) > герм. *au*. З іншого боку, іє. *oi* > герм. *ai* знаходимо у гот. *wait*, двн. *weiz*, дсакс. *wēt*, дангл. *wát* (знаю): грец. (*F*)*οἶδα*, дінд. *vēda*, стсл. *ВЪДЪ* [дінд. *ē*, стсл. *Ъoi*].

Претерито-презентне дієслово *witan* демонструє характеристики германських приголосних, зокрема сонорного напівголосного [w] — білабіальний дзвінкий приголосний, а точніше нескладотвірний голосний *u*, що може стояти на початку слова перед голосними: *wait* (знаю). Однією з характерних рис системи германських приголосних було їх подвоєння (гемінація), що

призвело до утворення довгих приголосних. Гемінація може відбуватися як результат доісторичної еволюції груп *t+t*, *t+d*, напр.: гот. *wissa* (я знав) <**wit-d-*, що схематизується як *t,þ,ð,d+t,d* > *ss*. У багатьох випадках у морфології і словотворенні замість *ss* стоїть *st* (можливо, що під впливом аналогії): гот. *waist* (знаєш): *wait* (знаю) [*t+t*], але пор.: *wissa* (знав) [*t+ð*].

В готській мові було поширене чергування приголосних, яке виникло як результат комбінаційних змін. З історичної точки зору слід розрізняти випадки, коли первісними приголосними були *þ* або *t*, напр.: *witan* (з первісним *t*): *waist* (з *s*, яке виникло з *t* перед *t*). Для готської системи приголосних це розрізнення істотне, оскільки тут відбулися різні переміщення в системі приголосних в результаті зникнення граматичного чергування. З подвоєних приголосних в готській мові найчастіше зустрічається *ss*: *wissa* (знав). Необхідно наголосити на існуванні активного дієприкметника *wetwōþs* (свідок) від *witan* (знати); від цього дієслова походить також *un-wiss* (неневний, невідомий) [грец. *ἄ-γτος*], що є дієприкметником минулого часу і дуже архаїчним утворенням. Щодо дієслівної природи цього дієслова, то воно належить до третьої слабкої дієвідміни, до якої переважно входять перехідні дієслова з дуративним, а в окремих випадках фреквентативним, значенням: *witan* (мин. час *witaida*) (спостерігати). Пор.: латин. *vidēre*; стсл. *ВИДЪТИ* від *witan* (1-ша особа *wait* (знати)). Зрештою, необхідно зауважити, що германська третя слабка кон'югація відповідає латинській другій кон'югації, як це видно з порівняння гот. *witan*: латин. *vidēre*. З точки зору індоєвропейської порівняльної морфології ці дієслова належать до типу основ на **-ēi-* та *-ē-*; пор.: латин. *vidēre*, стсл. *ВИДЪ-ТИ*, грец. *εἰδῆ-σθ* (буду знати), двн. *gi-wizzē-t* (він спостерігає). У цьому зв'язку виникає питання, чи не являє собою гот. *-ai-* певного щодо рефлекса іє. **ē*.

Форми бажального способу теперішнього часу, а також усі вторинні форми (інфінітив, дієприкметники і форми минулого часу) утворюються від кореня множини дійсного способу.

1. Так, від кореня *wit-um* утворені *wit-an*, *witands*, *wis-sa*. Розглядаючи порушену проблему, необхідно врахувати, що претерито-презентні дієслова глибоко увійшли до лексичних систем германських мов. Паралельно з претерито-презентним дієсловом *witan* існує сильне готське дієслово *witan*, а також архаїчні дієприкметники *weitwōþs* і *un-wiss*, слабкі дієслова *fairwetjan* (гляди́ти), *witan* (спостерігати) (пор. латин. *vidēre*).

2. Гот. *lais* (я знаю), що збереглося лише у цій формі [12, (Phil.: 4, 12)]. Від даного кореня утворений загальногерманський каузатив гот. *laisjan* (вчений) та іменник *lists* (хитрість). В усіх інших давньогерманських мовах *list* означає «розум, знання, хитрість». Необхідно зазначити, що слабкі

дієслова можуть мати спільний корінь з претерито-презентними. У цьому випадку спостерігається граматичне чергування: гот. *lais* (я знаю): *laisjan* (вчиту); двн. *lēren*, дсакс. *lērian*, дангл. *læran*. Якщо взяти до уваги структуру претерито-презентних дієслів, то стає зрозумілим, чому кореневий голосний *i* основного дієслова (*lais*) і похідного (*laisjan*) один і той самий.

3. *daug* (підходити), зафіксоване і в інших давньо-германських мовах: двн. *toug*, дсакс. *dōg*, дангл. *déag*.

4. *kunpan* (знати). Привертають увагу форми минулого часу *kunþa* та дієприкметника *kunþs*. Ці форми спостерігаються в усіх германських мовах: двн. *kunda* (*konda*), *kund* (*d<þ*), дангл. *súþe*, *súþ*, дісл. *kunna* (*nn<nþ*). Ця спільногерманська форма з формотворним суфіксом *þ* замість звичайного *ð* (пор. гот. *tunda*) може допомогти пояснити походження германського слабкого претерита. Вказана форма є вторинною, хоча і доволі архаїчною. За законом Вернера герм. *þ* могло знаходитися лише після первісного наголошеного кореневого складу (іє. **ǵn-tō-m*), який через свою наголошеність не міг перебувати в нульовому апофонічному ступені (відповідно, первісно було або **ǵén/ǵón-təm*, або **ǵn-tóm*). Вторинне пересування наголосу (з суфікса на корінь) відоме і в інших індоєвропейських мовах; пор. дінд. *vid-má* з первісним наголошенням суфікса та грец. *Fid-μεν* з вторинним наголошенням кореня в нульовому ступені.

Це претерито-презентне дієслово є зразком мов «кентум», якими говорять на периферії індоєвропейської мовної території. У них іє. палатальне **ǵ* збігається в мовах «кетум» з *g*, а в мовах «сатем» переходить в спіранти *z,ž* або африкату [*dʒ*] (в залежності від мови): грец. *γι-γνώσχω* [*γ<g,ǵ*] (*пізнаю*), латин. (*gnōsco*, гот. *kann* [*k<g, ǵ*] (*знаю*), але слов. ЗНАТИ, лит. *žinóti*, дінд. *jānāti* (*він знає*). Готські сонорні носові */n/, /ŋ/* зустрічаються в усіх позиціях у слові, а *n* має тенденцію до подвоєння: *kann* (*знаю*), що є прикладом гемінації сонорних.

Слабкі дієслова можуть мати спільний корінь з претерито-презентними, демонструючи наявне граматичне чергування: гот. *kann* (*знаю*): *kannjan* (*оголошувати*); двн. *kann* — *kennen*; дсакс. *kann* — *kennian*; дангл. *сon*: *сennan*.

Слабкі дієслова утворюють форми минулого часу за допомогою дентального суфікса *-ð-* (іє. **-t-*) із закінченнями, які в однині дійсного способу дуже відрізняються від даних форм сильного претерита. Походження слабкого минулого часу досі остаточно не з'ясоване; беручи до уваги закінчення, можна зробити припущення, що германський слабкий минулий час — це індоєвропейський вторинний аорист, утворений від дентальної основи дієприкметника перфекта типу латин. *ama-tu-s*, *mo-ni-tu-s* (іє. **-to-*). На користь такого припущення свідчить те, що готські дієслова четвертої слабкої кон'югації дійсно утворені переважно від форми сильного

дієприкметника минулого часу [10, 167–169; 9, 204–211]. Підтверджує це і той факт, що минулий час від претерито-презентного дієслова утворюється за допомогою суфікса *-þ-*: гот. *kann*: мин. час *kunþa* (дангл. *súþe* (я знаю)). Це — загальногерманське явище, як видно з порівняння гот. *kunþa*, двн. *konda* (*d<þ*), дсакс. (дієприкметник минулого часу) *kūð* (*ð=þ*), дангл. *súþe*, дісл. *kunna* (*nn<nþ*). З цього випливає, що германський суфікс слабкого претерита *-ð-* не може походити з індоєвропейського **dh* і не може мати нічого спільного з індоєвропейським дієслівним коренем **dhō/dhē*. Чергування *kun-þ-a*: *sōki-d-a* (пор. *tunda* (я пам'ятав)) свідчить про те, що індоєвропейським прототипом цього суфікса було **-t-*, яке за законом Вернера розщепилося на два германських приголосних: *þ* і *ð*. Наявність цього чергування свідчить про різницю в наголошенні форм минулого цих дієслів: *kunþa* < **ǵn-tō-m*, *sōkida* < **sāg-i-tō-m*. Германський претеритальний суфікс звучав, за теорією Ф. Клуге [10] (в індоєвропейському оформленні), як **-tō-*: **-tē-*: *-tə-*. Готський варіант цього суфікса *-dēd-* (*sat-i-ded-um*) Клуге пояснює таким чином: тут треба виходити від форми другої особи множини, яка первісно звучала **sat-i-ðēð*. Вона вторинно отримала закінчення перфекта *-uþ* (напр. *bēr-uþ*): *sat-i-dēd-uþ*. Згодом це *-dēd-* поширилося за аналогією й на інші форми. Нагромадження різних суфіксів (закінчень), які мають одне і те ж значення, добре відоме. Так, до дангл. *sind* (вони є) додається закінчення *-on*: *sindon*, за аналогією до *сinnon* (вони знають). Подібно до слабких дієслів, що утворюють дієприкметник за допомогою іє. **-tō-* > герм. **-ða-*, *kunpan* утворює архаїчний дієприкметник минулого часу *kunþs* (відомий). Похідні цього дієслова демонструють дуративне значення: *uf-kunpan* (мин. час *-kunnaida*) (*пізнавати*) від *kunpan* (1-ша особа *kanna*) (*знати*). Форма гот. *kunþa* є збереженням рефлексом виняткових форм. Аналогічно до *kunþa* утворює минулий час незбережене (незафіксоване) в готській мові претерито-презентне дієслово: двн. *an*: *onda*, дангл. *an*: *úþe*, дісл. *ann*: *unna* (герм. **an-*: **un-þo-m*) (*милувати, любити*), пор.: гот. *ansts* (*ласка*) та нім. *Gunst*.

5. *þaurþan* (*потребувати*) має суфікс минулого часу *-ta-* (*þaurþta*), який пояснюється позицією після *-f-*; герм. **þurb+ðð* музло відбитися в готській мові як *þaurþta*. Це дієслово засвідчене й в інших давньогерманських мовах: двн. *durfan*, дсакс. *thurþan*, дангл. *þurfan*, дісл. *þurfa*. Серед відомих слововживань відзначається вживання приголосного *f* у кінці слова: *þarf* (*потребує*), який у фінальній позиції та перед кінцевим *s* може чергуватися з *b* (*=[b,β]*): *þarf*: *þaurþum*. Підтверджується також, що перед *t* може стояти лише один із глухих спірантів *f, s, χ, χw*: *þarf* (*потребує*): *þarft* (*ти потребуєш*). Наявним є

також чергування губних приголосних *b: f* (*b* після приголосного, *f* перед *t*) *þaúrban: þaúrita*. Відповідно до процесу пересування приголосних виходить, що в германській мові-основі неможливими були групи приголосних типу *pt, kt*. Ця риса системи приголосних збереглася і надалі, в історичну епоху германських мов. Це особливо важливо для груп проривний (щільний) + *t* або *d: p, f, þ, b+t, d>ft*, гот. *þaúrfta* (я потребував): гот. *þaúrbum* (ми потребуємо) [*ft<b+ð*]. Щодо граматичного чергування, то воно зберігається в готській мові лише у випадках, які не утворюють жодної системи, зокрема при дієвідмінюванні: *þaf* (я потребую): *þaúrbum* (ми потребуємо) [*f:b<f:þ*]. Германська, у тому числі готська, система дієвідмінювання зберігає лише окремі риси індоєвропейського перфекта. Індоєвропейська різниця в наголошенні між однією індикатива минулого часу і множиною (в однині наголошений корінь, у множині — суфікс) не зберігається в германських мовах у зв'язку з фіксацією наголосу на першому (кореневому) складі дієслова. Однак рефлексом цього стану є, відповідно до закону Вернера, граматичне чергування (глухих спірантів з дзвінками в кінці кореня) в тому разі, коли дієслівний корінь в індоєвропейській мові-основі мав у закінченні глухий приголосний або **s* (іє. **wert/wort, *wes/wos*). Готська мова не зберігає цього явища в системі сильної кон'югенції. Лише у двох претерито-презентних дієсловах це чергування збереглося, зокрема у *þarf: þaúrbum* (герм. *f:þ*).

Відзначимо також архаїчний дієприкметник минулого часу *þaurfts* (необхідний), похідний від дієслова *þaúrban*. Як дієслово третьої слабкої дієвідміни останнє здатне формувати зворотні дієслова з дуративним значенням: *ga-þarban sik* (стримуватися) від *þaúrban* (1-ша особа *þarf*) (потребувати).

6. *ga-daúrsan* (сміти наважитися). Стосовно морфології цього дієслова, то суфікс *-ta-* (*ga-daúrsta*) пояснюється, як і в попередньому дієслові (*þaúrfta*), позицією герм. *-ð- після глухого спіранта *s*. Це дієслово було зафіксоване і в інших давньогерманських мовах: двн. *turran*, дсакс., дангл. *durran*. Індоєвропейський корінь цього дієслова (**dhers-*) зустрічається в інших індоєвропейських мовах: грец. *υραύς* (відвага), дінд. *dháršati* (наважується), стсл. ДРЪЗНЖНТИ, рос. дерзкий, укр. дражнити, (коза-дереза), чеське *drzký*.

Це дієслово є ілюстрацією другого акту пересування приголосних. Як відомо, розвиток індоєвропейських дзвінків проривних з приходом *bh, dh, gh* належить до другого акту германського пересування приголосних. Усі вони в германській мові-основі втратили придих і перейшли у дзвінкі щільні того самого місця артикуляції, які в певних умовах знов стають дзвінками проривними: іє. *dh>* герм. ð, *d*, гот. *ga-dars*, дангл. *dearr* (я смію):

дінд. *dháršati* (він сміє), грец. *ύρσος* [*v<dh*] (відвага), рос. дерзкий, чеськ. *drzký*, укр. коза-дереза.

7. *skulan* (бути повинним) та відповідний давній дієприкметник минулого часу *skulds* (винний). Це дієслово засвідчено і в інших давньогерманських мовах: двн., дсакс. *scolan*, дангл. *sculan*, дісл. *skola*. В інших індоєвропейських мовах зафіксоване лит. *skeliù* (я винен), *skolà* (борг). Це дієслово демонструє тенденції індоєвропейського чергування голосних, яке мало місце також і в коренях інших частин мови (іменників, прикметників). У германських, як і в інших споріднених мовах, це чергування збереглося лише в окремих реліктах. Воно переважно зникло як результат тенденції до уніфікації різних варіантів кореня. Апофонічне чергування можна спостерігати теж і в коренях віддієслівних іменників і прикметників (іє. *ol:ol*): гот. *skal* (я повинен): *skula* (боржник). Це дієслово демонструє також специфіку щільного дзвінкого приголосного, де ð (на письмі *d*) — дзвінкий міжзубний приголосний, який протиставляється глухому *þ*, проривному *d* та альвеолярному (постдентальному) *z*. Він може розміщуватися лише в інтервокальній позиції. ð може чергуватися з *d* і *t*: *skulda* [*d*] (був винен): *aihta* [*t*] (мав).

Суттєвою ознакою готських претерито-презентних дієслів вважають мотивоване чергування приголосних. Найчастотнішим є чергування зубних приголосних за схемою: *ð:d; ð:þ; ð:a(z); ð:t*. У центрі цього чергування стоїть ð; з усіх наведених компонентів чергування (за винятком *z*). Це найдавніший і найменш уживаний приголосний: він може розміщуватися лише в середині слова між голосними: дієприкметник минулого часу *skulds* (з *d*, яке виникло з ð після *l*): *nasifs* (з *þ*, яке виникло з ð після голосного перед кінцевим *s*): *mahts* (з *t*, яке виникло з ð після прагерманського *y*). У наведених прикладах усі приголосні, які входять в чергування, виникли з прагерманського ð. Це дієслово в германській групі мов має чіткі етимологічні паралелі як щодо структури кореня, так і щодо специфіки кон'югації. Наприклад, форма другої особи однини індикатива цих дієслів утворюється в усіх германських мовах із закінченням *-t* (гот. *skalt*, двн. *skalt*, дсакс. *scalt*, дангл. *scealt*, дісл. *skalt*); як відомо, та сама форма сильних дієслів має в західногерманських мовах принципово інший характер.

8. *tunan* (думати, гадати), що відповідає дсакс., дангл. *tunan*, дісл. *tuna*. Індоєвропейський корінь цього дієслова (**men/ton*: *тън:тн*) проявлений також у грец. *μέ-μν-α*, латин. *temoni*: (пам'ятаю). Ці дієслова, як і герм. *tun*, являють собою форму перфекта із закінченням теперішнього часу. Крім того, пор.: лит. *tenù* (пам'ятаю), стсл. МБН-БТИ (думати), ПА-МАТЬ. Індоєвропейський голосний [*v*], у ході розвитку на германському ґрунті, переходить у [*u*] (іє. *b >* герм. *u*): гот. *tunan* (думати, мислити):

латин. *man-ēre* (залишатися), грец. ἐ-μάν-ην, слов. МБН-БТИ. Це дієслово демонструє дуративне значення: *munan* (мин. час *munaida*) (пам'ятати) від *munan* (1-ша особа *man*) (думати).

9. *ga-mōtan* (мати місце, могли), зафіксоване і в інших германських мовах: двн. *tiuozan* (сміти, могли, мусити), дсакс., дангл. *mōtan*. Форма **gamōst* реконструйована за зразком *waist*. Минулий час **ga-mōsta* (*gamostēdun*) відходить від *wissa*, але пор.: *daūrsta*, а також *kaupasta* від *kaupatjan* (бити по потилиці).

10. *ōgan* (боятися). В інших давньогерманських мовах це претерито-презентне дієслово не зафіксоване. Лише в давньоісландській мові існує утворене від цього кореня рефлексивне дієслово *ó-ask* (боятися). Викликає певні труднощі реконструкція другої особи однини. Хоча на підставі фонетичного закону треба визнати форму **ōht* (герм. **y+t>ht*), але наявність форми *megt* (від *megan*) змушує прийняти варіант **ōgt*. Форма наказового способу *ōgs* затемнена.

У готській мові існує ще один специфічний тип чергування, зумовлений специфічно готською дисиміляцією спірантів у ненаголошених складах. Якщо ненаголошений (некінцевий, середній) склад, в кінці якого стоїть який-небудь спірант, починається глухим приголосним, то цей спірант має бути дзвінким (*ḅ, ḍ, z*); коли ж склад починається дзвінким приголосним, то спірант має бути глухим (*f, þ, s*). У такий спосіб виникає характерне для готської мови чергування спірантів у ненаголошених складах, якого немає в жодній з германських мов (*z:s*): *hatiza* (ненависть): *agisa* (страх) (це форми давальних відмінків однини). Готський спірант *z* чергується з *s* у такий спосіб, що кінцевому *s* відповідає *z* в середині слова (*hatis: hatizis* (ненависть)), але є випадок, коли і в середині слова вживається *s* (*agis: agisis* (страх)). Закриту вимову мало *ō*, близьку до *u*. Про це свідчить написання *u* замість *ō*: *untēdum* [12 (Марку: 11, 32)] замість *ōhtēdum* від *og* (боятися). На основі вивчення пізніших пам'яток готської мови, а саме текстів Євангелій Луки, Марка в Срібному кодексі, транскрипції готських слів в Алкуїнівському рукописі та запису Бусбека, можна прослідкувати розвиток готських голосних. Короткий голосний верхнього ряду *u* понижує свою артикуляцію та переходить в *o*. Перехід *u>o* відбувся доволі рано, про що свідчать тексти Євангелія Луки. Аналогічна еволюція відбулася з *ō*. У вульфільанському тексті вжито *ū* замість *ō*: *ūhtēdum* [12 (Марку: 11, 32)] замість *ōhtēdum* (злякався). Це дієслово пов'язують з шостим (*a ḡ ḡ a*) апофонічним рядом: *agan* (боятися). Слабкі дієслова можуть мати спільний корінь з претерито-презентними дієсловами, демонструючи граматичне чергування: гот. *og* (боюся): гот. *ōgjan* (лякати). Від дієслова *ōg* утворено каузатив

ōgjan. Паралельно з претерито-презентним *ōgan* існує в готській мові сильне дієслово **agan* (пор.: дієприкметник *inaganands* (безстрашний)).

11. *tagan* (могти), що зафіксоване в усіх давньогерманських мовах: двн., дсакс., дангл. *tagan*, дісл. *tega*. крім того, пор.: слов. МОГЖ, лит. *tagóti* (бути корисним), грец. *μηχανή* (дор. *μηχανᾶ*) (знаряддя), а також гот. *mahts* (сила). Деякі германісти [9, 66; 8, 719, 849] пов'язують етимологію цього слова з гот. *tagaþ*, двн. *tagad* (дівчина, дівка) та з гот. *tagust* (хлопець, юнак). Тоді первісне значення дієслова *tag* як давнього перфекта було б «я виріс, став сильним» (від первісного кореня герм. **teu*). Необґрунтованість цієї теорії полягає у тому, що корінь **teu-* < іє. **megh* — невідомі в морфології індоєвропейських мов. Грецьке *μηχανή* та омоніми *μηχαν* і *μηχος* вказують на іє. **māgh-*, варіантом якого може бути **magh-* (**mogh-*) або *magh-*, в готській мові *tag*, слов'янській — МОГ-Ж. Значення «великий» пов'язане з коренем **teg-*, пор.: грец. *μέγας*, дінд. *máha-* та гот. *mikils*, двн. *mihhil*. Утім, зазначене питання залишається дискусійним [11, 374]. Щодо окремих форм, слід звернути увагу на другу особу однини теперішнього часу *magt*. В усіх інших германських мовах у цій формі функціонує фонетично правильне *-h-*: двн., дсакс. *maht*, дангл. *meaht*. Форму *magt* пояснюють як вплив інших форм з *-g*: *tag*, *tagum*. Але можливо, що *magt* пояснюється морфологічним принципом графіки і не відображає вимови. Тут можна вказати на аналогічні випадки в німецькій мові XVII–XVIII ст. (написання *gemügt*, *mogte*, *mögte* замість *mochte*) [8, 849]. Треба зауважити, що достеменно не відомо, якому звукові готської мови відповідає літера *g*. У формах минулого часу спостерігається закономірне *h*: *mahta*.

Як у готській мові, так і в скандинавських існувала тенденція до подвоєння в результаті асиміляції двох сусідніх приголосних. Ця тенденція зберігається в цих двох мовних групах з епохи германської мовної спільноти; вона особливо сильна в скандинавських мовах: дісл. *matta*: гот. *mahta* (я міг). Спостерігається перехід *g* перед *t* в *h* [*x*]; так виникає чергування *g:h*: *tag* (я можу): *mahta* (я міг), але *magt* (ти можеш). Індоевропейські глухі проривні залишалися без змін в германській мовній спільноті, зокрема приголосний *t* зберігається в германських мовах в групах іє. *pt, kt*; тут пересувається лише перший компонент (*kt>xt*): гот. *mahts*, двн. *maht*: стсл. МОЩЬ [ЩЬ>*kti*] (сила). Носовий приголосний *m* чергувався в індоєвропейській мові-основі зі складотворним *ṁ*. У германській мові-основі вони зберігаються повністю: гот. *tag* (я можу): слов. МОГЖ (можу).

Германський дзвінкий спірант у мав тенденцію переходити в проривний *g*. Про рефлекс германського *y* в готській мові не можна сказати

нічого певного. Літера *g* виступає в усіх позиціях, не віддзеркалюючи ніякого чергування (за винятком типу *mag: mahta*), і тому може репрезентувати як спірант *ɣ* (або *χ*), так і проривний *g*. Для уникнення плутанини доречно дотримуватися погляду, що в готській мові германське *ɣ* в усіх позиціях перейшло в *g*. Це претерито-презентне дієслово ілюструє явище подвоєння приголосних, яке пов'язане з доісторичною еволюцією груп *t+t*, *t+d* (*k*, *χ*, *ɣ*, *g* + *t*, *d*>*χt*): гот. *mahta* (*міг*): *mag* (*можу*) [*ɣ+ð*]. Цікавим винятком є гот. *magt* (*ти можеш*), пор.: дангл. *meaht*, двн. *maht*. Готська мова демонструє явище чергування приголосних у цьому дієслові (*g>h*): *mag* (*можу*): *mahta* (*міг*). Але можливості чергування задньопіднебінних приголосних є дуже обмеженими: *g:h* [*χ*] (*χ* виникло з *g* перед *t*): *magān: mahta*.

12. *aigan, aihan* (*мати*) є загальногерманським, пор.: двн. *eigan* (у дійсному способі вживалося лише в множині *eigum*), дсакс. *ēgan* (зафіксована лише форма множини), дангл. *āgan*, дісл. *eiga*. Для цього дієслова властиве коливання між кореневими *h* та *g*, це давнє граматичне чергування (*χ:ɣ*). Давньоанглійська та давньоісландська мови зберігають у цьому дієслові граматичне чергування: гот. *a i h: aigum*; дангл. *āh: āgon*; дісл. *ā: eigom*. Форму минулого часу *aihta* можна інтерпретувати як **aiɣ+ðbt*. Це дієслово зберігає граматичне чергування у дієвідміні: *aih* (*я маю*): *aigum* (*ми маємо*) [*h:g<χ:ɣ*], яке спостерігається лише у двох претерито-презентних дієсловах (5 і 12). Дієприкметник минулого часу має в системі перехідних дієслів пасивне значення. Ця форма утворюється в сильній дієвідміні за допомогою суфікса **-ana-* < іє. *-ono-*. Але у північногерманських мовах суфіксом цієї форми є **-ina-* (< іє. **-eno-*) замість **-ana-*. У готській мові лише декілька давніх дієприкметників, відірваних від системи дієслова, зберігають цей суфікс: *aigih* (*майно*) від *aih* (*маю*).

13. *ga-nah* (*вистачає*). З інших германських мов пор.: двн. *gi-nah*, дангл. *be-, ge-neah* (*вистачає*).

14. *wiljan* (*хотіти*). Готській відміні дієслова *wiljan* у теперішньому часі майже повністю відповідає кон'юктив (давній опатив) латинського дієслова *velle* (*хотіти*):

	гот.		латин.
Однина:	1. <i>wiljau</i>	Однина:	1. <i>velim</i>
	2. <i>wileis</i>		2. <i>velis</i>
	3. <i>wili</i>		3. <i>velit</i>
Множина:	1. <i>wileima</i>	Множина:	1. <i>velimus</i>
	2. <i>wileiþ</i>		2. <i>velitis</i>
	3. <i>wileina</i>		3. <i>velint</i>

Короткий голосний [*i*] може знаходитися в усіх складах слова (наголошеному, ненаголошеному, початковому, кінцевому). Цей голосний дуже характерний для готського вокалізму, особливо в ненаголошених складах: *wili* (*він хоче*). Вже в епоху германської мовної спільності зникли наприкінці слова приголосні, що відповідали індоєвропейським *t*, *d*, а також носові *n*, *m*: гот. *wili*: латин. *velit* (*хоче*). У відкритому кінцевому складі зберігаються довгі голосні, якщо після них зник носовий приголосний; наприклад, перед зубним (*i>i*): гот. *wili* (*він хоче*), пор. латин. *velit*<**velit*, але гот. *wileis* (*ти хочеш*). Це дієслово є реліктовим прикладом збереження германського дифтонга *ai* в ненаголошеному складі: *wiljau* (*хочу*).

Результати запропонованого аналізу мовного матеріалу дозволяє дійти висновку, що всі претерито-презентні дієслова як окремий тип виникли і сформувалися в епоху германської мови-основи. Деякі дієслова мають чітко виражені етимологічні зв'язки з іншими індоєвропейськими (романськими, слов'янськими, балтійськими) мовами (*witan, kunnan, ga-daiursan, munan, wiljan*), дієслово *skulan* має затемнений відповідник у литовській мові, тоді як решта дієслів (*lais, daug, þaúrban, ga-mōtan, aigan, ga-nah*) були пов'язані лише з германським мовним ареалом. Залучення грецького мовного матеріалу дозволяє прослідкувати усі фонетичні та граматичні (морфологічні) процеси, які мали місце на шляху поступового формування германських претерито-презентних дієслів. Серед них виявлені як індоєвропейські корені, так і суто германські інновації, що у сукупності і сформували цей «гібридний» дієслівний клас. Перспективним і доречним виглядає подальше дослідження цих об'єктів на синтаксичному рівні, з урахуванням усіх можливих конотацій реченневих структур.

ДЖЕРЕЛА

1. Боцман А.В. Особливості походження готських претерито-презентних дієслів / А.В. Боцман // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. — Вип. 28. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. — С. 59–76.
2. Гухман М.М. Готский язык / М.М. Гухман. — М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1958. — 289 с.
3. Гухман М.М. Происхождение строя готского глагола / М.М. Гухман. — М. : Изд-во АН СССР, 1940. — 154 с.
4. Задорожний Б.М. Порівняльна фонетика і морфологія готської мови / Б.М. Задорожний. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1960. — 289 с.
5. Ярцева В.Н. Историко-типологическая морфология германских языков. Категория глагола / В.Н. Ярцева. — М. : Наука, 1977. — 296 с.

6. Braun F. Die Urbevölkerung Europas und die Herkunft der Germanen / F. Braun. — Berlin: Halle a.d. Saale, 1922. — 278 S.
7. Feist S. Indogermanen und Germanen / S. Feist. — Berlin: Halle a.d. Saale, 1924. — 348 S.
8. Heyne M. Deutsches Wörterbuch / M. Heyne. — Berlin: Halle, 1906. — 1298 S.
9. Holthausen F. Gotisches etymologisches Wörterbuch / F. Holthausen. — Berlin: Halle a.d. Saale, 1934. — 1376 S.
10. Kluge F. Urgermanisch / F. Kluge. — Strassburg: Halle, 1913. — 348 S.
11. Menge-Güthling W. Griechisch-deutsches und deutsch-griechisches Wörterbuch / W. Menge-Güthling. — Berlin: Halle a.d. Saale, 1910. — 989 S.
12. Wright J. Grammar of the Gothic language and the gospel of St. Mark selections from the other gospels and the second epistle to Timothy with notes and glossary / J. Wright. — Oxford: the Clarendon Press, 1981. — 384 p.

REFERENCES

1. Botsman A. V. (2012). Osoblyvosti pokhodzhennia hotskykh preterito-prezentnykh diiesliv [Peculiarities of Origin of Gothic Preterite-present Verbs]. K.: Vyd. tsentr KNLU, *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu*: zb. nauk. pr., Vyp. 28, 59–76.
2. Gukhman, M. M. (1958). Gotskii yazyk. M.: Izd-vo lit-ry na inostr. yazykakh, 289 p.
3. Gukhman, M. M. (1940). Proiskhozhdeniie stroia gotskogo glagola [Origin of Gothic Verb]. M.: Izd-vo ANSSSR, 154 p.
4. Zadorozhnyi, B. M. (1960). Porivnialna fonetyka í morfologhiia hotskoi movy [Comparative Phonetics and Morphology of the Gothic Language]. Lviv: Vyd-vo Lvivsk. un-tu, 289 p.
5. Yartseva, V. N. (1977). Istoriko-tipologicheskaiia morfologhiia germanskikh yazykov. Kategoriia glagola [Historical and Typological Morphology of Germanic Languages. Verb Category]. M.: Nauka, 296 p.
6. Braun, F. (1922). Die Urbevölkerung Europas und die Herkunft der Germanen. Berlin: Halle a.d. Saale, 278 S.
7. Feist, S. (1924). Indogermanen und Germanen. Berlin: Halle a.d. Saale, 348 S.
8. Heyne, M. (1906). Deutsches Wörterbuch. Berlin: Halle, 1298 S.
9. Holthausen, F. (1934). Gotisches etymologisches Wörterbuch. Berlin: Halle a.d. Saale, 1376 S.
10. Kluge, F. (1913). Urgermanisch. Strassburg: Halle, 348 S.
11. Menge-Güthling, W. (1910). Griechisch-deutsches und deutsch-griechisches Wörterbuch. Berlin: Halle a.d. Saale, 989 S.
12. Wright, J. (1981). Grammar of the Gothic Language and the Gospel of St. Mark Selections from the Other Gospels and the Second Epistle to Timothy with Notes and Glossary. Oxford: the Clarendon Press, 384 p.

THE SYNTACTIC STATUS OF OBLIQUE SUBJECT IN GERMANIC LANGUAGES

H. Zinchenko,

Kyiv National Linguistic University,
73, Velyka Vasylkivska St., Kyiv, 03150, Ukraine
annazinchenko@bigmir.net
ORCID iD 0000-0002-4730-2933

The article focuses on the approaches to defining and analysing the syntactic properties of oblique noun phrases in Germanic languages. Two contrasting viewpoints on the syntactic status of oblique subject-like NPs have been presented, and the following set of subjecthood tests that aim at distinguishing oblique subjects and objects has been reviewed: syntactic position, conjunction reduction, reflexivisation, raising, and pro-infinitive. Subjecthood tests do not prove to be utterly conclusive, which is determined by the language or the stage of its development.

Key words: oblique subject, case marking, subjecthood, Germanic languages.

Зінченко Г.Є.

Синтаксичний статус підмета у непрямому відмінку в германських мовах

Статтю присвячено висвітленню підходів до визначення синтаксичного статусу іменної фрази у непрямому відмінку як суб'єкта / підмета речення. Розглянуто методологію визначення синтаксичних функцій цих іменних фраз шляхом проведення набору відповідних тестів на суб'єктність конститuenta речення. З'ясовано, що для германських мов тести на виявлення суб'єктних властивостей реченнєвих складників відрізняються ступенем достовірності залежно від мови або етапу її розвитку.

Ключові слова: підмет у непрямому відмінку, призначення відмінка, суб'єктність, германські мови.

Зинченко А.Е.

Синтаксический статус подлежащего в косвенном падеже в германских языках

В статье представлены подходы к определению синтаксического статуса именной фразы в косвенном падеже как субъекта / подлежащего предложения. Рассмотрена методология определения синтаксических функций этих именных фраз путем проведения набора соответствующих тестов на субъектность конститuenta предложения. Выяснено, что для германских языков тесты на выявление субъектных свойств составляющих предложения отличаются степенью достоверности в зависимости от языка или этапа его развития.

Ключевые слова: подлежащее в косвенном падеже, назначение падежа, субъектность, германские языки

Introduction

Subject is one of numerous grammatical terms and concepts applied in structural description of a language. Being a fundamental notion, it creates considerable controversy concerning its definition and properties [9, 28]. Traditionally, Subject is defined as the clause constituent that has Nominative case and agreement with the verb [1, 141]. Cognitively, the prototypical Subject represents the primary participant in the clause and has the highest claim to the status of Topic [5, 42].

The aim of this article is to give a brief outline of existing approaches to defining and analysing Oblique Subjects in Germanic languages. It is also necessary to give an overview of disputable issues concerning the syntactic status of subject-like NPs.

Theoretical Background

In terms of the layered clause structure analysis within the framework of Role and Reference Grammar, the distinction is made between predicating elements and non-predicating elements, on the one hand, and between those NPs and adpositional phrases (prepositional or postpositional phrases) which are arguments of the predicate and those which are not [12, 25]. The predicating element (normally a verb) defines a syntactic unit in the structure of the clause, *the nucleus*, and forms *the core* of a clause together with its arguments. Non-arguments, referred to as adjuncts, occur in a position outside of the core and constitute *the periphery* of a clause. They function as secondary participants or modifiers of the core. Therefore, the clause is a syntactic unit composed of the core and periphery [12, 25–31]. Subject is one

of the *core arguments*, which are part of the semantic representation of the verb, and it is marked as ‘privileged syntactic argument’ — a self-standing syntactic function assigned by the speaker to the central constituent of a clause [12, 352–353; 1, 142].

In the various versions of Generative Syntax, Subject is treated as a ‘deep’ syntactic position, on which different constituents may land via the application of transformational rules that are subsumed under the single rule of Move α in current theory. In the phrase structure tree, the subject phrasal category is immediately dominated by the Sentence (S) node and is a sister to the verb phrase (VP) node, thus occupying [NP, S] position. The development of the IP-model of sentence structure in the X-Bar framework provided the new notion of subject position, that is, specifier of the inflectional projection [Spec, IP]. It determines the assignment of certain semantic roles (notably the Agent role), validates morphosyntactic features associated with subjecthood (nominative case on the subject, agreement morphology on the main inflectional element — finite verb, and the specification of finiteness for the clause) and becomes a target for movement. Due to such a wide range of different functions and relationships, the idea of a unitary subject position has been deconstructed, and subjecthood becomes reconceived as inhering not in a single syntactic position, but rather in a sequence of distinct but derivationally linked positions [12, 19; 10, 198–203]. This led to formulating the *VP-internal subject hypothesis* which postulates that the subject originates in [Spec, VP] and usually then moves to [Spec, IP]. The specifier position of the inflectional projection is thus a derived subject position only, and most clauses will contain not a unique subject position but rather at least a pair of derivationally linked positions, each associated with distinct subsets of the set of subject properties [10, 204].

Although Subject is traditionally associated with nominative case [11, 204], NPs that behave syntactically like subjects are not always canonically case-marked, i. e. they occur in accusative, dative or genitive. In particular, this phenomenon is observed in Germanic languages at different stages of their development. Such non-nominative arguments have been labeled as **oblique / quirky / logical subjects** in the literature [2; 7; 8]. Consider the examples from Old English and Modern Icelandic [8, 124; 11, 209].

- OE *and him ðæs sceamode*
and to-them DAT of-that GEN shamed
 ‘And they were ashamed of that’
 (*ÆCHom I, 1 18.10*).
- MIc *Mig vantaði hnifinn*
Me ACC needed knife-the NOM
 ‘I needed the knife’.

Methods

At least two contrasting viewpoints on the syntactic status of oblique subject-like NPs are presented by scholars; hence, the issue is still under debate [3; 7]. On the one hand, it has been argued that Old Germanic languages, namely Old Icelandic, do not provide data to support an oblique subject analysis [7], so non-nominative logical subject arguments should be regarded as syntactic objects. Over the course of time, non-subject arguments may have acquired subject properties and become the structures that justify an oblique subject analysis of Modern Icelandic. This diachronic process is defined as reanalysis leading to a change in the possible content of the Specifier position of IP, whereby it has become an exclusive subject position. Non-nominative NPs in that position may have kept their oblique case, and become oblique subjects [6, 825; 7, 99–110].

The reanalysis takes place in three stages in a specific order. At the first stage, subjects can be oblique (dative) and objects can be nominative. At the second stage, subjects can still be dative but objects that were nominative at stage one have been replaced by accusative objects. At stage three, subjects that were dative at stages one and two have been replaced by nominative subjects and objects are accusative as at stage two. Consider the following examples from Old Icelandic, Middle English, and Faroese [8, 49–55]:

- OIc *likaðe yðr vel finn finnskattrín*
liked 3SG you DAT PL well fine NOM SG
finntax NOM SG
 ‘Did you like the fine tribute paid by the Finns?’
 (1300, *Egils saga*).
- ME *þonne soðlice Gode licað ure drohtnunge*
then truly God DAT SG likes 3SG our living
ACC PL
 ‘Then truly, God likes our way of life’.
- Fa *Eg dámi væl hasa bókina*
I NOM like 1SG well this ACC book ACC
 ‘I really like the book over there’.

On the other hand, the supporters of the oblique subject hypothesis claim that the syntactic status of non-nominative subject-like NPs has not changed at all from object status to subject status: it was a change from non-canonical to canonical case marking, so-called ‘Nominative Sickness’, that has affected all the Germanic languages to a varying degree [3, 439]. According to this analysis, no change has taken place in Icelandic, Faroese, and German, where oblique subjects have been preserved. In the remaining Germanic languages, oblique subjects have changed into nominative subjects [6, p. 873].

The following tests have been applied to determine prototypical subject properties and, thus, prove the oblique subject hypothesis:

- (a) syntactic position;
- (b) conjunction reduction;
- (c) clause-bounded reflexivisation;
- (d) long distance reflexivisation;
- (e) subject-to-object raising;
- (f) subject-to-subject raising;
- (g) pro-infinitives (control infinitives) [2; 3, 441–463; 8, 60–68].

The conclusiveness of subjecthood tests varies depending on the language and the stage of its development.

Results and Discussion

In order to confirm the subjecthood of certain sentence constituents and distinguish them from other types of constituents, normally objects, the specific distributional properties have been used as criteria. In particular, subjects typically occur in initial position in declarative main clauses and following the complementiser in embedded clauses; also, they invert with the finite verb in questions and topicalisations [3, 444], as illustrated in the following examples from Old Swedish and Old Danish [4, 31–32]:

- Osw *honom* drömde een dröm om ena nat
he OBL dreamt a dream one night
 ‘he had a dream one night’.
- OD *tha* gruede tegh ath ...
then feared you OBL that ...
 ‘then you were afraid that ...’

The occurrence in first position in main clauses and inverted position when something else is topicalised are regarded as unmarked word order properties of subjects, that is, the subject is most normally situated in these positions. It is undeniable, however, that objects may demonstrate the same distribution within a sentence. Jan Terje Faarlund claims that a canonical subject position, Spec IP, for modern Germanic languages was not restricted to subjects at the earlier stages, given the occurrence of objects between the finite verb and the subject in main clauses. This argument makes syntactic position test somewhat inconclusive, and interpreting oblique subject-like NPs as objects remains an alternative, for example [4, 32; 3, 443–445]:

- Oic *Þá* skal *sínum húsum* hver ráða
 then shall self's houses DAT each NOM rule
 ‘Then each shall decide over his own house.’
 (The Law of Magnús lagabætir)

In Conjunction Reduction, the subject of a coordinated clause can be omitted if it is coindexed with the subject of the main clause. In Modern Icelandic, this occurs independently of the morphological case of the main clause subject and of the morphological case of the subject of the coordinated clause [4, 29–30]:

- MIc *Hann_i* elskar bækur og (*honum_i*) finnst þær skemmtilegar.
 ‘He_i NOM loves books and (he_i) DAT finds them entertaining.’
- MIc *Honum_i* leiðast bækur og (*hann_i*) hatar að lesa þær
 ‘He_i DAT is bored by books and (he_i) NOM hates reading them.’

In long distance reflexivisation a reflexive pronoun refers back to an antecedent in a preceding clause. Since it is the subject that is the antecedent, and not the object, this test is considered a diagnostic for subjecthood in Modern Icelandic [3, 448]. In Clause-bounded reflexivisation, the reflexives are obligatory when referring to the subject of the clause, be it nominative or oblique:

- MIc *Hann_i* elskar bókina sína_i
 ‘He_i NOM loves his_i book.’
- MIc *Honum_i* finnst bókina sín_i skemmtileg.
 ‘He_i DAT is amused by his_i book.’

When it comes to Old Icelandic, however, Conjunction Reduction and Clause-bounded reflexivisation subjecthood tests are questionable, since not only subjects trigger reflexivization, but objects do so too. In coordinated clauses, subjects can be omitted either when they are coreferential with the subject or the object of the preceding clause. Nevertheless, the supporters of oblique subject analysis point out, even though the results of these tests do not prove the subjecthood of oblique subject-like NPs, they do not speak against it either. As for Old English, the situation is different, as oblique NPs pass Conjunction Reduction test [4, 29–31]:

- OE *ac gode* ne licode na heora geleafleast...
 but God DAT not liked not their faithfulness
 NOM
ac __ asende him to fyr of heofonum
 but __ send them to fire of heaven
 ‘But God didn’t like their faithfulness, but __ sent them fire from heaven.’

In Subject-to-object Raising Constructions, the subject of the subordinate predicate behaves as the object of the matrix clause. Where the lower verb selects a nominative subject, its morphological case is changed from nominative to accusative,

which is assigned by the higher verb. When the verb in the subordinate predicate selects a lexically case-marked subject, this subject keeps its lexically inherent case. Hence oblique subject-like NPs maintain their oblique case in subject-to-object raising constructions. Consider the following examples from Old and Modern Icelandic [4, 33–35; 3, 449]:

- MIc *Ég tel [Þig elska bókina]*
‘I assume [you ACC love the book].’
- OIc *Þórður ... kvað Þorgeiri mjög missýnast.*
Þórður NOM said Þorgeir DAT much see-
wrongly
‘*Þórður said that Þorgeir was much*
mistaken.’

(Ljósvetninga saga, p. 1657)

In Subject-to-subject Raising Constructions, the subject of the subordinate (infinitival, lower) clause is raised to the subject position of the matrix clause, independently of its morphological case [4, 33–36]:

- MIc *Sveinn virðist þola illa hávaðann.*
Sveinn NOM seems tolerate INF badly noise-
the ACC
‘*Sveinn seems to tolerate the noise badly.*’
- MIc *Sveini virðist leiðast hávaðinn.*
Sveinn DAT seems be-bored INF noise-the
NOM
‘*Sveinn seems to be annoyed by the noise.*’

The nominative argument of *þola* ‘tolerate’ occurs as the subject of *virðast* ‘seem’, and the same is true of the dative argument of *leiðast* ‘be bored’. The object of the lower verb, however, cannot occur as the subject of *virðast* ‘seem’. Therefore, the property of occurring as the subject of such a raising verb is confined to the subject of the lower clause and does not apply to the object [3, 452].

Subject-to-subject Raising Constructions with oblique subject-like NPs are also found in Old Icelandic, Old Swedish, Old Danish, and Old English. Since a raising rule only applies to subjects, such examples strongly suggest the presence of Oblique subjects in these languages [4, 36–38].

- OIc *Árna kvaðst það illt þykja.*
Árni DAT said REFL it badly feel INF
‘*Arni said that he felt that it was bad.*’
- OSw *them matte förtryta at the ...*
they OBL should be sorry that they ...
‘*they should be sorry that they ...*’
- OD *hanum kwnne æy rodh tiil ryndhe.*
he OBL knew not advice to run.
‘*he could not think of any solution.*’
- OE *pa ongan hine eft langian on his cyþþe.*
‘*then started he ACC to long for his kid.*’

The ability to be realised as the unexpressed argument (PRO) of infinitives is a property confined to subjects. In the following sentence from Modern Icelandic, the control verb *vonast til* ‘hope, expect’ takes an infinitival clause introduced by *að* ‘to’ with the verb *leiðast* ‘be bored, annoyed’, which selects for a dative subject [3, 456–457].

- MIc *Sveinn vonast til að — leiðast ekki*
krakkarnir.
Sveinn NOM hopes for to PRO DAT be-bored
INF not kids-the NOM
‘*Sveinn hopes not to be annoyed by the kids.*’

Conclusions

The fact that oblique subject-like NPs participate in the outlined constructions is considered an indication of their subjecthood. The subjecthood property here is not merely being in certain positions but rather that being there is the unmarked alternative for subjects. Considerable research has been done on subject-like NPs, especially in Old and Modern Icelandic, in the attempt to prove and illustrate the existence of Oblique subjects in this language. Yet, certain doubts have been expressed as to how convincingly the tests prove subjecthood of oblique NPs, for it is still not entirely clear whether subjecthood tests reveal the properties of syntactic or semantic (logical) subject. Another question arises concerning the reasons for preserving or eliminating oblique subjects from different modern Germanic languages, which definitely calls for further research.

REFERENCES

1. Bakker, D., Siewierska, A. (2007). Another Take on the Notion Subject. *Structural-Functional Studies in English Grammar: in honour of Lachlan Mackenzie* [ed. by M. Hannay and G. J. Steen]. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 141–158.
2. Barðdal, J. (2013). Bottom-up and Top-down Approaches to Subjecthood. *Subject: Cognitive, Typological and Functional Approaches*. Book of Abstracts, Helsinki: Linguistic Association of Finland, p. 4.
3. Barðdal, J., Eythórssón, T. (2003). The Change that Never Happened: the Story of Oblique Subjects. Cambridge: Cambridge University Press, *Journal of Linguistics*, Vol. 39, pp. 439–472. DOI: 10.1017/S002222670300207X.

4. Barðdal, J. (2000). Oblique Subjects in Old Scandinavian. Odense: University Press, *Nowele: North-Western European Language Evolution*, Vol. 37, 25–51. DOI: 37.10.1075/nowele.37.02bar.
5. Downing, A., Locke, Ph. (2006). *English Grammar: A University Course* [2nd ed.], London, New York: Routledge, 610 p.
6. Eythórsson, T., Barðdal, J. (2005). Oblique Subjects: A Common Germanic Inheritance. *Linguistic Society of America: Johns Hopkins University Press, Language*, Vol. 81, No. 4, pp. 824–881.
7. Faarlund, J. T. (2001). The Notion of Oblique Subject and Its Status in the History of Icelandic. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, *Grammatical Relations in Change*, pp. 99–135. DOI.org/10.1075/slcs.56.05faa.
<https://benjamins.com/catalog/slcs.56>
8. Hrafnbjargarson, G. H. (2004). Oblique Subjects and Stylistic Fronting in the History of Scandinavian and English. The Role of IP-Spec: PhD dissertation [Electronic Resource]. Scandinavian Institute, University of Aarhus, 270 p. <http://ling.auf.net/lingbuzz/000123/current.pdf>
9. Huddleston, R. D., Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1842 p.
10. McCloskey, J. (1997). Subjecthood and Subject Positions. *Elements of Grammar. Handbook in Generative Syntax* [ed. by L. Haegeman], Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, pp. 197–235.
11. Traugott, E. C. (1992). *Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press, *The Cambridge History of the English Language* [ed. by R. M. Hogg], Vol. 1: The Beginning till 1066, pp. 168–289.
12. Van Valin Jr., R. D., LaPolla, R. J. (1997). *Syntax. Structure, Meaning and Function*. Cambridge: Cambridge University Press, 713 p. DOI: 10.1017/CBO9781139166799.

SPEAKING BEHAVIOUR OF INTERNET DATING SCAMMERS

L. Kalytiuk,

Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv, 04053, Ukraine,
l.kalytiuk@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-9371-9724

The article focuses on a study of speaking behaviour of catfish (dating scammers). The investigation is based on real events which took place in 2017–19. The priority is given to highlighting the scammers' steps leading to fraud. It also provides a classification of dating scammers (based on their experience) and such related issue as their fictional personal names, which can be one of the telltale signs for identifying a dating scammer. A considerable amount of space and attention is devoted to stages of 'romantic' relations, which demonstrate the tendency to escalate: 1) friend request, introduction and positive self-presentation; 2) development of relations, language manipulating and accurate investigation of victim's financial standing; 3) swift decision to pay a visit to his lady; 4) travelling to another country to meet some contractual obligations; 5) unforeseen financial problem(s); 6) the result. The chief of these stages are the first three. The article is organised around three main domains: theories, facts, and conclusions.

Key words: catfish, dating scammer, discourse, internet swindling, manipulation, typology of dating scammers

Калитюк Л.П.

Мовленнєва поведінка англомовного шлюбного інтернет-шахрая

На матеріалі сучасної англійської мови та реальних подій, що відбулися у 2017–2019 роках, досліджується мовленнєва поведінка шлюбних інтернет-шахраїв. Запропонована класифікація шлюбних інтернет-шахраїв з погляду їхньої мовленнєвої маніпулятивної техніки. Описано етапи сценарію фінансового шахрайства з аналізом мовленнєвих ходів шлюбних інтернет-шахраїв. Розкрито механізм мовленнєвого впливу на жертв інтернет-шахрайства. Встановлено, що основними факторами, що приваблюють потенційну жертву, є: 1) вправна кортеж-самоідентифікація злочинця, 2) мовленнєва підготовка цільового об'єкта за рахунок комплексу ходів, 3) вибудовування психологічної залежності від романтичних стосунків.

Ключові слова: дискурс, дискурс-портрет, інтернет-шахрайство, маніпуляція, типологія шлюбних інтернет-шахраїв, шлюбний шахрай.

Калитюк Л.П.

Языковое поведение англоязычного брачного интернет-афериста

На материале современного английского языка и реальных событий, произошедших в 2017–2019 гг., исследуется языковое поведение брачных интернет-аферистов. Предложена классификация брачных интернет-аферистов, разработанная с учетом их языковой манипулятивной техники. Описаны этапы сценария финансового мошенничества с анализом языковых ходов брачных интернет-аферистов. Раскрыт механизм языкового воздействия на жертв интернет-мошенничества. Установлено, что основными факторами, привлекающими потенциальную жертву, являются: 1) искусная кортеж-самоидентификация преступника, 2) языковая подготовка целевого объекта посредством ряда ходов, 3) построение психологической зависимости от романтических отношений.

Ключевые слова: дискурс, дискурс-портрет, интернет-мошенничество, манипуляция, типология брачных интернет-мошенников, брачный мошенник

Once you saw one penguin,
you've seen them all.

Introduction

Social network expands our communication possibilities breaking borders, distances, time differences, cultural restrictions and makes communication swift and easily accessible. It is both a godsend and a highly risky challenge for the user [1; 2].

The aim of this investigation is to identify and describe the stages of internet dating scamming, and to shed some light on how a talented scammer works in the situation in question. The material for this investigation was picked from *Messenger*, *Facebook*, *Twoo*, *Badoo* by the author herself,

considerable amount of data was obtained from her close and distant friends, colleagues and complete strangers, who had the courage and determination to share the sensitive material with her and in doing so help potential victims avoid this painful and heart-breaking experience. The delicacy of the matter under investigation explains our wish to refrain from providing references to the sources of the illustrative material because the author of the article had promised that ladies' privacy would be respected.

The theoretical background

Successful dating scammers use a set of effective tools to influence their potential victims, and manipulation together with suggestion prove to be workable. In this respect, we employ the findings of psychological linguistics to understand how the scammers act [3]. The central focus of our investigation is upon language means used for manipulation. It is also concerned with the environment in which such scammers operate. Using some of professor I. Ukhvanova-Shmygova [6] discourse methods we seek to draw the typical portrait of the scammer. In doing so, the interrelationship between manipulation, recipient and discourse portrait of the scammer becomes readily apparent.

Methods

Broadly the investigation follows the approach of CDA (Critical discourse analysis) (Fairclough N.), with combining micro and meso-level interpretation. At the micro-level, various aspects of textual / linguistic analysis are considered, — syntactic analysis, use of metaphors, selection of words and rhetorical devices. The meso-level or 'level of discursive practice' involves studying issues of production and consumption, with primary attention to the person, who produced the messages, the target audience being secondary. Our investigation rests upon professor I. Ukhvanova-Shmygova's discourse portraiting methods (*addressor-, cortege-identification*) [6].

The American synonym to *dating scamming* is *catfishing* (inspired by 'Catfish,' the American documentary, 2010).

Scam (verb) — *lure = tempt (someone) into a relationship by adopting a fictional online persona.*

Dating scammer, catfish — *is a person, who creates a fake account, sets up a false personal profile on a social networking site for fraudulent or deceptive purposes* [5].

These internet predators fabricate more or less successfully (due to their skills, talents and experience) online identities to trick people into emotional / romantic relationships (over a certain period of time). They create unreal reality and one of the possible motivations of such activity is financial interest. The common feature of dating scammers, studied

in this article, is their self-presentation as belonging to English speaking cultural community. Taking into account behaviour, quality of manipulative skills, and the difficulty to identify the communicator as a scammer, we can classify them as:

- 1) the beginners;
- 2) inexperienced and inaccurate;
- 3) average;
- 4) professionals;
- 5) talented maestros.

The above-mentioned first three categories are of little value for our investigation, with speaking behaviour being transparent and self-evident. These scammers' English is poor, e.g.: *we <...> hanged out together*, they demonstrate sluggish pace of communication (one abstract message a week, lack of attention to details), violating punctuation rules, misspelling words, inaccurate clumsy flirting, forcing the events, no respect to privacy resulting in bold intrusion into private life as in the example: *what the matter, babe, you don't wanna talk to me?!* (two hours after accepting a friend request), sending pictures or images of Mickey Mouse, white puppies, swans in caustic pink or red colours, which collectively testifies that the sender of the stuff mentioned is most likely to have low or no aesthetic upbringing, low social status and young age (no older than twenty). The inexperienced scammers avoid using proper names in the messages (*your country* instead of *Ukraine*), and tend to drop occasionally strange irrelevant exultant messages. The exceeding emotional outbursts can serve as additional proof of the scammer's immature age, e.g.: *to find the courage to write you*; metaphors (*we are in the same boat*); begging, tautology (*please, please; wait, wait*), lamentations, abundant parallel constructions, and other language means which can identify an exultant and pathetic liar: *ever, never, anymore + synonyms (hurt, offended)* or antonyms (*joy and grief*).

Another telltale sign of dealing with an average scammer is the name, which often contradicts the English anthroponymic tradition: *Dani Mani, Kutty Edward Muhammad, Padilla Maldonado, Pooran*. Anthroponymic unawareness may be a sign that the addresser has different cultural background. Such inaccurate, random picking of personal names can also indicate that the scammer serves a number of profiles at a time and is too busy to think about a more natural name. Very often such scammers' fake names consist of two first names: *Alex Antonio, Allen Andy, David Andrew, James Jeffrey, Peter James, Giovanni Michael, Richard Christopher, David Harry, Martin Gary, Matthew Kevin* or a combination of male + female name: *Edward Ellison*, or two surnames: *Williams Johnson, Campbell Collins*. Sometimes scammers choose pathetic (*Jan Honest*) or self-explanatory names: *Clement Massimiliano Alfonso* [4]. Those scammers can change not only their names, or photos, but jokingly enough their sex, shifting from male to female without changing the name using the same FB profile. In addition,

I observed this and joked about it, the scammer heroically being silent.

More experienced scammers block their ex-friends after the deal is over, which is not the case with the beginners. Their FB profiles are typically pathetic, with American flags, often combined with crosses, angels, icons, pictures of suggestive content, sometimes with Arabic inscriptions. The list of friends is hidden, if not, it is not consistent with the age, ethnicity, citizenship and status of the FB profile. The overabundance of women-friends from different countries and continents is another telltale sign of a dating scammer. If the list of friends is not exposed, the 'likes' under cover photo can tell the story. Usually the 'likes / loves / wows' belong to women of the relatively same age group, but geographically scattered (Yakutia, Slovakia, Lithuania, Venezuela, Mexico, Monaco, Moldova). Another identifying feature of an inexperienced scammer is their inability to communicate coherently, — short phrases like *love you, kiss you, miss you* are combined with such abstract philosophic long readers as:

My days are happier just because I have a friend like you.

You make my world happier and more complete.

Feel great to be able to count on your unsuspected affection and friendship.

You're the type of friend that everyone should have: A friend like you makes everything easier!

Your friendship brings me nothing but joy and satisfaction.

Sometimes the scammer overlooks some pivotal details in their messages (e.g.: using the wrong name) with resulting comical situations:

*i really like you **Renate**, i have talk to you and i have found out you are such a special and wonderful woman and you seem like all i want in life, please i want you to be the woman of my dreams, i want you to be the reason behind my smile and i will be the reason behind your smile, i want to love you forever, i want you to be the woman that i will spend the rest of my life with, please be my wife and my love forever.*

In response to a comment that the addressee is not exactly the Renata, the scammer said that his wife's name was Renata and he identified the receiver of the message with his late wife. So, for an attentive reader there is no difficulty in identifying an average scammer. But it is worth while reminding that the scammer, though inexperienced, is a criminal and his intentions are far from being friendly and can be really alarming, like in the following example:

You are lucky i didn't get to meet you in person or have your personally data if not by now you would

have been crying all your life and sold out everything since, i would make sure you even sale everything about you and your family to make sure you lose all your life and money in both your house and all, go and thank God for your life you are lucky bastard.

The most interesting part of this investigation was the study of speaking behaviour of talented, high ranked scammers, skilled manipulators, masters of creating unparalleled suggestive texts and visual messages. A master manipulator, digs deep and creates a strong emotional hold on his victim, he is very realistic, attentive to details, responds quickly, has got high communicative skills, caring and gentle, strong personality. He writes passionate messages or calls every day, makes a woman feel heaven on earth, needed, adored and cherished. He is polite and patient, has got a remarkable sense of humour.

Fortunately, such brilliantly effective scammers are few and far between. However, the author of the article was in luck to obtain such material. Such scammers create psychological dependency and are a real financial disaster for a potential victim. As a rule, their target audience is ladies in their second youth (40–60). Dating scammers do not react to provocative 'likes' or other attention boosters, leaving to themselves to decide to whom the next friend request goes. They may try to avoid the unpleasant possibility of being hooked by police. Not getting a prompt acceptance of the friend request, such scammers are not persistent and delete the previously sent request in a couple of days.

Usually in the dating scamming scenario, the following stages can be traced:

- 1) friend request, introduction and positive self-presentation;
- 2) development of relations, manipulating and accurate investigation of victim's financial standing;
- 3) very swift decision to come to his sweetheart after fulfilling the contract obligations in his business;
- 4) arrival to another country to meet contractual obligations;
- 5) unforeseen financial problem which doesn't allow any procrastination;
- 6) the result.

The first two stages are crucial for the scammer to decide whether the affair is worth spending time and effort.

At the first stage the scammer presents himself to be a successful owner of some promising business, he is single or a widower, often childless. This stage can be described as '*breaking the ice*' and the scammer creates the image of an active, lively, serious man. The span of his hobbies is impressive, — *singing, dancing, cooking, swimming, playing polo, watching films, travelling, football*. He loves children. The pragmatics of such self-portraying pursues

the idea of carving the image of the man of ladies' dreams, a godsend, 'the prince on the white horse' and naturally such portrait will get the right respond from the addressee. His cortege identification is a combination of (in)direct references and can be deduced from the profile in the social network. A few scammer's sketches to his portrait 'reveal' the masculine well-off man, who lives in a prestigious rich country, which is often the desired destination for emigration. He is family-oriented, usually a widower (one of the reasons, why widowers are more preferable than divorced men is that they can keep the family relations for a long time), owns a business. And here goes one piece of alarming information, — he does not have any friends, no sisters or brothers, or living parents to rely on if anything happens. The scammer pretends to be a *'successful, family oriented lonely wolf'*. The potential victim swallows this bait, and becomes aware that the man, though strong, is vulnerable and needs some care from a lady, whom he will *'not spare the expense in keeping'*.

The second stage of the scenario is very warm with pictures of coffee, chocolate hearts on white plates, bunches of beautiful flowers on grayish-white silk bed sheets or pillows. A delicate courtship is full of fantastic, heart touching words: *my sweetheart, my love, honey, my precious love, my queen, my world, my life, my heart and everything*; he jokes a lot and to the point, he uses positive adjectives: *adorable, precious, lovely, gorgeous, intelligent*. The victim develops dependency on everyday messages, accurately selected music hellos. And here is another alarming sign. No video calls. For a 'very good reason', — he is a man of a certain position and avoids any risk of being blackmailed, but he gives his telephone number but very soon he hopes to come and hug his precious queen and will never let her go, because he *loved her before he met her*. At this very stage there are lexical dominants like *trust, support, you deserve a better life <= you deserve me>*. Then follows his desire to be involved in all aspects of the lady's life, and gradually the victim gives out sensitive information. The scammer announces his desire to materialize himself, to give the feeling of presence and he either sends flowers with a courier, or says that he has bought a present to his sweetheart. He asks for different photos, sometimes of intimate character and can initiate night / sex chats. Such a bit impudent and pushy behaviour adds some attractive flavour to his already masculine personality:

You are always in my mind, by the time I wake up till I close my eyes. I just want to see your face. I want to feel your warm body, hear your precious voice.

He is very much present through his messages and the woman is happy, confident that she

is the chosen one, one in a million, desired, cherished, loved, adored, she has got a hero, who will protect her against all troubles:

You just don't understand how much I adore you or appreciate you, admire you, trust you, respect you, and over all love you; You are the best girlfriend any guy could ever ask for; You are first and all for me now; You are like an answered prayer; I miss you, my darling. I only hope and pray that this relationship will surely hold by the special grace of God. My love I understand and will guide and protect you always. I love you so much and can't afford to lose you.

The key word here is TRUST. In scammer's speech repeatedly appear words like *trust, true, truth, honest, believe* which are, on the one hand, the markers of a typical liar's speaking pattern. On the other hand, these words impose upon the victim the feeling of responsibility for future events.

This 'love-you-kiss-you' stage is still routinely supported by pictures of coffees every morning, evening good-byes, hourly *hugs and big kisses* and already habitual *I love you, honey*. The lady is showered with love and affection and there is the feeling that her 'lover' is an alpha male, who is interested in every detail of her life: *What are you wearing now, honey? Go naked, I am naked here*. Such behaviour of the scammer seems to be important for psychological dependency and creates the illusion of man's total presence in lady's life. This can be supported by occasional telephone calls. At this moment, a lady could intuitively feel that there is something disturbing and suspicious in the man's voice. Being too low- / too high-pitched, the voice may not meet her expectations, or there is something wrong with the accent, or the dry speaking manner does not correlate with the intimacy of written messages.

The scammer's target group, as was mentioned, is attractive ladies, who often don't suspect anything wrong in this swift, whirlwind romance. The reason of such unawareness lies on the surface: being attractive, they are a catch for the opposite sex and know their charms. All of my respondents were noted for their good looks, many of them proved to be kind, refined, intelligent, well-behaved, educated, sometimes deeply religious. One of my respondents from Latin America did not suspect anything wrong for half a year, and in this case, the author of the article played the part of eye-opener. On the other hand, loneliness, selectiveness and sincere trust that the ladies are the chosen ones add to their serenity in this dangerous trap which is about to snap shut. Thus there is a strong emotional bond between communicators and it will be felt months after the situation resolves. One of my respondents wrote: *He was quite charming, it's a shame he had to be deceptive*.

The third and the fourth stages are the most emotionally exhausting. The scammer announces that he is going to Malaysia, Singapore, Vietnam or some African country to fulfill his contractual obligations. In all likelihood, this is the scammer's actual resident country. At first, the wording is traditionally warm and there are many details of his stay there. Along with warmth and intimacy in the texts there appear some scattered markers of financial issues. Together with 'trust' words, 'money' words become increasingly present: *expensive, high prices here* that are combined with suggestive elements, intended to program the lady into saving her 'hero' in the nearest future:

My love believe and trust me, because i do believe and trust you so much. You have the talent to transform anything into something more beautiful than the moment when it was created, as you add warmth and joy to our world. Without you, life would be sadder and the days would be darker. It's so expensive here. Whenever I have a problem and need some type of comfort, you are there for me. I wouldn't ever think that I would be as lucky to have you, but now that I have you I don't ever want to let go. You have brought so much love, joy, and happiness that no other woman has ever shown me.

The fifth stage is totally unexpected for the victim. Before a dramatic twist of events there is a pause from 3 to 24 hours and then goes a long emotional message with lots of details and sums of money being stated. The manipulator's behavior is a sham; he applies an excessive amount of pressure on her 'sweetheart' in an attempt to get her make the costly decision before she is ready to react accordingly. By creating a false sense of urgency, the scammer tries to raise the level of tension. But still there are some telltale signs indicating at the absurdity of the situation. For example, the man in reality would refrain from revealing his lady that he was hungry or ate only a banana or saying that he was crying bitterly. Such behaviour is not typical for an experienced businessman and such scenario may indicate at scammer's relatively young age. Then the scammer blames the lady, making her feel responsible for breaking relations and emotional betrayal, he also displays biases, exaggerates, makes excuses. He is interested in money (*if you want to help then go ahead and do it, but if you do not want, then forget about me*); and no other suggestions are taken into consideration. He creates a situation of absurdity with constant begging and accusing the lady for being heartless, wicked, egoistic: *this is what my true love cost me, living in pain.*

It is the information having been obtained from the victim that determines the purpose and the amount of money asked from her at the fifth stage. These can be rescuing his business, or contract,

or buying the ticket, or financial support in medical issues. Any lady's attempts to calm him down, to make a call to the embassy, to arrange a meeting with a reliable businessman in an effort to assess the problem on the spot, or to arrange for a video call are all indignantly rejected. Gradually the balance of responsibility for saving these romantic relations shifts and is placed entirely on the woman. At this stage the scammer commits several tactic manipulative mistakes which reduce considerably the flow of money to his pocket. However, in this article these manipulative shortcomings are intentionally not analysed in order not to provide the scammers with a valuable workable guide for future.

When it becomes obvious that the lady is not likely to invest money to save the love of her lifetime, the scammer's behavior can develop in different variants, which can be described as:

- 1) reserved;
- 2) emotional;
- 3) aggressive.

The first of these is marked by scammer's languid retreat and elimination of any contacts. The second one is marked with emotional outbursts, multiple goodbyes forever:

I am done with these relations, bye forever! I am tired of all this argument, you don't deserve me, stop disturbing yourself, it's up to you to say whatever you want, but for me i am sick and tired of all this nonsense, we are no longer kids ok? I hate the day I met you here. I regret meeting you. You're the worst thing that happened in my life.

After such lengthy and exhausting farewells there can be plentiful friend requests on Facebook, which can serve as an indirect indication of either more than one FB profiles of the scammer, or the existence of an organized gang of scammers, who share information about ladies. However, the latter casts some doubt on the scammer's proficiency, which is not the case with the dating maestro. Some material under investigation indicates that there can be at least two people working behind the scammer's profile and they often use ready-made texts with totally different wording. My observations allow me to think that scammers may be sharing their 'duties'. The most efficient one works at early stages (1-3), the average works at sex chats (this may be carried out even by a group scammers for fun) and the poorest performance is demonstrated at the 5th stage.

Conclusions

Dating scamming is a psychological manipulation, exercise of undue influence through mental distortion and emotional exploitation, with the intention to seize financial benefits at the victim's expense. The talented scammer

possesses superior ability to understand others but with low emotional intelligence. This type of manipulator is Machiavellian. The most popular scammers' tricks are

1) unreasonable blaming of the addressee for failure and unhappiness of the catfish;

2) deliberate frailty to elicit sympathy or favour, thus inspiring the addressee's sense of duty and obligation;

3) putting excessive pressure on the recipient to make hasty and illogical decisions. Their target group — unprotected, unsuspecting well-off women.

P.S. Let me express my **heartiest thanks** to the ladies, who shared the material with me. **Dear** Expensive scammers, I am not sorry for any inconvenience caused. It was intentional. 'Better luck next time' hopefully will never come to you.

REFERENCES

1. Ukhvanova-Shmygova, I. F. (2002). Metodologiya issledovaniya politicheskogo diskursa. Aktualnyie problemy sodержatel'nogo analiza obshchestv.-polit. tekstov, Vyp. 3, Minsk.: «Tehnoprint», 360 p.
2. Australian Grandma Sentenced to Death for Drugs in Malaysia. The Straitstimes.
<https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/australian-grandma-sentenced-to-death-for-drugs-in-malaysia>
3. Australian Woman Sentenced to Death for Drug Offences in Malaysia. The Guardian.
<https://www.theguardian.com/world/2018/may/24/australian-woman-sentenced-to-death-for-drug-offences-in-malaysia>
4. Braiker, H. B. (2004). Who's Pulling Your Strings? How to Break the Cycle of Manipulation. McGraw-Hill Prof Med/Tech, 256 p. ISBN 9780071446723.
5. Male Scammers.
<https://www.male-scammers.com/browse-all-scams-and-frauds.asp>
6. Merriam Webster Dictionary.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/catfish>

ДЕКАНОНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ІНТЕРНЕТ-ПОЕЗІЇ НА ПРИКЛАДІ ЖАНРУ «ПИРІЖКІВ»

Вігер О.О.,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
вул. Рєпіна, 12, м. Ізмаїл, 68610
master123poet@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-6364-8555

У статті досліджено сучасні форми інтернет-поезії — «пиріжок» та «порошок». Розглянуто суперечливий характер поняття «канон» та необхідність деканонізації як передумови виникнення та розвитку нових форм сучасної поезії. Проведено порівняльний аналіз традиційних форм лаконічної поезії, таких як: частівка, коломийка, рубаї, сонет, — з одного боку, та сучасної форми інтернет-лірики — «пиріжка» — з іншого. Розглянуто характерні риси сучасних форм поезії: лаконізм, іронію, особливості стилістики та емоційного впливу на реципієнта. Здійснено спробу довести, що «пиріжки» є одними з найдемократичніших форм сучасної поезії та заслуговують подальшого дослідження з боку літературознавців.

Ключові слова: канон, деканонізація, «пиріжок», жанр, іронія, лаконізм.

Вігер А.О.

Деканонизация современной интернет-поэзии на примере жанра «пирожков»

В статье рассматриваются современные формы интернет-поэзии — «пирожок» и «порошок». Исследован противоречивый характер понятия «канон» и необходимость деканонизации как предпосылки возникновения и развития новых форм современной поэзии. Проведен сравнительный анализ традиционных форм лаконичной поэзии, таких как: частушка, коломийка, рубаи, сонет, — с одной стороны, и современной формы интернет-лирики — «пирожка» — с другой. Рассмотрены характерные черты современных форм поэзии: лаконизм, ирония, особенности стилистики и эмоционального влияния на реципиента. Осуществлена попытка доказать, что «пирожки» являются одними из самых демократичных форм современной поэзии и заслуживают дальнейшего исследования со стороны специалистов по литературоведению.

Ключевые слова: канон, деканонизация, «пирожок», жанр, ирония, лаконизм.

O. Viger

Decanonization of modern internet-poetry on the example of genre of «pyrizhok»

Special features of a modern internet poetry-genre «pyrizhok» are reviewed in the article. The investigation of texts, which are not suited to the traditional norms of literature, is based on the scientific understanding of contemporary literary process on the part of literary scholars such as O. Rakitna, O. Yudina, T. Kononenko, K. Rakitna, M. Pekha. Traditional canonical forms of poetry do not always satisfy the modern recipient, at the same time the new forms have not achieved sufficient evolution. Comparative analysis of traditional forms of concise poetry is made, such as tchastivka (humorous rhyme), kolomyika (Ukrainian dance and song), sonnet, rubai from the one hand and modern forms of internet lyrics genre of «pyrizhok» and «poroshok» from the other hand.

Despite “patties” («pyrizhky») are rather related with folklore, they are created by a particular author, often under the pseudonym. The presence of a particular author is akin to a “patty” with a canonical genre — rubai. This canonical genre is associated with one author — Omar Khayyam. According to authors, Vladyslav Richter is the “patties” first creator, but his work only gave impetus to the development of the genre. A huge number of unknown authors led the genre into a category of canonical / anticononical.

In this work, the complicated and contradictory character of the category “canon” is investigated. The evolution of the terms “canon” and “decanonization” in poetry comes along the process of democratization in literature. Similar features incidental to «pyrizhok» and “comics” are found namely briefness, laconic brevity, illustrativeness and contextuality. In such a manner all the forms of internet-poetry might be considered as experimentally provocative genre. Decanonization is observed on all stages — from stylistic layer to high-principled accent. «Pyrizhok» reflects social disposition and is a part of decanonization process. In this research the attempt of proving that «pyrizhok» is one of the most democratic genre of modern poetry is made. It is needed to be investigated by literature specialists.

Key words: canon, decanonization, «pyrizhok», genre, irony, laconic brevity.

Вступ. Актуальність дослідження сучасних форм інтернет-поезії пов'язана з низкою особливостей як текстів, так і сприйняття їх реципієнтами. На сучасному етапі життя спостерігаємо загальну тенденцію — через гострий дефіцит часу читач не налаштований на тривале сприйняття. У живому та віртуальному спілкуванні скорочуються не тільки об'єми тексту і речення, але і самі слова. Основа сучасного сленгу — скорочення. Ця тенденція створює так зване «клікове» або «тегове» мислення реципієнта, якому складно сприймати великі обсяги інформації. Своєрідною відповіддю на цей процес і є формування жанру сучасної інтернет-лірики — «пиріжка».

«Пиріжкова поезія» — це певний міст між реальним життям і літературою. Одним з таких проміжних етапів є вихід у 2009 році збірки «Непоезия. Избранные пирожки». У цій короткій збірці представлено декілька видів комічного: соціально-побутовий, абсурдний та чорний гумор, культурні перифрази. Вже сама наявність книги свідчить про бажання авторів існувати не лише у віртуальному просторі.

Мета статті — розглянути суперечливий характер поняття «канон» та необхідність деканонізації як передумови виникнення та розвитку нових форм сучасної поезії. Досягнення мети дослідження передбачає розв'язання низки завдань:

— провести порівняльний аналіз традиційних та сучасних форм лаконічної поезії;

— розглянути характерні риси сучасних форм поезії: лаконізм, іронію, особливості стилістики та емоційного впливу на реципієнта.

Критичний огляд літератури. В українському літературознавстві досить стримано сприймають наявність інтернет-літератури, проте заперечити сам факт її існування неможливо. Навіть сучасна «друкована» література досі досліджується з певним скепсисом. Такі українські літературознавці, як О. Романова, О. Юдін, Т. Кононенко на початку «нульових» ризикнули здійснити наукове осмислення сучасного літературного процесу. Російський філолог К. Ракітіна зробила цікаву спробу провести паралелі між фольклором й інтернет-поезією у дисертації «Поэтический народ в контексте русскоязычной Интернет-поэзии».

Український літературознавець М. Пеха захищає сучасну літературу та її вивчення. У статті «Масова література як продукт літературного дискурсу» вона стверджує: «Ця невпинно зростаюча кількість спроб зрозуміти й окреслити поняття “масова література” обумовлюється величезним масивом текстів, які не вписуються в традиційні канони літератури, не відповідають класичним вимогам теоретиків, але, не дивлячись на це, користуються величезним попитом читацької аудиторії, створюють самостійне соціально-культурне явище сучасності» [7].

Дослідження та обговорення. Спираючись на дослідження вищезазначених науковців, намагаємось розглянути особливості сучасного жанру інтернет-лірики — «пиріжка».

Канони «пиріжкової поезії» прості. Чотиристопний ямб, написаний малими літерами без пунктуації та дефісів. Кількість складів по рядках 9–8–9–8, ненормативна лексика і відсутність рими в принципі допускаються, хоча засновники жанру не схвалюють зловживання ними. В інтернет-поезії, звичайно, складно щось запатентувати (це ріднить її з фольклором), але ймовірно, авторство першого «пиріжка» належить Владиславу Ріхтеру, відомому в «Живому Журналі» (“Live Journal”) як *allcogol*.

Від «пиріжка» з часом відмежувався піджанр «порошок». Вимоги майже такі ж, тільки другий та четвертий рядки римуються, і останній рядок складається з двох складів — 9–8–9–2 (у тому числі допускається і перенесення слова з третього рядка в четвертий, щоб два фінальних склади залишилися в четвертому рядку), що створює ефектну кінцівку [8; 9; 10].

У традиційній поезії один катрен скоріше був частиною вірша, ніж повноцінним художнім твором. Зате у фольклорній поезії частівкам й коломиїкам вистачало чотирьох рядків.

Народнопоетичні жанри традиційно виконуються циклічно та розраховані на живе виконання, аудіосприйняття, нерідко з музичним супроводом або з мелодійною інтонацією. Твори народних жанрів схожі на цикли віршів, де один доповнює інший, і їх складно відокремити. Важлива особливість народнопоетичних жанрів — залежність від тематики. Частівки розглядаються в контексті весняних, весільних, посівних тощо.

«Пиріжки», при всій близькості до фольклору, створені конкретним автором, часто під псевдонімом, але від цього не менш персоналізованого. Кожен «пиріжок» індивідуальний. Навіть тематично його важко ідентифікувати. Наприклад:

в одну и ту же воду дважды
семен так и не смог войти
она всё время расступалась
как будто брезговала им.

(Дей) [9]

Наявність конкретного автора ріднить «пиріжок» з канонічним жанром — рубаї. Цей канонічний жанр асоціюється з одним автором — Омаром Хайямом. У «пиріжків», як стверджують представники цього жанру, є перший творець — Владислав Ріхтер, але його творчість тільки дала поштовх для розвитку жанру. Величезна кількість невідомих авторів звела жанр в розряд канонічних / антиканонічних.

У цьому ланцюжку проміжним етапом виглядає сонет. Він зійшов на «літературний Олімп»

завдяки творчості кількох яскравих представників, відомих не тільки у вузьких колах (Данте, Петрарка, Шекспір), і завдяки цьому сонет здобув значну популярність.

Приклад сонета демонструє, що навіть канонічні жанри схильні до змін (нагадаймо, що шекспірівський сонет відрізнявся від традиційного).

Складний, суперечливий характер категорії «канон» розглядає Л.І. Ремпель [11].

«Поняття канон в наші дні надають два різних і начебто несхожих значення: канон — як зразок для наслідування і канон — як правило фіксації образу і будови форми.

Фіксованість канонів має свою хорошу і погану сторони. Вона підводить підсумок звершень, і тим призводить стиль і метод в одну систему. Вона дає цій системі силу закону і тим рухає мистецтво в певному напрямку вперед. У цьому

відношенні канон виступає як кодекс образотворчих правил і естетичний ідеал одночасно.

Разом з тим фіксованість структури образів і різних областей будови форми скоує канон щодо ходу розвитку мистецтва в цілому, реалістичних його тенденцій зокрема.

Тут проявляє себе тінюва, негативна сторона канону, що породжує шаблон, стилізацію, тенденції архаїзму, ретроспективізму і т.д. <...>

Розвиток стилю змінює будову форми і тим, в кінцевому рахунку, зламає і руйнує колишній канон. Цей «саморух» стилю має міцну соціально-історичну основу, і в цьому секрет періодичного впливу стилю на канон» [11, 195–197].

Еволюція поняття «канон» в поезії йде паралельно з процесом демократизації літератури. Можемо виявити певні закономірності, узагальнені результати яких представлено в *табл. 1*

Таблиця 1

Порівняння канонічних та сучасних форм поезії

Жанр	Настрій	Форма	Аудиторія	Канонічний представник
Рубаї	філософсько-іронічний	достатньо демократична	достатньо демократична	декілька (один загальновідомий)
Сонет	патетичний, ліричний, драматичний	елітарна	елітарна	декілька
Пиріжок	іронічно-філософський	демократична	демократична	всі / нікого

На початку свого розвитку «пиріжкову поезію» простіше було б віднести до розважально-гумористичного жанру, проте в даний час спостерігається додаток філософських мотивів, рефлексії, переживань, прихованих під маскою іронії. Характерно, що маску іронії нерідко надягає не особисто автор, а цілий жанр.

Чотири рядки бадьорого чотиристопного ямба без рими міцно закріпили «несерйозне» ставлення до себе. Жанр знаходиться між тими, хто його несерйозно сприймає і тими, хто сприймає занадто серйозно. Процеси канонізації та деканонізації «пиріжка» проходять паралельно. Саме по собі позиціонування себе як «Непоезія» є одночасно і самознищенням, і викликом. З одного боку, автори ніби кажуть, що жанру далеко до поезії, а з іншого — готують платформу для альтернативного поетичного простору.

Небагато жанрів з масового мистецтва «перекочували» в елітарне, відзначимо комікси як приклад з новітньої історії. Спільних рис між «пиріжком» і коміксом не так мало, як може здатися на перший погляд. І «пиріжок», і комікс з вузьких жанрів пробилися в загальноновизнані, експериментуючи з формою і змістом. Стилістичність і лаконічність. Ілюстративність і ситуативність.

Звичайно, відмінностей вистачає. Монологічна поетична форма «пиріжка» — діалогічна прозова форма коміксу. «Пиріжок» відособлений — комікс циклічний. При ілюстративності комікс набагато більше залежить від малюнка.

Але є одна значна спільність: і комікси, і «пиріжки» об'єктивно і неупереджено відображають час, його «ліричного» (антиліричного) героя. Комікси не випадково називають сучасною міфологією. Суспільство, що потребує героїв, створило їх на сторінках коміксів. Герой коміксу вирішує проблеми, які не під силу звичайній людині. Масштаб його проблем відтіняє проблеми реципієнта [3; 4].

Це особливість всіх пригодницьких, авантурних або кримінальних романів — об'єктивна реальність на їх фоні здається затишніше і простіше.

Героїв «пиріжка» ліричними можна назвати умовно. Термін «іронічний герой» ще не закріпився у літературознавстві, тому будемо користуватися звичним.

Ліричний герой «пиріжка» — звичайна людина, яка стикається з неглобальними проблемами. Незвичайність його не в здібностях, а в своєрідному погляді на себе, ситуацію і суспільство. І замість вирішення проблеми ліричний герой або сміється над нею, або вибирає тактику відсторонення.

І це — відображення суспільних тенденцій. Пік розвитку індустріального суспільства породжує підйом сил, певні надії, пафос, героїзацію — на постіндустріальну кризу суспільство реагує іронією, скепсисом, розгубленістю під маскою презирства.

Цікаво, що надздібності і надзавдання тиснуть на ліричного героя не менше, ніж буденність і від-

сутність завдань. Найважливішим способом реалізації саме людського, і в коміксі, і в «пиріжку», є любов.

Закохані герої «пиріжкової поезії» підіймаються над реальністю, умовно спускаючись з висоти своєї всеперемагаючої іронічності. Потрібно сказати, що «пиріжкова поезія» нерідко сміється над закоханими, переживаннями, як реальність сміється над вигадками. А втім, навіть «пиріжки» зберігають ліризм:

среди моих галлюцинаций
есть та любимая где ты
ещё со мной ещё целуешь
меня три раза перед сном

(Похабич) [3].

Цей і схожі вірші руйнують стереотип про «пиріжок», як про маленького злісного цинічно-іронічного «монстра».

«Пиріжок» як антистереотипний жанр сам створив ряд стереотипів (класична ситуація для будь-якого протесту). З одного боку, «пиріжок» все приймає, ніби канонічний твір постмодернізму, який неможливо вразити, а з іншого — дивує. Наприклад, інтелектуальністю:

две параллельные прямые
живут в евклидовом мире
и бегают пересекаться
в мир лобачевского тайком

(ironichna-osoba) [6].

Відзначимо, що частівка, на відміну від «пиріжка», органічно не здатна розповісти про наукові відкриття. Бадьорість і пісенність частівок налаштовують на заклик, іронічність «пиріжка» — на рефлексію.

«Пиріжок» не оминає соціальні проблеми. За 4 рядки визначити проблему, віднайти її корені, проаналізувати можливі наслідки і запропонувати спосіб вирішення — завдання складне. Більшість «пиріжків» просто констатує факт. Але автори намагаються робити це цікаво:

у губернатора проблема
где взять асфальта для дорог
чтоб ездить на порше который
по накладным и есть асфальт

(Олексій Лук'янов) [10].

Розглядаючи питання іронії, неможливо не згадати відомі рядки Некрасова «Я не люблю иронии твоей». Ці рядки звучать епіграфом до статті Олександра Блока «Іронія».

«Найживіші, найчуйніші діти нашого століття вражені хворобою, незнайомою тілесним і духовним лікарям. Ця хвороба — є саме душевним недугом і може бути названа «іронією». Її

прояви — напад виснажливого сміху, який починається з диявольськи-знущальної, провокаторської посмішки, кінчається буйством і блюзнірством» [1].

Ризикуємо припустити, що зараз у ХХІ столітті означеною «хворобою» вражені не тільки «найживіші, найчуйніші діти». Хвороба поступово переходить в епідемію. І, що важливо, іронія загострює скепсис і притупляє чуйність.

Загострюється форма висміювання. Гумор на будь-який смак: інтелектуальний, злербоденний, м'який, іронічний, з глузуванням. Сучасна ж література, в тому числі і поезія, — наскрізь іронічна. У цьому контексті «пиріжок» цікавить нас як відображення страшного боку гумору, гумору, який не здатний вилікувати рану, а навпаки, тільки роздирає її.

Цікаво ілюструє цей настрій такий «пиріжок»: мы уничтожили планету
теперь нам больше негде жить
как хорошо что мы умеем
на вещи с юмором смотреть

(supposedly-me) [10].

Сучасне мистецтво, зокрема постмодернізм, для якого характерні постапокаліптичні тенденції, сприймає себе як феномен людської культури після кінця світу. І в цьому коротенькому «пиріжку» сконцентрований настрій людини, в якій після цієї катастрофи основним відчуттям залишилась саме іронічність. І парадигма розвитку людства йде якраз до того, що іронічність в різних ступенях і проявах стане домінантним настроєм. Отже, «пиріжок» відображає дуалізм іронії.

Німецький філософ Ф. Гегель виділяє так званий прийємний стиль. «Читаць, слухач чи глядаць тим сильніше захоплюється поетом, або музикантом, або художником, задовольняючи своє марнославство, чим сильніше витвір мистецтва запрошує його до цього суб'єктивного художнього суду, відкриваючи йому свої наміри і точки. <...> Загальний ґрунт комедії — це світ, де людина як суб'єкт зробила себе повним господарем. Дурниці, безглуздості, омани самі по собі теж далеко не комічні, як би не сміялися ми над ними» [2, 579].

Цікаво розглянути «пиріжок» з точки зору так званого «приємного стилю». Так, «пиріжок» лестить читачеві, апелює до його гарного почуття гумору, ерудованості, самоповаги. Хоча, певною мірою, це «солодка отрута». «Пиріжок» і лестить, і сміється над читачем.

Висновки. Таким чином, розглянуті форми сучасної інтернет-поезії можна вважати, на нашу думку, експериментально-провокуючим жанром. Деканонізація спостерігається на всіх рівнях — від стилістичного прошарку до ідейного акценту.

Усе це і створює те, що Ейзенштейн назвав «анти-пафосом».

Появі сучасних жанрів інтернет-лірики передувала складна історія літератури. «Пиріжок» —

органічна складова невідданого процесу деканонізації. Він відображає суспільні настрої і кидає виклик ліричній поезії — і вже її справа виробити нові естетичні і моральні цінності.

ДЖЕРЕЛА

1. Блок А.А. Собрание сочинений в шести томах [Текст] / А.А. Блок. — Л.: Художественная литература, 1982. — Т. 4. — 462 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Эстетика: в 4 томах / Г.В.Ф. Гегель; пер. с нем. [Текст] — Москва: Искусство, 1971. — Т. 3. — 622 с.
3. Как стать автором: «пирожки+» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://vk.com/topic-28122932_31193554
4. Комікс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Комікс>
5. Лесин В.М. Словник літературознавчих термінів / В.М. Лесин, О.С. Пулинець. — К.: Радянська школа, 1971. — 486 с.
6. Непоезия: избранные пирожки / В. Кунгуров, С. Беяков, В. Барковская, Е. Тен, В. Саханенко; ред.-сост. В. Саханенко. — Минск: И. П. Логвинов, 2009. — 480 с.
7. Пеха М.П. Масова література як продукт літературного дискурсу / М.П. Пеха // Філологічні семінари «Література і паралітература: де межа?». — 2011. — Вип. 14. — С. 64–68.
8. Пиріжок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B6%D0%BE%D0%BA>
9. Пирожки+ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vk.com/feed?w=wall-28122932_51190
10. Пост остроумных стихков-пирожков [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.adme.ru/svoboda-narodnoe-tvorchestvo/luchshie-pirozhki-i-poroshki-2014-722360/>
11. Ремпель Л.И. Избранные труды по истории и теории искусств: научно-популярная литература / Л.И. Ремпель. — Москва: Советский художник, 1978. — 288 с.

REFERENCES

1. Blok, A. A. (1982). *Sobranie sochinenii v shesti tomakh* [Collected Works in six volumes]. L.: *Khudozhestvennaia literatura*, V. 4, 462 p.
2. Gegel G. V. F. (1971). *Estetika: v 4 tomakh*, per. s nem. [Aesthetics: in 4 volumes] Moskva: Iskusstvo, V. 3, 622 p.
3. Kak stat avtorom: «pyrozhyky+» [Elektronnyi resurs]. https://vk.com/topic-28122932_31193554
4. Komiks [Elektronnyi resurs]. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Komiks>
5. Lesyn, V. M. (1971). *Slovnynk literaturoznachnykh terminiv* [Dictionary of Study of Literature Terms]. K.: Radianska shkola, 486 p.
6. Kungurov V. et al (2009). *Nepoeziia: izbrannyye pirozhki*. Red.-sost. V. Sakhanenko, Minsk: I. P. Logvinov, 480 p.
7. Pekha, M. P. (2011). *Masova literatura yak produkt literaturnoho dyskursu* [Mass literature as a Product of Literary Discourse]. *Filolohichni seminary «Literatura i paraliteratura: de mezha?»*, Is. 14, pp. 64–68.
8. Pyrizhok [Elektronnyi resurs]. <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B6%D0%BE%D0%BA>
9. Pyrozhyki+ [Elektronnyi resurs]. http://vk.com/feed?w=wall-28122932_51190
10. Post ostroumnykh stishkov-pirozhkov [Elektronnyi resurs]. <http://www.adme.ru/svoboda-narodnoe-tvorchestvo/luchshie-pirozhki-i-poroshki-2014-722360/>
11. Rempel, L. I. (1978). *Izbrannyye trudy po istorii i teorii iskusstv* [Selected Works on History and Theory of Art]. Moskva: Sovetskii khudozhnik, 288 p.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Дячук Н.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008

natadiachuk@gmail.com

ORCID iD 0000-0002-3713-3881

Стаття присвячена психолінгвістичним аспектам мовлення політичного лідера. Увага фокусується на методиці дослідження аспектів політичного лідера, запозиченого з області психолінгвістики. Аналіз базується на промові американського політика-жінки Г. Клінтон. Встановлено, що промова є структурованою, змістовною, логічно зв'язною з використанням доцільних методів впливу на аудиторію слухачів.

Ключові слова: політичне мовлення, психографологічний аналіз, коефіцієнт лексичної різноманітності, коефіцієнт дієслівності, коефіцієнт логічної зв'язності, коефіцієнт емболії.

Дячук Н.В.

Психолінгвістические характеристики речи политического лидера

Статья посвящена психолингвистическим аспектам речи политического лидера. Внимание фокусируется на методике исследования аспектов политического лидера, заимствованного из области психолингвистики. Анализ базируется на речи американского политика-женщины Х. Клинтон. Установлено, что речь является структурированной, содержательной, логично связанной с использованием целесообразных методов воздействия на аудиторию слушателей.

Ключевые слова: политическая речь, психографологический анализ, коэффициент лексического разнообразия, коэффициент глагольности, коэффициент логической связанности, коэффициент эмболии.

N. Diachuk

Psycholinguistic features of political leader speech

Political language has always been an important socio-cultural phenomenon. The article focuses on some psycholinguistic aspects of a political leader speech. Attention is paid to the psycholinguistic methodology of studying aspects of political leader speech peculiarities. The analysis is based on Hillary Clinton's concession speech. The purposes of the article are to analyze the speech of the American political leader from the point of view of psycholinguistics and characterize the psychological state of the political individual during her speech. It has been established that the speech is characterized by long and complex sentences, which indicates a slight emotionality of the speaker. The vocabulary diversity coefficient is high enough and indicates the richness, diversity and eloquence of the language policy. The verb correlation coefficient indicates a low aggressiveness of the speech, in which gratitude to voters for support and expressing a desire to cooperate with the elected presidential candidate for the sake of the bright future of a common homeland. The logical coherence coefficient indicates a logically structured speech, which is characterized by logic and connectivity. The rate of embolism is extremely low, which indicates the high level of the politician's speech and the corresponding social status of the speaker. The speech is structured, meaningful, logically connected with the use of appropriate methods of influencing the audience.

Key words: political speech, psychographical analysis, lexical diversity coefficient, verb correlation coefficient, logical coherence coefficient, embolism coefficient.

Вступ. Політична діяльність відноситься до діяльності мовленнєвої, тому кожен успішний політик не може не брати до уваги факт, що його діяльність нерозривно пов'язана зі словом. Слово — найважливіше знаряддя політика. Провідною ланкою у досягненні бажаного є вміння політика говорити та висловлювати думки вміло, впевнено та переконливо. Мовлення визначається як головний засіб впливу та інструмент управління аудиторією.

Якщо політика визнається як мистецтво керування державою, то ключовим моментом в успішній взаємодії зі слухачами стає мудре управління аудиторією за допомогою мовлення. Мова політиків завжди слугувала знаряддям зіставлення їх політичних ідей, боротьби поглядів, зіткнення різних психологічних типів політичних лідерів та пропаганди власних політичних впоглядань.

Але головною темою звернення політиків до людей є ідея єдності нації та народу, яку неодмінно треба реалізовувати, поширюючи свої ідеї за допомогою словесних та семіотичних засобів впливу.

В останні роки лінгвісти розширили межі поняття «мовлення», щоб визначити розряди використання мови та її функціонування у всіх сферах життя. Основна увага щодо політичного дискурсу, окрім стилістики, текстової лінгвістики, синтаксичних особливостей або форматів дискурсу, була прикута до більш глибокого та багатозначного пояснення макроструктур та комунікативних функцій.

Політичний дискурс відіграє суттєву роль у формуванні народної думки та настрою. Успішний політик — це красномовний оратор, який здатен керувати емоціями слухачів, їхньою увагою та розумом. Мова політика повинна бути точно організована. Основна ідея мовного виступу політичного лідера спрямована на сильну політичну тенденцію з чіткою логікою та силою. Ефективна політична промова ґрунтується на положеннях про етику, естетику, соціологію, психологію, логіку, літературу та лінгвістику. Мовлення повинно виконувати щонайменше такі функції: демонструвати здорову та правильну політичну думку, залучати аудиторію активно мислити, рухатись, приймати точку зору спікера, заохочувати аудиторію до спільних дій.

Вивчаючи політичну мову за обставин, коли враховуються всі її функції та варіації, можна дізнатися більше про те, як мова впливає на сприйняття, переконання та ідентичність аудиторії.

У ході вивчення та аналізу мовлення політичної еліти можна виявити стратегії та тактики аргументації, що використовуються політиками під час звертання до слухачів з ціллю переконати їх у своїй правоті. Дослідження політичних виступів дають можливість прогнозувати подальші дії та наміри політиків та, що найголовніше, встановити найбільш ефективні балансири впливу на потенційного слухача, щоб залучитися його підтримкою у подальшому.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Дане дослідження важливе з точки зору академічної політології в інформуванні державної політики як практикуючих у сфері політики, так і політичних діячів або державних службовців, які прагнуть зрозуміти політику в будь-яких ракурсах. Дослідження, виконане у межах даної теми, здатне викликати зацікавленість до політичної сфери та більш глибоко відобразити причини політичних перемог та поразок.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Мова політики як дискурс — це область, що постійно розвивається та розширю-

ється. Питання політичної комунікації стало ключовим у роботах таких вчених, як Ф.С. Бацевич, Т.М. Ващук, А.В. Ковалевська, Т.Ю. Ковалевська, Н.В. Кондратенко, Н.В. Кутуза, Н.В. Петлюченко, К.С. Серажим, Л.Л. Славова, Л.М. Синельникова, О.М. Холод. Серед закордонних вчених відомі імена А.М. Баранова, Е.В. Будаєва, Т.А. ван Дейка, Р. Водака, В.З. Дем'янова, М. Едельмана, Дж. Лакоффа, Л. Лассвелла, Е. Лассан, П.Б. Паршина, Н.М. Розанової, О.А. Романова, П. Серіо, І.Ю. Черепанової, А.П. Чудінова, О.Й. Шейгал, в роботах яких плідно представлені результати дослідження мовних політичних питань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Публічна мова є важливим соціально-культурним явищем. Вона завжди викликала велику зацікавленість вчених у галузі когнітивної лінгвістики. Проте більшість досліджень в основному зроблена з точки зору перекладу, стилістики, риторики тощо. Незалежні дослідження проводяться в жанровому аналізі, який фокусується як на мовній реалізації тексту, так і на комунікативних функціях, які виконує текст.

Важливо усвідомити факт, що інформація існує як ресурс, корисний запас думок та бачень, а не просто виступає порожніми словами, що йдуть всупереч ділу. Нове бачення ролі слова у політичній мові прояснило об'єктивну роль мовленнєвих технологій та конструктивне функціонування слова в житті не тільки політика, а й всього суспільства у створенні загальносуспільних становлень.

Дослідження мовлення політичного персонажа дає можливість вивчити індивідуальний дискурс у всіх його проявах, беручи до уваги різні комунікативні ситуації. Для глибокого і детальнішого вивчення такого дискурсу велике значення має застосування психолінгвістичних засобів дослідження, які допомагають через мову зрозуміти психологічні явища індивіда. Усе ж представлена до уваги проблема мало фокусується на психолінгвістичних аспектах дослідження мови політиків. Тому означена стаття присвячується психолінгвістичним моментам дослідження та використанню одного з найпотужніших методів психолінгвістики — психографологічному аналізу для вивчення мовлення політичних лідерів.

Об'єктом дослідження вважаємо психолінгвістичні компоненти мовленнєвої комунікації, а саме стратегії аргументації та переконання, що застосовуються дипломатами у політичному мовленні. **Предметом** дослідження вважаємо систему лінгвістичних та психолінгвістичних знарядь, характерних для створення політичного тексту із суттєвим потенціалом аргументів. Актуальність роботи представлена значущою вагою політичних

висловлювань, стратегій та тактик переконань, якими політичні лідери постійно користуються у політичних виступах та зверненнях до аудиторії слухачів.

У сучасному світі величезне значення мають політичні події не тільки на внутрішньополітичному рівні країни, а й на міжнародній арені. Важливо бути обізнаними у питаннях політики та володіти знаннями про методи впливу на аудиторію і взаємодію з нею не тільки в Україні, а й за її межами, зокрема в США, оскільки Америка є однією з найбільш розвинених та впливових держав світу. Тому **цільями** заявленої статті є аналіз мовлення політичного лідера Америки, зокрема першої леді США та кандидата у президенти Гілларі Клінтон, з позицій психолінгвістики, а також характеристика її психологічного стану під час промови після поразки на виборах президента США.

Методологія дослідження. Для дослідження різного роду текстів та мовлення індивіда широко застосовують метод психографіки. Він фокусується на дослідженні психологічних змін людини: її діяльності, потреб, бажань, інтересів, цінностей, установок, особистісних рис, особливостей процесу прийняття рішення і поведінки в цілому [6]. Загалом психографіка дозволяє охарактеризувати особистість з точки зору її психологічного стану — її роль у житті суспільства, роду діяльності, життєвих позицій тощо [5]. У результаті розвитку психографіки був розроблений психографологічний аналіз, що має на меті виявити особливості поведінки особи, визначити залежність її мовлення від внутрішнього стану. Метод психографологічного дослідження спрямований на дослідження вербальних характеристик текстів. Під час застосування представленого методу до уваги береться: показник обсягу тексту, кількість речень, їх середній розмір, коефіцієнт лексичної різноманітності, коефіцієнт агресивності (дієслівності), коефіцієнт логічної зв'язності, коефіцієнт емболії [3, 59].

Матеріалом дослідження було обрано промову Гілларі Клінтон після поразки на виборах президента США [1]. Оскільки текст дослідження це політична промова, що адресується виборцям з метою подяки за підтримку, то його обсяг є незначним. Це зумовлено тим, що, виголошуючи промову, політичний діяч має говорити коротко, влучно, лаконічно, щоб аудиторія зрозуміла та проявила зацікавленість. Загалом, промова Гілларі Клінтон складається з 73 речень, які вміщують 1177 слів. У своїй промові вона іноді використовує прості короткі речення, що робить її мову простою та доступною для народу, наприклад: *Thank you. Thank you all very much. Thank you so much. A very rowdy group. Thank you, my friends. Thank you. Thank you. ... Thank you so very much for being here. I love you all, too.... We don't just respect that. We cherish it. ... It is, it is worth it* [1].

Проте здебільшого перша леді США оперує складними розгорнутими реченнями, зазвичай ускладненими однорідними членами, протиставленнями, щоб вдатися до більшої експресивності та привернути увагу аудиторії до певних аспектів промови: *This is not the outcome we wanted or we worked so hard for, and I'm sorry we did not win this election for the values we share and the vision we hold for our country. So let's do all we can to keep advancing the causes and values we all hold dear. Making our economy work for everyone, not just those at the top, protecting our country and protecting our planet* [1].

Показник обсягу мовленнєвої продукції в словах свідчить про особистісні особливості автора, ступінь його комунікативності, екстровертності та інтровертності, позитивну або негативну мотивацію. Мовленнєва продукція в промові Гілларі Клінтон є трохи завелика, як бачимо з прикладів. Є підстава стверджувати, що мовленнєва поведінка політика демонструвала напруженість психофізичного стану та емоційної збудливості [4].

Наявність середнього розміру речень є показником особливостей вербального інтелекту чи різкої зміни емоційного стану. Промова Г. Клінтон містить в собі речення різних розмірів від дуже коротких (2 слова) до досить довгих (понад 20 слів). Вважаємо це причиною різних переживань та зміни емоцій оратора. Короткі речення, як правило, висловлюються як подяка народу Америки за підтримку та довіру. У даному контексті спостерігається спокій та задоволення політика. Довгі за розміром речення вживаються для наголошення на цінностях Америки, які не вдалося політику розвивати на посаді президента, або моментах співчуття громадянам, мрії яких не здійснилися (*This is not the outcome we wanted or we worked so hard for, and I'm sorry we did not win this election for the values we share and the vision we hold for our country.; We spent a year and a half bringing together millions of people from every corner of our country to say with one voice that we believe that the American dream is big enough for everyone.; And to all the women, and especially the young women, who put their faith in this campaign and in me: I want you to know that nothing has made me prouder than to be your champion.*) [1]. Такі речення демонструють емоційне перенапруження, роздратування, невдоволення з приводу ситуації. Серед змісту вдячності за підтримку, надію та віру можна відчутти ноти печалі, суму та розчарування, які присутні у мовця під час промови.

Коефіцієнт лексичної різноманітності є одним з найпотужніших у психолінгвістичній діагностиці тексту, оскільки свідчить про інтелектуальний потенціал мовця. Цей показник поєднує у собі співвідношення кількості та якості. Лексичне багатство мовлення твориться синонімічними рядами: чим повніший синонімічний ряд, тим більша можливість відбору відповідно до змісту

й мети висловлювання. Представлена політична промова є досить насиченою з позицій лексики, хоча й досить доступна для публіки. У своїй промові Г. Клінтон використовує синоніми, щоб підсилити висловлену точку зору, чіткіше роз'яснити ситуацію та зберегти повноту висловлювання: *But I feel pride and gratitude for this wonderful campaign that we built together. This vast, diverse, creative, unruly, energized campaign.; It was about the country we love and building an America that is hopeful, inclusive, and big-hearted.; We cherish it. It also enshrines the rule of law;* [1]. Коефіцієнт лексичної різноманітності у промові Гіллари Клінтон становить 30 %, що свідчить про достатній інтелектуальний потенціал мовця.

Коефіцієнт дієслівності — це співвідношення кількості дієслів і дієслівних форм (дієприслівників та дієприкметників) до загальної кількості слів. Людина з високим показником зазначеної категорії характеризується рішучістю дій, нестабільним емоційним станом та підвищеною агресивністю. У Гіллари Клінтон коефіцієнт дієслівності становить 15 %, що є в межах норми та свідчить на користь кандидата у президенти. Тобто, промова політика не є агресивною, войовничою або ворожою до свого опонента. Перша леді США не звучить імпульсивно, натомість ретельно підбирає та обдумує лексичний вибір одиниць. Найбільш повторюваними дієсловами політичного тексту є: *thank, hope, want, know, believe, to be grateful*, що виражають вдячність політика народу за їхню довіру, підтримку та віру у світле майбутнє Америки, що є приємним для вуха аудиторії: *Thank you. Thank you all. Thank you. Thank you all have much. Thank you. Thank you all very much. Thank you so much. A very rowdy group. Thank you, my friends. Thank you. Thank you. ... I hope that he will be a successful president for all Americans. ... I am so grateful to stand with all of you. I want to thank Tim Kaine and Anne Holton for being our partners on this journey. ... I am so grateful to stand with all of you. I will always be grateful to the talented, dedicated men and women at our headquarters in Brooklyn and across our country. I am incredibly honored and grateful to have had this chance to represent all of you in this consequential election* [1]. В останніх реченнях важливого значення набувають інтенсифікатори *so* та *incredibly*, які звучать особливо експресивно для підсиленої виразності та психологічно мотивованої властивості мовленевого елемента, що спрямовано на покращення сприйняття, підтримку загостреної уваги, активізації мислення та чуттєвої напруги слухача.

Коефіцієнт логічної зв'язності вираховується за формулою співвідношення загальної кількості службових слів (сполучників, прийменників) до загальної кількості речень. Величини в межах одиниці забезпечують гармонійну пропорцію службових слів до синтаксичних конструкцій у тексті. Коефіцієнт логічної зв'язності

завжди позитивно відзначається на ефективності тексту. Чим більша кількість службових слів у реченні, тим більше текст є логічно зв'язним та краще сприймається слухачами. Коефіцієнт логічної зв'язності обраної нами промови становить 0,38 %, що є досить непоганим показником. Майже в кожному реченні спостерігається найбільш вживаний сполучник *and*, який слугує найпростішим способом сполучення. Про це свідчать наступні речення: *Last night I congratulated Donald Trump and offered to work with him on behalf of our country. ... This is not the outcome we wanted or we worked so hard for, and I'm sorry we did not win this election for the values we share and the vision we hold for our country. ... You represent the best of America, and being your candidate has been one of the greatest honors of my life. ... This is painful, and it will be for a long time. ... But I still believe in America, and I always will. ... We respect and cherish these values, too, and we must defend them. ... So let's do all we can to keep advancing the causes and values we all hold dear. And so we need — we need you to keep up these fights now and for the rest of your lives. And to all the women, and especially the young women, who put their faith in this campaign and in me.* Можна стверджувати, що промова Г. Клінтон орієнтована на спокійне, нескладне сприйняття її аудиторією без мети аналізу, критики, вибору на чийсь користь, натомість звучить як подяка та готовність працювати на благо Америки разом з народом та обраним президентом. Серед інших прийменників, які слугують засобами зв'язку, знаходимо і більш складні прийменники: *but; as; or even; so; if; because*, які не ускладнюють сприйняття промови, а слугують способом урізноманітнити політичний дискурс.

Коефіцієнт емболії мовлення вираховується співвідношенням кількості ембол до кількості всіх слів дискурсу. Емболи — слова, які не несуть у собі семантичного навантаження. Сюди відносять повтори, нецензурну лексику, вигуки тощо. Коефіцієнт емболії дозволяє виявити рівень культури мовлення, місце у суспільстві, рівень вербального інтелекту [2].

Коефіцієнт емболії, тобто засміченості мовлення у промові Г. Клінтон, є досить низьким (0,2 %). Такий показник дає змогу зробити висновки, що промова першої леді є заздалегідь підготовленою публічною промовою. Текст вимовляється високопоставленою особою, для якої використання нецензурної лексики є неприпустимим. Це пояснює повну її відсутність у промові. Проте Г. Клінтон декілька разів була змушена перервати промову та повторити свої слова, зважаючи на реакцію аудиторії та аплодисменти з приводу промови: *Finally... Finally, I am so grateful for our country and for all it has given to me.; Because, you know — you know, I believe we are stronger together and we will go forward together* [1].

Результати дослідження та обговорення. Проаналізувавши промову Гіллари Клінтон за допомогою психографологічного методу встановлено, що у промові переважають довгі та складні речення, що свідчить про незначну емоційність мовця. Коефіцієнт словникового різноманіття є достатньо високим (30 %) і засвідчує багатство, різноманітність та красномовність мови політика. Коефіцієнт дієслівності (15 %) свідчить про низьку агресивність промови, в якій простежується подяка виборцям за підтримку та бажання співпрацювати з обраним кандидатом на пост президента заради світлого майбутнього спільної батьківщини. Коефіцієнт логічної

зв'язності (0,38) вказує на логічно структуровану будову промови, яка характеризується логічністю та зв'язністю. Коефіцієнт емболії (0,2 %) є надзвичайно низький, що свідчить про високий рівень мовлення політичного діяча та відповідний соціальний статус мовця. Промова кандидата у президенти США Гіллари Клінтон є структурованою, змістовною, логічно зв'язною з використанням доцільних методів впливу на аудиторію слухачів.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується вивчити показники політичного мовлення із застосуванням методу психографіки у гендерному розмежуванні політичних діячів.

ДЖЕРЕЛА

1. Hillary Clinton's Concession Speech [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/09/hillary-clinton-concession-speech-full-transcript>
2. Залевская А.А. Введения у психолінгвістику / А.А. Залевская. — М., 2000. — 382 с.
3. Засекіна Л.В. Психолінгвістична діагностика / Л.В. Засекіна, С.В. Засекін. — Луцьк : Вежа, 2008. — 188 с.
4. Зернецький П.В. Мовленнєві типи особистості та розвиток змісту дискурсу. — К., 2004. — С. 75–77.
5. Педагогическая психология: учебное пособие / Под. ред. И.Ю. Кулагиной. — М. : ТЦ Сфера, 2008. — 290 с.
6. Татенко В.О. Психологія впливу: суб'єктна парадигма. — Сталь, 2000. — Вип. 3(6). — С. 3–18

REFERENCES

1. Hillary Clinton's Concession Speech. <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/09/hillary-clinton-concession-speech-full-transcript>
2. Zalevskaia, A. A. (2000). Vvedenie v psikholingvistiku [Introduction to Psycholinguistics]. M., 382.
3. Zasekina, L. V., Zasekin, S. V. (2008). Psikholingvistichna diahnostyka [Psycholinguistic Diagnostics]. Lutsk: «Vezha», 188.
4. Zernetskyi, P. V. (2004). Movlennevi typy osobustosti ta rozvytok zmistu dyskursu [Personality's Speech Types and Discourse Content Development]. K., 75–77.
5. Kulagina, I. U. (2008). Pedagogicheskaiia psikhologiiia [Pedagogical Psychology]. M.: «TTS Sfera», 290.
6. Tatenko, V. O. (2000) Psikhologiiia vplyvu: subiektna paradyhma [Psychology of Influence: Subjective Paradigm]. «Stal» (36), 3–18.

PERCEPTUAL SIGNS IN THE STRUCTURE OF DICTIONARY DEFINITIONS OF BEVERAGES (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES)

M. Zhuikova, A. Yodlovska,

Lesya Ukrainka Eastern European National University,
13, Voli Ave., Lutsk, 43025, Ukraine
ORCID iD 0000-0003-0396-8458

Particular attention in linguistics is given to ways of expressing a person's sensory perception of the world and studying the means of linguistic actualization of this process by identifying the most typical linguistic structures and models. The perceptive sign is an important component of the interpretation, because a person gains knowledge about the world through his perception with the help of the senses. The article compares the verbal description of drinks in dictionaries of different languages, which includes the inserting of perceptual characteristics in the definition and the ratio of perceptual characteristics in the structure of definitions. We have investigated that a perceptual sign helps to identify more precisely the object being described and how it is presented in the dictionaries. The words from the thematic group "drinks" explode the sensory perceptions which are received through the perceptual channels of sensation (sight, taste, smell and hearing).

In our opinion, the study of the means of verbalization of perceptual features, as well as their status in the definitions of lexeme, is important because of the anthropocentric orientation of modern linguistics.

Key words: perceptual sign, explication, thematic group "drinks", domain, verbalization.

Жуйкова М.В., Йодловська А.І.

Перцептивна ознака в структурі словникових дефініцій напоїв (на матеріалі української, російської та англійської мов)

Особлива увага у лінгвістиці приділяється способам вираження в мові чуттєвого сприйняття людиною навколишнього світу і вивченню засобів мовної актуалізації цього процесу шляхом виявлення найбільш типових мовних структур і моделей. Перцептивна ознака виступає важливою складовою тлумачення, оскільки людина отримує знання про світ шляхом його сприйняття за допомогою органів чуття. У статті здійснено порівняння тлумачення одиниць тематичної групи «напої» у словниках різних мов. Зазначено, що практично всі розглянуті дефініції містять кілька перцептивних ознак, що відносяться до доменів «смак», «запах», «колір», а також їх комбінацій.

Ключові слова: перцептивна ознака, експлікація, тематична група «напої», домен, вербалізація.

Жуйкова М.В., Йодловская А.И.

Перцептивный признак в структуре словарных дефиниций напитков (на материале украинского, русского и английского языков)

Особое внимание в лингвистике уделяется способам выражения в языке чувственного восприятия человеком окружающего мира и изучению средств языковой актуализации этого процесса путем выявления наиболее типичных языковых структур и моделей. Перцептивный признак выступает важной составляющей толкования, поскольку человек получает знания о мире путем его восприятия с помощью органов чувств. В статье проведено сравнение толкований единиц тематической группы «напитки» в словарях разных языков. Отмечено, что практически все рассмотренные дефиниции содержат несколько перцептивных признаков, относящихся к доменам «вкус», «запах», «цвет», а также их комбинациям.

Ключевые слова: перцептивный признак, экспликация, тематическая группа «напитки», домен, вербализация.

Introduction

The dictionary definition serves for the explication of the lexical meaning, that is, the information that the native speakers associate with a particular sign. Definition, or explication

of lexical meaning, is a 100% product of human activity in all its manifestations [3, 2]. It is obvious that in the identification and classification of many natural phenomena and artifacts, the sensory perception plays a decisive role. Since a significant

part of the knowledge about the world a person receives through his senses, it is natural to expect that the lexical meaning of the words will include components that reflect the sensory perception of various phenomena of reality and their fragments, such as form, color, size, etc., as well as the smell, taste, tactile sensation. The component of the lexical meaning, which provides information perceived by the senses, is called empirical [7, 129], and the corresponding sign of reality is perceptive. Lexicographers may face significant difficulties in the description of the empirical component, because its verbalization often encounters the absence of appropriate linguistic means, such as words which designate sounds or odors. Drink nominations refer to the vocabulary with a pronounced perceptive sign and they are created by man not only for the satisfying thirst, but also for the satisfaction of taste qualities.

The perceptual sign was not the subject of research in the structure of vocabulary definitions of drinks in linguistics. As a result, a number of questions arise, in particular, whether the empirical component is always reflected in the definitions, which place it occupies, whether it is possible to construct a definition without the introduction of a perceptual sign, etc.

The purpose of our article is to identify a set of perceptual features, as well as their place and status as part of the vocabulary definitions of the thematic group “Drinks”.

Relevance of the goal is determined by the need to find out the role of perceptual features in the semantic structure of definitions of lexemes, which denote specific objects and substances. The source of the study was three dictionaries of the Russian language, an academic dictionary of the Ukrainian language and three dictionaries of the English language.

Theoretical Background

The problem of the explication of perceptual features in vocabulary definitions is not yet sufficiently developed in linguistics.

The structure of vocabulary definitions was the subject of research by Yu. Apresian, D. Arbatsky, A. Wierzbicka, M. Zhuikova, J. Sternin.

Many years of practice of dictionary making allowed linguists to develop a certain typology of ways to interpret the meaning of words. The main ones are described in detail and systematized by D. Arbatsky. The researcher identified synonymous, generic-species, descriptive methods, a method of denial and enumeration, etc. [1]. M. Nikitin described the difficulties of the explication of lexical meaning in the work “Foundations of the linguistic theory of meaning” and emphasized the “inequality” of the types of conceptual information that is reflected there [4]. J. Sternin notes that each of the definitions in various dictionaries expresses some essential features of meaning, but only

consideration to the set of definitions of various dictionaries that complement each other gives the most complete description. They reveal the main content of the definition in their integrity. That is why we will analyze the perceptive sign of drinks which were taken from the dictionaries of Ukrainian, Russian and English languages. The name of the taste, as well as hearing, smell, touch, and vision, belong to the perceptual vocabulary that was studied in various aspects of the linguists N. Artiunova, O. Urison, I. Rusin, N. Riabtseva, G. Rakhimova, A. Zhitkov. Perception was in the field of scientific interest of many scholars, in particular psychologists E. Titchener, K. Koffka, M. Wertheimer, J. Piazhe, B. Velichkovsky; physiologists H. Helmholtz, A. Yarbus, I. Sechenov, philosopher D. Hume, I. Kant, D. Berkley.

Methods

A method of analysis of vocabulary definitions and component analysis of lexical meaning were used in the study. These methods contributed to the expression of a component of a given meaning in the interpretations of lexical units. The method of component analysis allowed to define the semantic unity of definitions, by expanding the meaning of the word into differential semantic features. We correlated the meaning of certain lexical units, using dictionary interpretations with the help of definitions analysis. The study of the lexical meaning of vocabulary definitions and its lexicographic presentation made it possible to distinguish between different perceptual sensations: sight, taste, smell, hearing, temperature.

Results and Discussion

We chose the names of both alcoholic and non-alcoholic beverages in order to investigate the perceptive feature: *горілка* (водка, *vodka*), *вино* (вино, *wine*), *віскі* (виски, *whisky*), *коньяк* (коньяк, *cognac*), *лікер* (ликер, *liqueur*), *арак* (арак, *arak*), *вермут* (вермут, *vermouth*), *абсент* (абсент, *absinthe*), *глінтвейн* (глінтвейн, *tulled wine*), *кава* (кофе, *coffee*), *лимонад* (лимонад, *lemonade*), *кісель* (кісель, *kissel*), *сік* (сок, *juice*), *чай* (чай, *tea*), *узвар* (взвар, *stewed fruit and berries*), *компот* (компот, *compote*), *кефір* (кефір, *kefir*), *молоко* (молоко, *milk*), *вода* (вода, *water*) and some others.

Analysis of the selected lexicographic material shows that the perceptual feature is an important element of the definition and is expressed in the domains of “taste”, “vision”, “smell” and occasionally “hearing” in the vocabulary articles which describe the thematic group “drinks”.

Vision is not only the main channel of information, but also the most reliable way to verify the object.

Visual perception in the definitions is represented by the color of drinks. Alcoholic drinks and drinking dairy products are mostly determined by the differential sign «color»: *vermouth* — white for-

tified wine (WD), made from red or white wine (CD), *absinthe* — a drink that is green (CD, MWD, LD), напиток зеленого цвета (БАС), напиток зеленого кольору (СУМ), *milk* — the white liquid (LD), whitish nutritious fluid (CD), a white or yellowish emulsion (MWD), *молоко* — белая питательная жидкость (БАС, МАС, ОШ), біла рідина (СУМ), *port* — a type of red wine (CD), *champagne* — a white wine (CD, LD), *tea* — a brown drink (LD), *глінтвейн* — красное вино (БАС), напиток из красного вина (МАС), *yoghurt* — a white food (LD).

The intensity of the color of the drink (*dark-brown, dark-red, brownish red*) is indicated in the structure of the definitions of the English language, for example, *coffee* — a dark-brown drink (MWD, LD), *port* — usually dark-red, fortified wine (MWD), *rum* — either coloured brownish-red or left white (CD). The lack of color was frequently indicated among the differential signs (*прозорий, прозрачный, colourless*): *water* — a clear colourless liquid (MWD), liquid without colour (LD), прозрачная бесцветная жидкость (БАС, МАС, ОШ), прозора, безбарвна рідина (СУМ), *vodka* — a colorless alcoholic liquor (MWD), *lemonade* — a colourless drink (CD), *tonic or tonic water* — a colourless drink (CD). Some beverages may be of different colors: *wine* — vary in color (red, white, rosé, etc.) (MWD).

Thus, the perceptual sign of color is represented by a group of basic colors (basic color terms).

The domain “**taste**” is the main part in the structure of the definitions of beverages. The study of the specificity of the representation of the concept of taste makes it possible to understand how the drink is perceived. In the definitions of the beverages under consideration, the main taste sensations (except salty) are revealed: *гірке (горькое, bitter)*, *солодке (сладкое, sweet)*, *кисле (кислое, sour)*, *кисло-солодке (sour-sweet)*, *vermouth* — a sweet or dry wine (MWD), *вермут* — солодке виноградне вино (СУМ), *wines* — vary in sugar content (sweet, dry, etc.) (MWD), *absinthe* — tastes bitter (CD), a bitter toxic liqueur (MWD), a bitter alcoholic drink (LD), a *liqueur* — a drink with a sweet taste (CD), sweet (MWD), a very sweet strong alcoholic drink (LD), *ликёр* — сладкий спиртной напиток (БАС), сладкий пряный напиток (ОШ), *лікер* — солодкий спиртной напиток (СУМ), *lemonade* — a sweet drink (CD, LD), *лимонад* — сладкий напиток (БАС, МАС, ОШ), *лимонад* — кисло-солодкий напиток (СУМ), *port* — a sweet wine (CD, MWD, LD), сладкое вино (СО), *beer* — a bitter drink (CD), *punch* — a sweetened drink (MWD), *coffee* — a drink that has a slightly bitter taste (LD), *kefir* — a sour beverage (MWD), *tonic or tonic water* — a drink that has a slightly bitter flavour (CD), a clear bitter-tasting drink (LD), a food that tastes slightly sour (LD), *квас* — кисловатый напиток (БАС, МАС, ОШ), кислуватий напиток, *кефир* — кисловатый напиток (БАС), *компот* — сладкое кушанье из плодов и ягод (БАС, МАС, ОШ), *морс* — сладкий

напиток (БАС, ОШ), *морс* — солодкий напиток з води (СУМ), *узвар* — солодка рідка страва із сушених фруктів і ягід (СУМ).

Lack of taste as a sign of a drink is presented in dictionaries only in the definition of water: *water* — a non-liquid liquid (CD), liquid without taste (LD).

Some definitions indicate the presence of sugar: *wine* — an alcoholic drink produced by the fermenting of grapes with water and sugar (CD), *rum* — an alcoholic drink made from sugar (CD, LD, made from sugar cane (CD, MWD), *compote* — fruit stewed with sugar (CD, MWD), *yogurt* — a thick food, often sweetened (CD).

As psychologists point out, taste as one of the types of prototype sensations has a more affective color than all other senses, with the exception of pain. At the same time, the intense feeling of bitter is unpleasant, and sweet is pleasant [2, 228].

The subjective component prevails over the objective in the perception of taste and smell, that is, people are interested in smells and tastes not by themselves, but only because they are a source of satisfaction or dissatisfaction.

The domain «**smell**» is represented in definitions by odorous adjectives that undifferentiatedly designate a pleasant smell: *ароматний, ароматический, душистый, aromatic, flavored*. For example, *vermouth* — a wine flavored with aromatic herbs (MWD), flavoured with herbs (CD), an alcoholic drink made from wine with herbs and spices (LD), *вермут* — род ликера или виноградного вина, настоянного на полыни и других растениях, содержащих ароматические и тонические вещества (БАС), *вермут* — солодке виноградне вино, настояне на ароматичних травах (СУМ), *kvass* — a drink made from rye, barley, rye bread, etc. and often flavored (MWD), *liqueur* — any of several highly flavoured sweetened spirits (CD), liqueur any of certain strong alcoholic liquors, variously flavored (MWD), *ликёр* — ароматический спиртной напиток (БАС), *лікер* — солодкий, ароматний міцний спиртний напиток (СУМ), *gin* — a strong, aromatic alcoholic liquor, flavored with juniper berries (MWD, CD), *вино* — напиток з виноградного або з деяких інших ягідних та плодовых соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності й аромату (СУМ), *абсент* — крепкий алкогольный напиток зеленого цвета, содержащий полынное, анисовое и др. ароматические масла (БАС), *бальзам* — спиртная настойка на душистых травах (БАС), *чай* — ароматный напиток (БАС), ароматный напиток (СУМ). In the structure of the definition of cognac lexeme, the combination of thin aromas is used: *коньяк* — продукт перегонки различных виноградных вин и долгого выдерживания в дубовых бочках (для приобретения золотисто-желтого цвета и тонкого аромата) (БАС).

We notice that there is no direct indication of the smell of the alcoholic beverage itself in some

definitions; instead, there is a reference to the smells of those plants used in its manufacture (*balsam, gin, vermouth*); however, it should be assumed that the perceptual sign of the drink is indirectly marked in such definitions.

Thus, the mode of smell is represented primarily in the definitions of alcoholic beverages, although native speakers recognize many other beverages on this basis, including coffee. The smell and taste are considered to be the prototype of hedonism, since they are parameterized on the basis of a «pleasant / unpleasant evaluation».

In addition to indicating a pleasant smell, there is a mention of a special, specific smell, which is not verbalized. This description of the lexical meaning implies knowledge of the speakers about the relevant referent: *beer* — flavored with hops (MWD), *пиво* — напиток с характерным хмелевым запахом (БАС). Only the water definition is indicated for lack of odor: *water* — an odorless liquid (MWD). It is to be expected that none of the definitions contains lexical item that would indicate an unpleasant smell. Taste and smell oppose the sound, sight, touch as hedonistic modes to not hedonistic.

The perception of the temperature of the drinks is provided not by the touch, as in other situations, but through the receptors of the taste, located in the mouth (lip, tongue). Lexicographers use parametric adjectives to express the temperature parameter: *холодный* — *прохолодный* — *теплый* — *горячий*; *cold* — *cool* — *warm* — *hot*. For example, *pinch* — any mixed drink, generally hot and spiced (CD), *пуниш* — крепкий спиртной напиток, употребляемый обычно в горячем виде (БАС), горячий или холодный спиртной напиток (МАС), напиток, вскипяченный с сахаром, водой (ОШ), міцний спиртний напій з рому, коньяку, вина, який подають до столу підігрітим (СУМ), *сот-ропе* — a dish of fruit stewed with sugar or in a syrup and served hot or cold (CD), fruit that has been cooked in sugar and water and is eaten cold (LD), *tea* — such a beverage, served hot or iced (CD), the beverage made by soaking such leaves in boiling water (MWD), a hot brown drink made by pouring boiling water onto the dried leaves (LD), *чай* — ароматний напій (перев. горячий) (СУМ), *coffee* — a hot drink (CD, LD), *лимонад* — сладкий прохладительный напиток (БАС, МАС), прохолодный кисло-солодкий напій (СУМ), *морс* — прохладительный сладкий напиток (БАС, МАС, ОШ). The adjectives *warm* (теплый), *cold* (холодный), *cool* (прохолодный), *hot* (горячий) actualize the potential seme for a positive evaluation, for example, cold kvass, cool lemonade, hot tea.

The integrity of the subject image of the perceived object is closely related to its polymodality. In such cases, individual domains can not be clearly defined, since there are attributes that characterize several moduses simultaneously.

To the complex designations of the domains “**taste**”, “**vision**” and partly “**hearing**” refer definitions with such components: *пенистый, пенящийся, шипучий, игристый, игристый, with bubbles in, fizzy, effervescent, sparkling*. The dictionary «Multitran» states that English *fizzy* means «газированный, шипучий, пенящийся, игристый»; *effervescent* — шипучий, газированный, искристый, вскипающий; *sparkling* — пенящийся, шипучий (о напитке). The Russian adjective «шипучий» indicates both hearing and vision perception: шипучий — пенящийся и слегка шипящий от обилия газов (ОШ). Definitions that characterize carbon-rich drinks contains such characteristics (champagne, lemonade, beer, kvass, as well as some dairy products). For example, *champagne* — a white sparkling wine (CD), a white wine with a lot of bubbles (LD), *шампанское* — высокосортное игристое виноградное вино (БАС), *шампанське* — ігристе виноградне вино (СУМ), *kefir* — an effervescent drink (CD), *lemonade* — colourless sweet fizzy drink (CD, LD); *tonic or tonic water* — a fizzy drink (CD), *пиво* — слабоалкогольный пенящийся напиток (БАС), пенистый напиток (ОШ), *сидр* — слабоалкогольный, насыщенный углекислотой напій (СУМ).

The consistency of drinks, which is polymodal (since human receptors react to several types of stimulus simultaneously), we attributed to the domain of “**vision**” and “**taste**”. The consistency of drinks is expressed in the dictionaries by lexemes: *thick, густой, студенистый, драглистый, рідкий*. For example, *kefir* — a thick, sour beverage (MWD), *кефир* — густой (МАС, ОШ), кефір — густий, поживний (СУМ), *yogurt* — a thick custard-like food (CD), a thick, semisolid food (MWD), thick liquid (LD), *кисель* — студенистое кушанье (БАС, МАС), *кисіль* — драглиста страва (СУМ), *компот* — солодка рідка страва (СУМ). It should be noted that the consistency parameter is perceived primarily through sight, cf. definition of the Russian adjective *густой* and English *thick*: с ослабленной текучестью, насыщенный чем-н. (ОШ); liquids are fairly stiff and solid and do not flow easily (CD). However, when it comes to drink, this parameter may be perceived by the taste receptors contained on the tongue, as well as the muscles of the mouth.

Finally, the speakers perceive a sign that is specific to the beverage, as the amount of alcohol through the perceptual channel «**taste**». Alcoholic beverages with a relatively high content of ethyl alcohol (not less than 35 percent by volume) are considered strong alcoholic beverages, which are obtained by distilling liquids from fermented cereals, fruits, vegetables.

Lexical items are used to denote the strength of a beverage: *міцний, крепкий, сильно опьяняющий, слабоалкогольный, малоалкогольный, с небольшим содержанием алкоголя, безалкогольный, strong, very strong, fortified*, for example, *vodka* — a strong alcoholic drink (CD, LD), *водка* — раствор спирта с водой

определенной крепости (БАС), *горілка* — міцний алкогольний напій (СУМ), *whisky* — a strong drink (CD, LD), *vermouth* — a strong alcoholic drink (CD), *виски* — сильно опьяняющая водка (БАС), крепкая английская водка (МАС, ОШ), *absinthe* — a very strong drink (CD, LD), a potent green alcoholic drink (CD), *arrack* — a coarse spirit (CD), strong alcoholic liquor (MWD), *kvass* — an alcoholic drink of low strength (CD), *cognac* — a kind of brandy (= strong alcoholic drink) (LD), *коньяк* — крепкий спиртной напиток (БАС, МАС), міцний (СУМ), *port* — a type of strong wine (CD), a sweet fortified dessert wine (CD, MWD), strong wine (LD), *портвейн* — сорт крепкого виноградного вина (БАС, МАС), сорт кріпленого виноградного вина (СУМ), *hooch* — strong alcoholic drink (CD, LD), *пиво* — слабоалкогольный напиток (БАС), напиток из ячменного солода с небольшим содержанием алкоголя (МАС), *пиво* — малоалкогольный напій (СУМ), *пунш* — крепкий спиртной напиток (БАС), *пунш* — міцний спиртний напій (СУМ), *сидр* — слабое вино, получаемое в результате брожения яблочного сока (БАС), слабоалкогольное (МАС), *сидр* — слабоалкогольный (СУМ), *лимонад* — сладкий прохладительный безалкогольный напиток (МАС).

Thus, lexicographers regard spirits as vodka, moonshine, absinthe, whiskey, gin, cognac, liquor, arak, rum. Punch, port wine and vermouth are also considered as strong drinks in dictionaries which actually are medium-sized, since the alcohol content in them is 9-30%. There is no indication of a perceptual sign of strength in the structure of definitions for the designation of wine, mulled wine, champagne, although they are medium hard drinks. Cider, beer, kvass are low alcohol, as was shown in dictionaries.

Conclusions and perspective for further researches

The analysis of lexicographic sources of the three languages showed that the central place is occupied by perceptual signs perceived by the vision (color, consistency) and taste receptors (taste, alcohol level) in the structure of the large majority of the definitions of the thematic group “drinks”. The odor characteristic, which is always pleasant and the temperature are introduced into the definition less often.

These characteristics of denotate have the status of differential semes in definition, and they serve to recognize beverages in reality. Detected perceptual signs are important for speakers in identifying the type of beverage, its evaluation, and for predicting behavioral characteristics of a person and even complex causative relationships in some cases.

Lexicographers are limited in definitions by one sign in most cases (strength, color or smell are used for alcoholic beverages, taste is used for non-alcoholic). There are two signs (strength and color, color and smell, strength and taste, temperature and taste) in the structure of many definitions. Three signs (color, taste, smell; strength, color, taste; taste, color, temperature) are rarely used to describe tokens at the same time; such phenomena were detected only in English dictionaries.

Obviously, perceptual signs were not introduced in their entirety which is inherent to the referents in the definitions of beverages, but only selectively: so, representation of the sign “consistency” is very limited, although it is obvious that this sign can be attributed to all beverages without exception. Similarly, the sign “temperature” (it refers to the typical temperature of drink consumption, and not to the temperature inherent in the technological process of its production) is represented in the definitions of only certain beverages. This parameter appears in those cases where the language and culture group has developed a certain tradition of consuming hot drink (sometimes exceptionally cold). Such selectivity in the description of perceptual signs indicates lexicographers attempts to confine themselves to only relevant signs of beverages and ignore trivial signs. If the vocabulary description does not include the minimum set of relevant perceptual features, then in our opinion, it creates obstacles for speakers to recognize the word-marked objects. For example, there are definitely deficient definitions such as: *liquor* — a strong alcoholic drink, such as *whisky* (LD).

We believe that the study of the means of verbalization of perceptual features in vocabulary definitions should be continued in view of the anthropocentric orientation of modern linguistics, the research material can be expanded by involving other thematic groups of vocabulary.

REFERENCES

1. Arbatskii D. I. (1970). Osnovnyie sposoby tolkovaniia znachenii slov [Basic Ways of Interpreting the Meaning of Words]. *Russkii yazyk v shkole*, 3, 26–31.
2. Velichkovskii, B. M., Zinchenko, V. P., Luriia, A. R. (1973). *Psikhologiya vospriiatiia* [Psychology of Perception]. M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 245 p.
3. Zhuikova, M. (2016). Antropotsentryzm u slovnykovykh definitsiakh: vidsylka do prototypu [Anthropocentrism in Dictionary Definitions: reference to the prototype]. *Lutsk: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts*: nauk. zhurn, 2 (6), 50–62.
4. Nikitin, M. V. (1988). *Osnovy lyngvysticheskoi teorii znachenii* [Basics of Linguistic Theory of Meaning]. M.: Vysshiaia shkola, 168 p.

5. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy i problemy [Modern Linguistics: Directions and Problems]. Poltava: Dovkillia-K, 712 p.
6. Sternin, I. A. (1985). Leksicheskoe znachenie slova v rechi [The Lexical Meaning of Word in Speech]. Voronezh, 253 p.
7. Sternin, I. A. (1979). Problemy analiza struktury znachenia slova [The Lexical Meaning of Word in Speech]. Voronezh, 156 p.

LEXICOGRAPHICAL REFERENCES

- OSH — Ozhegov, S.I., Shvedova N.YU (1994). Slovar russkogo yazyka [Russian Dictionary]. Rossiiskaia AN; Rossiiskii fond kultury. M.: AZ, 928 p.
- SUM — Slovnyk ukrainskoi movy. (1970–1980). [Ukrainian Dictionary]. V 11 t. Kyiv: Naukova dumka.
- MAS — Slovar russkogo yazyka. (1985–1988). V chetyrekh tomah, pod red. A. P. Yevgenievoi. [Russian Dictionary]. M.: Russkii yazyk.
- BAS — Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka: V 17 t. (1950–1965). [Dictionary of Modern Russian Literary Language]. M. — L.: Izd-vo Akademii nauk SSSR.
- CD — Collins English Dictionary. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
- MWD — Merriam-Webster's Learner's Dictionary. <http://www.learnersdictionary.com>
- LD — The Longman Dictionary of Contemporary English. <http://www.ldoceonline.com/>

LEXICOGRAPHY: FROM ART TO SCIENCE (PARADIGMATIC PERSPECTIVE)

Ye. Plakhotniuk,

Kyiv National Linguistic University,
73, Velyka Vasylkivska St., Kyiv, 03150, Ukraine
eugeneplakhotniuk@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-4413-1112

The paper brings to the fore an alternative paradigmatic view on lexicography in its development from art of making dictionaries to a groundbreaking scientific area. The core of discussion concerns the theoretical and methodological principles of metalexical information coding adopted by various lexicographical theories and traditions. The research identifies four lexicographical paradigms and interprets the latter as an intra-disciplinary framework bridging artificial intelligence and technologies with a praxis-derived theory at the intersection of cognitive and information sciences.

Key words: lexicographical paradigm, dictionary, thesaurus, principles of structuring information, metalexical code, dictionary research, e-lexicography, interdisciplinary lexicography.

Плахотнюк Є.І.

Лексикографія: від мистецтва до науки (парадигматична перспектива)

У статті на передній план висувається альтернативний парадигматичний погляд на лексикографію у її розвитку від мистецтва укладання словників до новаторської наукової царини. Серцевину дискусії складають теоретичні та методологічні принципи металексикографічного кодування інформації, прийняті різними лексикографічними теоріями та традиціями. Дослідження визначає чотири лексикографічні парадигми та розглядає останню з них як інтрадисциплінарну систему, що об'єднує штучний інтелект та сучасні технології з теорією, отриманою емпіричним шляхом, на перетині когнітивних та інформаційних наук.

Ключові слова: лексикографічна парадигма, словник, тезаурус, принципи упорядкування інформації, металексикографічний код, металексикографія, електронна лексикографія, міждисциплінарна лексикографія.

Плахотнюк Е.И.

Лексикография: от искусства к науке (парадигматическая перспектива)

В статье на первый план выдвигается альтернативный парадигматический взгляд на лексикографию в ее развитии от искусства создания словарей к новаторской научной области. Ядро дискуссии касается теоретических и методологических принципов металексикографического кодирования информации, принятых различными лексикографическими теориями и традициями. Исследование идентифицирует четыре лексикографические парадигмы и рассматривает последнюю из них как интрадисциплинарную систему, объединяющую искусственный интеллект и современные технологии с теорией, производной от практики, на пересечении когнитивных и информационных наук.

Ключевые слова: лексикографическая парадигма, словарь, тезаурус, принципы упорядочивания информации, металексикографический код, металексикография, электронная лексикография.

Introduction

The history of lexicography, as we know it today, dates from the early 20 century; meanwhile, the history of dictionary making can be traced back to the 2 century BC. No wonder, the challenge for contemporary metalexical lexicography concerned with general theory of making various lexicographical sources [11; 23; 53; 54; 50; 44; 36] is to bridge all those individual names, traditions and techniques for the better of the lexicographical informational systems to come. Such a system should establish (1)

major shifts in the theoretical and methodological continuum of lexicography and (2) transformations of dictionary concept or model.

The paper **aims** at providing an alternative paradigmatic perspective on the first issue and, thus, identifying general metalexical tenets and underpinning principles of structuring information in diachrony. This angle of discussion may shed the light of new insights on upon the status of lexicography and dictionary concept in the context of contemporary interdisciplinary lexicographical projects.

Theoretical background

The problem of theoretical and methodological consistency of dictionary making emerges at the foreground of an unsure victory of the advocates for the academic status of lexicography as a science / scientific discipline [11; 8; 21; 50; 56; 49; 30; 14; 25; 54; 45; 52] over those who still reject defining it in any other way than an art or a craft [12; 13; 5]. Still, how trivial or touchy the issue might be, it poses a logical question: if lexicography is a truly scientific enterprise what are the main paradigms of dictionary research guiding the vectors of its development and underlying its theoretical basis, starting from the by-gone days and facing the nearest future of digital world? Such researchers as Tono Yukio [47] and Sven Tarp [45; 44] seem to have left no ground for doubt that we need a new theory of lexicography. The question is, however, what that theory should be like and why?

Among the traditional approaches to history of lexicography [29; 17; 22; 53; 54; 12; 13], which are based on (1) *conventional historical periods*, (2) *author-/editor-based tradition*, (3) *subject matter* or a *certain language aspect* (regional, national, purely linguistic or lexicographic etc.), (4) *type of dictionary*, or (5) *technological aspect of dictionary research*, there is none that can either provide a clear diachronic vision on dictionary research as an interdisciplinary continuum or fill the gap between lexicographical theory and practice. Partly this inconsistency can be accounted for individual national traditions in dictionary making and lack of a unifying lexicographical theory able to integrate the best practices and typological diversity of dictionaries under a feasible system of views on what a “dictionary” is or should be.

Methods

The research presents preliminary results obtained from an overview of a vast selection of papers in metalexigraphy, history of dictionary making in various languages, dictionary criticism and corresponding reference sources. A bulk of general scientific methods and critical dictionary research analysis [46] were put to practice to pilot a paradigmatic approach to metalexigraphy. It is based on the following assumptions:

- (1) dictionary or any lexicographical system is a polisemiotic system structuring information of the three basic dictionary dimensions, i.e. (i) subject matter (*WHAT?*), (ii) user (*WHO / WHAT for?*) and (iii) lexicographical code (*HOW?*); the latter is harmonized in nature with the two others and has its own paradigmatic (methods and principles) and syntagmatic (layout) properties;
- (2) the core of metalexigraphy concerns the problem of theoretical and methodological principles of balancing the three foci of dictionary; hence, the solution of this

complex problem may be approached in various ways depending on a paradigm.

Results and Discussion

The notion of **lexicographical paradigm** (LP) is not new. It is often used throughout the literature as a synonym to *lexicographical trend, method, tendency, tradition, genre, style, approach* etc. when it goes about a significant distinction, shift or innovation in dictionary making. Sometimes it may refer to the subject matter itself denoting word-class/-type [10, 30–31] or a certain change in technologies or strategies of gathering data, i.e. *editorial, corpus, digital / electronical, computational and collaborative LP* [34, 3; 33]. Still, all of them either interpret the notion of paradigm without further specification or reduce it to purely linguistic or technological understanding.

In this paper, LP is viewed in close to general scientific understanding as a system of views on the nature and solution of a certain lexicographical problem. The structure of any LP encompasses:

- (1) the key problem;
- (2) lexicographical conception / theory underlying the research;
- (3) methods of constructing and utilizing metalexigraphical code;
- (4) precedential / pattern of dictionary/-ies.

The verification procedure can follow both directions from theory to practice (*theory-based approach*) or vice versa (*artisanal / praxis-derived approach*) [46, 72–73]. Still, the empirical verification seems to be more relevant when it comes to dictionary research in terms of transformability of the theory and quality of the final results [23, 41–42].

This section presents the preliminary results of the analysis of historiographical sources and recent surveys in metalexigraphy only in the part of the major LPs and their parameters. The study attests the four major LPs (see *Table 1*). Furthermore, some historical periods and most typical lexicographical genres are indicated as well. The proposed division neither aims at absolute historical objectivity nor claims for an exhaustive analysis of all the aspects that have recently been in the focus of lexicographical studies. Instead, it outlines the contours of compatibility of various approaches and initiates a discussion for the researches to come. Let us consider each of the LPs further.

I. Formal-Intuitive LP and Protolexicographical period (before 18 c)

The earliest wordlists and ideographical reference sources as the first artifacts of culture and philosophy help us to identify the central problem of the time, namely, not language *per se* or user and his needs, but the **methods of extracting knowledge**. The motives could range from trade and commerce to rituals and education; still, there were the two basic genres **glossography** and **ideography**.

Major lexicographical paradigms and their components

Paradigmatic aspects		Formal-intuitive LP	Linguistic LP	Functional LP	Inter-disciplinary LP
The key problem	SUBJECT MATTER		X		X
	USER / FUNCTION			X	X
	CODE / METHOD	X			X
Status of lexicography		Art & Craft of making dictionaries	Linguistic discipline	Independent scientific discipline	Multidisciplinary scientific framework
Genres		Ideography vs. Glossography	Prescriptive (classical) L., Descriptive (linguo-centric / systematic) L.	Proscriptive L., Pedagogical L.,	Electronic L., Associative L., Cognitive L.
Methods / methodology		Alphabetic (formal) vs. Ideographic (thematic, intuitive) arrangement	(1) Historical, historical-comparative, cumulative methods; (2) Formal-structural and logical-naturalistic / analogous methods; (3) Systematic approach, semantic analysis, structural-systematic, field-based, nest-based methods etc.	Lexicological critical analysis, dictionary use analysis, corpus analysis etc.	(1) Conceptual analysis, conceptual framing, conceptual metaphor; (2) Method of inter-semiotic agreement, (3) NLP tools, computational tools, big data analysis etc.

The first was concerned with listing “hard words” / glosses below the actual text of the source [36, 102; 37, 203–204; 39; 27; 5, 55–104; 28; 4, 20] and interpreting / defining them into colloquial language. The results of such practices were glossaries, proto-explanatory dictionaries or pure collections of glossemes arranged by formal alphabetic method (*first letter order, second letter order* etc.) [36, 103]. The examples can be found both in West-European (glossaries of latin (7–8 c), vocabularies of French (11–16 c), compilations of vocabulary items (“*Table Alphabetical*” or “*Expositor of Hard Words*”; “*Corpus Glossar*”, “*Hortus Vocabullorum*” (up to 17 c)) and East-European traditions (“*proizvolnyks*”, “*azbukovnyks*”, “*alphabets*” to explain Greek, South-Slavic and Church-Slavonic words in colloquial language) [4, 20]. The two functional axes of this “lexicography of hard words” [40, 132; 5, 58–59] were (1) translation / explanation for reading foreign or obscure texts (*glossary*) [4, 20] and (2) foreign language learning by means of scholastic translation-based activities (*vocabularium / vocabulary*) [36, 103].

The second, ideography, has several conspicuous distinctions: (1) ideographical and symbolic coding of information urged upon dictionaries compiled by means of thematic grouping based on naive logical relations similar to those existing between the entities in reality [7, 12; 3, 155];

(2) the subject matter of ideographical dictionaries / thesauri was presented by names (common and proper), key notions of objects, religious and social life, domestic realities etc.) grouped and classified with brief explanations in prose or poetic form;

(3) the genuine purpose of thesauri was not defining individual hardwords but rather systematizing knowledge signified by them.

The key principles of arranging information were thematic, logical and naturalistic classification;

although all of them were predominantly naive and intuitive. The initial patterns of such dictionaries are: “*Attikai Lexeis*” (2 BC), “*Onomasticon*” (2 AD), “*Amarakosha*” (2–3 AD) cited in [1; 3, 155; 2, 17].

II. Linguo-centric LP and period of linguistic lexicography (19–20 c)

The process of forming a truly linguo-centric LP (meaning systematic properties of natural language guiding the logics of dictionary) has gone through several stages. Firstly, it was **the national languages boom** (16–17 c) that initiated a shift of researchers’ attention from the globalist philosophical and mythologemic views on “universal metalanguage” to self-identity and self-awareness through an individual national language. The core problem was reformulated from (*How?*)-method to (*What?*)-subject matter. No wonder, dictionaries became tools for codifying and accumulating words of basic wordstock. Those voluminous wordbooks strove for an overall coverage of both linguistic and encyclopedic information. The mainstream methods of the time were historical, historical-comparative, and compilative [2, 17] and the main principles of arranging entries — alphabetical [2, 17–19; 40]. The examples are etimological dictionaries by E. Phillips, J. Florio, S. Skinner [5, 56–58], L. Zyzaniia [2, 19–23] et al. Apart from them there were thematic dictionaries by Galfridus (“*Promptorium Parvulorum*” 1440) and J. Withals [36, 102–103] together with an arrow of alphabetical learner’s dictionaries of hard words by R. Cawdrey, J. Bullocar, H. Cockeram, T. Blount, E. Coles, R. Mulcaster, T. Eliot, T. Kooper et al [5, 59].

Secondly, the urge for canonisation of literary norm established rules of prescriptive lexicography with its **classical linguistic dictionaries (18–19 c)** [5, 63–70] concerned with objectivity through

multiaspect lexicographical parametrization of microstructure and alphabetical arrangement of macrostructure of dictionary [48]. Although there is no evidence of an overall linguistic theory guiding lexicographers of the time, their dictionaries heavily depended on findings in the realm of language studies and individual methods when it came to **general / universal dictionaries** modelling language as a whole with dialectisms, slang, colloquialisms, borrowings (by J. Kersey, N. Bailey et al) [5, 63–67] and **monolingual puristic dictionaries** by S. Johnson, N. Webster, J. E. Worcester as well as dictionaries of pronunciation by T. Sheridan, J. Walker [5, 71–82]. The main method for arranging information was either formal-structural or logical (naturalistic) in case of thesaurus by P. M. Roget [7, 19]. The latter untimely practice considered language from the onomasiological approach. Still, modelling of inner logics of language system was beyond the linguistic instrumentarium at the time. Among the examples are ideographical thesauri of French by T. Robertson (1859), German by D. Sanders (1877) and A. Shlesinger (1881), Spanish by Ch. B. Hase (1889) and E. Samper Pizano (1912) etc. [cited in 7]. The objective of thesauri was “rational classification of notional groups inherent in language” [7, 20]. Similar to these there were analogous dictionaries based on semantic fields and thematic groups, i.e. *Dictionnaire analogique de la langue française* by P. Boissière [1962]. Still, none of the thesauri or overall classical dictionaries could manage to solve the problem of covering and classify language with its reach categorical diversity and natural systematic relations between words [5, 143].

Finally, during the so-called **neoclassical stage** (early 20 c) lexicographers and linguists turned to natural language proclaiming **linguo-centric / descriptive lexicography**. Language in use becomes the source of knowledge about what lexicon actually is; hence, there is no division of bad and good words the main function of lexicography is to register / take stock of natural language and its structural-systematic order through the study of speech and discourse in various language corpora [9, 53]. The bright example of this vector is a **systematic lexicography** based on integral description of language, modelling linguistic picture of the world and semantic metalanguage of dictionary [1, 33–34; 51; 6; 2, 124]. Besides, the second part of the 20th century brought in first major theories of lexicography by lexicographers who had either to balance between tenets of their ancestors in dictionary making and adopt some of linguistic methods [11; 30; 53; 20; 16] or call for application of information science tools [50].

III. Functional LP at the Anthropocentric turn

Functional LP at the Anthropocentric turn has been established on the ground of the theory of lexicographical functions which enshrined the user

factor above anything else [46; 47]. The approach is based on axiological, deductive and observation methods. This implies the following key points:

- (1) the lexicographical adaptation of methods, concepts, and ideas from other relevant fields (hence, reconceptualisation of linguistic prescription (“proscription” in stead), linguistic conception of meaning, diachotomy of semantic and encyclopedic knowledge, senonymy, omonymy, polysemy and relevance (implication from relevance theory) etc. [25; 36; 23; 46]) in the light of user-factor;
- (2) the functionality of dictionary as a “utility tool” concerns primarily its assistance of user by satisfying punctual **information needs** faced in certain **user situation** (cognitive or communicative) and is the only most important guide at all stages and for all decisions of dictionary maker [23, 64–65];
- (3) the principle of quantitative and qualitative sufficiency of data covered by dictionary to meet the user’s needs and avoid information overload [44, 253];
- (4) the prohibition of any retrospective modifications of categories of structured data [46, 69].

On balance, functional approach showed positive results for learner’s lexicography. Still, it implies author-subjective creativity rather than clear scientific doctrines or guidelines for dictionary makers.

IV. Inter-disciplinary LP and its major trends

It was the advent of an **information-technological trend** in the second part of the 20th century that seemed to make dreams of all generations of lexicographers come true. What started with **computer lexicography** [24; 25; 38; 23; 32; 26] with its machine-readable dictionaries, lexical databases, NLP tools and human-readable dictionaries during the late 1970–80-s [18; 26, 1–2] or **digital lexicography** with its transformative online / web-based dictionaries [18, 584–585] at the moment comes to the uprising **intellectual adoptive lexicography** and I-dictionaries [18; 19; 31; 26; 15; 43; 35; 42]. Artificial intelligence is viewed as “a branch of computer science that deals with how machines can find solutions to complex problems” [35, 1]. If dictionary making is one of such problems, a number of NLP tools can facilitate its solution, i.e. *information extraction, information retrieval, named-entity recognition, parsing, chunking, part-of-speech tagging, wordsense disambiguation, etc.* [35, 6–14] used for better corpus integration, “better selection of better data”, sufficient access, automation, customization, hybridization and user input [31; 26, 3]. How elaborated technology might be it still needs a sufficient multidisciplinary theoretical framework. Namely, challenges

of such collaboration or artificial intelligence and e-lexicography concern two aspects:

- (1) data extracted from the existing dictionaries lack formalization and consistency of inner systematic relations to be an input for computational processes and NLP applications [33];
- (2) application of computational tools (for digitalization of printed sources) is often counterforced by outdated editorial constraints [26, 3; 43].

Obviously, the two main problems to be resolved are **data-centrism** and **function-determinism**.

The first problem relates to data processing in dictionary and data dictionaries [26, 3]. The attempt to create a data-guided dictionary based on corpora-derived lexical databases which are processed by methods of **big data** seems to resonate with lingo-centric LP but in a significantly broader sense. Some of the examples include *Croatian Encyclopaedic Dictionary* [19] as an information system to satisfy the closure criteria by means of automated compression of defining language [19, 2] and *Wiktionary* – as a result of collaborative lexicography. In this context lexicographers look for **connectedness** and **availability** as the two most important features of their dictionaries [33, 513–514].

The second problem deals with user's needs and elaborating on functionality of dictionary [38; 46] which resembles in a way functional LP but with a significant reconceptualization of user-factor. The core of the concept of intellectual transformative dictionary able to self-improvement and adaptation the individual user needs is based on building an informational system of user profiling [18]. It should be guided by fuzzy simultaneous feedback through monitoring and logging strategies of individual user's searches. In result, the dictionary provides a **gradual definition** by means of fuzzy answer set programming taking into consideration a number of factors (background knowledge, language proficiency, age, perceived difficulty etc). The user profile, thus, can be improved by means of the online statistics provided by data-mining and clustering on the principle of co-occurrence

of data concerning user's behaviors and interests [18, 585–593]. The prototype of such a dictionary is online Swahili to English dictionary (aiLEX) [18, 585–593]. Still the transformability of layout and principles of structuring information in such a dictionary remain highly disputable.

There are also **psycholinguistic** and **lingo-cognitive** approaches to lexicography. The first attempts at modelling of human mental lexicon through lingo-associative networks of reactions to a certain stimulus [1]. As a result, **associative lexicography** focuses on thesauri of that type and provides a unique linguistic picture of the world with heterogeneous relations between entries and separate senses. The second approach, known as **cognitive lexicography**, attempts at the application of various findings in the realm of cognitive linguistics and knowledge engineering to the lexicographical practice [41; 51; 55].

Conclusions

On balance, the study has shown four major lexicographical paradigms: formal-intuitive, linguistic, functional and interdisciplinary. Each of them has a certain prominent dimension of the dictionary, i.e. subject matter, the method of structuring data or function, which has been identified as the key problem of a certain period. Meanwhile, an emerging tendency of contemporary studies towards the integration of all three dimensions of the dictionary model brings us to the idea of an integrating and transformative theory of lexicography. It is expected to meet the needs of creators of intellectual information systems and dictionaries for human and machine-based users. To accomplish this task such an interdisciplinary framework of new lexicography should bridge artificial intelligence and information technologies with a praxis-derived theory at the intersection of cognitive and informational sciences. In its turn, the dictionary concept and its modelling need reconsideration in search of new methods of building conceptual ontologies of data and modelling real user's cognitive operations. This topic is to be addressed in the further papers on semiotic and cognitive aspects of the dictionary making.

REFERENCES

1. Apresian, Yu. D. (1974). *Leksicheskaia semantika. Sinonimicheskie sredstva yazyka*. Moscow: Nauka.
2. Atkins, B. & Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
3. Béjoint, H. (2010). *The Lexicography of English*. Oxford: Oxford University Press.
4. Bergenholtz, H. & Gouws, R. (2012). What is Lexicography? *Lexikos*, 22(1), pp. 31–41.
5. Caruso, V. (2013). From e-Lexicography to Electronic Lexicography. A Joint Review. *Lexikos*, 23(1), 585–610.
6. Casares, J. (1992). *Introducción a la lexicografía moderna*. CSIC Press.

7. Considine J. (2010). *Adventuring in Dictionaries: New Studies in the History of Lexicography*. Cambridge Scholars Publishing.
8. De Schryver, G.-M. (2010). The State-of-the-art Software to Support Intelligent Lexicography. *Proceedings of the International Seminar on Kangxi Dictionary & Lexicology*, Continuum, 584–599.
9. Dembitz, Š., Jojić and Lj., Pavlek, J. (2005). Artificial intelligence in Lexicography: Croatian encyclopaedic dictionary example. *The 16th International DAAAM Symposium: Intelligent Manufacturing & Automation: Focus on Young Researchers and Scientists*, Opatija, 1–2.
10. Dubichinskii, V. V. (2008). *Leksikografija russkogo yazyka*. Moscow: Nauka / Flinta.
11. Dubois, J & C. (1971). *Introduction a La Lexicographie: Le Dictionnaire*. Paris: Librairie Larousse.
12. Duda, W. et al. (1978). Zu einer Theorie der zweisprachigen Lexikographie. Überlegungen zu einem neuen russisch-deutschen Wörterbuch. *Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte*, 142, Berlin: Akademie, 1–122.
13. Durkin, Ph. (2016). *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford University Press.
14. Fesenko, O. P. (2015). Leksikografija yazyka, rechi i diskursa. *Omskii nauchnyi vesnik. Gumanitarnyye nauki*, Omskii gosudarstvennyi tehnikeskii universitet, 52–54.
15. Fuertes-Olivera, P. A. & Tarp, S. (2014). *Theory and Practice of Specialised Online Dictionaries: Lexicography versus Terminography*. Berlin / Boston: De Gruyter.
16. Gouws, R. H., Heid, U., Schweickard, W. & Wiegand, E. H. (2006). Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography. Supplementary Volume: Recent Developments with Special Focus on Computational Lexicography. An Outline of the Project. *Lexicographica*, 22, 262–269.
17. Gouws, R. H. (2011). Learning, Unlearning and Innovation in the Planning of Electronic Dictionaries. *E-Lxicography: The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*, New York: Continuum, 17–29.
18. Granger, S. (2012). *Electronic Lexicography: From Challenge to Opportunity*. *Electronic Lexicography*, Oxford: Oxford University Press, 1–14.
19. Green, J. (1995). *Chasing the Sun: Dictionary Makers and the Dictionary They Made*. New York: Henri Holt.
20. Hanks, P. (2013). *Lexicography from Earliest Times to the Present*. *The Oxford Handbook of the History of Linguistics*, Oxford University Press, 503–536.
21. Hartmann, R. R. K. (1986). *The History of Lexicography*. John Benjamins.
22. Kromann, H.-P., Riiber, T., Rosbach, P. (1984). Überlegungen zu Grundfragen der zweisprachigen Lexikographie. *Studien zur neuhochdeutschen Lexikographie*, 5. Hildesheim/New York: Olms. 159–238.
23. L'Homme, M.-C. (2010). Designing Specialized Dictionaries with Natural Language Processing. Examples of applications in the fields of computing and climate change. *eLexicography in the 21st Century: New Challenges, New Applications Proceedings of eLex*. Louvain-la-Neuve, 203–216.
24. Lendau, S. I. (2012). *Slovnky: mystetstvo i remeslo leksykohrafii*. K.I.S.
25. Leroyer, P. (2011). Change of Paradigm: From Linguistics to Information Science and from Dictionaries to Lexicographic Information Tools. *e-Lxicography. The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*, Continuum, 121–140.
26. McCracken, J. (2016). The Exploitation of Dictionary Data and Metadata. *The Oxford Handbook of Lexicography*, Oxford University Press, 501–515.
27. Melchuk, I. A. (1974). *Opyt teorii lingvisticheskikh modelei «Smysl — Tekst»*. Moscow: Nauka.
28. Meyer, Ch. M. (2013). *Wiktionary The Metalexigraphic and the Natural Language Processing Perspective*. Darmstadt.
29. Mishra, K. (2018). *Computational Approaches and NLP Applications*. *Artificial Intelligence and Natural Language Processing*, Cambridge Scholars Publishing, 1–16.
30. Morkovkin, V. V. (1970). *Ideograficheskie slovari*. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta.
31. Murray, J. A. H. (1990). The Evolution of English Lexicography (1900). [Romanes lecture]; repr. with introduction by R. W. Burchfield. *International Journal of Lexicography* 2(6), Oxford University Press, 89–122.
32. Murray, K. M. E. (1977). *Caught in the Web of Words: James A. H. Murray and the Oxford English Dictionary*. New Haven: Yale University Press.
33. Nielsen, S. & Tarp, S. (2009). *Lexicography in the 21st Century: In honour of Henning Bergenholtz*. Benjamins.
34. Noyes, G. E. & Starnes, de W. T. (1991). *The English Dictionary from Cawdrey to Johnson, 1604–1755 (Studies in the History of the Language Sciences)*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
35. Osselton, N. E. (2009). The Early Development of the English Monolingual Dictionary (seventeenth and eighteenth centuries). *The Oxford History of English Lexicography*, Oxford: Oxford University Press, 131–154.
36. Ostermann, C. (2015). *Cognitive Lexicography: a New Approach to Lexicography Making Use of Cognitive Semantics*. De Gruyter.
37. Plakhotniuk, Ye. (2018). *Artificial Intelligence and Digital Lexicography: challenges and opportunities*. V All-Ukrainian scientific and practical conference for students, PhD students and young scientists

- “United by Science: Perspectives of Interdisciplinary Researches”, November, 8–9, 2018, Taras Shevchenko Kyiv National University, “Kyivskyi Universytet”, 119–121.
38. Rundell, M. (2015). From Print to Digital: Implications for Dictionary Policy and Lexicographic Conventions. *Lexicography MasterClass and Macmillan Dictionary*, London, 301–322.
39. Shcherba, L. V. (1974). Opyt obshchei teorii leksikografii. *Yazykovaia sistema i rechevaia deiatelnost*, Moscow: Nauka, 265–304.
40. Shilova, I. V. (2016). Aksiologicheskaia paradigma “strannyi” v funktsionalno semanticheskom aspekte. Moscow.
41. Sorokoletov, F. P. (1978). Traditsii russkoi sovetskoi leksikografii. *Voprosy yazykoznanii*, 3, Moscow, 37–38.
42. Tarp, S. (2012). Do We Need a (New) Theory of Lexicography? *Lexikos*, 22, AFRILEX, 321–332.
43. Tarp, S. (2018). Lexicography as an Independent Science. *The Routledge Handbook of Lexicography*, London: Routledge, 1–15.
44. Tarp, S. (2014). Theory-Based Lexicographical Methods in a Functional Perspective. An Overview. *Lexicographica*, 30 (1), De Gruyter, 58–76.
45. Tono, Y. A. (2010). Critical Review of the Theory of Lexicographical Functions. *Lexikos*, 40, AFRILEX, 1–16.
46. Vişan, R. (2010). Entry Layout in the History of English Lexicography: Bailey 1736, Martin 1749 and Johnson 1755. *Working Papers in Linguistics*, XII, Bucharest, 93–103.
47. Weber, N. (1996). Theorie der Semantik und Theorie der Lexikographie. Tübingen: Max Niemeyer.
48. Wiegand, H. E. (1984). On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. *Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9–12 September 1983*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 13–30.
49. Wierzbicka A. (1972). *Semantic Primitives*. Frankfurt.
50. Yong, H. & Peng, J. (2008). *Chinese Lexicography: A History from 1046 BC to AD 1911*. New York: Oxford University Press.
51. Zabashta, R. V. (2006). Osnovnyie etapy razvitiia ideografii: podkhody, kategorii, leksikografirovaniia. *Kultura narodov Prichernomoria*, 82 (1), 155–160.
52. Zgusta, L. (1993). Lexicography, Its Theory, and Linguistics. *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America*, 14, Illinois: University of Illinois Press, 130–138.
53. Zgusta, L. (1971). *Manual of Lexicography*, 39. Prague: Academia.
54. Zhabotynska, S. A. (2010). Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse*, 1, 75–92.
55. Zöfgen, E. (1994). Lernerwörterbuch in Theorie und Praxis. Ein Beitrag zur Metalexikographie mit besonderer Berücksichtigung des Französischen. *Lexikographica*, 59, Tübingen: Niemeyer.
56. Ivanova, O. V. (2016). *Osnovy ukladania galuzevykh hlosariiv*. Lectures, manual. Kyiv: Komprint.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО ЯК ВИЯВ ОПОРУ МОВНІЙ АСИМІЛЯЦІЇ

Ренчка І.Є.,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
вул. Г. Сковороди, 2, м. Київ, 04070
irenychka2007@ukr.net
ORCID iD 0000-0002-5568-7941

У статті розглянуто світоглядні позиції представника українського правозахисного руху, автора публіцистичних та мовознавчих праць Олексі Тихого, який присвятив своє життя захисту прав української мови в період посилення русифікаційної політики радянського режиму. Здійснено аналіз матеріалу «Словника невідповідних нормам української літературної мови слів» О. Тихого, що відображає руйнівні наслідки русифікації для лексичного складу української мови та рівня мовленнєвої культури населення.

Ключові слова: правозахисний рух, русифікація, асиміляційна мовна політика СРСР, Олексі Тихий, українська мова, національна свідомість, словник, суржикове мовлення.

Ренчка И.Е.

Лексикографическая деятельность Олексы Тихого как проявление сопротивления языковой ассимиляции

В статье рассмотрены мировоззренческие позиции представителя украинского правозащитного движения, автора публицистических и языковедческих работ Олексы Тихого, который посвятил свою жизнь защите прав украинского языка в период усиления руссификационной политики советского режима. Осуществлен анализ материала «Словаря несоответствующих нормам украинского литературного языка слов» О. Тихого, отражающего разрушительные последствия русификации для лексического состава украинского языка и уровня речевой культуры населения.

Ключевые слова: правозащитное движение, русификация, ассимиляционная языковая политика СССР, Олекса Тихий, украинский язык, национальное сознание, словарь, суржиковая речь.

I. Renchka

Lexicographic activity of Oleksa Tykhyi as manifestation of resistance to linguistic assimilation

One of the activities of the members of Ukrainian human rights and national liberation movement in the 1960–1970s was the protection of the rights of Ukrainian language for free development and functioning expansion as counteraction to the strengthening of Russification strategy in the USSR. In his journalistic and linguistic works, the human rights activist, dissident, and pedagogue Oleksa Tykhyi raised the problems of preserving and developing Ukrainian language as a major factor of national self-identification. He expressed concern about its status in Ukraine, clearly identified the reasons for this and sought the ways to improve the situation.

The goal of the paper is an attempt to comprehend and illuminate the vocabulary activity of O. Tykhyi, which was closely related to his teaching activity and active civil and ideological position as a defender of Ukrainian language. The paper uses the following methods: descriptive method, contextual analysis and structural analysis of linguistic units. The material of this study was the “Dictionary of Words Inappropriate to the Norms of Ukrainian Literary Language» by Oleksa Tykhyi.

It is found out that the words, not compliant with the norms of Ukrainian language and recorded in the vocabulary, include lexical and morphological Russianisms, adoptions from other languages through the Russian language as well as word-forms copied from the Russian language. In general, the vocabulary contains about one and a half thousand lexical units that are not specific to the Ukrainian language, each one is presented with a synonymic number of Ukrainian equivalents. Most of them are lexical Russianisms, i. e. words directly transposed from the Russian language without phonetic adaptation that substituted specific Ukrainian words. Some of them functioned only in spoken language, while others were codified in lexicographic works. A number of Ukrainian synonyms provided to each of the analyzed tokens demonstrates the artificiality and unnecessary of such adoptions.

Analysis of the material of the vocabulary of Oleksa Tykhyi shows the negative consequences of Russification for the lexical composition of Ukrainian language and for the level of the language culture of population.

Key words: human rights movement, Russification, assimilation language policy of the USSR, Oleksa Tykhyi, Ukrainian language, national consciousness, vocabulary, surzhik speaking.

Вступ. У 60–70-х роках ХХ ст. в Україні сформувався правозахисний та національно-визвольний рух, спрямований насамперед на українське культурне відродження, а згодом, із його розвитком, — на боротьбу за обстоювання людських та національних прав. За словами історика українського дисидентства В. Овсієнка, цей рух «неминуче мав перерости у рух політичний, антиімперський, оскільки колоніальне становище України було основною причиною нищення української культурної самобутності» [11, 205].

Невід'ємною складовою боротьби української інтелігенції — письменників, журналістів, учителів — проти нівелювання національної самосвідомості стала діяльність на захист української мови [8, 67]. У цей період за російською мовою закріплюється домінантне становище в Радянському Союзі шляхом надання їй статусу не лише як мови міжнародного спілкування, а й як другої рідної для всіх народів СРСР. Слугувало цьому й проголошення створення так званого спільного лексичного фонду мов народів союзних республік, головну роль у якому відводили саме російській [12, 73]. Посилення русифікації зумовило витіснення української мови з багатьох сфер суспільного життя, обмеження її функціональних можливостей, гальмування розвитку питомої наукової термінології, поширення численних росіянізмів та кальок з російської мови. Прагнення захистити права українців на вільний розвиток своєї мови і культури спонукало патріотів до протидії духовному та культурному поневоленню. Українські діячі, за висловом В. Марченка, стали тими «речниками правди», які «вказують своєму народові шлях до звільнення від рабства» [22, 61].

Асиміляційна мовна політика радянської держави та її наслідки для стану і розвитку української мови неодноразово ставали предметом наукових досліджень. До кінця 80-х років минулого століття ці питання вивчали С. Караванський, В. Чапленко, Ю. Шевельов, починаючи з 90-х років — Б. Ажнюк, В. Кубайчук, Л. Масенко, О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Ткаченко та ін. Водночас погляди представників української інтелігенції щодо мовної ситуації в Україні в умовах денационалізації, їхня діяльність щодо обстоювання рідної мови та опору русифікації ще не були висвітлені в ґрунтовних мовознавчих студіях. З огляду на зростання усвідомлення в сучасному українському суспільстві ролі мови як чинника державотворення та формування національної ідентичності вивчення цих питань набуває особливої актуальності.

У когорті відважних людей, які виступали проти здійснюваної в УРСР мовної політики, — правозахисник, член-співзасновник Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, учитель із Донеччини Олекса Тихий. **Метою статті** є спроба осмислення

й висвітлення словникарської діяльності Олекси Тихого, що тісно пов'язана з його просвітницькою працею, активною громадянською й світоглядною позицією як поборника української мови.

Теоретичне підґрунтя. У сучасній українській науці з'являються праці, присвячені національно-визвольним змаганням українців у другій половині ХХ ст. Автори наукових розвідок велику увагу приділяють мовному питанню, зокрема на основі вивчення архівних джерел розкривають форми та суть протестів вітчизняної інтелігенції і студентства проти занепаду української культури, звуження сфер використання української мови, висвітлюють репресивні заходи панівного режиму стосовно учасників цього руху [1; 2; 13]. Стан української мови в радянській Україні, заходи комуністичної влади щодо регулювання мовних відносин та критичні виступи й творчий доробок опозиційної інтелігенції на оборону української мови розглянуто в працях мовознавців В. Чапленка «Мовна політика більшовиків на Україні в 1950–60-х рр.» [21] та Л. Масенка «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» [8]. У праці, присвяченій ролі шістдесятників у зростанні національної свідомості українців, Л. Масенко зазначає: «В цьому середовищі надзвичайно гостро стояло питання захисту української мови як основи національної культури та ідентичності. <...> Шістдесятники зосереджувались на культурницькій діяльності, вбачаючи головне своє завдання у відстоюванні національних мовно-культурних прав і в просвітницькій роботі серед ширших верств населення» [9, 48, 50].

Малодослідженим лишається творчий та інтелектуальний внесок окремих представників українського визвольного руху в боротьбу проти звуження сфер вжитку української мови та владного втручання у її внутрішній розвиток з метою зближення з російською. Постать громадського діяча та подвижника національного відродження Олекси Тихого постає перед нами у спогадах його соратників [5; 7; 11; 14]. Його ж діяльність як словникаря та стиліста ще потребує спеціального лінгвістичного дослідження. А. Загнітко, розглядаючи принципи побудови «Словника невідповідних нормам української літературної мови слів» О. Тихого, його змістове наповнення та визначаючи його практичне значення для унормування української лексики, зауважує: «Словник Олекси Тихого приваблює ґрунтовністю висвітлюваного матеріалу, прагненням подати щонайвичерпніше слова, які відповідають нормам української літературної мови. <...> Такого зразка праці й сьогодні є вкрай необхідними, тому що уможливають глибинне проникнення в нюансорику слова, його зв'язки з іншими, відображають умовність слова в народну пам'ять» [6].

Методологія дослідження. У науковій розвідці використано такі методи: описовий, який уможливив теоретичне узагальнення результатів дослідження, систематизацію, класифікацію й інтерпретацію дібраного матеріалу; контекстуальний аналіз для з'ясування специфіки функціонування мовних одиниць; структурний аналіз для виявлення структурних компонентів лексем. Матеріалом дослідження послуговував «Словник невідповідних нормам української літературної мови слів» Олекси Тихого.

Результати дослідження. Олекса Тихий народився та виріс у донецькому селі, навчався в Дніпропетровську та Одесі, закінчив філософський факультет Московського університету. Вчителював, викладав історію, суспільствознавство, українську мову та літературу, фізику та математику. Після першого ув'язнення в 1957 р., що тривало сім років, коли йому інкримінували український націоналізм та ведення антирадянської пропаганди й агітації, йому було заборонено займатися улюбленою справою — вчителюванням — як ідеологічно неблагонадійною людиною.

Та це не спиноло просвітницької діяльності Олекси Тихого. Своєю метою, життєвим кредо він визначав піднесення престижу української мови, її утвердження в усіх сферах суспільного життя в Україні, пробудження національної свідомості рідного народу. У статті «Думки про рідний Донецький край», написаній 1972 р., О. Тихий висловлює такі міркування: «Хто я? Для чого я? Ці питання ніколи не покидали мене... Сьогодні думаю: 1. Я — українець. <...> Я клітина вічно живого українського народу. <...> 2. Я — для того, щоб жив мій народ, щоб підносились його культура, щоб голос мого народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. <...> І чи не злочином годилось би кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини? Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом» [17].

У своїх публіцистичних працях, у листах до періодичних видань та владних органів Олекса Тихий виявляє велику тривогу щодо становища української мови в республіці, зокрема в Донецькій області, та протестує проти практики русифікації. Крім згаданої статті, збереглися його лист-звернення «Редакції газети «Радянська освіта» (1972), статті «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області» (1972), «Вільний час трудящих» (1974), «Сільські проблеми» (1974). У цих працях, що так і не були опубліковані в радянській Україні, автор порушує проблеми збереження та розвитку української мови як головного чинника національного самовизначення. «Наш найдорожчий скарб —

мова», — напише О. Тихий у статті «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області» [19, 11]. Описуючи мовну ситуацію в рідному йому Донбасі 1970-х рр., автор прагне привернути увагу громадськості, діячів освіти та науки, представників керівних структур до загрозливих масштабів русифікації: мова теле- та радіопередач на 80–90 % — російська, театри — «російські за мовою і духом», у кіно-театрах не демонструють жодного фільму українською мовою; всі заклади культури — палаци, клуби, будинки піонерів — «унікають української тематики та мови»; у багатьох містах у школах навчання ведеться виключно російською мовою, всі дитячі садочки — російські. «Чи можна говорити про рівноправність 2 мільйонів українців... у нашій області, — запитує автор, — якщо вони змушені зрікатись рідної мови...? Рівні права на зарплату, ресторан чи магазин — це ж ще не рівноправність» [19, 13]. Олекса Тихий глибоко усвідомлює загрозу від шкоди, завданої мові, для майбутнього українського народу: «Хто оцінить втрати народу за століття історії в результаті гальмування розвитку мови?» [19, 15]. Він звертає увагу на зміни в суспільній свідомості, її деформацію в умовах денационалізації, коли багато людей називають себе не українцями, а «хахлами», зрікаючись свого національного обличчя, коли звичними стають висловлювання на кшталт: «А мені всьо равно, яким язиком чоловік балакає, аби хороший був», «Я українець, но не люблю українського язика», «А для чого він нужний, як всьо, візде по-руському», «Здесь нет України. Покажи мне хоть одного настоящего украинца» [19, 14, 18]. У перспективі, переконаний автор, це може призвести до знищення мови, а разом з нею — культурних надбань народу, втрати потенційних талантів, потенційних досягнень у галузі науки, техніки, зникнення самого народу.

У цій статті, як і в інших своїх працях, Олекса Тихий не лише описує мовну ситуацію регіону, а й розглядає причини такого становища, а саме: реалізацію заходів щодо втілення в життя теорії про злиття націй та мов, насильницьке переселення і перемішування фахівців з різних республік, запровадження двомовного навчання тощо, — і пропонує практичні заходи для його поліпшення. Наприклад, усі заклади освіти повинні стати українськими, не приймати на посаду вчителя та будь-яку іншу посаду, що передбачає роботу з людьми, тих, хто не знає української мови; радіо й телебачення мають транслювати передачі лише українською мовою; всі гасла, вказівні знаки на вулицях повинні бути написані українською; позбавляти в судовому порядку громадянства всіх, хто зневажає Україну, український народ, українську мову. Для кожного українця українська мова має стати святиною, а кожен представник національних меншин обов'язково повинен її

знати й шанувати, як і поважати культуру та традиції народу, на землі якого вони живуть, хліб якого їдять [19]. Не можна не зауважити, що всі пропонувані вимоги й практичні заходи залишаються актуальними в Україні й дотепер.

Великою працею Олекси Тихого, що, за задумом автора, має слугувати зміцненню авторитету української мови, пробудженню в українців національної гордості та любові до рідної мови, є книжка «Мова — народ», у якій зібрано висловлювання відомих людей про мову та її значення в житті народу [10]. У праці також наведено статистичні дані щодо чисельності, складу і питомої ваги українського населення в Україні від середини XVIII ст. і до 70-х років XX ст., що важливо з огляду на з'ясування причин того стану вжитку української мови, безпосереднім свідком якого був автор праці.

Книжку не було опубліковано, натомість рукопис праці разом зі статтями потрапив як речовий доказ до КДБ, де на них було накладено тавро небезпечних та шкідливих для розвитку українського народу [15, 74]. На судовому процесі 1977 р. О. Тихому інкримінують членство в Українській Гельсінській групі, співавторство і підписання її декларації та меморандуму, а також його звинувачують у примусовій українізації іншомовних громадян, розпалюванні ворожнечі між російським та українським народами і навіть у тому, що, за словами одного зі свідків обвинувачення, «говорив з усіма тільки по-українськи» [16, 40, 46]. Це дало підстави визнати Олексу Тихого «особливо небезпечним рецидивістом» та присудити йому 15 років неволі. Така жорстока розправа призвела до загибелі українського діяча в мордовському таборі в 1984 р.

Уже в ув'язненні тяжко хворий Олекса Тихий разом зі священником Василем Романюком пише лист «Історична доля України. Спроба узагальнення», у розділі «Можливі форми опору» якого наводить свої думки щодо протидії мовній і духовній асиміляції українського народу. І вже першим пунктом у цьому переліку зазначено: «Уживати тільки рідну мову на рідній землі, і цим зміцнювати себе і свій народ» [18]. Із 14 настанов авторів шість присвячені українській мові, що засвідчує, якої великої ваги надавали їй правозахисники у національному відродженні та визволенні народу.

Глибоке зацікавлення проблемами сучасної української мови знайшло відгук у багаторічній роботі Олекси Тихого зі збирання слів, що були штучно накинуті українській мові відповідно до ідеологічних вимог мовної уніфікації, й укладання відповідного словника, який сам автор називав «словником покручів» [3, 5] та «надбанням нашої псевдокультури» [5, 285]. Олекса Тихий наголошував на практичному значенні «Словника невідповідних нормам української

літературної мови слів» насамперед для молодого покоління, вчителів та всіх людей, яким «в умовах двомовності (а точніше, тримовності, бо багато людей говорять суржилом, сумішшю української та російської мов) з явною домінантою російської... нелегко... уникнути чужих слів, покручів, кальок» [4, 6]. Зауважимо, що автор був одним із перших в українському мовознавстві, хто звернув увагу на явище суржику та відзначив його негативний вплив на рівень мовленнєвої культури населення і загалом на розвиток української мови. У радянській науці суржик не вивчали.

Тривалий час словник не був відомий ані науковцям, ані громадськості. Опублікувати його, як і інші свої праці, Олексі Тихому свого часу не вдалося. У машинописному варіанті, в єдиному примірнику цей словник близько 30 років зберігався у різних людей і зміг побачити світ лише в 2009 р.

Над збиранням неприродних для української мови лексичних одиниць Олекса Тихий працював майже 13 років — у часовий проміжок між першим та другим ув'язненням. До наших днів, на жаль, не зберігся весь зібраний матеріал, зокрема бракує сторінок зі словами від літери «Д» до «Ж» і немає слів починаючи від літери «Н». Описуючи принцип побудови словника, автор зазначає, що в словниковій статті на першому місці наведено невідповідне нормам української літературної мови слово, на другому — слова, що відповідають нормам української літературної мови, а на третьому — лексичні одиниці, на основі яких дібрано слова-покручі (слова з російської частини «Російсько-українського словника» у 3 томах, виданого у Києві 1970 р.) [4, 7].

Аналіз матеріалу словника дає підстави зробити висновок про те, що до мовних покручів автор зараховує лексичні та морфологічні російізми, запозичення з інших мов, що потрапили до української за посередництва російської, а також кальковані з російської мови словоформи. Загалом словник містить близько півтори тисячі лексичних одиниць, чужих українській мові, до кожної з яких наведено синонімічний ряд українських відповідників, зрідка діалектизмів.

Словник не є довершеним нормативно-лексикографічним доробком, але за своїм значенням для піднесення культури рідного слова він сьогодні стає в один ряд із працями Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» (перше видання 1970 р.), С. Караванського «Практичний словник синонімів української мови» (перше видання 1993 р.), де автор маркує позначкою «советизм» усі невласливі українській мові лексичні утворення, нав'язані радянською владою, а також О. Сербенської «Антисуржик» (перше видання 1994 р.), у якій порушено проблему суржикового мовлення і вміщено «Словничок ненормативних слів та словосполучень» з наведенням варіантів, відповідних нормам української мови.

Найбільшу групу мовних покручів, зафіксованих у словнику, становлять лексичні росіянізми, тобто лексеми, безпосередньо перенесені з російської мови, часто без фонетичної адаптації. Як зазначає Олекса Тихий, «запозичення з інших мов є закономірним процесом і має місце чи не в усіх мовах світу. Але до української мови протягом багатьох століть насильно вводили чужі її нормам слова, витісняючи споконвічні українські» [4, 6]. До таких слів належать:

— іменники **балагур** (українські відповідники *балаясник, баяндрасник, базіка, базікало, жартівник, жартун*) [20, 10], **беліберда** (нісенітниця, нісенітниця, дурниця) [20, 13], **больниця** (лікарня) [20, 14], **блесна** (блешня) [20, 14], **буханка** (паяниця, хлібина, буханець) [20, 15], **вимоїна** (вимивина, водомий, водорий) [20, 18], **виходка** (витівка, вибрик, вихватка) [20, 19], **воображало** (чванько, зарозумілець, зарозуміла людина) [20, 22], **врем'янка** (тимчасова споруда, хата, грубка) [20, 23], **горніст** (сурмач, сурмар) [20, 27], **город** (місто) [20, 27], **зарев** (заграва) [20, 30], **застінок** (катівня) [20, 31], **застройка** (забудова, забудівля, забудовування) [20, 31], **значимість** (значущість, значення) [20, 36], **ізверг** (недолюдок, недолюд, нелюд, кат, звір) [20, 37], **копна** (копиця, копа) [20, 48], **малокрів'я** (недокрів'я) [20, 58];

— прикметники **башковитий** (тямуций, кмітливий, з головою) [20, 11], **безграничний** (безмежний, необмежений, безкрай, безкрайний, безбережний, безберегий, широкополий) [20, 11], **безобразний** (бридкий, потворний, неподобний, обурливий, огидний, огидливий, паскудний, поганний, жакливий, поганючий, шпетний) [20, 12], **безоружний** (беззройний, неозброєний) [20, 12], **безпристрасний** (безсторонній, неупереджений) [20, 12], **близорукий** (короткозорий) [20, 14], **внятий** (виразний, зрозумілий, ясний, розбірливий, розбірний, чутний) [20, 20], **глинобитний** (вальковий, валькований) [20, 25], **інородний** (чужорідний, сторонній) [20, 40];

— займенник **любий** (будь-який, усякий, кожний, кожен, перший-ліпший, усяк, будь-котрий) [20, 57];

— дієслова **артачитись** (опиратися, пручатися, упиратися, комизитися, коцюбитися, норовитися, баскалитися) [20, 10], **боліти** (хорувати, нездужати, недужати, слабувати) [20, 14], **викарабкатися** (видратися, видертися, видряпатися, зідратися, здертися) [20, 18], **внушати** (навіювати, навівати, викликати, вселяти, підказувати) [20, 20], **заупрямитись** (зноровитися, згедзатися, згедзкатися, упертися, затятися, затнутися) [20, 33], **картавити** (гаркавити) [20, 43];

— дієприкметники **вижаний** (вичавлений, видавлений, видушений, вигнічений, викручений, витиснений, витиснутий, випхнутий) [20, 18], **визваний** (викликаний, прикликаний, спричинене-

ний, породжений, збуджений) [20, 18], **висказаний** (висловлений, вимовлений, вигворений) [20, 19], **запущений** (занедбаний, занехаяний, запруджений, задавнений, відпущений) [20, 30];

— прислівники **безцівно** (безбарвно) [20, 11], **безполезно** (некорисно, непотрібно, марно, марне, даремно, даремне, дарма, надаремно, надармо, шкода заходу, марна річ) [20, 12], **виборочно** (вибірково) [20, 17], **високопарно** (пишномовно, високомовно) [20, 19], **вісьма** (вельми, дуже, надто) [20, 20], **зачем** (нащо, навіщо, чому, чом) [20, 34];

— прийменник **ввиду** (зважаючи на, з огляду на, у зв'язку з) [20, 16] тощо. Зауважимо, що до кожного слова автор скрупульозно добирає нормативні українські лексеми, що свідчить про прагнення якнайповніше представити лексичне багатство української мови.

Більшість зафіксованих у словнику лексичних росіянізмів побутували в розмовному, суржиковому мовленні, як-от: **білльо, затруднення, мусор, взаправду, виборочно, впусу** та ін. Водночас у праці є й одиниці, що кодифіковані в лексикографічних джерелах, наприклад: **безпорядок, безшабашно, глиба, голубовод, зарані, лоботряс** та ін., які заступили відповідні українські слова. Приміром, до лексеми **зарані** автор наводить питомі *засдалегідь, завчасно, завчасу, наперед, загодя* [20, 30], до слова **лоботряс** — *лобус, лобуряка, гультяй, гульвіса* [20, 56].

Як неприродні в українській мові Олекса Тихий кваліфікує й лексичні одиниці західноєвропейського походження **абсурд, аромат, ігнорувати, горизонт, генезис**, що з'явилися в нашій мові за посередництва російської, незважаючи на наявність власних, із прозорою внутрішньою формою слів або раніше засвоєних іншомовних лексем, яких не було в російській мові. Скажімо, до слова **горизонт** відповідниками є власне українські *обрій, небокрай, крайнебо, небосхил, видноколо, виднокруг, виднокрай* [20, 27], до слова **генезис** — *походження* та раніше засвоєне *генеза* [20, 25].

Асиміляційна мовна політика зумовила поширення в українській мові невлавистих її граматичних форм. Це, зокрема, дієприкметники із суфіксами **-ш-** (**-вш-**). У «Словнику...» автор наводить приклади таких форм: **вимерший, випивший, заржавівший, замерзший, занімівший** та ін. До морфологічних росіянізмів, виявлених у праці, також належать іменникові та прикметникові словоформи, утворені поєднанням українських коренів з російськими засобами словотвору: **викатчик** (викатник) [20, 18], **газопроводчик** (газопровідник) [20, 25], **запаковщик** (пакувальник) [20, 29], **заправиця** (заправниця) [20, 30], **камінщик** (муляр, каменярь) [20, 42], **крановщик** (кранівник) [20, 49], **викорчовка** (викорчовування, корчування, викорчування) [20, 18], **зернодробилка** (зернодробарка) [20, 35],

інженерша (інженерка) [20, 39], *лжетлумачення* (псевдотлумачення, кривотлумачення) [20, 54], *гаєчний* (гайковий) [20, 25], *голкообразний* (голковидний, голкуватий) [20, 26].

Виокремлюємо з-поміж аналізованих одиниць також лексеми, утворені калькуванням, тобто добором до складових російських слів відповідних українських елементів. Наприклад, калькованими з російської є такі словоформи: *водорозділ* (вододіл) [20, 21], *глумлення* (глум, знуцання, глузування, кепкування) [20, 25], *заміститель* (заступник, замісник) [20, 28], *безхитрісний* (нехитрий, нелукавий, щирий, не мудрий, простий) [20, 13], *бідствувати* (бідувати, поневірятися) [20, 14], *збіситися* (сказитися, розлютуватися, розлютитися, розлютіти, роззлоститися, роздратуватися, оскаженіти, розмордуватися, осатаніти, посатаніти, знавісніти) [20, 25], *безбідно* (заможнo, у достатку) [20, 11], *високомірно* (зарозуміло, бундючно, гордовито, згорда, пихато, пихливо) [20, 19], *взамін* (натомість, замість того, затомість) [20, 17] та ін. Прикладами напівкальок, утворених поєднанням українських та калькованих елементів, є займенник *кой-хто* (дехто) [20, 46] та прислівник

кой-як (абияк, як-небудь, якомсь, будь-як, деяк, сяк-так, так-сяк) [20, 46]. До всіх калькованих лексем автор наводить нормативні українські відповідники, демонструючи штучність і непотрібність такого копіювання за наявності низки синонімів з аналогічним значенням у рідній мові.

Висновки. «Словник невідповідних нормам української літературної мови слів» Олекси Тихого наочно демонструє наслідки деструктивного впливу на словниковий склад української мови та мовленнєву культуру українців радянської асиміляційної політики. Як у радянські часи, так і сьогодні ця праця є актуальною та важливою з огляду на потребу повернення українському лексикону його сутності, спотвореної внаслідок реалізації політичних принципів «інтернаціоналізації», «злиття націй» та «злиття мов».

Усвідомлюючи виняткове значення і роль рідної мови для всього народу й кожної людини та глибоко розуміючи загрозу, яка постала перед самим її буттям під тиском русифікації, Олекса Тихий жертвовно присвятив своє життя вихованню в українців поваги до української мови, до надбавь своєї культури та історії, відродженню національної свідомості та гідності.

ДЖЕРЕЛА

1. Бажан О.Г. Наростання опору політиці русифікації в Українській РСР у другій половині 1950-х — 1960-х рр. / О.Г. Бажан // Український історичний журнал. — 2008. — № 5. — С. 147–159.
2. Баран В. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / В. Баран. — Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. — 448 с.
3. Від видавців // Тихий О. Словник мовних покручів / О. Тихий; упоряд. і ред. В. Овсієнко. — Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. — С. 5.
4. Від укладачів // Тихий О. Словник мовних покручів / О. Тихий; упоряд. і ред. В. Овсієнко. — Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. — С. 5–7.
5. Горинь М. З інтерв'ю С. Чернилевському / Михайло Горинь // Нецензурний Стус: у 2 ч. — Ч. 2 / упоряд. Богдан Підгірний. — Т.: Підручники і посібники, 2003. — С. 284–289.
6. Загнітко А. Мовний світ Олекси Тихого та мовнодержавні реалії сьогодення [Електронний ресурс] / А. Загнітко // Слово Просвіти. — 2017. — 19–25 січ. (№ 3). — Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2017/01/30/movnyj-svit-oleksy-tyhoho-ta-movnodержавni-realiji-sohodennya/> (дата звернення: 25.10.2018).
7. Лук'яненко Л. Олекса Тихий [Електронний ресурс] / Левко Лук'яненко // Спогади про Олексу Тихого. — Режим доступу: <http://olexa.org.ua/ukr/memory/index.htm> (дата звернення: 13.12.2018).
8. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір / Л. Масенко. — К.: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. — 163 с.
9. Масенко Л. Роль шістдесятників як осередку національного опору в тоталітарній імперії / Л. Масенко // *Język ukraiński w życiu i działalności elit na Ukrainie na przestrzeni wieków. Kultura, nauka, oświata, religia, społeczeństwo, polityka* / Red. W. Mokry. — Kraków: Sz wajpolt Fiol, 2015. — S. 47–56.
10. Мова — народ: висловлювання про мову та її значення в житті народу / упоряд. Олекса Тихий. — К.: Смолоскип, 2007. — 416 с.
11. Овсієнко В. Світло людей: мемуари та публіцистика / Василь Овсієнко. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К.: ТОВ «Вид-во “Кліо”», 2018. — 512 с.
12. Ренчка І.Є. Ідеологізація та деідеологізація лексем у словниках української мови ХХ — початку ХХІ століть: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / І.Є. Ренчка. — К., 2017. — 231 с.
13. Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х — початок 1990-х років / А.М. Русначенко. — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. — 720 с.
14. Світлична Н. Єретик Олекса Тихий / Н. Світлична // Тихий О. Роздуми: збірник статей, документів, спогадів / О. Тихий; упоряд. О. Зінкевич. — Балтимор–Торонто: Смолоскип, 1982. — С. 71–74.

15. Скрипка В. Свічка Олексі Тихого / В. Скрипка // Тихий О. Словник мовних покручів / О. Тихий ; упоряд. і ред. В. Овсієнко. — Донецьк : Товариство ім. Олексі Тихого, 2009. — С. 72–76.
16. Суд над Олексієм Тихим // Тихий О. Роздуми: збірник статей, документів, спогадів / О. Тихий ; упоряд. О. Зінкевич. — Балтимор–Торонто : Смолоскип, 1982. — С. 37–61.
17. Тихий О. Думки про рідний Донецький край [Електронний ресурс] / О. Тихий. — Режим доступу : <http://olexa.org.ua/tvory/tvor01.htm> (дата звернення: 21.12.2018).
18. Тихий О. Історична доля України. Спроба узагальнення : лист українських політв'язнів [Електронний ресурс] / О. Тихий, В. Романюк. — Режим доступу : <http://olexa.org.ua/tvory/tvor02.htm> (дата звернення: 1.12.2018).
19. Тихий О. Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області / О. Тихий // Тихий О. Роздуми: збірник статей, документів, спогадів / О. Тихий ; упоряд. О. Зінкевич. — Балтимор–Торонто : Смолоскип, 1982. — С. 9–26.
20. Тихий О. Словник невідповідних нормам української літературної мови слів / О. Тихий // Тихий О. Словник мовних покручів / О. Тихий ; упоряд. і ред. В. Овсієнко. — Донецьк : Товариство ім. Олексі Тихого, 2009. — С. 9–64.
21. Чапленко В. Мовна політика більшовиків на Україні в 1950–60-х рр. / В. Чапленко. — Чикаго : Укр. публіцист.-наук. ін-т, 1974. — 195 с.
22. Шевельов Ю. Принципи й етапи большевицької політики щодо слов'янських мов у ССРСР. Київський діалог / Ю. Шевельов, В. Марченко ; за заг. ред. Л. Івшиної. — К. : Українська прес-група, 2013. — 64 с.

REFERENCES

1. Bazhan, O. H. (2008). Narostannia oporu politytsi rusyfikatsii v Ukrainskii RSR u druhiy polovyni 1950-kh — 1960-kh rr. [Increasing Resistance to the Policy of Russification in the Ukrainian SSR in the Second Half of the 1950–1960s.]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 147–159.
2. Baran, V. (1996). *Ukraina 1950–1960-kh rr.: evoliutsiia totalitarnoi systemy* [Ukraine in 1950–1960s: Evolution of Totalitarian System]. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 448 p.
3. Vid vydavtsiv [From Publishers]. (2009). In O. Tykhyi. *Slovnyk movnykh pokruchiv* [Vocabulary of Language Deviations]. V. Ovsiienko (Ed.). Donetsk: Tovarystvo im. Oleksy Tykhoho, 5.
4. Vid ukladachiv [From Dictionary Compilers]. (2009). In O. Tykhyi. *Slovnyk movnykh pokruchiv* [Vocabulary of Language Deviations]. V. Ovsiienko (Ed.). Donetsk: Tovarystvo im. Oleksy Tykhoho, 5.
5. Horyn, M. (2003). Z interv'iu S. Chernylevskomu [From an Interview with S. Chernilevskiy]. In B. Pihyni (Ed.). *Netsenzurnyi Stus* [Uncensored Stus]. (Parts 1–2). P. 2, Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 284–289.
6. Zahnitko, A. (2017, January 19–25). *Movnyi svit Oleksy Tykhoho ta movnoderzhavni realii siodennia* [The Language World of Oleksa Tykhyi and the Linguistic and State Realities of the Present]. *Slovo Prosvity*, 3. <http://slovoprosvity.org/2017/01/30/movnyj-svit-oleksy-tykhoho-ta-movnoderzhavni-realiji-sohodennya/>
7. Lukianenko, L. (n. d). *Oleksa Tykhyi* [Oleksa Tykhyi]. In *Spohady pro Oleksu Tykhoho* [Memories about Oleksa Tykhyi]. <http://olexa.org.ua/ukr/memory/index.htm>
8. Masenko, L. (2004). *Mova i suspilstvo. Postkolonialnyi vymir* [Language and Society. Postcolonial Dimension]. K.: Vydavnychiy dim “KM Akademia”, 163 p.
9. Masenko, L. (2015). *Rol shistdesiatnykiv yak oseredku natsionalnogo oporu v totalitarnii imperii* [The Role of the Sixties as a Center of National Resistance in the Totalitarian Empire]. In W. Mokry (Ed.). *Język ukraiński w życiu i działalności elit na Ukrainie na przestrzeni wieków. Kultura, nauka, oświata, religia, społeczeństwo, polityka*. Kraków: Szwajpolt Fiol, 47–56.
10. Tykhyi, O. (Ed.). (2007). *Mova — narod: vyslovliuvannia pro movu ta yii znachennia v zhytti narodu* [Language Means People: statements about the language and its meaning in the life of people]. K.: Smoloskyp, 416 p.
11. Ovsiienko, V. (2018). *Svitlo liudei: memuary ta publitsystyka* [Light of People: memoirs and journalism]. (2nd ed.). K.: TOV «Vyd-vo “Klio”», 512 p.
12. Renchka, I. Ye. (2017). *Ideolohizatsiia ta deideolohizatsiia leksem u slovnykakh ukraiinskoi movy XX — pochatku XXI stolit* (Ideologization and Deideologization of Lexical Items in Dictionaries of the Ukrainian Language of the 20th — beginning of the 21st Centuries). *Dys.*, The Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine.
13. Rusnachenko, A. M. (1998). *Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini: seredyna 1950-kh — pochatok 1990-kh rokiv* [National Liberation Movement in Ukraine: mid-1950s — early 1990s]. K.: Vyd-vo imeni Oleny Telihy, 720 p.
14. Svitlychna, N. (1982). *Yeretyk Oleksa Tykhyi* [Heretic Oleksa Tykhyi]. In O. Tykhyi. *Rozdumy: zbirnyk statei, dokumentiv, spohadiv* [Reflections: collection of articles, documents, memoirs]. O. Zinkevych (Ed.). Baltimore-Toronto: Smoloskyp, 71–74.

15. Skrypka, V. (2009). Svichka Oleksy Tykhoho [Candle of Oleksa Tykhyi]. In O. Tykhyi. Slovnyk movnykh pokruchiv [Vocabulary of Language Deviations]. V. Ovsiienko (Ed.). Donetsk: Tovarystvo im. Oleksy Tykhoho, 72–76.
16. Sud nad Oleksiem Tykhym [The Trial over Oleksii Tykhyi]. (1982). In O. Tykhyi. Rozdumy: zbirnyk statei, dokumentiv, spohadiv, O. Zinkevych (Ed.), Baltimore—Toronto: Smoloskyp, 37–61.
17. Tykhyi, O. (n. d). Dumky pro ridnyi Donetskyi kraj [Thoughts about Native Donetsk Region]. <http://olexa.org.ua/tvory/tvor01.htm>
18. Tykhyi, O. & Romaniuk, V. (n. d). Istorychna dolia Ukrainy. Sproba uzahalnennia: lyst ukrainskykh politviazniv [Historical Fate of Ukraine. An attempt to generalize: a letter from Ukrainian political prisoners]. <http://olexa.org.ua/tvory/tvor02.htm>
19. Tykhyi, O. (1982). Rozdumy pro ukrainsku movu ta kulturu v Donetskii oblasti [Reflections on Ukrainian Language and Culture in the Donetsk Region]. In O. Tykhyi. Rozdumy: zbirnyk statei, dokumentiv, spohadiv, O. Zinkevych (Ed.). Baltimore-Toronto: Smoloskyp, 9–26.
20. Tykhyi, O. (2009). Slovnyk nevidpovidnykh normam ukrainskoi literaturnoi movy sliv [Dictionary of Words Inappropriate to the Norms of Ukrainian Literary Language]. In O. Tykhyi. Slovnyk movnykh pokruchiv, V. Ovsiienko (Ed.), Donetsk: Tovarystvo im. Oleksy Tykhoho, 9–64.
21. Chaplenko, V. (1974). Movna polityka bilshovykiv na Ukraini v 1950—60-ykh rr. [The Language Policy of the Bolsheviks in Ukraine in the 1950s-60s]. Chikaho: Ukr. publitsyst.-nauk. in-t, 195 p.
22. Shevelov, Yu. & Marchenko, V. (2013). Pryntsypy i etapy bolshevytskoi polityky shchodo slovianskykh mov u SSSR. Kyivskyi dialoh [Principles and Stages of the Bolshevik Policy Concerning Slavic Languages in the USSR. Kyiv Dialogue]. L. Ivshyna (Ed.), K.: Ukrainska pres-hrupa, 64 p.

PRIMARY AND SECONDARY DISCOURSE CONNECTIVES ANALYSIS IN THE HISTORY OF THE ENGLISH LANGUAGE

Yu. Lysetska,

Zhytomyr Ivan Franko State University,
40, Velyka Berdychivska St., Zhytomyr, 10008, Ukraine
lyetskayulii@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-6747-5858

The article analyses the historical origin of the most frequent discourse connectives in the English language. Two specific groups of discourse connectives: primary and secondary are studied. Lexically frozen connectives (primary) arose from parts of speech (particles, adverbs and prepositions) or combination of two or more words. Primary connectives were not primary connectives from their origin but they gained this status during their historical development through the process of grammaticalization. They are mainly one-word, lexically frozen, grammatical expressions with primary connecting function, whereas, secondary connectives are multiword structures containing lexical word or words, functioning as sentence elements or even separate sentences. The paper investigates the historical origin of the most common connectives in English and points out that they underwent a similar process to gain a status of present-day discourse connectives.

Key words: discourse connectives, discourse relations, primary discourse connectives, secondary discourse connectives, historical origin, grammaticalization.

Лисецька Ю.В.

Аналіз первинних і вторинних дискурсивних конекторів в історії англійської мови

У статті розглядаються найбільш поширені первинні та вторинні дискурсивні конектори в історії англійської мови, їх походження від інших частин мови: часток, прислівників і прийменників або від словосполучень. Стверджується, що первинні дискурсивні конектори набувають цього статусу на одному з етапів процесу граматикизації. Досліджено, що первинні конектори здебільшого односкладові, лексично сталі граматичні вирази, які виконують з'єднувальну функцію. Встановлено, що вторинні конектори — багатослівні структури, до складу яких входять компоненти, що функціонують як частини речення або як окреме речення.

Ключові слова: дискурс, дискурсивні конектори, дискурсивні відношення, первинні дискурсивні конектори, вторинні дискурсивні конектори, історичне походження, граматикизація.

Лисецкая Ю.В.

Анализ первичных и вторичных дискурсивных коннекторов в истории английского языка

В статье рассматриваются наиболее распространенные первичные и вторичные дискурсивные коннекторы в истории английского языка, их происхождение от других частей речи: частиц, наречий и предлогов или от словосочетаний. Утверждается, что первичные дискурсивные коннекторы приобретают этот статус на определенном этапе процесса грамматикализации. Исследовано, что первичные коннекторы это односложные, лексически устойчивые грамматические выражения, которые выполняют соединительную функцию. Установлено, что вторичные коннекторы — многословные структуры, в состав которых входят компоненты, функционирующие как части предложения или даже как отдельные предложения.

Ключевые слова: дискурс, дискурсивные коннекторы, дискурсивные отношения, первичные дискурсивные коннекторы, вторичные дискурсивные коннекторы, историческое происхождение, граматикизація.

Introduction

The linguistic research focuses on creating and analyzing big language data. One of the frequently discussed topics in discourse is the detection of discourse connectives (DC). However, DC are defined very differently in various linguistic

approaches, which is mainly due to their complexity and hardly definable boundaries. There are several definitions highlighting various language aspects of DC — concerning their part-of-speech membership, lexical stability, phonological behaviour, position in the sentence etc. The need for a clearly defined

category of discourse connectives arose mainly during the annotation of discourse relations in the discourse pointing out several problematic issues.

Theoretical background

Semantic, syntactic and pragmatic properties of DC are analysed in the works of B. Fraser, O. Kotov, G. Redeker, D. Schiffrin. The prototypical connectives are usually defined as monomorphemic, prosodically independent, phonologically short or reduced words [17, 23] that are syntactically separated from the rest of the sentence [15, 46], not integrated into the clause structure [4, 101] and that usually occupy the first position in the sentence [16, 240]. Considering part-of-speech membership, some authors classify connectives as conjunctions (both subordinating and coordinating), prepositional phrases and adverbs [13, 931], others also as particles and nominal phrases [1, 47], others include also some types of idioms (like *all things considered*) [9, 935].

The **goal** of the paper is to analyze present-day primary discourse connectives (*and, if, but*) and secondary discourse connectives (*because, however, therefore*) according to their historical origin through which we see what is happening in discourse in the contemporary language.

The **object** of the paper is primary and secondary DC.

The **subject** of the paper is the formation of primary and secondary DC in the historical perspective.

Theoretical, empirical, linguistic **methods** allow to generalize, systemize the material of the article and illustrate the development of primary and secondary DC in the diachronic aspect.

Results and Discussions

DC belong to the category of discourse relational tools which speakers use during a conversation in order to reach the specific goal. These are linguistic elements that point out semantic and rhetorical discourse relations such as reason, result, contrast or even specification. They are typically used at the beginning of the sentence, prosodically

highlighted from the context with the help of pauses or intonation and can be monomorphemic isolated from the other parts of the phrase [2, 16].

The most problematic issue is, according to which general criteria, to state the boundaries between connectives and non-connectives as well as between explicitness and implicitness of discourse relations. An explicit discourse relation is usually defined as a relation between two segments of text that is signaled by a particular language expression [14, 12]. However, there are examples of clear discourse relations expressed by explicit language means that significantly differed from those typical examples of connectives. Such means included multiword phrases often have the function of sentence elements (*due to this, for this reason, the main condition was, in the same breath*). Therefore, it is necessary to answer the question whether such expressions may be also considered as DC and be important elements of discourse.

Multiword phrases, which consist of several components (*this means, the result was*) are the most difficult to define. Despite the distinct properties of discourse relations in the text, they extremely differ from typical lexically stable connectives (*but* or *and*). DC such as *therefore, in spite of this* are historically multiword. These are so-called stable prepositional phrases raised from the combination of the preposition *for* with the pronoun *this* or the preposition *in spite of* with the pronoun *this* [11, 191].

For the analysis, six most frequent English DC have been chosen and their historical origin have been investigated (*Table 1*):

Table 1 demonstrates that none of the selected DC was a connective from its origin. All of them arose from other parts of speech or structuring particles, or from combination of several words. The given expressions in certain combinations and in certain forms are begun to be used as connectives and they undergo the process of grammaticalization (in different time period). Sometimes the grammaticalization is not fully completed, which causes the discrepancies within some parts of speech.

Table 1

Historical origin of the most frequent DC in the English language

English Present-Day Connectives	Historical Origin
<i>and</i>	From Old English " <i>and (ond)</i> ", originally meaning " <i>thereupon, next</i> " from Proto-Germanic " <i>unda</i> "
<i>however</i>	From Middle English " <i>hou-ever</i> " (the combination of adverbs <i>hou</i> and <i>ever</i>) — not important how, however (late 14 th century)
<i>because</i>	From Middle English " <i>bi-cause</i> " (combination of preposition <i>bi</i> and and noun <i>cause</i>) " <i>by cause</i> ", often followed by a subordinate clause introduced by <i>that</i> or <i>why</i> .
<i>if</i>	From Proto Indo-European pronominal stem "i" Old English " <i>-if (-yf)</i> " — <i>if</i>
<i>therefore</i>	Combination of " <i>there</i> " and a preposition " <i>fore</i> " (an Old English and Middle English collateral form of the preposition) meaning " <i>in consequence of that</i> "
<i>but</i>	Combination of West Germanic "be- "by" and "utana" "out, outside, from without"; not used as conjunction in Old English (" <i>būtan, būton</i> " — <i>except, if not</i> ; Middle English — " <i>but, buten, bout, bouten</i> ")

A special place in the study of the historical origin of the DC belongs to the primary connectives. According to the structure, these are conjunctions, particles and one-word parts of speech. Primary connectives are synsemantic or functional words, so they are not part of the sentence structure as its elements [10, 47]. Primary connectives pass all stages of the grammaticalization process. They arise from other parts of the language: *by cause* → *because*, *for the reason that* → *for*, *never the less* → *nevertheless* etc. But in the process of the historical development they turn into a one-word expression [14, 23].

Thus, a change in the lexical value of the DC occurs and their new form and function are fixed. They fulfill their most important initial function in the discourse — combine parts of the text.

At the same time, primary connectives are not a strictly closed class of expressions. They are rather a scale mapping the process of their grammaticalization. This process is sometimes not fully completed so the primary connectives do not have to fulfill all the characteristics stated above. Some of the primary connectives are still written as two words (*as if*, *so that*). The main argument here is that they fulfill most of the aspects and that their primary function in discourse is to connect two pieces of a text [8, p.140].

Another specific group among DC may be distinguished — the secondary connectives. Not only the primary connectors are expressions that signal the discourse relations. There are also multiword phrases like *this is the reason why*, *generally speaking*, *the result is*, *it was caused by*, *this means that* etc. These phrases also convey the discourse relations in discourse. But they are significantly different from the primary connectives with the feature of the formation of the inflected forms (*for this reason* — *for these reasons*) or modifications (*the main / important / only condition is*). Secondary connectives are phrases that include the lexical component or components. They function as sentence elements (*due to this*) and as a separate sentence (*the result was clear*) [14, 24]. In terms of relation to parts of speech, secondary connectives are considered to be a heterogeneous group of expressions. They often include:

- nouns — *difference, reason, condition, cause, exception, result, consequence, conclusion*;
- verbs — *to mean, to contrast, to explain, to cause, to justify, to precede, to follow*;
- prepositions — *due to, because of, in spite of, in addition to, unlike, on the basis of*.

Thus, the secondary connectives did not pass all stages of the grammaticalization process, although they reflect some of its characteristics (gradual stabilization or preference of one form or gradual weakening of the original lexical meaning) [18, 289].

The historical forms of the most common primary DC (*and, if, but*) and secondary DC (*however, because, therefore*) are recognized in the English discourse and exemplified below:

(1)
 þenden wordum wēold wine Scyldinga;
 lēof landfruma lange āhte.
 Þær æt hýðe stōd hringedstefna
 īsiġ **and** ūtfūs æþelinges fær
 [3, lines 30–33].

In the sentence (1) Old English form **and** is used as a conjunction. This primary DC performs a conjugating function and has the meaning “and”: “...and ready to set out, a prince’s ship”.

(2)
And weddede the queene Ypolita,
And broghte hir hoom with hym in his contree,
 With muchel glorie and greet solempnytee,
And eek hir yonge suster Emelye.
And thus with victorie **and** with melodye [7,
 The Knight’s Tale lines 10–14].

Example (2) illustrates primary DC **and** in the Middle English discourse. It is used for enumeration of homogeneous parts of the sentence. The frequent DC usage is typical in the Middle English period.

(3)
And then at last, when homeward I shall drive,
 Rich with the spoils of nature, to my hive,
 There will I sit, like that industrious fly,
 Buzzing thy praises; which shall never die
 Till death abrupts them, **and** succeeding glory
 Bid me go on in a more lasting story [6, sect. 13].

In Early Modern English, the primary DC **and** remains in the same form. Examples (2) – (3) even represent the same meaning. It is noticed that DC **and** can join the parts of the complex sentence.

Another example (4) presents the usage of the secondary DC **however**. Thus, there is just the beginning of the development of this DC in Middle English as it is the combination of adverbs *hou* and *ever*. It preserves the meaning of “however”. Having analyzed sentence (4), we see that the author gives the condition in the request and using the secondary DC **however** signals the contrast of the relationships in the utterance.

(4)
 If there be a common nature, that unites and ties
 the scattered and divided individuals into one species,
 why may there not be one that unites them all?
However, I am sure there is a common spirit, that
 plays within us, yet makes no part in us [6, sect. 32].

Secondary present-day DC **because** has the same historical formation (combination of preposition *bi* and and noun *cause*). The first examples are also found in Middle English:

(5)
*This eclipse procedeth **bicause** of defaulte of light /
and it happeth in this manere [12].*

In the sentence (5) **bicause** explains the reason of the eclipse that results into the default. We can observe cause-and-effect relationship which is conveyed with the help of secondary DC **bicause**. In Early Modern English DC **bicause** is used in the meaning of “because of what”:

(6)
*A great obscurity herein, **because** no medal
or emperor’s coin enclosed, which might denote
the date of their interments [5, chapt. 2].*

In the sentence (6) **because** as a secondary DC demonstrates that a great obscurity is caused by the enclosure of any medal or emperor’s coin. This DC shows the cause of the phenomenon.

Primary DC **if** has different forms in the process of its development:

(7)
*Beowulf maðelode, bēotwordum spræc
niehstan siðe: “Ic genēðde fela
gūða on geogode; gýt ic wylle,
frōd folces weard, fæhðe sēcan,
mærdū fremman, **gíf** mec se mansceaða [3, lines
2510–2014].*

Old English form **gíf** used in the example (7), indicates the condition under which Beowulf will defend his folk and meets with the enemy. In Middle English we meet the form **if** with the same meaning:

(8)
*And **if** ye wol nat so, my lady sweete,
Thanne preye I thee, tomorwe with a spere
That Arcita me thurgh the herte bere [7,
The Knight’s Tale, lines 1396–1399].*

In the example (8) the knight underlines the condition using the primary DC **if** applying to his lady and stresses on his further actions.

(9)
***If** there be a common nature, that unites and ties
the scattered and divided individuals into one
species, why may there not be one that unites them
all? [6, sect. 32]*

Example (9) demonstrates the usage of the DC **if**, indicating the real condition under which scattered and divided individuals can be united and tied, emphasizing the common nature.

In the sentence (10) the Middle English form **pere-fore** of the secondary present-day DC **therefore** is used:

(10)
*As it haþe bue in olde time 3ore
And erkeneþ what þis auctor seiþ **pere-fore**
This storie is seide not for þat wyues scholde
Folowen Crisilde as in humilite [7, The Clerk’s
Tale, lines 1140–1143].*

Combination of “there” and a preposition “fore” convey the meaning “in consequence of that”. In Early Modern English **pere-fore** changes into **therefore** (11) as the result of the grammaticalization process:

(11)
*Whilst, **therefore**, they direct their devotions to her,
I offered mine to God [6, sect. 3].*

DC **therefore** explicates the meaning “as a consequence” in example (11) and is used to sum up a statement. The speaker suggests his devotions to God not to the girl (woman) using DC **therefore** to stress on cause-and-effect relationship.

In example (12) primary connective **būton** is used as a preposition, but not a conjunction. It has the value “except” and divides another statement which explains difference of the sword from regular man weapon. DC **būton** provides additional information:

(12)
***būton** hit wæs mære ðonne ænig mon oðer
tō beadulāce ætberan meahte,
gōd ond geatolic gīganta geweorc.
Hē gefēng þā fetelhilt freca Scyldinga
hrēoh ond heorogrim hringmæl gebraegd... [3, lines
1560–1564].*

Example (13) demonstrates the usage of DC **but** in the Middle English discourse as a coordinating conjunction and shows the contrast between author’s desirable action and obligation (“he must endure”):

(13)
***But** since that he was fallen in the snare,
He must endure (as other folk) his care [7,
The Miller’s tale, lines 123–124].*

In example (14) DC **but** has the value “but”, indicating the opposition of related proposals. It contradicts the author’s opinion about the church:

(14)
***But**, to difference myself nearer, and draw into
a lesser circle; there is no church whose every part
so squares unto my conscience, whose articles,
constitutions, and customs, seem so consonant
unto reason... [6, Sect. 5].*

Table 1 and examples (1) – (14) confirm that connectives of the English language come from other parts of speech, mostly from the combination

of conjunctions, adverbs and prepositions, or from other phrases.

Many of them (not only presented in Table 1 have a prepositional origin: *but, if, therefore, because*. The rest comes from phrases consisting of two or more components, such as a combination of the adverb and pronoun (*how-ever*) or adverb and preposition (*there-fore*).

However, there are many other English DC with a similar structure, which are formed in a similar way: *thereafter, thereupon, therein, thereby, thereof, thereto* and others that arise in the Middle English period.

Conclusions

The paper introduced the analysis of historical formation of DC in the English language. It supports the idea that present-day lexically frozen connectives (primary) arise from other parts of speech (especially from particles, adverbs and prepositions) or combinations of two or more words. In other words, primary connectives are not primary connectives from their origin but they gain this status during their historical development — through the process of grammaticalization. At the same time, there are two specific groups of DC: primary and secondary. They differ mainly in the fact in which place on the scale they occur and whether the process of grammaticalization is already completed (or is in its final phase) or whether this process has just started. In this respect, primary connectives are mainly one-word, lexically frozen, grammatical expressions with primary connecting function and secondary connectives are mainly multiword structures containing lexical (autosemantic) word or words, functioning as sentence elements, clause

modifiers or even separate sentences. Both primary and secondary connectives are defined on the basis of their context independency (on their suitability to function as connectives for given semantic relation in many various contexts).

So, it may be observed that the present-day secondary connectives have very similar structures as the former ones and that the process of connective formation repeats across the historical development. In very simple terms, the secondary connectives often become primary through the long process of grammaticalization. Simultaneously, some new secondary connectives are rising, as some old primary connectives are disappearing. These expressions gradually lose their position in the English language and then completely disappeared. In this respect, DC represent a dynamic complex or a set of expressions with a stable centre (containing grammaticalized primary connectives) and variable periphery (containing non-grammaticalized secondary connectives).

Since the present-day primary connectives arise from similar phrases or parts of speech like secondary connectives (and very often from combination of several words that gradually merged together — with some possible losses), we look at the secondary connectives as at the potential primary connectives in the future. In contrast to secondary connectives primary connectives pass all the stages of the grammaticalization process.

Taking everything into consideration, the paper contributes to discussions on DC and investigates them from the diachronic point of view. It argues that the historical development of discourse connectives may point out many things about general tendencies in present-day structuring of discourse.

REFERENCES

1. Kotov, A. Sotsiokommunikativnyie osobennosti funktsionirovaniia diskursivnykh markerov [Electronic resource]. <http://www.ncstu.ru>
2. Aijmer, K. (2002). English Discourse Particles. Amsterdam: John Benjamins Publishing, *Evidence from a Corpus*, Vol. 10, 299 p.
3. Author Anonymous. Beowulf. Verse Indeterminate Saxon. [Electronic resource]. www.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/b1
4. Blakemore, D. (2001). Discourse and Relevance Theory. *The Handbook of Discourse Analysis* [ed. D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton], Malden: Wiley-Blackwell, pp. 100–118.
5. Browne, T. Hydriotaphia [Electronic resource]. <http://www.luminarium.org/renascence-editions/browne/hydriotaphia.html>
6. Browne, T. Religio Medici [Electronic resource]. www.luminarium.org/renascence-editions/browne/medici.html
7. Chaucer, J. The Canterbury Tales [Electronic resource]. <http://quod.lib.umich.edu/c/cme/CT/1:2.2?rgn=div2;view=fulltext>
8. Fischer, K. (2006). Approaches to Discourse Particles. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 239 p.
9. Fraser, B. (1999). What are Discourse Markers? John Benjamins Publishing, *Journal of Pragmatics* 31 (7), 931–952.
10. Hansen, M. (1998). The Function of Discourse Particles: A study with special reference to spoken standard French. Vol. 53, Amsterdam: Linguistic Society of America, 208 p.

11. Karin, A. (2002). English Discourse Particles: Evidence from a corpus. Amsterdam: John Benjamins Publishing, *Acta Linguistica Hafniensis*, International Journal of Linguistics, Vol. 10, 190–193.
12. Metz, G. (2004). Hier Begynneth the Book Callid the Myrroure of the Worlde. Oxford: Text Creation Partnership, 200 p.
13. Prasad, R. (2014). Reflections on the Penn Discourse Treebank, comparable corpora, and complementary annotation. Association for Computational Linguistics: *Computational Linguistics*, 40 (4), pp. 921–950.
14. Rysová, M. (2017). Discourse Connectives: From historical origin to present-day development. New perspectives on cohesion and coherence: Implications for translation, Berlin: Language Science Press, pp. 11–34.
15. Schiffrin, D. (1987). Discourse Markers. Cambridge University Press, 318 p.
16. Schourup, L. (1999). Discourse Markers: Tutorial Overview. *Lingua*, Vol. 107, 227–265.
17. Urgelles-Coll, M. (2010). The Syntax and Semantics of Discourse Markers. London: Continuum International, 180 p.
18. Zwicky, A. (1985). Clitics and Particles. Linguistic Society of America, *Language*, Vol. 61, No. 2, 283–305.

«КУЛЬТУРНИЙ КОД» У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Нагорна В.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
vvnahorna.if17@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0002-9894-5648

У статті проаналізовано поняття «культурний код», яке прийнято тлумачити як сукупність матеріальних та нематеріальних знаків, що набувають безпосереднього відображення в текстах унаслідок відповідних взаємовпливів. Зроблено спробу структурувати фразеологічні одиниці, в яких вербалізується культурний код.

Ключові слова: культурний код, фразеологічні одиниці, соматичний код.

Нагорная В.В.

«Культурный код» в современном испанском языке

В статье проанализировано понятие «культурный код», которое принято интерпретировать как совокупность материальных и нематериальных знаков, приобретающих непосредственное отображение в текстах вследствие соответствующих взаимодействий. Осуществлена попытка структурировать фразеологические единицы, в которых вербализируется культурный код.

Ключевые слова: культурный код, фразеологические единицы, соматический код.

V. Nagorna

The “culture code” in modern Spanish

The article deals with the notion “culture code”, interpretation of which is based on the idea that the code of culture is represented by the collection of material and intangible signs, which are directly reflected in the texts due to the respective interactions. An attempt is made to structure the phraseological units in which the culture code is verbalized.

Key words: culture code, phraseological units, somatic code.

Актуальність та доцільність дослідження зумовлені необхідністю комплексного вивчення поняття «культурний код» та його представлення у фразеологічному фонді іспанської мови із детальним дослідженням соматичного коду.

Метою статті є дослідження особливостей втілення соматичного коду культури у фразеологізмах сучасної іспанської мови.

Процес дослідження культурних кодів передбачає вирішення таких **завдань**: аналіз поняття культурного коду; виділення фразеологічних одиниць із соматичним компонентом; визначення структурних моделей фразеологічних одиниць. **Об'єктом дослідження** є соматичний код культури в іспаномовній картині світу. **Предметом** виступають фразеологічні одиниці з соматичним (тілесним) компонентом.

Критичний огляд літератури. Розвідки Н. Сімбірцевої, Н. Букіної, А. Папшевої, В. Красних, О. Телкова, Д. Большакова стали підґрунтям для трактування поняття коду. Крізь призму їх контексту ми визначаємо код як певний

ряд елементів одного культурного, історичного чи літературного тексту.

Дослідження та обговорення. Поняття «культурний код» прийнято тлумачити по-різному — це і знак, і символ, і система, і архетип. Н.О. Сімбірцева вважає за доречне називати кодом культури сукупність знаків та їх комбінацій усередині історико-культурного періоду, яка набуває вербального і (чи) невербального вираження в текстах культури, відзначається інтерпретативною стійкістю у просторово-часовому континуумі і зберігає комунікативний потенціал на рівні особистісного сприйняття та соціально-культурних практик [9, 160–161].

Н.В. Букіна культурним кодом вважає інформацію, яка закодована в певній формі й дає змогу ідентифікувати культуру. На думку дослідниці, культурний код — це сукупність символів і знаків [1].

На думку А.В. Папшевої, культурний код може бути представлений як одним словом, так і сукупністю слів, які не можуть бути поділені і несуть певне культурне значення [7].

Н.В. Доброєр виділила три підходи до розуміння коду культури, аналізуючи його загальні характеристики. Дослідниця стверджує, що код культури «не є власне знаком, а скоріше структурним елементом всередині культури, засобом вираження культурних смислів, оскільки за його допомогою відбувається кодування інформації. Запозичуючи з мови знаки для вербалізації культурного процесу, культура таким чином переходить до світу сенсів» [3].

За іншою версією, культурний код — це архетипний образ, який проявляється не лише у різних здобутках культури, але і безпосередньо у текстах. Так, В.В. Красних у своїй роботі «Коди та еталони культури (запрошення до розмови)» визначає код культури як «сітку», яку культура накидає на навколишній світ, членує, категоризує, структурує та оцінює його. Коди культур співвідносяться з найдавнішими архетипічними уявленнями людини, власне, коди культури ці уявлення і «кодують». Серед базових кодів дослідниця виділяє соматичний (тілесний), просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний, хоча й зауважує, що між кодами культури немає й не може бути чітких та непроникних меж [5, 5–6].

Відтак науковці ще не дійшли висновку щодо однозначної дефініції культурного коду. Тому можна лише стверджувати, що культурний код — це інформація про минулий досвід суспільства, яка закодована у системі знаків, символів і може мати вплив на індивідуальну свідомість та вербалізуватись у мові за допомогою фразеологізмів та метафор.

Фразеологічні одиниці пов'язані не лише з мовною картиною світу, але й з культурою, звичаями та традиціями спільноти, в якій вони сформувалися. Існують загальні класифікації фразеологічних одиниць, на які посилаються науковці та дослідники. Однією з них є класифікація іспанського лексикографа Хуліо Касареса. За класифікацією Х. Касареса, словосполучення у мові поділяються на три типи:

— *Locuciones* (вирази) — це два чи більше слова, які функціонують як частина мови, проте загальне значення не впливає зі значення компонентів;

— *Frases proverbiales* (приказки) — це сталі вирази або приказки;

— *Refranes* (прислів'я) — це самостійні вирази, які у завершеному вигляді виражають думку, досвід чи настанову.

В іспанській картині світу представлена велика кількість фразеологізмів, де вживаються назви різних частин тіла. Такий тип культурного коду називається соматичним, або тілесним, адже, використовуючи переносне значення назв частин тіла, люди багато поколінь намагались точніше передавати свої думки та враження. Тож наявні в усіх мовах світу соматизми складають певну

групу слів, що найчастіше використовується. Як стверджує Н.А. Власова, соматична лексика вирізняється «високою частотністю вживання та розвиненою полісемією» [2].

Дослідники також розходяться в думках щодо класифікації соматичної лексики. Дехто з науковців певен, що соматизмами є лише частини людського тіла [6], інші вважають, що так можна називати не лише частини тіла, але й продукти його діяльності (піт, слюзи) [4], деякі ж переконані, що внутрішні органи, кістки та кров також є частиною соматичної лексики [10; 11].

Ми схилиємось до думки В.В. Підгірної про те, що соматична лексика — це назви зовнішніх частин тіла людини, внутрішніх органів, кісткових тканин і рідких сполучних тканин, а також органів чуття, що виражають прямим чи переносним значенням частини тіла [8].

Таким чином, нам вдалось виокремити такі соматизми в іспанській мові: *cabeza* — голова, *cara* — обличчя, *boca* — рот, *voz* — голос, *sangre* — кров, *mano* — рука, *pie* — ступня, *pierna* — нога, *corazón* — серце, *ojo* — око, *oreja* — вухо, *garganta* — горло, *dedo* — пальці, *labios* — губи, *nariz* — ніс.

У результаті попередньої вибірки фразеологічних одиниць із словників іспанської мови ми виділили такі структурні групи:

- 1) **Sustantivo + adjetivo** — *buena mano* (вміння, майстерність), *mano derecha* (права рука, головний помічник), *cabeza fría* (холоднокровна людина), *cabeza redonda* (повний дурень, негідник);
- 2) **Verbo + sustantivo; verbo + sustantivo + adjetivo** — *asomar el ojo* (діяти обережно), *caer boca abajo* (позбутись доброго імені, втратити все), *calentarse la cabeza* (ламати собі голову над чимось);
- 3) **Preposición + sustantivo; preposición + sustantivo + adjetivo** — *a boca llena* (напряму, щедро), *a ojo* (приблизно, на око), *a sangre y fuego* (жорстоко, вогнем і мечем);
- 4) **Verbo + preposición + sustantivo** — *tener cara de pocos amigos* (бути непривітним, похмурим), *atar de pies y manos* (обмежити свободу дій, спантеличити когось);
- 5) **Con + sustantivo + adjetivo; verbo + con + sustantivo; verbo + sustantivo + con** — *con mucho ojo* (обережно, уважно), *tomar mano con* (мати вплив на когось, впливати на когось), *tocar con la mano* (особисто оглянути, наглядно собі уявити щось, бути майже біля цілі);
- 6) **Como + sustantivo + preposición + sustantivo** — *como la voz de Dios* (суворий, але справедливий), *como la cara de Judas* (протигна, мерзенника), *como los ojos de la cara* (дорогоцінний, безцінний).

Серед фразеологічних одиниць зустрічаються й такі, які не відносяться до жодної із запропоно-

ваних структур. Зазвичай ці фразеологізми виділені знаками оклику, вони можуть бути як приказками у повній своїй формі, так і виразами, що вживаються у повсякденному мовленні: *¡Así lo mees en sangre!, pies, ¿para qué os quiero?, ¡qué tres pies para un banco!, más antiguo que andar a pie, ¡mírame este ojo!, ¡límpiame los ojos!, ¿de qué te sirven los ojos?, ¡primero doy el ojo derecho!, ¡ojos que te vieron ir, nunca te verán volver!*

Ще однією характерною особливістю деяких фразеологічних одиниць в іспанській мові є вживання біблійних імен. Проте, оскільки таких фразеологізмів мало, вони не можуть бути виокремлені нами в окрему структурну групу. *¡Buenas manos tiene María Santísima para sacar pollos!* (обидві руки ліві, все з рук валиться), *como la cara de Judas* (протівна, мерзенна пика), *tirar de la oreja a Jorge* (грати в карти), *sangre de Cristo* (вино), *lavarse las manos como Pilatos* (зняти з себе відповідальність за будь-що, відступитись, заявити про свою непричетність).

Достатньо часто серед фразеологізмів зустрічаються форми, в яких дві частини тіла поєднані в одному виразі: *con una mano en el corazón* (щиро, відверто, поклавши руку на серце), *de manos a boca* (неочікувано, раптово, віч-на-віч із кимось), *sin pies ni cabeza* (абсурдний, бездумний), *andar a cuatro pies y dos manos* (зводити кінці з кінцями, перебиватись), *del pie a la mano* (скоро, не сьогодні-завтра, ось-ось), *de pie y pierna* (босий), *de los pies a la cabeza* (з голови до ніг), *no bullir pie ni mano* (застигнути, не рухатись), *herir de pie y de mano* (завмирати зі страху, трясатись), *no tiene (ni) pies ni cabeza* (безглуздя якесь, нісенітниця, не мати жодного сенсу), *tener sangre en el ojo* (бути вірним своєму слову, жадати помсти), *dar un ojo de la cara por* (нічого не шкода, віддати все, дорого дати за щось) тощо.

Найбільш уживаними із цього списку є соматизми: *mano* (рука), *boca* (рот), *cabeza* (голова), *ojo* (око), *sangre* (кров), *pie* (ступня). В іспанській мові наявна велика кількість фразеологізмів із використанням цих соматизмів.

Соматична одиниця *mano* (рука) найчастіше вживається, коли дається опис певної характеристики людини, її занятості та дій. *Mano abierta* (щедрий, широка натура), *mano derecha* (права рука, головний помічник), *que tenga usted buena mano* (нехай вам щастить, бажаю успіху!), *manos limpias* (чесність, непідкупність, порядність, законна винагорода поверх заробітної плати), *mala mano* (незручність, промах, невдача), *listo de manos* (нечистий на руку), *manos de manteca* (ніжні руки, білоручка, дряві руки), *un mano a mano* (бесіда один на один, без свідків), *a dos manos* (з повною готовністю, обома руками, у великій кількості), *con la mano zoca* (легко, раз плюнути), *cruzar las manos* (сидіти нерухомо, стояти як пень, сидіти склавши руки), *dormirse a uno las manos*

(працювати в'яло, працювати спустивши рукави), *ensuciar(se) las manos* (бруднити руки, красти незначну суму, піддатись на підкуп, не встояти перед хабарем), *frotarse las manos del gusto* (бути задоволеним, потирати руки від задоволення), *necesitar manos para todo* (бути перевантаженим роботою, не мати змоги зробити все самому, розриватись на частини), *tener metida la mano en todas partes* (всюди встигати, брати участь в усьому; де не всій, то й вродиться).

Сомантизм *boca* (рот) використовується не лише для опису особливостей людини, але й коли йдеться про говоріння. *Tener buena boca* (гарно, добре говорити про інших, бути терплячим), *un boca cerrada* (людина, що вміє тримати язик за зубами), *boca sucia* (пошляк, мисливець за непристойними словами), *boca de escorpión* (злий, отруйний язик, пліткар), *caliente de boca* (говорун, хвалько, сміливець на словах), *a boca de costal* (щедро, щедрою рукою, не рахуючи), *de boca* (на словах), *estar a qué quieres, boca* (жити приспівуючи, кататися як сир у маслі), *traer siempre en la boca* (постійно про щось говорити), *abrir mucho la boca* (говорити забагато), *¡a callar la boca!* (мовчати! заткнись!), *no descocer la boca* (зберігати мовчання, не відкривати рота), *hablar uno por boca de otro* (не мати власної думки; жити чужим розумом), *por la boca muere el pez* (язик мій — ворог мій).

Лексема *cabeza* (голова) у фразеологізмах часто зустрічається для опису характеру людини, її дій, розумової діяльності та знань. *Cabeza caliente* (запальна, нестримана людина, той, хто починає суперечки), *cabeza a pájaros* (пуста голова), *cabeza de estudio* (колоритна зовнішність, обличчя, яке варте пензля художника), *alzar cabeza* (вставати на ноги, покращувати свої справи), *apostar la cabeza a que...* (ручатися головою), *hablar de cabeza* (говорити по пам'яті, переказувати напам'ять, зізнатись у чомусь проти своєї волі), *no levantar la cabeza de* (працювати не покладаючи рук, без відриву), *marchar de cabeza* (не встигати, збитися з ніг, але не знати, що робити спершу), *nacer de cabeza* (бути невдахою, невезучим, народитись в погану годину, під нещасливою зіркою), *no saber dónde dar de cabeza* (бути у глухому куті, не знати, що робити), *tener (mucha) cabeza* (бути розумним, мати голову на плечах, бути розсудливим), *tener menos cabeza que un canario* (бути дурним, нездарою, легковажним, мати курячі мізки).

Соматична лексема *ojo* (око) характеризується частим вживанням у фразеологізмах, що позначають обережність, уважність, цікавість до деталей та часом емоційний стан людини. *Con los ojos bien abiertos* (рішуче, сміливо дивлячись в обличчя когось, чогось), *con el ojo tan largo* (пильно, обачно), *¡jojo alerta/avizor!* (обережно! уважно! не спи! пильно гляди! будь насторожі!), *abierto de ojos* (хитрий, собі на думці, розумний, метикуватий), *a ojos cerrados* (всліпу, із заплюще-

ними очима), *con mucho ojo* (уважно, обережно, з осторогою), *sin perder ojo* (пильно, з цікавістю, не мигаючи, не відводячи погляду), *beber con los ojos a uno* (не зводить очей з чогось, дивитись не відриваючи очей, пожирати очима), *despabilar los ojos* (бути постійно пильним, уважним), *meter el ojo* (дивитись зацікавлено, стежити, спостерігати, не відводити погляду), *tener ojo uno* (судити тверезо, дивитись на речі правильно, метикувати), *tener ojo para una cosa* (бути здатним до чогось, годитись для якоїсь справи, добре розумітись на чомусь), *¡límpiase los ojos!* (дивись уважно, тут є на що подивитись), *matar con los ojos* (спопелити поглядом, дивитись знищувальним поглядом, ранили поглядом) тощо.

Соматизм *sangre* (кров) найчастіше вживається у фразеологізмах, що позначають емоційний стан або описують характер людини. *Sangre azul* (аристократизм, шляхетне походження), *tener la sangre caliente* (бути необачним, гарячим, кидатись у події з головою), *de sangre fría* (спокійний, флегматичний, безпристрасний), *hacer uno mala sangre* (злитись, біситись), *tener mala sangre* (бути злою, недоброю людиною, мати важкий характер), *a sangre y fuego* (жорстоко, безпощадно, з усіх сил, вперто, енергійно, ні перед чим не зупиняючись), *brotar sangre* (відчувати душевні муки, страждання), *escribir con sangre* (писати кров'ю серця, вистраждати написане, писати злобно, пролити кров за щось, принести багато жертв), *llevar en la sangre* (це у нього в крові, це у нього спадкове).

Pie (ступня) — це соматизм, який найчастіше зустрічається у фразеологізмах у значенні

руху вниз або вгору, уявлень про удачу, а також для опису стану людини. *Pie a tierra* (спішуватись), *pie adelante* (успіх, удача, крок вперед), *echar (el) pie atrás* (застрягнути, не рухатись уперед), *pie con pie* (пліч-о-пліч, зовсім близько, поруч), *al pie (de)* (біля підніжжя, під), *con pie rápido* (бігом, швидким кроком), *con el pie izquierdo* (невдало, нещасливо, з лівої ноги, за невдалих обставин), *en buen pie* (в належному стані/вигляді), *por su pie* (пішки, на своїх двох, самостійно), *meter el pie en el agua* (зробити рішучий крок, взятись до справи), *darle a uno el pie y tomarse la mano* (дай йому палець, він всю руку відгризе), *escaparse por pies* (втекти, пуститись на втіки, дати ходу), *saber de qué pie cojea uno* (знати недоліки когось, чиєсь слабке місце).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, фразеологічні одиниці не лише передають стан сучасної мови, але й слугують засобом для вербалізації культурного коду. Тому для з'ясування суті культурних кодів та умов їх формування не достатньо звичайної констатації фактів їх існування в культурі. Більше тисячі фразеологічних одиниць, де використовуються слова, що позначають частини тіла, представлені в іспанській мові, і це, в свою чергу, забезпечує систематичне використання соматичного коду культури в іспанській картині світу.

Перспективними є подальші дослідження феномену культурного коду при аналізі творчого доробку письменників, романістика яких репрезентує культурно-історичне тло доби.

ДЖЕРЕЛА

1. Букина Н.В. Культурные коды как элемент пространства культуры [Текст] / Н.В. Букина // Вестник Читинского государственного университета. — 2008. — № 14. — С. 69–73.
2. Власова Н.А. Фразеологическое гнездо с вершиной «глаз» в общенародном языке и говорах : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.02 «Литература народов Российской Федерации» / Н.А. Власова. — Орел, 1997. — 26 с.
3. Доброєр Н.В. Код культури як механізм самореалізації особистості / Н.В. Доброєр // Укр. культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. зб. / Рівн. держ. гуманітар. ун-т. — Рівне, 2016. — Вип. 23. — С. 135–140.
4. Кочеваткин А.М. Соматическая лексика эрзянского языка / А.М. Кочеваткин. — Саранск, 2001. — 200 с.
5. Красных В.В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В.В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : сб. ст. / [отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов]. — М. : МАКС Пресс, 2001. — Вып. 19. — С. 5–19.
6. Назаров О. Сопоставительный анализ соматических фразеологизмов русского и туркменского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое и типологическое языкознание» / О. Назаров. — Ашхабад, 1973. — 29 с.
7. Папшева А.В. Применение категории «код» в лингвокультурологии / А.В. Папшева // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. — 2010. — Т. 12. — № 3 (2). — С. 492–494.
8. Подгорная В.В. Телесность в языке / В.В. Подгорная // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — Тамбов : Грамота, 2015. — № 2 (44) : в 2 ч. — Ч. 1. — С. 160–162.
9. Симбирцева Н.А. Код культуры как культурологическая категория / Н.А. Симбирцева // Знание. Понимание. Умение. — 2016. — № 1. — С. 157–167.

10. Старых О.В. Соматизмы как особый класс слов в лексической системе церковнославянского языка / О.В. Старых // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. — Серия III. Филология. — 2011. — Вып. 2 (24). — С. 80–85.
11. Olza Moreno I. Aspectos de la semántica de las unidades fraseológicas. La fraseología somática metalingüística del español / Olza Moreno I. — Pamplona, 2009. — 581 p.

REFERENCES

1. Bukina, N. V. (2008). Kulturnye kody kak element prostranstva kultury [Tekst]. *Vestnik Chitinskogo gosudarstvennogo universiteta*, # 14, 69–73.
2. Vlasova, N. A. (1997). Frazeologicheskoe gnezdo s vershinoi «glaz» v obshchenarodnom yazyke i govorakh: avtoref. dys. kand. filol. nauk, Oriol, 26 p.
3. Dobroier, N. V. (2016). Kod kultury yak mekhanizm samorealizatsii osobystosti. Rivn. derzh. humanitar. un-t., Rivne, *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*: nauk. zb., Vyp. 23, 135–140.
4. Kochevatkin, A. M. (2001). Somaticheskaiia leksika erzianskogo yazyka. Saransk, 200 p.
5. Krasnykh, V. V. (2001). Kody i etalony kultury (priglaseniie k razgovoru). M.: MAKS Press, *Yazyk, soznaniie, komunikatsiia*: sb. statei, Vyp. 19, 5–19.
6. Nazarov, O. (1973). Sopostavitelnyi analiz somaticheskikh frazeologizmov russkogo i turkmenskogo yazykov. Avtoref. diss. k. filol. n., Ashkhabad, 29 p.
7. Papsheva, A. V. (2010). Primeneniie kategorii «kod» v lingvokulturologii. *Izvestiia Samarskogo nauchnogo tsentra Rossiiskoi akademii nauk*, t. 12, # 3 (2), 492–494.
8. Podgornaia, V. V. (2015). Telesnost v yazyke. Tambov: Gramota, *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, # 2 (44): v 2-kh ch., Ch.1, pp. 160–162.
9. Simbirtseva, N. A. (2016). Kod kultury kak kulturologicheskaiia kategoriia. *Znanie. Ponimanie. Umenie*, # 1, 157–167.
10. Starykh, O. V. (2011). Somatizmy kak osobyi klass slov v leksicheskoi sisteme tserkovnoslavianskogo yazyka. *Vestnik Pravoslavnogo Sviato-Tikhonovskogo gumanitarnogo universiteta*, Seryia III, *Filologiya*, Vyp. 2 (24), 80–85.
11. Olza Moreno, I. (2009). Aspectos de la semántica de las unidades fraseológicas. La fraseología somática metalingüística del español. *Pamplona*, 581 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Испанско-русский фразеологический словарь: 30 000 фразеологических единиц / Э.И. Левинтова, Е.М. Вольф, Н.А. Мовшович, И.А. Будницкая ; под ред. Э.И. Левинтовой. — М. : Рус. яз., 1985. — 1080 с.
2. В.Г. Балабаева Що край, то звичай: Українські прислів'я і приказки, їх англійські та іспанські відповідники. — Вінниця : Глобус-Прес, 2011. — 400 с.

LEXICOGRAPHICAL REFERENCES

1. Ispansko-russkii frazeologicheskii slovar: 30000 frazeologicheskikh yedinit. (1985). Pod red. Ye. I. Levintovoi, M.: Russkii Yazyk, 1080 p.
2. Balabaieva V. H. (2011). Shcho kraii, to zvychai: Ukrainski pryslivia i prykazky, yikh anhliiski ta ispanski vidpovidnyky. Vinnytsia, Hlobus-Pres, 400 p.

СТОРИТЕЛІНГ В АНГЛОМОВНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ КАМПАНІЇ З БОРТЬБИ ПРОТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Палійчук Е.О.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

e.paliichuk@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0002-0626-6841

Стаття присвячена лінгвокогнітивним аспектам використання техніки «сторітелінг» в електронних медійних повідомленнях у процесі проведення соціальних кампаній з підвищення рівня обізнаності чутливої категорії аудиторії. Проаналізовано когнітивні засади наративних елементів та виокремлено основних учасників — актантів концептуальної ситуації «торгівля людьми». Установлено відтворювану в медійному дискурсі наративну модель ситуації «торгівля людьми» та її когнітивні властивості, з'ясовано сюжетні особливості сценарію «торгівля людьми».

Ключові слова: сторітелінг, наративна модель «торгівля людьми», сценарій, іконічність, метафоричність, сенсорність.

Палійчук Э.А.

Сторителлинг в англоязычной социальной кампании по борьбе с торговлей людьми: лингвокогнитивный аспект

Статья посвящена лингвокогнитивным аспектам использования техники «сторителлинг» в электронных медийных сообщениях в процессе проведения социальных кампаний по повышению уровня осведомленности чувствительной категории аудитории. Проанализированы когнитивные основы нарративных элементов и выделены основные участники — актанты концептуальной ситуации «торговля людьми». Установлена отображенная в медийном дискурсе нарративная модель ситуации «торговля людьми» и ее когнитивные особенности, выяснены сюжетные особенности сценария «торговля людьми».

Ключевые слова: сторителлинг, нарративная модель «торговля людьми», сценарий, иконичность, метафоричность, сенсорность.

E. Paliichuk

Storytelling in English-language anti-trafficking campaign: a cognitive perspective

The paper focuses on verbal and cognitive aspects of “storytelling” used as a special technique in electronic media messages in the course of social campaigns against human trafficking aimed at raising awareness and competence across vulnerable categories of target audiences. Specifically, there was analysed the cognitive background of the narrative elements employed in the English-language media texts, with major actants of the “human trafficking” conceptual situation distinguished.

Based on the outcomes of preliminary groundwork, particularly, on mapping of the conceptual fields of the actants, there were established such properties of the “human trafficking” cognitive construal as iconicity, metaphoricity, visuality, and sensoriality.

The shaped narrative model activates its iconicity as a cognitive property in manifestation of the “cobweb-like” construal, with zooming on the image of “victim” as a main character, which is inside the “human trafficking” conceptual model marked with centripetal relations towards “victim” and interrelated links between the conceptual fields of other actants as participants of the situation.

Metaphoricity as a property of the said narrative model manifests in mapping of the biological and social domains based on similarity of their components. Therefore, “trafficker” correlates with the image of “spider” within the situation of human trafficking, whereas “victim” gets entrapped into its net”. The metaphors used in narrative components of a media message shape visual images which correlated with the “cobweb-lie” construal based on combinations of image-schemas.

Sensoriality as a cognitive property of the narrative model manifests through the vial narrative, where plot components reproduce the “cobweb-like construal” embedded therein. The visual representation of the “human trafficking” model is also enhanced due to tactile and aural images accompanying narration and realized at verbal level in media messages.

The outcome of the paper is establishment of a comprehensive narrative model specific to the objectives of raising awareness among vulnerable categories of target audience, with due account of the plot features within its scenario and cognitive properties that predetermine efficiency of the social campaign on the social concern in question.

Key words: *storytelling, "human trafficking" narrative model, scenario, iconicity, metaphoricity, sensoriality.*

Вступ. Сучасний світ перебуває в медійованій реальності, споживаючи заготовлені меседжі через соціальні мережі та онлайнві медіа-джерела щодо найбільш актуальних явищ та подій сьогодення, як-от: торгівля людьми, мультикультуралізм, толерантність, довкілля, міграція, ІТ, інформаційна безпека тощо. Питання про те, як такі сконструйовані меседжі формують картину світу суспільства стали не лише предметом вивчення лінгвістичної науки, але й набули міждисциплінарного характеру.

Конструювання реальності дедалі більше набуває стислих форм, а вплив на цільову аудиторію стає більш потужним. Використання метафор, наративів, візуальних образів, іконічних конструктів стало більш дієвим у порівнянні з традиційним застосуванням фреймів, сценаріїв, схем тощо, адже уявлення реальності формується не лише через логічні концептуальні зв'язки. Відчуття тепер все частіше відіграють рушійну роль у передаванні ідей, зокрема через активацію когнітивних конструктів, що містять емоційний компонент.

Торгівля людьми є глобальним викликом сучасному суспільству. Незважаючи на колосальні зусилля міжнародних організацій, урядів та правоохоронних органів, докладених на міжнародному рівні, проблема залишається актуальною і потребує посилення методів боротьби на етапі попередження уразливих верств населення про загрози потрапляння до тенет сучасної работоргівлі.

Відповідно мета цієї статті полягає у розробленні лінгвокогнітивних рішень для посилення дієвості соціальних кампаній проти торгівлі людьми через емоційний натиск на аудиторію, зокрема передавання відчуття небезпеки. Онлайнвий медійний дискурс щодо цієї теми є джерелом мовних даних, за якими можливо виявити загальну тенденцію та особливості репрезентації соціальної проблеми, що розглядається. Отримані дані можуть бути застосовані на практиці для розроблення дієвих прийомів, використовуваних у програмах попередження, ініційованих у соціально-просвітницьких цілях.

Критичний огляд літератури. Віддаючи належне здобутим результатам у вивченні проблеми «торгівля людьми» [12] у міждисциплінарному вимірі, а саме в межах соціальних, юридичних, політичних, економічних, культурних аспектів [13; 15], варто зазначити, що все ж існує потреба у теоретичному лінгвістичному аналізі

особистих історій жертв та у розробленні стратегій реалізації профілактичних заходів.

Релевантною стратегією в цьому напрямі є наратив у публіцистичному дискурсі [1; 4, 205; 5, 201; 10; 11]. Зокрема, стратегія фреймування на основі оповідей від імені жертв торгівлі людьми спрямована на попередження та захист уразливих верств населення. Фокусування [8] на особистій історії є важливим для створення аудіовізуальних ефектів, оскільки наративній логіці притаманна «траєкторія значення» [6, 251], що містить візуальні ментальні конструкти. У рамках медійного висвітлення ситуації «торгівля людьми» персональний наратив пропонує бачення ситуації від першої особи. Відомі як «історії про себе» [9], такі оповіді можуть забезпечити виразний «великий план» із сенсорним ефектом, особливо якщо сюжет містить елементи, подібні до метафоричного образу або іконічного конструкта.

Методологія дослідження. У методологічному аспекті ця стаття ґрунтується на попередній розробці [2; 3], в рамках якої було застосовано методику п'яти базових фреймів професора С.А. Жаботинської [16]. Зокрема, для фреймового моделювання було відібрано 3000 текстових фрагментів англomовних медійних статей 2000–2018 рр. Станом на тепер корпус мовних даних розширено до мультимодальних репрезентацій (веб-сайт *Equality Now*) для дослідження способів можливого сенсорного впливу на реципієнтів у процесі проведення соціальних кампаній проти торгівлі людьми.

У процедурному плані проведено певні етапи лінгвоконцептуального і наративного аналізу мовного матеріалу та отримано такі проміжні результати:

1) моделювання комплексної концептосфери «торгівля людьми», в результаті чого виокремлено основних актантів концептуальної ситуації, що розглядається: *торговець людьми, клієнт, члени родини, правоохоронні органи, міжнародні організації, уряд*;

2) моделювання концептуального поля кожного актанта на основі комбінації п'яти типів фреймів (у цій статті особливу увагу приділено актанту «жертва») [2];

3) аналіз відношень актантів у зіставленні їхніх концептуальних полів та ідентифікація зон фокусування;

4) виявлення «павутиноподібного» когнітивного конструкта соціальної ситуації «торгівля

людьми» як цілісної сутності, крізь призму якої репрезентовано ситуацію;

5) аналіз особливостей вербалізації концептуальних структур у медійних текстах;

6) висунення гіпотези щодо павутиноподібної наративної моделі та оцінення можливості практичного застосування образу павутиння як тригера для репрезентації досвіду жертви та передавання попереджувальних меседжів цільовій аудиторії;

7) інтерпретативний аналіз компонентів типового сценарію у наративних елементах медійного дискурсу з питань торгівлі людьми.

Отже, у когнітивному павутиноподібному конструкті актант «жертва» є центральним, інші актанти позиціонуються навколо жертви та мають сталі взаємозв'язки. Більше того, в основі типового наративу, що розгортається у повідомленні про ситуацію «торгівля людьми», лежить сценарій, що відбиває певні елементи павутиноподібного конструкта.

Результати дослідження та обговорення. У результаті аналізу особливостей втілення ситуації «торгівля людьми» в англomовних медійних текстах було виявлено такі властивості павутиноподібного конструкта, як іконічність, метафоричність, візуальність і сенсорність.

Типовий сценарій, що активується в нарративній моделі, має ознаку іконічності як когнітивної властивості і реалізується на текстовому рівні з напливом на образ «жертви» всередині конструкта з доцентрованими відношеннями та взаємопов'язаними зонами концептуальних полів інших актантів ситуації.

Наратив як проектування фрагмента біологічного світу на фрагмент соціального світу за ознаками подібності характеризується метафоричністю, оскільки деяких його персонажів та ситуацію в цілому можна зіставити з образом павутиння, де актант «торговець» співвідноситься із образом павука, а жертва торгівлі людьми є жертвою, що потрапляє у його тенета. Такі метафори сприяють візуальності нарративних компонентів та корелюють із павутиноподібним конструктом на основі комбінації образів-схем.

Візуальність як характеристика наратива пов'язана із сенсорними образами, які посилюються у поєднанні з тактильними і звуковими образами, активованими на мовному рівні в медійних повідомленнях. Як наратив стає візуальним елементом стратегії соціальних кампаній з боротьби проти торгівлі людьми? Історії, які розповідають від імені жертв, вбудовані у медійні повідомлення і додають текстові емоційного відтінку. У персональних оповідях передано начебто неупереджений опис ситуації. Те, що не розповів журналіст, буде описано в особистій історії свідка подій у живій, емоційній, оцінній манері.

Уникаючи прямої репрезентації, медійні засоби використовують більш вишукані механізми формування суспільної думки, серед яких дієвим стратегічним інструментом постає сторітелінг. Так, типові історії розгортаються навколо образу жертви, їх використовують як стандартну послідовність подій, тобто сценарії, що візуалізують «перипетії нелегального транспортування мігрантів, подорожуючих, чоловіків, жінок і дітей, проданих в рабство».

Типовий сюжет, виявлений у процесі проведення аналізу нарративних елементів медійних текстів з питань торгівлі людьми, складається з таких етапів:

1) опис вихідних умов, соціальних обставин життя жертви, часопросторового виміру, в якому перебуває потенційна жертва до моменту потрапляння в ситуацію «торгівля людьми»;

2) пропозиція торговця людьми та реагування на неї потенційної жертви;

3) потрапляння до схеми торгівлі людьми: нелегальне транспортування та перетин кордону, втрата документів, нелегальна міграція, підроблення, шахрайство, примус, трудова і сексуальна експлуатація тощо;

4) дії, що застосовують до жертви, описано детально, — на перший план виходять почуття жертви, посилено репрезентацію тактильних і звукових відчуттів;

5) можливість втечі, історії жертв, у яких майбутнє виглядає розмитим і незрозумілим.

Як можна побачити на *рис. 1*, сюжетна лінія наратива про торгівлю людьми має унікальну послідовність подій і нагадує павутиноподібний ментальний конструкт на певних етапах оповіді. Такий іконічний ефект досягається за рахунок висунення образу жертви на передній план. Сенсорні та емоційні відчуття, «голоси травми», якої зазнала жертва, інтенсифіковано у суб'єктивізованій репрезентації соціальної проблеми. Візуальність сюжету може сприяти посиленню сенсорності під час реалізації програм з підвищення обізнаності населення.

Особливістю медійного висвітлення є подібність сюжету до павутиноподібного конструкта, як показано на рисунку. Така візуальна репрезентація історії може зумовлювати наявність системи метафоричних проекцій, сумісних із вказаним конструктом.

Поглянемо більш детально на елементи сюжету нарративної моделі «торгівля людьми». Наративні повідомлення транслюють ідеї та відчуття потрапляння в умови рабства. Наприклад, такі відчуття можна спостерігати у процесі аналізу історій тих, хто вижив, на веб-сайті *Equality Now* (надалі — EN), кампанії проти торгівлі людьми, яку проводять за допомогою наративів з особливим фокусуванням на пережитому досвіді жертв.

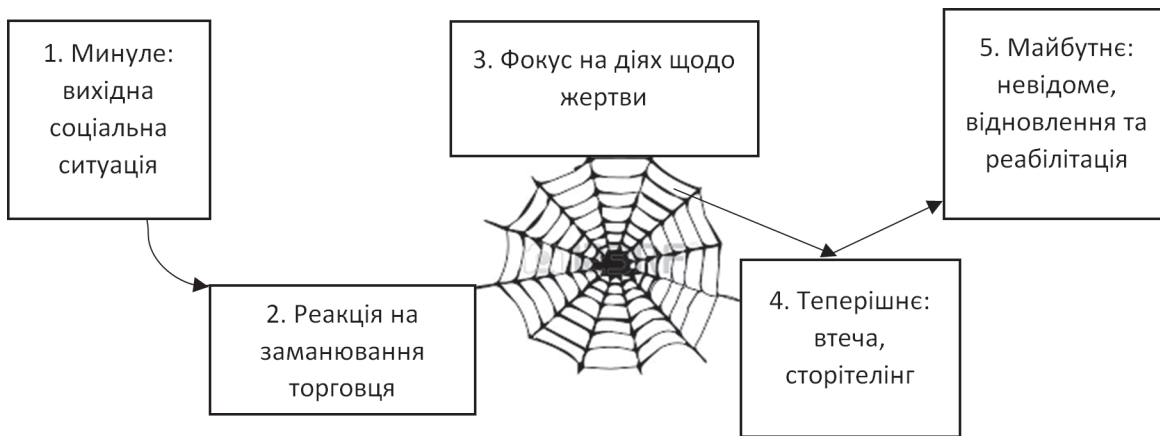

Рис. 1. Павутиноподібна наративна модель

1. *Вихідні умови.* Будь-яка історія про торгівлю людьми розпочинається з опису несприятливих економічних та політичних умов, домашнього або соціального насильства, якого зазнають потенційні жертви. Місцем дії може бути селище або міська місцевість по всьому світу: “My family’s home was located in Unyama, a village outside of Gulu, in northern Uganda” (EN, Lowyal’s story) [7]. Потенційна жертва живе в постійному фізичному або психологічному дискомфорті. Зони війни є одними з найбільш визначних «декорацій» у наративній репрезентації. Зображення низького соціального фону підкреслює високий ступінь уразливості жертви перед пропозиціями торговців людьми, які дають оманливі обіцянки про краще життя за кордоном. До категорії потенційних жертв належать мігранти, що тікають від бідності або війни, зазвичай це жінки і діти, з особливим фокусом на молодих дівчатах:

Lowyal was 13 years old when kids started bullying her everyday at school. After tensions grew with her mother — “I thought I was grown... I wanted more than she could give me.” — she dropped out of school and stopped coming home at night. She started spending time with people who were a bad influence on her—she became involved in drugs and gang violence. Eventually, her “friends” introduced her to “the game” and started walking the stroll under the constant threat of pimps and johns (EN, Lowyal’s story) [7];

I was brought up by stepparents [foster parents] from the age of 11 months. My real parents never had much to do with me — my father had 21 kids by approximately nine different women, and my mother had six kids by four different men. I was around a lot of domestic violence as a child. I was also a victim of child abuse. My stepdad had alcohol problems and was always violent towards my stepmum. I hated going home. School was like escape for me. I enjoyed school and learning. I feared my stepdad and was disgusted by him ‘cause he was a sleaze. I never trusted him from the age of 10, when I found him lying in my bed, drunk;

I ran away from my stepparents at 12 years old and worked in many different jobs. I ended up in Child Youth & Family (CYF) till I was 16 years old. CYF was in and out of my life throughout my childhood but never removed me from that family. But back then social workers were not as educated as the ones they have today. At age 16, I got discharged and had to survive on my own. I tried to build a good lifestyle for myself, but I was always dating guys who had nothing and treated me badly. I guess to me it was normal because I was brought up like that. The years of heart ache and pain from my family and then to guys I would date, made my self-esteem really low (EN, Lilly’s story) [7].

Інші типові приклади відображають відчайдушні кроки, що їх роблять жінки у пошуках кращих можливостей працевлаштування, керуючись бажанням забезпечити своїх дітей усім необхідним. Потенційні жертви не бажають більше жити в поганих житлових умовах і відкриті до будь-яких пропозицій щодо заробітку за кордоном тощо. Такі вихідні соціально-економічні умови життя потенційної жертви є пунктом відправлення в оповіді персональних історій та зумовлюють розвиток подій у наративній репрезентації «торгівля людьми».

2. *Розвиток подій.* У розповідях від імені жертв події репрезентовано як такі, що починають вирувати щойно «потенційна жертва реагує на будь-яке оголошення про заробіток за кордоном або можливість вийти заміж за іноземця. Зазвичай вона отримує перспективну пропозицію від торговця, або її родичам пообіцяють гарну суму грошей за її продаж» [7]. Отже, початкові дії потенційної жертви репрезентовано обмеженим чином.

Образ жертви швидше статичний, ніж динамічний. Жертву зображено як уразливу, незахищену та безпомічну особу. Натомість образ торговця репрезентовано у непрямий спосіб, через опис дій, такий образ є динамічним. «Прикинувшись друзями, помічниками, агентами, які бажають допомогти жертві, вони пра-

цюють як павуки, готуючи свої тенета для заманювання жертви» (the perpetrators of human trafficking work like spiders, preparing a cobweb and trying to lure victims) [14, 73]. Як тільки молода дівчина або жінка йде на контакт із торговцем людьми, вона опиняється в умовах рабства, до неї застосовують примус, насилля та зазвичай експлуатують як повію.

3. *Наголос на пасивності жертви.* Наступним етапом є репрезентація павутиноподібного нарративного елементу великим планом і особливе фокусування розповіді на пасивній семантичній ролі жертви. Як тільки жертву заманено до схеми торгівлі людьми, вона втрачає документи, що посвідчують її особу, стає рабинею, її примушують працювати в секс-індустрії тощо. Вона втрачає свою ідентичність і стає об'єктом, на який спрямовані дії інших актантів. Наприклад:

“I still remember that moment when my whole world shattered into pieces. I've been tortured and abused, and survived serious injuries inflicted by buyers and pimps, but nothing hurts as much as the pain of being deceived by the man I loved”; “Ayesha's story is full of drama as well: “Memories still flash in my mind of my hair being pulled, of being dragged through the dirt streets by the brothel owner after a failed escape” (EN, Ayesha's story) [7].

Сенсорні лексичні одиниці зі значенням *торкання* та *біль* додають емоційності візуалізації павутиноподібного конструкта в наративі.

У процесі розгортання нарративної моделі в медійному тексті дії актантів репрезентовано як такі, що відбуваються по колу, надаючи оповіді циклічної сюжетної лінії. Наголос на циклічності дій між актантами та доцентровості відносно жертви активує образ павука, що плете своє павутиння.

На вербальному рівні такий образ актуалізується переважно у дієслівних конструкціях пасивного стану в описі жертви, а решту актантів на текстовому рівні репрезентовано у синтаксичній пов'язаності та близькості, що зумовлює іконічність на текстовому рівні і демонструє сталі взаємозв'язок учасників ситуації у їхній співпраці в межах кола торгівлі людьми. Отже, можна припустити можливість активації в нарративній моделі таких образів-схем, як *коло*, *цикл*, *ланка*, *доцентровість*, що слугують первинними формами, візуалізованими в мисленні реципієнтів, які необхідно взяти до уваги в розробленні програм з боротьби проти торгівлі людьми.

Збільшення масштабу образу жертви шляхом актуалізації сенсорних та вербальних одиниць створює акустичні ефекти. Так, можна почути і відчути відлуння болю через репрезентацію «голосів жертв», що імпліцитно посилює драматичну тональність наративу та активує звукову образність: *“Even though I cried, screamed for someone to help me, people just stood by watching,*

without even a look of sympathy. Tears stream down my face as I think back to that day. If even one man had tried to save me, my life would have been changed. But all of them stood there like mute spectators...” (EN, Ayesha's story) [7].

На вербальному рівні звукові образи реалізуються за допомогою лексичних одиниць зі значенням *гучний крик* (*loud cry*) та *тиша* (*silence*).

So many people today have this image of a trafficking victim tied up in a room or black and blue with bruises — they don't understand that many of the girls and women being trafficked are in love with their traffickers or pimps, and that these exploiters use subtle coercion, not just outright violence. The relationships are multi layered, complex; remember most exploiters have been at this for years and they know the best way to control a prostituted woman is through mental and emotional manipulation. The upside for them is this doesn't leave bruises. I knew a pimp who actually went to community college to take psychology to control his girls; he just saw it as an investment of his time (EN, Trisha's story) [7].

Відлуння особистої травми можна відчути завдяки присутності метафоричних асоціацій із образом павутиння, що активується в історіях жертв. Відповідні звукові ікони слугують попереджувальними сигналами, відчутними крізь призму образу павутиння і вживаними для посилення емоційного впливу на цільову аудиторію, найбільш уразливою категорією якої є молоді жінки і дівчата. Таким чином, сенсорність як властивість нарративної моделі «торгівля людьми» зумовлює посилення відчуття потенційної небезпеки на етапі активного розвитку подій.

4. *Втеча і сторітелінг врятованих жертв.* Особливістю наративу «торгівля людьми» є відсутність кульмінації або слабка кульмінація, оскільки фокус розташований на процедурах продажу, транспортування та експлуатації жертв. Кульмінаційні сцени не є сильними, лише констатація факту втечі. Натомість відбувається зсув акценту на етап розв'язки:

“She ran away and was picked up by a pimp who forced her to have sex for money. Today, she's a brilliant poet and spoken word artist who dreams of one day becoming an architect and building schools for children in Africa” (EN, Ruth's story) [7].

Життя жертви демарковано на минуле і теперішнє, а майбутнє уявляється невідомим, незрозумілим, розмитим:

“I think telling my story matters because it could help other girls like me.” “I guess storytelling is important because I lived this—I'm the one who knows what it's really like.” “Because every person and every story is different and I think they all deserve to be listened to.” ... Through poetry, music-writing, monologue creation, and visual arts, the girls revealed their truths — the painful reality of family strife, substance abuse, betrayal by the criminal justice

system, brutal violence suffered at the hands of pimps and buyers... “In my eyes, *everything was ruined and just burning.*” Today, Lowyal is *back at school...* “She wants to be a nurse or a doctor. She says, “Now I put my family first.” (EN, Lowyal’s story) [7].

Trisha *became more vocal in speaking out about the abuses of the sex industry after writing about the 2006-2007 murder trial of convicted serial killer Robert Pickton — most of whose victims were women in prostitution and many of whom were known to Trisha. In 2009 she founded EVE (formerly Exploited Voices now Educating), a volunteer, non-governmental, non-profit organization composed of former sex-industry women dedicated to abolishing prostitution as a form of violence against women* (EN, Trisha’s story) [7].

Відтак колова організація нарративних елементів в медійних повідомленнях на основі павутиноподібного конструкта може відігравати стратегічну роль у попередженні цільової аудиторії про небезпеку потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Технологія подання інформації через «голоси» жертв після їхнього виживання і порятунку із включенням спогадів про негативний досвід, якого вони зазнали, може бути більш дієвою в кампаніях проти торгівлі людьми, аніж аналітичні відомості.

Урятованим жінкам надано можливість говорити вільно про те, що сталося з ними, розповісти свою особисту історію, відкрити свої почуття і тим самим попередити населення про потенційну загрозу. Відповідно фреймування ситуації «торгівля людьми» в межах павутиноподібного конструкта апелює до аудіовізуальної сенсорності і може стати ефективним інструментом для застосування в програмах попередження торгівлі людьми.

Висновки. Таким чином, у процесі розгляду технології «сторітелінг» для попередження торгівлі людьми встановлено павутиноподібну нарративну модель та особливості типової сюжетної лінії.

Результати проведеного концептуального й інтерпретативного аналізу англomовних медійних текстів з питань торгівлі людьми та висунута на основі попередніх розробок гіпотеза щодо можливого прикладного використання нарративної моделі «торгівля людьми» в соціальних кампаніях потребують верифікації із застосуванням емпіричних методів дослідження. Тому подальші дослідження в цьому руслі є перспективними для встановлення закономірності між павутиноподібною організацією нарративу та ступенем емоційного впливу на аудиторію та досягнення попереджувальної мети.

ДЖЕРЕЛА

1. Бітківська Г.В. Художня рецепція образу покоління в журнальному нарративі [Електронний ресурс] / Г.В. Бітківська // Текст. Контекст. Інтертекст. — 2018 (4). — Режим доступу : <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25098> (дата звернення: 11.05.2015).
2. Палійчук Е.О. Іконічні конструкти соціальних ситуацій у сучасному медійному дискурсі (На матеріалі англomовного медійного дискурсу з питань торгівлі людьми) / Е.О. Палійчук // *Studia Philologica* (Філологічні студії): зб. наук. пр. — 2016. — Вип. 6. — С. 20–23.
3. Палійчук Е.О. Лінгвоконцептуальні особливості втілення ситуації «торгівля людьми» у сучасному англomовному медійному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Е.О. Палійчук. — К., 2011. — 284 с.
4. Шурма С.Г. Поняття нарративної стратегії у публіцистичному дискурсі / С.Г. Шурма // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* — 2016. — № 22. — С. 205–208.
5. Шурма С.Г. Основні характеристики публіцистичного нарративу / С.Г. Шурма // *Лінгвостилістичні студії.* — 2016. — Вип. 5. — С. 201–208.
6. Bianchi C. Semiotic Approaches to Advertising Texts and Strategies: Narrative, passion, marketing [Електронний ресурс] / С. Bianchi // *In Semiotica.* — 2011. — n. 183–1/4: 243–271. — Режим доступу : <https://philpapers.org/rec/BIASAT> (дата звернення: 10.05.2018).
7. Equality Now [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.equalitynow.org> (дата звернення: 25.09.2018).
8. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites / R.W. Langacker. — Stanford : Stanford University Press, 1987. — 540 p.
9. Mills P. The Routledge Creative Writing Coursebook / P. Mills. — London and New York : Routledge, 2006. — 242 p.
10. Narrative Analysis [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://epubs.surrey.ac.uk/805876/9/narrative%20analysis.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).
11. Paliichuk E. Priming Effects in Media Discourse On Human Trafficking: The Narrative Perspective [Електронний ресурс] / Е. Paliichuk // 12th biennial IGEL conference In Action. July 2010. Conference: Utrecht, 2010. — Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/296839613_PRIMING_EFFECTS_IN_MEDIA_DISCOURSE_ON_HUMAN_TRAFFICKING_THE_NARRATIVE_PERSPECTIVE (дата звернення: 10.09.2010).

12. Sourcebook on Combating Trafficking in Women and Children / [prep. by the office of the resident legal adviser U.S. Embassy in Ukraine]. Vol. I. — 2000. — 361 p.
13. Wilson Ch. Race and Racism in Literature, Westport and London: Greenwood Press [Електронний ресурс] / Ch. Wilson. — 2005. — Режим доступу : <https://www.abebooks.com/9780313328206/Race-Racism-Literature-Exploring-Social-031332820X/plp> (дата звернення: 10.05.2018).
14. Wisniewski M. 2010. The Phenomenon of Trafficking in Human Beings: The Case of Poland. [Електронний ресурс] / M. Wisniewski // In: Wylie Gillian and McRedmond Penelope (eds.), *Human Trafficking in Europe. Character, Causes, and Consequences*. 60–81. New York: Palgrave Macmillan. — Режим доступу : https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-0-230-28172-1_5 (дата звернення: 15.04.2018).
15. Wylie G., McRedmond P. Human Trafficking in Europe: Character, Causes and Consequences [Електронний ресурс] / G. Wylie, P. McRedmond. — 2010 Palgrave Macmillan UK — Режим доступу : <https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/392> (дата звернення: 10.09.2018).
16. Zhabotynska S. Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries [Електронний ресурс] / S. Zhabotynska // In *Cognition, communication, discourse*. — 2010. — Режим доступу : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010> (дата звернення: 11.05.2015).

REFERENCES

1. Bitkivska, H. V. (2018). Khudozhnia retseptsiia obrazu pokolinnia v zhurnalnomu naratyvi [Elektronnyi resurs]. *Tekst. Kontekst. Intertekst*, 2018 (4). <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25098>
2. Paliichuk, E. O. (2016). Ikonichni konstrukty sotsialnykh sytuatsii u suchasnomu mediinomu dyskursi (Na materiali anhlomovnoho mediinoho dyskursu z pytan torhivlia liudmy). *Studia Philologica*, zb. nauk. prats, Vyp. 6, 20–23.
3. Paliichuk, E. O. (2011). Linhvokontseptualni osoblyvosti vtilennia sytuatsii “torhivlia liudmy” u suchasnomu anhlomovnomu mediinomu dyskursi: dys. kand. filol. nauk: 10.02.04, K., 284 p.
4. Shurma, S. H. (2016). Poniattia naratyvnoi stratehii u publitsystychnomu dyskursi. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: *Filolohiia*, № 22, 205–208.
5. Shurma, S. H. (2016). Osnovni kharakterystyky publitsystychnoho naratyvu. *Linhvostylystychni studii*, Vyp. 5, 201–208.
6. Bianchi, C. (2011). Semiotic Approaches to Advertising Texts and Strategies: Narrative, passion, marketing. In *Semiotica*, 183–1/4, 243–271. <https://philpapers.org/rec/BIASAT>
- 7 Equality Now. <https://www.equalitynow.org>
8. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 540 p.
9. Mills, P. (2006). *The Routledge Creative Writing Coursebook*. London and New York: Routledge, 242 p.
10. Narrative Analysis. <http://epubs.surrey.ac.uk/805876/9/narrative%20analysis.pdf>
11. Paliichuk, E. (2010). Priming Effects in Media Discourse on Human Trafficking: The Narrative Perspective. 12th Bienial IGEL Conference in Action. Conference: Utrecht 2010. https://www.researchgate.net/publication/296839613_PRIMING_EFFECTS_IN_MEDIA_DISCOURSE_ON_HUMAN_TRAFFICKING_THE_NARRATIVE_PERSPECTIVE
12. Sourcebook on Combating Trafficking in Women and Children. (2000). [Prep. by the office of the resident legal adviser U.S. Embassy in Ukraine]. Vol. 1, 361 p.
13. Wilson, Ch. (2005). *Race and Racism in Literature*, Westport and London: Greenwood Press. <https://www.abebooks.com/9780313328206/Race-Racism-Literature-Exploring-Social-031332820X/plp>
14. Wisniewski, M. (2010). The Phenomenon of Trafficking in Human Beings: The Case of Poland. New York: Palgrave Macmillan. In: Wylie Gillian and McRedmond Penelope (eds.), *Human Trafficking in Europe. Character, Causes, and Consequences*, 60–81. https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-0-230-28172-1_5
15. Wylie, G., McRedmond, P. (2010). *Human Trafficking in Europe: Character, Causes and Consequences*. Palgrave Macmillan UK. <https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/392>
16. Zhabotynska, S. (2010). Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries. In *Cognition, Communication, Discourse*. <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ СУБ'ЄКТА МОВЛЕННЯ ДО ОБ'ЄКТИВНОЇ ДІЙСНОСТІ В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Сташкевич І.А.,

аспірантка Інституту мовознавства імені О.О. Потебні НАНУ,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01601
innchuk999@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-6052-5269

У статті розглянуто засоби мовного вираження об'єктивності та суб'єктивності оцінки в літературно-критичному дискурсі. У результаті дослідження виявлено, що оцінну функцію виконують одиниці мови номінативного й комунікативного планів — від слова до тексту, утворюючи складні структури, що допомагають розкрити додаткові аксіологічні відтінки. Автор спирається на структурні компоненти оцінки: суб'єкт оцінки, тобто особу (або соціум); об'єкт оцінки — предмет або явище; оцінний предикат; характер оцінки (або оцінну шкалу); оцінний стереотип та мотивацію оцінки. З'ясовано, що основною функцією семантико-стилістичної категорії оцінки є вираження ставлення суб'єкта мовлення до об'єктивної дійсності під час комунікативного процесу. У ході дослідження лексико-семантичної системи вираження оцінки в літературно-критичному дискурсі, аналізу аксіологічно маркованих лексем виявлено, що всі лексеми можна поділити на дві групи: із загальнооцінним та частковооцінним значенням. Після комплексного аналізу було здійснено спробу розмежувати засоби вираження об'єктивності та суб'єктивності репрезентованої автором оцінки.

Ключові слова: аксіологічна категорія мови, об'єктивність, суб'єктивність, оцінка, оцінне значення, літературно-критичний дискурс, загальнооцінне та частковооцінне значення, скалярно-антонімічний комплекс.

Сташкевич И.А.

Лексико-семантические средства выражения отношения субъекта речи к объективной реальности в литературно-критическом дискурсе

В статье рассмотрены средства языкового выражения объективности и субъективности оценки в литературно-критическом дискурсе. В результате исследования выявлено, что оценочную функцию выполняют единицы языка номинативного и коммуникативного планов — от слова к тексту, образуя сложные конструкции, помогающие раскрыть дополнительные аксиологические оттенки. Автор опирается на структурные компоненты оценки: субъект оценки, то есть лицо (или социум); объект оценки — предмет или явление; оценочный предикат; характер оценки (или оценочную шкалу); оценочный стереотип и мотивацию оценки. Выяснено, что основной функцией семантико-стилистической категории оценки является выражение отношения субъекта речи к объективной действительности во время коммуникативного процесса. В ходе исследования лексико-семантической системы выражения оценки в литературно-критическом дискурсе, анализа аксиологически маркированных лексем выявлено, что все лексеммы можно разделить на две группы: с общеоценочным и частичнооценочным значением. После комплексного анализа была предпринята попытка разграничить средства выражения объективности и субъективности репрезентованной автором оценки.

Ключевые слова: аксиологическая категория языка, объективность, субъективность, оценка, оценочное значение, литературно-критический дискурс, общеоценочное и частичнооценочное значение, скалярно-антонимический комплекс.

I. Stashkevych

Lexical-semantic means of expressing the attitude of the subject of speech to objective reality in the literary-critical discourse

The article touches upon means of expressing the objectivity and subjectivity of evaluation in literary-critical discourse. We establish those nominative and communicative language items ranging from word to text that perform the function of evaluation expression and forming complex structures serving to convey additional axiological nuances. In our article, we relied on the structural components of evaluation: the subject of evaluation, that is, the person (or socium); object of evaluation — a thing or phenomenon; estimated predicate; the nature of the assessment (or the scale of assessment); estimated stereotype and assessment of motivation. We found out

that the main function of the semantic-stylistic category of evaluation is the expression of the attitude of the subject of speech to the objective reality during the communication. Studying the lexical-semantic expression system in the literary-critical discourse and analyzing axiologically-tagged lexemes, we found out that all lexemes can be divided into two groups: with general and partial value. After a comprehensive analysis, an attempt is made to differentiate between the means of expressing objectivity and subjectivity represented by the author's assessment.

Key words: *axiological category of language, objectivity, subjectivity, estimation, estimative value, literary-critical discourse, general and partial value, scalar-antonymic complex.*

Засобом репрезентації інтелектуального пізнання людиною навколишнього світу є мова оцінки, а саме — оцінність в мові.

Критичний огляд літератури. Численні наукові праці вітчизняних та зарубіжних мовознавців були спрямовані на різнобічне вивчення аспектів оцінки та оцінного значення: оцінної модальності та логіки оцінок (Н. Арутюнова, О. Вольф, О. Івін, М. Ляпон та ін.); функціональної природи оцінки та її функцій у структурі висловлення та цілого тексту (О. Вольф, В. Гак, С. Дорда, І. Рахманова та ін.); семантико-прагматичних особливостей реалізації оцінного значення (Н. Арутюнова, Т. Космеда, Т. Маркелова, З. Фоміна та ін.); оцінки як типу мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення (І. Арнольд, І. Стернін, В. Телія, В. Шаховський та ін.); мовних засобів вираження оцінки (Н. Бойченко, Т. Вендіна, Б. Коваленко, Н. Падич та ін.). Враховуючи високий інтерес до категорії оцінки, вважаємо перспективним продовжити дослідження у цій сфері.

Вступ. Користуючись теоретичними напрацюваннями, власними спостереженнями та аналізом аспектів прояву оцінки в мовленні, ми ставимо перед собою такі **завдання**: розкрити сутність опозиції «об'єктивність/суб'єктивність оцінки», охарактеризувати та порівняти мовні засоби вираження цих категорій у літературно-критичному дискурсі.

Огляд великої кількості мовознавчих праць демонструє зацікавленість лінгвістів категорією оцінки, яку розглядають в логіко-семантичному, семантико-прагматичному й комунікативному аспектах, що є свідченням актуальності вивчення обраної нами категорії мови.

Дослідження та обговорення. У широкому розумінні об'єктом оцінки мовознавці називають будь-який об'єкт, що потрапив у сферу оцінної діяльності суб'єкта [3, 18]. Об'єктом оцінки літературно-критичних статей, які є предметом нашого дослідження, стали погляди на мистецтво слова — критика (негативна оцінка) або ж похвала (позитивна оцінка) чиеїсь мистецької праці: «В оповіданні динаміка розгортання дії стає млявою, драматизм теж спадає через те, що автор вдається до описового багатослів'я» (Л.г.); «Дев'яностотисячним тиражем видається роман С. Стельмаха "Хліб і сіль", що завоював уже

широке визнання» (Л.г.); «*Бувають такі нариси, коли в читача майже з перших сторінок втрачається найдорожче — інтерес до твору»* (Л.г.).

Іноді відгук критиків має рекомендаційний характер. Такий підхід до висловлення своєї суб'єктивної думки теж притаманний літературно-критичним статтям: «*Та ще хочеться порадити авторові не збиватися на буденну нарисовість, якою позначені його окремі оповідання»* (Л.г.); «*Пильна робота над сюжетом (зокрема, його загостренням) теж послужила б на користь творчого зростання письменника»* (Л.г.).

Цінність об'єкта, тобто аналізованого літературного твору як чиеїсь мистецької праці, висвітлена з точки зору відповідності/невідповідності вимогам автора (мовця), отже, реалізує суб'єктивну оцінку предметів і їхніх ознак з точки зору мовця [5, 83]. Аналізуючи засоби вираження оцінки в літературно-критичному дискурсі, ми мали змогу переконатися у слушності цієї тези, висловленої В. Нікітевичем.

Спираючись на дослідження О. Вольф, ми вважаємо, що структурними компонентами оцінки є:

- суб'єкт оцінки, тобто особа (або соціум), що визначає цінність того чи іншого предмета, шляхом вираження оцінки;
- об'єкт оцінки — предмет або явище, цінність (або антицінність) якого визнається;
- оцінний предикат, тобто власне оцінка;
- характер оцінки (або оцінна шкала) — визнання цінності об'єкта оцінки (позитивної, негативної або нульової);
- оцінний стереотип та підстава чи підґрунтя оцінки — це її мотивація чи оцінна ознака.

Наявність такої складної багатокomпонентної структури пояснює велику кількість існуючих класифікацій оцінки і за критеріями, і за функціями, а саме: позитивна, негативна, нейтральна; абсолютна, порівняльна, об'єктивна, суб'єктивна; загальна, приватна, емоційна (передає емоції мовця, експресію), раціональна (представляє загальноприйняте судження про об'єкт оцінювання) та емоційно-раціональна.

Дослідниця Н. Арутюнова виділяє два типи аксіологічного (оцінного) значення:

- *загальнооцінний*, який реалізується прикметниками *хороший* та *поганий* та їх синонімами з різними стилістичними й експресивними відтінками;

— *частковооцінний*, у якому лексеми оцінюють лише один із аспектів об'єкта з певної точки зору. Їх детальна класифікація розроблена Н. Арутюною [1, 75].

Монологічне висловлювання, діалоги чи групові дискусії у різних сферах спілкування неможливі без аксіологічної категорії, без неї вони були б неповноцінними, незмістовними. Це дає нам всі підстави розглядати категорію оцінки як окрему функціональну семантико-стилістичну категорію, що реалізується в межах тексту (у нашому дослідженні це тексти літературно-критичних статей).

Лінгвістичні засоби усіх мовних рівнів поєднуються між собою у різних сферах спілкування, але без аксіологічної категорії було б неможливо досягти повноцінного виконання комунікативного завдання. Тож у своїй роботі ми не обмежуваємось лише стилістичними (А. Александрова, В. Воробйова, Л. Кудасова) чи семантичними (В. Сергеева) рамками.

Основною функцією семантико-стилістичної категорії оцінки є вираження ставлення суб'єкта мовлення до об'єктивної дійсності в ході комунікативного процесу.

Особливого статусу й значущості набуває взаємодія суб'єкта оцінки (автора) й адресата мовлення (читача, слухача). Це зумовлює поділ оцінки адресанта на раціональну (об'єктивну) та емоційну (суб'єктивну). Зупинимось на емоційності детальніше. Ми схилиємось до думки, що такий розподіл є до певної міри умовним (а до певної міри ні), оскільки раціональна (об'єктивна) оцінка так чи інакше теж несе позитивне/негативне емоційне забарвлення, і навпаки, емоційну оцінку не можна вважати суб'єктивною, якщо загальноприйнята думка була висловлена емоційно.

Існує й інша думка: «Оцінка — це об'єктивно-суб'єктивне чи суб'єктивно-об'єктивне ставлення людини до об'єкта, виражене мовними засобами експліцитно чи імпліцитно» [2, 158]. Мовець є оцінюючим суб'єктом, який висловлює адресату своє власне ставлення до об'єкта. Спираючись на цей факт, ми можемо сміливо стверджувати, що будь-яку власну думку не можна вважати об'єктивною, незалежно від того, як вона була висловлена — з емоціями чи без.

Літературно-критичні статті, по суті, і є засобом передачі від мовця до адресата своєї думки й емоцій, які її супроводжують. Чи можна вважати раціональною оцінку, виражену за формулою, запропонованою Е. Вольф, де А (суб'єкт оцінки) виражає, що Б (об'єкт оцінки) добрий/поганий [3, 75]? Зауважимо, що оцінну функцію виконують одиниці мови номінативного та комунікативного планів — від слова до тексту, а оцінні значення автор експлікує засобами різних мовних рівнів, утворюючи складні конструкції.

Тому ми переконані, що категорію оцінки, виражену поєднанням мовних засобів, варто

розглядати та інтерпретувати виключно в рамках контексту. Пояснення, уточнення й донесення до адресата оцінних позицій суб'єкта здійснюється через досягнення прагматичної цілі на загальному фоні комунікативної ситуації. У функціональному (динамічному) плані загальна текстуальна оцінка виражається в контексті, тобто на змістовому рівні висловленого. Лише комплексна оцінка допоможе найоптимальніше сприймати висловлене адресатом у процесі комунікації.

Працюючи із текстами літературно-критичних статей, ми помітили, що суб'єкту для повного вираження оцінки щодо об'єкта недостатньо обсягу окремих слів чи словосполучень, оскільки оцінне висловлювання виходить за межі одного чи навіть кількох речень. Отже, ми переконались, що вираження мовцем логічно завершеної оцінки об'єкта й досягнення прагматичної цілі можливе в рамках усієї комунікативної ситуації.

Вираження мовцем оцінного ставлення до об'єкта обговорення є висловленням власного сприйняття, що передається в усній чи письмовій формі. Суспільство, оточуюче середовище, безумовно, впливають на світогляд і мислення мовця.

Ідентифікуючи об'єктивність/суб'єктивність оцінки, слід враховувати градаційний характер оцінної шкали в мові. У своїх дослідженнях Т. Маркелова описує наявність так званої норми як точки відліку семантичних ознак, і відхилення від неї в бік зростання знаків «плюс» чи «мінус» порушує співвідношення позитивних і негативних оцінок аналізованого об'єкта. Об'єднання за принципом віднесеності до одного й того самого класу об'єктів формує скалярно-антонімічний комплекс. Крайні члени такого комплексу відображають полярні модуси одного й того самого поняття, а середній член — уявлення про норму ознаки. Результатом зростання однієї ознаки («добре» чи «погано») стає пропорційне зменшення іншої. На градаційній шкалі норма, як правило, зосереджується в центрі. Такий механізм розміщення норми формує протилежні полюси шкали, які постають через компаратив «більше» або «менше» [1, 243].

Асиметрія оцінних значень «добре» і «погано» є свідченням об'єктивності/суб'єктивності оцінки і описана у працях О. Вольф, та Н. Арутюною.

Відштовхуючись від описаного вище семантичного аспекту, перейдемо до аналізу мовних компонентів суб'єктивної/об'єктивної оцінки мови рецензій. Саме мовні засоби дають змогу виокремити й порівняти обсяг лексичного матеріалу, задіяного для вираження об'єктивної/суб'єктивної («позитивної» чи «негативної» тощо) оцінки в літературно-критичних текстах.

Оцінно-марковані лексеми (передусім іменники, прикметники та прислівники), фразеологізми є ядром функціонально-семантичного поля (ФСП),

яке взаємодіє з іншими компонентами в семантичній структурі мовного знака; а периферію утворюють одиниці лексичного, словотвірного, морфологічного та синтаксичного рівнів [6, 8].

Виявлення позитивної та негативної конотації свідчить про об'єктивність чи суб'єктивність висловленої оцінки. Адже конотація як важливий елемент семантичної структури слова — це додаткові відтінки, що накладаються на основне значення слова в процесі комунікації та надають вислову експресивного забарвлення, певного колориту.

Концепти схвалення/критики, згоди/незгоди є прогнозованими і цілком логічними у літературно-критичному дискурсі. Спираючись на лінгвістичні праці, присвячені дослідженню структурно-семантичної категорії мови, наведемо приклади, які ілюструють вищезгадані концепти: «*Письменник плідно користується плодами народної мови, намагається розширити, збагатити свій словниковий арсенал за рахунок мало-займаних, повнозвучних слів*» (Л.г.); «*...приваблює манера автора писати широкими образними мазками...*» (Л.г.); «*Тут вгадується добра школа української класичної новели, яку автор прагне творчо освоїти*» (Л.г.); «*Він уміє передати напруженість, драматизм подій...*» (Л.г.).

Працюючи над дослідженням лексико-семантичної системи вираження оцінки в літературно-критичному дискурсі, аналізуючи аксіологічно марковані лексеми, ми виявили, що в одних лексемах оцінність реалізується валентно, тобто у поєднанні із залежними від них словами, а в інших випадках — за допомогою перенесення значення. Тому традиційно ми розподілятимемо всі лексеми на дві групи: із загальнооцінним та частковооцінним значенням.

Найважливішою дефініційною ознакою загальнооцінної лексики є представлення семантичної структури лише одним компонентом («плюс» або «мінус») з інтенсифікатором чи без нього. Або тлумачення лексем цієї групи безпосередньо або опосередковано через предикати «хороший» і «поганий». Такі лексеми всеохоплюючі, підсумково-узагальнюючі, тому й утворюють вужчий континуум порівняно з частковооцінними. Адже літературні критики активніше висловлюють своє ставлення до об'єкта в більш детальному аспекті.

Частковооцінна лексика відрізняється влучністю, яскравістю, насиченістю оцінних значень, якими переважно наділені прикметники й прилівники. Здатність експлікувати оцінку (ознаку

предмета, дії, стану) чи оцінні відношення (ознаку іншої ознаки) є їх природним й категорійним значенням.

Звернемо увагу на оцінку, репрезентовану іменниками й дієсловами, які передають ставлення до об'єкта. Ми можемо спостерігати за переміщенням аксіологічного аспекту з об'єкта (його якостей/властивостей) на суб'єкт (його емоції, враження, переживання).

Лексеми з частковооцінним значенням, використані автором літературно-критичної статті, є мовним засобом вираження суб'єктивної оцінки. Аксіологічно маркована лексика рецензії оцінює талант, творчий хист особи, яка презентує громадськості результати своєї мистецької діяльності.

Суб'єктивність автора рецензії проявляється не лише в оцінюванні креативності майстра художнього слова, а й у вираженні власного емоційно-чуттєвого стану як реакції на художній твір. Враження, що справляє аналізований об'єкт, тісно пов'язані з морально-етичною платформою людини та соціуму, ідеологією суспільно-політичного ладу, який, безперечно, вносить свої корективи у формування оцінки зокрема та світогляду в цілому.

Аксіологічний ареал оцінок креативності позбавлений об'єктивності, тому що оцінки, які репрезентують аналізовані об'єкти (художні твори), повною мірою залежать від персональних уподобань і принципів рецензента.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оцінка наскрізно пронизує всі мовні рівні, «набуваючи статусу міжрівневої структурно-семантичної категорії» [4, 306]. Вони демонструють різний стилістичний потенціал, квантитативну результативність та індивідуально-авторську специфікацію. Засоби вираження об'єктивності/суб'єктивності аксіологічної категорії функціонально неоднорідні.

Також важливо наголосити на схожості частини мовних компонентів, які репрезентують суб'єктивність/об'єктивність аксіологічної категорії. Ядерними реалізаторами більшості оцінок є прикметники й прислівники, навколо-ядерними — іменники, дієслова, а преференційними — слова категорії стану.

Оцінки, надані критиками аналізованому літературному об'єкту, вважаються абсолютною суб'єктивними, оскільки залежать від їхніх мистецьких смаків і навіть від особистого ставлення до автора художнього твору.

У подальшому ми плануємо дослідити культурологічний аспект мовних засобів вираження оцінки, яка панує у соціумі, в якому живе суб'єкт.

ДЖЕРЕЛА

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1988. — 338 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — К. : Логос, 2003. — 304 с.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. — 2-е изд., доп. — М. : Наука, 2002. — 280 с.
4. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: Формування і розвиток категорії оцінки / Т.А. Космеда. — Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. — 350 с.
5. Никитевич В.М. К вопросу о категории оценки в русском языке / В.М. Никитевич // Филологические науки. — 1960. — № 3. — С. 81–91.
6. Онищенко І.В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.В. Онищенко ; Дніпропетр. нац. ун-т. — Дніпропетровськ, 2004. — 20 с.
7. Літературна газета. — 1960. — № 1–5.

REFERENCES

1. Arutiunova, N. D. (1988). *Tipy yazykovykh znachenii: Otsenka. Sobytie. Fakt*. M.: Nauka, 338 p.
2. Belova, A. D. (2003). *Lingvisticheskie aspekty argumentatsii*. Izd. 2-e, pererab. i dop., K.: Logos, 304 p.
3. Volf, Ye. M. (2002). *Funktsionalnaia semantika otsenki*. 2-e izd. dop., M.: Nauka, 280 p.
4. Kosmeda, T. A. (2000). *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: Formuvannia i rozvytok katehorii otsinky*. Lviv: LNU im. Ivana Franka, 350 p.
5. Nikitevich, V. M. (1960). *K voprosu o kategorii otsenki v russkom yazyke*. *Filologicheskie nauki*, # 3, 81–91.
6. Onyshchenko, I. V. (2004). *Katehoriia otsinky ta zasoby yii vyrazhennia v publitsystychnykh ta informatsiinykh tekstakh: avtoreferat dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 "Ukrainska mova"*, Dnipropetr. nats. un-t., Dnipropetrovsk, 20 p.
7. *Literaturna hazeta*, #1 – # 5. (1960).

УДК 341.485

ISRAEL'S STANDPOINT CONCERNING THE QUESTION OF THE ARMENIAN GENOCIDE

S. Gasparyan,

Yerevan State University,

1, Alex Manoogian St., Yerevan, 375049, Republic of Armenia

sedagasparyan@ysu.am

ORCID iD 0000-0003-1170-4989

The recognition of the Armenian Genocide is one of the key and intricate problems on the Armenian national agenda, often spoken and written about. A variety of political, historiographical, psychological and social analyses has been conducted, a profound mass of venerable literature has been created, thereby introducing the issue to the international community and drawing the consideration of both Armenian and foreign scholars. With such an abundance of materials on the Armenian Genocide, nevertheless, some aspects of the issue need a thorough examination. Today special attention should be paid to the study of linguistic facts which are key elements of the textual mechanisms of adequate interpretation or perversion and distortion of the historical events. The textological analysis of diverse interpretations is quite a new and important statement in the research of the issue under consideration and is aimed at studying the linguistic expressions of various attitudes towards the issue of the Armenian Genocide. The present article aims at studying Israel's attitude to the question of the Armenian Genocide from the above-mentioned standpoint which also implies a reference to the historical outlook of the problem as to a corresponding element of the vertical context of the given variety of speech.

Key words: Armenian Genocide, Israel's standpoint, realpolitik, exclusivity syndrome, textological study.

Гаспарян С.К.

Позиція Ізраїлю щодо питання про вірменський геноцид

Визнання геноциду вірмен є одним із пріоритетів національного порядку денного. Проведено низку історіографічних, психологічних та соціологічних досліджень, видано чимало авторитетної літератури, що представляє проблему міжнародному товариству з точки зору як вірменських, так і зарубіжних дослідників. Водночас, незважаючи на таку кількість матеріалів, деякі аспекти даної проблеми потребують ретельного дослідження. Сьогодні особлива увага приділяється вивченню лінгвістичних фактів як ключових елементів текстового механізму викривлення та фальсифікації історичних подій. Текстологічний аналіз різних інтерпретацій є новим і важливим підходом у вивченні даної проблеми, він спрямований на аналіз лінгвістичного вираження різних підходів до питання геноциду вірмен. Мета даної статті — текстологічне дослідження позиції Ізраїлю з урахуванням історичної перспективи як складової вертикального контексту даного різновиду мовлення.

Ключові слова: геноцид вірмен, позиція Ізраїлю, реалполітик, синдром ексклюзивності, текстологічний аналіз.

Гаспарян С.К.

Позиция Израиля в вопросе геноцида армян

Признание геноцида армян является одним из приоритетов национальной повестки дня. Проведен целый ряд историографических, психологических и социологических исследований, издано немало авторитетной литературы, которая представляет проблему международному сообществу с точки зрения как армянских, так и зарубежных ученых. Вместе с тем, несмотря на такое изобилие материалов, некоторые аспекты данной проблемы требуют тщательного исследования. Сегодня особое внимание

уделяется изучению лингвистических фактов как ключевых элементов текстового механизма искажения и фальсификации исторических событий. Текстологический анализ различных интерпретаций является новым и важным подходом в изучении исследуемой проблемы, он нацелен на анализ лингвистического выражения различных подходов к вопросу геноцида армян. Цель настоящей статьи — текстологическое исследование позиции Израиля с учетом исторической перспективы как составляющей вертикального контекста данной разновидности речи.

Ключевые слова: геноцид армян, позиция Израиля, реалполитик, синдром эксклюзивности, текстологический анализ.

According to D. Stone, past, present, and future have been generalized and institutionalized in the West as a specific culture called history. He believes, the areas of human thought, action, and suffering, that call for a specifically “historical thinking”, include “the construction and perpetuation of collective identity”, “the reconstruction of patterns of orientation after catastrophes and events of massive destruction”, “the challenge of given patterns of orientation presented by and through the confrontation with radical otherness”, and “the general experience of change and contingency”. Stone’s notion of “historical thinking” is closely tied to the concept of “historical memory” which refers to the ways in which groups or collectivities construct, identify, narrate and give thought to certain periods or events in their history.

It is obvious that the most traumatic historical memory of the Armenian nation — the 1915 Armenian Genocide — is fundamental to social and political identities of the nation and is reshaped to the present historical-political moment when the recent transitions from authoritarian rule and the formation of democratizing political cultures make the nation hopeful that eventually all the countries of the world, including the perpetrators, will recognize the systematic, murderous campaign carried out by Turks against the subject Armenian population (killing 1.5 million and leaving millions more displaced) as *the intentional destruction of a huge group of the Armenian nation (genocide in the broadest sense of the word)*.

Having all this in mind one cannot but reflect on the attitude of Israel towards the issue of the Armenian Genocide and genocides at large. I wonder what the historical memory of the Jews is and if they give thought to the official position with reference to the Armenian Genocide their government persistently takes for so many years. My reflections drive me to very natural questions: Why does Israel take the position of a denier (sometimes passive, or at times very obviously active), however surprising it may be? How does their historical memory work? Does it not remind them of the Holocaust — the atrocities carried out by Nazi Germany against the European Jews during World War II, which, thanks to the efforts of renowned politicians and statesmen, have already been recognized worldwide? I have to agree that the ability and the persistent work along

creating the world history of genocide after the war and establishing a legal framework for the recognition of genocide as an international crime to be punished and punishable through international cooperation are indeed worthy of high estimation and praising.

Still, the question remains unanswered. Why not the Armenian Genocide? Why can it not be recognized and condemned as an unpardonable crime against humanity, particularly when there is absolutely no doubt at all that those horrendous events in Western Armenia followed by attempts of attack at Eastern Armenia too at the beginning of the 20th century were in fact a genocide?

My considerations of this, at first sight, rather strange situation bring me to the idea that one of the important reasons why there still are individual politicians, parties, and even powerful and influential states who evade this undeniable fact, is that for them political interest and moral position are concepts far away in two opposite poles. In the issue of the Armenian Genocide the dilemma “policy vs. morality” faced also by such a country as Israel gives birth to some reflections [2, 4:105–128]. A nation that was itself subjected to genocide in the previous century and who struggles against the deniers of it, by ethical standards should have undoubtedly been the first to accept the Armenian Genocide [http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=4714 Retrieved 07.03. 2014]. However, Israel has quite a reserved attitude towards the genocide against other nations.

Moreover, the investigation of facts reveals, that albeit after the Holocaust the Jews put forward the slogan “Never Again!” just some years later, on 15 May, 1948 they, who had “tasted” the pain of the Holocaust, themselves made another nation feel it. The sufferings they had experienced themselves did not keep them back from another massacre, the genocide against the Palestinians. What is even worse is that the Jews deny their own guilt, and this is again a dilemma. The Israeli historian Benny Morris defining the genocide of the Palestinians expresses his firm belief that the overall, final good justifies harsh and cruel acts that are committed in the course of history. He even tries to justify the annihilation of the Indians for the sake of the creation of the great American democracy. Benny Morris’ thoughts sound paradoxical, particularly against his academic background. On the one hand,

he criticizes Zionism and its continuing oppression of the Palestinians, but on the other, he argues for the necessity of ethnic cleansing in 1948. He faults David Ben-Gurion for failing to expel all Arab Israelis, and even hints that it may be necessary to finish the job in the future. He views the conflict between the Israelis and Arabs as a struggle between civilization and barbarism. Can this be justified?

Some twenty years ago, Ben Neria Baruch, Israel's Ambassador to Armenia and Georgia, argued that the recognition of the Armenian Genocide was a very complex issue, since it involved other nations as well. He believed that in issues like the Armenian Genocide political interests were always important: it is impossible to live only in history, there are always interests. Certainly, there are, and they are numerous. The strategic alliance between Turkey and Israel is one of them, and this could, perhaps, be taken as the primary reason for Israel not to accept the reality of the Armenian Genocide. In fact, Turkey was the first Muslim state to recognize the statehood of Israel in 1949, and the latter has so far been almost always ready to resort to compromise in order to continue its neighbourly relations with Turkey. Therefore, in recent years the issue of the Armenian Genocide — more precisely, its performance — took on greater importance in the official policy of Israel, becoming a barometer for measuring the Israeli-Turkish relations.

Israel's refusal to recognize the Armenian Genocide might well be accounted for by another factor — a subtle psychological one to which even more importance is attached, although it has nothing to do with the relationship between states and geopolitical developments. It is the idea firmly fixed in the mindset of the Jews that the Jewish Holocaust is a completely unique phenomenon, and this gives them the feeling of psychological prevalence.

A wide variety of contradictory ideas expressed by various statesmen suggests a dissociation of perceptions by different groups of the Jewish people, representatives of the Jewish intelligentsia and the Jewish state in connection with both the fact of the Armenian Genocide, and the genocide of Palestinians. Moreover, for some two or three decades running, Israel has been manifesting a mainly inactive position on the issue of the Armenian Genocide, although tacitly it has been leading a policy of preventing the attempts towards its recognition and condemnation both inside the country and in the United States. Thus, it was not surprising that in April, 2001, during his visit to Turkey Shimon Peres as the Israeli Foreign Minister at that time, in an interview to the Turkish news agency "Anatolia," made a statement which was a manifestation of active denial, and thus he marked the beginning of the Israeli policy of outright abnegation.

We reject attempts to create a similarity between the Holocaust and the Armenian allegations. Nothing

*similar to the Holocaust occurred. It is a **tragedy** what the Armenians went through but not a genocide. <...> **Israel should not determine a historical or philosophical position on the Armenian issue. If we have to determine a position, it should be done with great care not to distort the historical realities.***

(Shimon Peres, April, 2001)

Clouds of doubt in Sh. Peres' speech cover the Armenian claims of genocide, and this, first and foremost, can be noted in the application of the attributive word combination "*the Armenian allegations*" which in its turn excludes the possibility of comparing the events of 1915 with the Jewish Holocaust (*nothing similar to the Holocaust occurred*). Sh. Peres openly supports Israel's aspiration of exclusivity. Obvious enough that using the semantically broader and undifferentiated word **tragedy**, the speaker probably does not suspect that although he has managed to avoid using the term **genocide**, nevertheless both **tragedy** and **genocide**, even without being identical, eventually are in the same semantic field, and any genocidal event, including both the Armenian Genocide and the Jewish Holocaust, is in fact a tragedy, a tragedy of a whole nation never forgotten by the generations of the transgressed, even a century later.

One is bound to ask, why **Armenian allegations**? They are not allegations but real facts testified by both the survivors and the eyewitnesses [10, 12, 8], as well as facts established by historical, political and legal investigations [7]. As for similarity, then, of course, we have to agree that there can surely be no question of sameness because the Armenian people have been exterminated in their ancient homeland, together with their cultural heritage. This, in fact, was also a cultural genocide, unlike the Holocaust of the Jews who were far from their homeland, in Europe. So the Holocaust and the Armenian Genocide are even to some extent incomparable, especially and more so as Armenians do not push forward a claim of such a comparison. It was Rivka Cohen, the Israeli Ambassador to Georgia and Armenia, that speaking at a press conference in Yerevan on February 8, 2002 announced the Holocaust — the genocide of the Jews — to be an unprecedented event, no tragedy, including that of Armenians, could be compared with. In this connection, the note of protest of the Armenian Foreign Ministry ran as follows: "Armenia considers unacceptable any attempt to negate or diminish the fact of the Armenian Genocide no matter what motivates the reasoning. Moreover, Armenia has never had a goal to draw parallels between the Armenian Genocide and the Jewish Holocaust considering that any crime against human kind is unprecedented by its political, legal, historical and moral consequences". Elie Wiesel, a Romanian-born American writer of Jewish descent and Holocaust survivor, describes the denial of the Armenian Genocide as a "**double killing**"

process. He condemns Turkey's manipulation on different institutions of America in order to achieve the fulfillment of their desire of denying the Armenian Genocide. He is more than sure that no evasive euphemistic terms can be allowed to be used to appease the Turkish government, for what was accomplished in 1915 in Western Armenia was indeed a genocide.

It was not by chance at all that Raphael Lemkin, initiating the draft of the Genocide Convention, in 1944 referred to the Armenian Genocide identifying it as a **seminal example of a genocide** that subjected the Armenians to horrible massacres and caused a lot of suffering [6].

The Israeli officials following the official viewpoint worked out by Turkish authorities have consistently declared that only historians should deal with historical issues. But what can a historian do against facts which have deep roots in the reality, and against the pain that is always present in the memories of the survivors and on the ancient walls of the monuments doomed to destruction in Western Armenia! [9:455]

According to the passage adduced above, the Israeli officials do not consider it correct for Israel to **determine a historical or philosophical position on the Armenian issue** or if they have to, it should not misinterpret the historical reality. However, they do make a historical decision by giving a false account of history when they claim that **nothing similar to the Jewish Holocaust** (i.e. genocide) **ever occurred**. In order to avoid ambiguity and enhance the idea they have even found a clear-cut definition: *it was a tragedy what the Armenians went through but not a genocide*. Maybe Mr. Peres' firm belief that Israel should not express a historical or philosophical position can be explained by his inclination to give preference to political orientations. Especially interesting is that this statesman is trying to hide his country's flagrant, coarse denial with the "objectivistic" veil of not corrupting historical facts (*If we have to determine a position, it should be done with great care not to distort the historical realities*).

The interview of Sh. Peres adduced above was so scandalous that the Israeli Foreign Ministry had to spread a special message through its diplomatic missions. It stated that the Minister's words were wrongly interpreted in the Turkish media, and that in reality (allegedly according to the information received from Ankara) it had been said that the issue should be dealt with by historians, not by politicians, that they did not support comparisons between the Holocaust and the tragedy of Armenians, and that Israel did not intend to take any political or historical position on this issue. In other words, as Israel's Foreign Ministry asserted, the Turkish news agency had misinterpreted the Ministers words: "It is a tragedy what the Armenians went through but not a genocide". But even this way, the Israeli official's denialist position was obvious, and the Israeli Foreign Ministry's note simply rejected the fact of the official's

active position of denial. Such comments sound utterly unambiguous even for a hypocritical policy, especially that Mr. Peres did not make any practical step to refute his words as they had appeared in the Turkish media [2, 1]. Thus, when Rivka Cohen evaluates the Armenian Genocide as tragic events, but not a genocide, she actually repeats Sh. Peres *per se*, and views the Jewish Holocaust as an **incompatibly unique** (emphasis — S. G.) phenomenon of deliberate destruction of an entire nation.

Holocaust was a unique phenomenon — since it had always been planned and aimed to destroy the whole nation. At this stage nothing should be compared with Holocaust.

(<http://asbarez.com/46347/israeli-ambassador-says-noparallels-between-holocaust-and-1915-genocide/>)

The Israeli Foreign Ministry's official response on the issue of the Armenian Genocide was as follows:

As Jews and Israelis we are sorry for the killings and tragedies that took place articularly in 1915-16. We understand the outbursts of the feelings of both sides, know that there were many victims and realize the suffering of the Armenian nation. The examination of this theme requires discussions with participation of large communities of society and dialogue of historians, which will be based on facts and proofs.

(<http://www.turkishweekly.net/article/232/israel-sapproach-to-the-armenian-allegations.html>)

In the official response, expressions like **killings and tragedies, many victims, the suffering of the Armenian nation** at first sight make a faulty impression that the speaker is just about to use the term *genocide* too, thus giving credit to the already uncontested historical truth confirmed long ago by numerous and various official documents, written and oral testimonies, feature and documentary reproductions [7, 2]. The above-mentioned estimations in the passage are an attempt to prove the necessity of a scholarly dialogue based on facts and evidences. However as the larger context shows, the main aim of the official response is to stress out again the uniqueness of the Holocaust in the history of mankind. Then, "graciously" or "justly," it is said that Israel accepts the tragedy of Armenians but those events cannot parallel with the Holocaust, although this, by no means, diminishes the scope of the tragedy. The most impressive response to Sh. Peres' scandalous declaration was given by Prof. Israel Charny in his open letter of April 12, 2001:

It seems to me, according to yesterday's report in the Ankara newspaper, that you have gone beyond

a moral boundary that no Jew should allow himself to trespass. <...> *Even as I disagree with you, it may be that in your broad perspective of the needs of the State of Israel, it is your obligation to circumvent and desist from bringing up the subject with Turkey, but as a Jew and an Israeli I am ashamed of the extent to which you have now entered into the range of actual denial of the Armenian Genocide, comparable to denials of the Holocaust.*

(<http://www.azg.am/EN/>)

Professor Charny's statement, though an open disagreement to Peres, diplomatically attempts to view the problem from the political perspective as well by using linguistic units which infer:

— some logical compromise (*even as I... it may be that...*);

— avoiding certainty on one side and admitting probability on the other (*it may be that...*);

— an emphasis on statesmanship from the viewpoint of *Realpolitik* (*in your broad perspective of the needs of the State of Israel*);

— sparing the person of the addressee at the expense of national and political necessity (*it is your obligation to circumvent... and desist from...*).

The very existence of such a context, however, does not veil Charny's real, honest and condemning approach to his addressee's immoral position. His criticism sounds like accusation. Primarily from the position of his national, then from that of his state and civil identity (*as a Jew and an Israeli*), he speaks most negatively (*I am ashamed*) of Peres' explicit denial (*comparable to denials of the Holocaust*), thus qualifying it as *going beyond a moral boundary that no Jew should allow himself to trespass*. At the International Conference "The Crime of Genocide: Prevention, Condemnation and the Elimination of Consequences" December, 2010, in Armenia, which different scholars on genocide from about 20 countries attended, in an interview to <Panorama.am> Israel Charny, evaluating Israel's official position on the issue as evil, expressed his attitude of anger and disappointment towards Israel's shameful failure to recognize the Armenian Genocide. Nevertheless, he was pleased to mention that they had culturally won the battle in Israel, since the people of Israel absolutely know the Armenian Genocide, they do not deny it.

It can be clearly seen that although the official circles have a negative attitude, nevertheless, the Jewish sound academic minds in Israel unequivocally condemn the Armenian Genocide and unanimously accept the fact of the crime against Armenians as an obvious example of a predetermined, meticulously organized and officially directed genocide. In this connection, Charny writes that the Armenian Genocide is notable in many ways, particularly as the earliest example

of a mass homicide of the 20th century which many consider a rehearsal for the Holocaust.

Yehuda Bauer, an American scholar of Jewish descent, also mentions that the massacre of Armenians is similar to the Holocaust. He perceives the mass destruction of Armenians during the period in question as the forerunner of the Holocaust of which the case of Armenians is the closest analogue. He is more than certain: "If we compare the number of Armenians killed by the Ottoman regime with the Armenian population in Turkey the number of victims excels or at least levels the ratio of Jews martyred during World War II".

Israeli Ambassador's infamous press conference and the above-mentioned response of the Ministry of Foreign Affairs of Israel echo in the comments of the Israeli genocide expert Yair Auron. He has no doubts that the historical significance of the official statement cannot be diminished for where did the victims, the broken fates and tragedy occur from if there was no Genocide, no Holocaust. It seems absurd to him that no murderer is notified as if a natural calamity had happened. Y. Auron expresses his firm belief that there is much cynicism, arrogance, intrinsic conflict and irresponsibility in that dangerous official statement. Declarations like that defile the memory of the Holocaust victims.

As an Israeli Jew, Y. Auron, apart from being a true scholar, is a responsible citizen of his country and is willing to apologize to each Armenian. He is convinced that the Jewish people cannot feel satisfied as long as Israel does not abandon its anti-historical recitation of the Armenian Genocide and does not change its immoral position.

Both Israel Charny and Yair Auron strongly condemn speculations on the Armenian Genocide and the policy of denial adopted by the state of Israel, and qualify it as a "terrible shame," "malfeasance," "failure" (I. Charny), "cynicism," "arrogance," "inner contradiction," "irresponsibility" (Y. Auron). According to Auron, such an attitude towards the genocide against some other nation causes immense moral damage to the Jewish people and desecrates the memory of the Holocaust victims and the significance of a fair position. Although, as we know, scholarly and official circles hold incompatible positions in the question of the Armenian Genocide, it should be noted however, that a small number of officials of the State of Israel have endeavoured on their own initiative to eliminate the existing discrepancy between pragmatic policy and moral justice.

On April 27, 1994, Israeli Deputy Foreign Minister Yossi Beilin, speaking to the Knesset (the legislature of Israel), expressed the idea that what had happened to the Armenians was certainly not merely a consequence of the war but undoubtedly a massacre and a genocide which cannot be forgotten for whatever political consideration.

It was no war. It was most certainly massacre and genocide, something the world must remember... We will always reject any attempt to erase its record, even for some political advantage.

(http://www.inhohome.com/index.php?page=historical_quotations)

On April 24, 2000, Yossi Beilin, as the Minister of Justice, once again confirmed his opinion that the fait accompli was an irrefutable fact of genocide, and that the Turks must be made clear the Israelis cannot accept the Turkish political claim to neglect the historical truth. The disappearance of one and a half million people was not a consequence of indifference or carelessness but a premeditated felony.

*Something happened that cannot be defined except as **genocide**. One-and-a-half million people disappeared. It wasn't negligence, it was deliberate. I do not think that the government has to take an official decision on the issue, but we must clarify to the Turks that we cannot accept their political demands to ignore a historical event.*

(<http://www.armenian-genocide.org/beilin.html>)

On the same day of commemoration of Armenian martyrs Israel's Education Minister Yossi Sarid on his own initiative visited the Armenian quarter and made the following statement:

I join you, members of the Armenian community, on your Memorial Day, as you mark the 85th anniversary of your genocide. I am here, with you, as a human being, as a Jew, as an Israeli, and as Education Minister of the State of Israel. Every year Armenians gather in Israel and all over the world to remember and to remind the world of the terrible disaster, that befell your people at the beginning of the last century. For many years, too many years, you were alone on your Memorial Day. I am aware of the special significance of my presence here today along with other Israelis. Today perhaps for the first time you are less alone. The Armenian Memorial Day should be a day of reflection and introspection for all of us. A day of soulsearching. On this day, we as Jews, victims of the Shoah should examine our relationship to the pain of others.

The massacre which was carried out by the Turks against the Armenians in 1915 and 1916, was one of the most horrible acts to occur in modern times. The Jewish ambassador of America to Turkey in those days, Henry Morgenthau, described the massacre as "The greatest crime in modern history." Morgenthau did not predict what was in store later in the 20th century for the Jews, the Shoah, the most terrible of all (emphasis — S.G.) is still in front of our eyes.

The person who was most shocked and shocked many people was the Prague-born Jewish author Franz Werfel with his masterpiece "The Forty Days

of Musa Dagh." <...> He wrote: The pitiful scene of the starved and mutilated children of the Armenian refugees gave me the last push to redeem the cruel fate of the Armenian people from the abyss of oblivion."

<...> Today in Israel very few youngsters have heard about Musa Dagh, very few know about the Armenian Genocide. I know how important the position of the Jews, and especially the attitude of the State of Israel to your genocide are for Armenians in the world. As Minister of Education of the State of Israel, I will do whatever is in my capacity in order that this monumental work "The Forty Days of Musa Dagh" is once more well known to our children. I will do everything in order that Israeli children learn and know about the Armenian Genocide. Genocide is a crime against humanity and there is nothing more horrible and odious than Genocide. <...> We, Jews, as principal victims (emphasis - S.G.) of murderous hatred are doubly obligated to be sensitive, to identify with other victims. We have to evoke among the young generation natural and deep indignation against manifestations of genocide in the past, in the present and in future. Genocide is the root of all evil and we have to make upreme political and educational efforts to uproot and extirpate it. Whoever stands indifferent in front of it, or ignores it, whoever makes calculation, whoever is silent always helps the perpetrator of the crime and not the murdered.

In 1918, Shmuel Talkowsky, the secretary of Chaim Weizmann wrote with the approval of Weizmann, an important article entitled "The Armenian Question from a Zionist Standpoint." Among other things, he said. "We, Zionists, have deep and candid sympathy for the fate of the Armenian people. We do this as human beings, as Jews and as Zionists. As human beings our motto is: I am a human being. Whatever affects another human being affects me." "As Jews, as an ancient exiled people we suffered in all parts of the world. I dare say they made us experts of martyrdom. <...> Among the nations who suffer in our neighborhood there is no nation, whose martyrdom is more similar than the Armenian people. As Zionists we have several reasons to sympathize with the Armenian Question." <...>

I would like to see a central chapter on genocide, on this huge and inhuman atrocity. The Armenian Genocide should occupy a prominent place in this program which does justice to the national and personal memory of every one of you, to the memory of all the members of your nation. This is our obligation to you, this is our obligation to ourselves.

(<http://www.armeniangenocide.org/sarid.html>)

In every passage of the Israeli Education Minister's address to the Armenian community one can obviously sense the full understanding and assessment by him of the fact of the Armenian Genocide, the willingness to share the irreparable loss and grief of the Armenian people. He himself as a Jew,

as a citizen of a country where two nations of common fate live side-by-side, as the son of a people that has survived a genocide, cannot lack sensitivity towards the fair claim of Armenians ignored for years. With this very sense does the Education Minister, along with his fellow Jews, stand by Armenians on this sacred day of commemoration, for it is his country's duty, his fellow countrymen's and his own moral duty to support them.

The annual commemoration rallies of the representatives of the Armenian community, in his opinion, are extremely important because they draw the attention of the world to the Armenian Genocide — this shameful and horrendous event in the beginning of the 20th century, they force everyone to look inside their souls, and understand their attitudes towards *the pain of others*.

In the broader context of Sarid's speech, the ten salient appearances of the term *genocide* both in relation to the Armenian Genocide in particular and as a detestable and condemnable fact for humanity in general emphasize the whole structural and semantic scope, the capacity of the word meaning and the speaker's comprehension of the problem. Thus, between the lines one can sense the Minister's honest confession that it is very difficult at least to live side by side with the representatives of a people whose just cause is being ignored. He believes that first and foremost it is the Jewish state and its people, as a nation who have survived a Holocaust themselves, that can share the thoughts and reflections of the Armenian people, their experiences and expectations. This idea is especially crystallized in expressions like *the Armenian Genocide, your Genocide*, and in the use of the possessive pronoun *your* in various parts of his speech (*your Memorial Day, your genocide*) which allows one to conclude that in this context the implicit meaning is: *the pain is yours, and no one can feel it better than you do*. However, the speaker does not imagine himself as a detached onlooker who sees the problem in perspective. On the contrary, having inherited from his elder generations the painful experience of the Holocaust, he cannot but feel with the same bitterness the pain caused by the horrible disaster of the Armenian Genocide, and sense the importance of standing by the Armenians (*I am aware of the special significance of my presence here today; ... we as Jews, victims of the Shoah, should examine our relationship to the pain of others*). And although in this case the pain is not directly his own nation's, he is well aware of its incredible weight.

In the first part of the speech the rhetorical device of the fourstep repetition (*I ... as a human being, as a Jew, as an Israeli, and as Education Minister of the State of Israel*) plays an important role in terms of meaning and style by which the speaker fulfills a certain verbal tactics moving from a more common, universal measurement towards the national one, which in this case involves more than a mere

statement of nationality and implies that he is also a representative of a nation which shares a common fate. Then he transcends to the level of political and public identity and ultimately to the official state level which is a narrower but more sensitive perspective in this particular situational context.

In the broad horizontal (verbal) context of the speech the frequently used term *genocide* is paralleled with expressions like *terrible disaster, massacre, one of the most horrible acts to occur in modern times*. However, both these words and word combinations and quotes from other people's speeches, such as: *the greatest crime in modern history* (Henry Morgenthau), *the cruel fate of the Armenian people* (Franz Werfel), *the Armenian Question, the fate of the Armenian people, martyrdom* (Shmuel Talkowsky and their recontextualizations in Yossi Sarid's speech are aimed at making clear for the reader / listener that his understanding of the phenomenon of genocide is rather thorough and comprehensive.

By applying such units the speaker is trying to draw attention to another important mission of his: to revive the moral characteristics of the Jewish nation by restoring in the memory of his audience the positive image of ethnic Jews, such as Henry Morgenthau, Franz Werfel, Shmuel Talkowsky. They are the true incarnations of his nation's morality. In this way he is trying to counteract, to compensate for the immoral behaviour of the Israeli authorities, while, as it would turn out, they would go even farther along the path of their moral aberration. The speaker believes that all those who treat the phenomenon of genocide with silence or indifference [3] or operate on a profitable political basis, always help the criminals. The pragmatic evaluation of this notion of Yossi Sarid allows us to see that the charge here is not only general and targeted against all sorts of deniers and denying but has also a particular focus on reckoning his country's position of denial as unacceptable. This tendency of the author is borne out by the use of the pronominal form *whoever* which occurs thrice in the context (*whoever stands indifferent in front of it — (genocide — S.G.), whoever makes calculation, whoever is silent always helps the perpetrator*, and enhances the idea of generalization. The speaker is fully aware of how important for Armenians worldwide the official Israeli position on the issue is. He assures that he will employ all his rights and opportunities as Minister of Education, so that the younger generation of his nation knows the background of this terrible crime against Armenians. He has no doubts that only those who are well informed, who sense the abhorrence of all kinds of genocides perpetrated against humanity, are able to truly recognize and condemn them.

However, it is not impossible to understand from the context of the Minister's speech that while the Jewish official deeply shares

the grief of the Armenian people and presses for its recognition, nevertheless, he fails to throw off the consistently overwhelming idea of the Holocaust being the primary one of its kind. Note the use of such expressions as: *the most terrible of all, we Jews, as principal victims*, which are indicators of the Jewish *exclusivity syndrome*.

Obviously, both individual statesmen and scholars who accept the Armenian Genocide particularly emphasize that this issue has a deep moral significance for the Jewish people — survivors of the Holocaust — and for the State of Israel, as their representative; that is why the advanced Jewish public are determined to fight up to the end. They wonder if the authorities of the Jewish state, who tend to leave the solution of the problem to experts, will

eventually hearken to the voice of the public, giving thought to the fact that the political reputation of any government is the result of its moral image, reflected in its behaviour. Maybe they will at long last come to the understanding and accept that there cannot and must not be an insurmountable gap between politics and morality, and maybe they will stop petty political manipulations of moral principles, and we can hope that Israel will at long last get rid of its hyperpragmatic principles of Realpolitik, as well as the exclusivity syndrome and take a just stand on the matter of the Armenian Genocide.

It should be borne in our minds that the Armenian Genocide is not only the problem of the Armenian people but also of the whole mankind for it can never be severed from the historical memory of humanity.

REFERENCES

1. Auron, Y. (2003). *The Banality of Denial. Israel and the Armenian Genocide*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
2. Auron, Y. *Israel's Attitude Toward the Armenian Genocide: Denial and Recognition*. *Noravank Foundation*. http://www.noravank.am/eng/issues/detail.php?ELEMENT_ID=4813
0. Auron, Y. (2013). *Sionizmy yev Hajots tseghaspanutyuny: Anynduneli antarberutyun*, Yerevan, Zangak Press Ltd.
1. Gasparyan, S. (2014). *The Armenian Genocide: A Linguocognitive Perspective*. Yerevan, Yerevan State University Press.
2. Gasparyan, S. K., Harutyunyan, G. R. (2012). Taner Akchami "Amotali arark..." ashkhatutyuny. *VEM, Pan-Armenian Journal*, Yerevan, VEM Ltd.
3. Gasparyan, S., Paronyan, Sh., Chubaryan, A., Muradyan, G. (2016). *Raphael Lemkin's Draft Convention on Genocide and the 1948 UN Convention: A Comparative Discourse Study*. Yerevan, Yerevan State University Press.
4. *Genotsid arman: otvetstvennost Turtsii i obiazatelstva mirovogo soobshchestva. Dokumenty i komentarii*. (2005). Vol. 3, Moscow, Gardariki Press.
5. *Hayots tseghaspanutyuny osmanyany Turkiayum: verapratsneri vkayutyunner*. (2012). *Pastatghteri zhoghovatsu*, Vol. 1, 2, 3, Yerevan, Zangak Ltd.
6. Pogosyan, S. K. (1988). *Goyatevman paykari karughinerum*. Yerevan, Hayastan Press, p. 455.
7. Sakayan, D. (1997). *An Armenian Doctor in Turkey (Garabed Hatcherian: My Smyrna Ordeal of 1922)*. Montreal, Arod Books.
8. Stone, D. (2012). *The Holocaust and Historical Methodology*. US: Berghaven Books, p. IX.
9. Svazlian, V. (2011). *The Armenian Genocide: Testimonies of the Eyewitness Survivors*. Yerevan, RA NAS Gitutyun Press.

ВИДОВИЩНІСТЬ РЕАЛЬНОГО В КОНТЕКСТІ МАС-МЕДІЙНОГО РЕЗОНАНСУ (НА ПРИКЛАДІ «СНАФА» ЧАКА ПАЛАНІКА)

Циховська Е.Д.,

Національний авіаційний університет,
пр. Космонавта Комарова, 1, м. Київ, 03058
ellina.tsykhovska@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-2524-9991

У статті проаналізовано особливості висвітлення заснованих на реальних подіях видовищ у мас-медіа. Простежено роль мас-медійного резонансу у «Снафі» Чака Паланіка. Автор зосереджує увагу на снаф-фільмах, що містять у собі головні характеристики привабливості глядачів: видовище, реальну основу й базові емоції шляхом поєднання порно і жаху.

Ключові слова: видовищність, видовище, спектакль, снаф, снаф-фільми, реальне, реаліті, мас-медійний резонанс, порно, ефект CNN, медіа-реальність, трансгресивна література.

Циховская Э.Д.

Зрелищность реального в контексте массмедийного резонанса (на примере «Снаффа» Чака Паланика)

В статье проанализированы особенности освещения основанных на реальных событиях зрелищ в масс-медиа. Прослежена роль массмедийного резонанса в «Снаффе» Чака Паланика. Автор концентрирует внимание на снафф-фильмах, содержащих в себе главные характеристики привлечения зрителей: зрелище, реальную основу и базовые эмоции путем соединения порно и ужаса.

Ключевые слова: зрелищность, зрелище, спектакль, снафф, снафф-фильмы, реальное, реалити, масс-медийный резонанс, порно, эффект CNN, медиареальность, трансгрессивная литература.

E. Tsykhovska

A spectacle of reality in the context of mass media resonance (on the example of Chuck Palaniuk's "Snuff")

The article deals with a spectacle as an integral part of the modern mediatized world. The features of coverage of spectacles with mass media are analysed. It is noted that the most popular are spectacles, based on real events, because the effect of a reality enhances the emotion of the perception of the material.

Real spectacles transmitted through the mass media acquire a remarkable resonance. Thus, the coverage of terrorist acts, mass and individual brutal killings in media news unintentionally advertises a spectacle of "terrible" in its real size.

Such spectacles include news, extreme events, and snuff. In the modern interpretation "snuff-movie" — these are short films, videos, most often pornographic, depicting murders in real life. The author focuses on snuff films because they combine the main characteristics for attracting viewers: the spectacle, the real foundation and basic emotions — the combination of porn and horror.

The novel "Snuff" by Palaniuk demonstrates the main features of snuffs. According to the laws of the genre, in "Snuff", there is a woman — Cassie Wright as the main character of the event, and sex as the organizing element of the book's plot, and rape as the reason for the selection of the Cassie Wright's profession, as well as the death of the main character as foreseen result of pornoorgia.

The spectacle of the real in the novel is intensified through the mediation of the publicity announcement and coverage of the resonance pornography in the media.

The construction of a reality in the novel is based on numerous historical facts or facts from the lives of prominent people which are told about by Cassie Wright during conversations. In addition, all of them is accompanied by a phrase-refrain "true fact" to underline the reality of the course of events.

Key words: spectacle, snuff, snuff-movie, real, reality, mass media resonance, porno, CNN effect, media reality, transgressive literature.

Видовище в різних своїх формах і контекстах є об'єктом уваги багатьох дослідників (М. Бахтін, А. Банфі, Я. Ратнер, Н. Хісмагуліна, М. Хренов та ін.), які розглядали його як естетичну категорію, як соціальне явище, у культурному аспекті, акцентуючи увагу на ігровій основі видовища та функціонуванні візуальної константи цього явища.

Сучасна особистість в оточуючому її світі образів і видовищ виступає більше глядачем, аніж учасником подій. Видовище у своїх новітніх формах, охоплюючи як традиційну виставу, так і рекламу, оформлення вітрин магазинів, виставки, мас-медіа з репортажами з місця подій та глянцем журналів, арт-галереї, займає більшу частину повсякденного простору людини. Сама здатність людини візуально сприймати оточуючу дійсність зумовлює потребу особистості у видовищності. Пі Дебор у 1967 р. назвав тогочасне суспільство «суспільством спектаклю», оскільки, на його думку, «...спектакль — це основний продукт виробництва сучасного суспільства» [4, 13].

В історичному зрізі можна простежити функціонування видовища в різних семантичних контекстах: видовище як катарсис у давньогрецькому театрі, видовище як розвага в античних святкуваннях, видовище як демонстрування гегемонії в давньоримському Колізеї, видовище як змагання в лицарських турнірах, видовище як превентивний повчальний засіб у публічному покаранні, видовище як емпатію в кіно тощо.

Прикметно, що видовищність найчастіше згадується в науковому доробку зі знаком «плюс». Зокрема, А. Давидов у статті «“Видовище” і “видовищність”: до прояснення понять» зазначає, що це поняття «претендує на статус онтологічної категорії, насиченої естетичним змістом, яка, у свою чергу, може бути зрозумілою через категорії “краса” й “прекрасне»» [2, 139]. Проте, якщо розглядати видовищність лише у позитивному ракурсі, то із цієї категорії випадають гладіаторські бої та криваві вбивства християн на сцені римського Колізею з його лозунгом «хліба й видовищ» (Ювенал). А отже, видовищність не слід зводити суто до категорії «краси».

Видовище має багато авторських визначень. Серед них одне з найбільш вдалих, на нашу думку, подає дослідниця Т. Козакова, яка вважає, що видовища є «не лише масовим видом розваги, але й засобом організації суспільства, одним із варіантів комунікації (що поступово відтісняє всі інші) і засобом формування свідомості» [7, 4]. Проте в нашому випадку краще підійде узагальнене трактування видовища як «того, на чому завжди «сконцентрована увага людей», і того, що викликає «їхній активний інтерес» [12, 11].

Дослідник М. Хренов класифікував видовища на традиційні видовищні форми (ритуали, свята, масові гуляння, балагани), традиційні види мистецтва

(цирк, театр, естрада) й технічні масові видовища (кіно, телебачення), що з'явилися у ХХ ст. [10, 5]. Серед цих груп нас цікавить остання.

З появою нових форм вираження візуального традиційні форми сценічних мистецтв — театр, цирк, естрада, кіно — не задовольняють потребу сучасної людини у видовищності, оскільки для «кліпового мислення» сьогоденної особистості актуальною є просторова доступність видовища, новинна складова, обговорюваність події та емотивність, що досягається зверненням як до позитивних, так і до негативних почуттів. Усім цим запитам відповідають технічні масові видовища, які окреслюють ще одну вимогу сучасної особистості до видовища — його вписуваність у матрицю реального.

Реальні видовища, що транслюються через мас-медіа, набувають неабиякого резонансу. Так, висвітлення терористичних актів, масових та окремих жорстоких убивств (з останніх це — стрілянина в коледжі в Керчі 17.10.2018 р., розстріл прихожан синагоги в Пітсбурзі 27.10.2018 р.) у новинах ЗМІ ненавмисно рекламує видовище «страшного» в його реальних розмірах.

Спланований теракт 11 вересня 2001 р. в США, на думку У. Еко, мав на меті не стільки завдати численних людських жертв, скільки «розгорнути найвеличніший спектакль у світі, небачений навіть у фільмах-катастрофах, наочно продемонструвати крах головних символів західної влади» [13, 33–34]. І терористам це вдалося, оскільки цей реаліті-жах демонстрували всі канали кілька діб, поширюючи страшні картинки й тим самим надаючи безкоштовний простір для реклами злочинного акту. С. Жижек на чотири роки раніше від У. Еко написав з цього приводу, що після теракту 11 вересня середньостатистичний американець починає підозрювати, що «світ, в якому він живе, є спектаклем, що розігрується перед ним, щоб перекопати його в реальності цього світу» [5, 196].

Кореспонденти телеканалу CNN були першими на місці подій, і з того моменту протягом 39 годин безперервно транслювалася лише інформація про теракти без перерви на рекламу і розважальний контент. Завдяки такій першості і з'явився так званий «ефект CNN». Розглядаючи дії мас-медіа під час висвітлення перебігу подій 11 вересня, У. Еко зазначає, що «будь-який терористичний акт переслідує головну мету: запустити повідомлення, що сіє у масах жах (terror) або як мінімум занепокоєння» [13, 33–34]. І служба CNN фактично стала провідником цього повідомлення терористів.

11 вересня 2001 р. мас-медіа не лише транслювали події, вони їх множили, тим самим мимоволі стаючи співучасниками злочину. Вони нав'язували глядачеві потрібні образи, налаштовуючи його на потрібну емоційну хвилю, відпо-

відно і на заплановану авторами сюжетів рецепцію. Поява один за одним нових кадрів з місця події, рефрен з повторюваних кадрів і позначка "LIVE" підсилювали ефект жаху. Мас-медійні трансляції створювали, таким чином, власну медіа-реальність.

Вимога у поширенні інформації, необхідної для певної особи/групи/утруповання, не є новою і для кінопродукції та літературних творів. Зокрема, у фільмі «Дзвінок» (2002) уся фабула сконцентрована навколо зловісної касети з фільмом, яку слід надати для перегляду ще комусь, щоб вижити. Таким чином особа, яка встановила такі правила гри, поширює потрібний їй матеріал.

Згідно з концепцією З. Фрейда, людське життя підпорядковане двом прагненням — до Ероса й Танатоса, що фактично втілюється в категоріях еротичного й жахливого. Цим і зумовлена поява популярних сьогодні у масового глядача жанрів, що поєднують ці категорії. Саме про них писав С. Жижек: «...проникнення у Реальну Річ ... досягає своєї кульмінації у хвилюючому Реальному як остаточному "ефекті" всього, що популярне сьогодні: від цифрових спецефектів через реальне телебачення й аматорську порнографію до снаф-фільмів» [5, 219].

Особливо вдало ці емоційні протилежності співіснують у жанрі снаф-фільму — «відеозаписи вбивства, який зафільтував ... вбивця або його/її співники» [14, 67]. Одними з перших снафів вважають відеозапис, зроблений «Сім'єю» Чарлза Менсона, відео з тортурами жінок Чарлза Енджі й Еонарда Лейка (1983–1985), запис тортур двох повій, викрадених Ернстом Дайтером Корзенном та Стефаном Майклом Маном, тощо. Деякі дослідники не зараховують ці матеріали до справжніх снафів, оскільки вважають, що цей жанр передбачає комерційну складову, тобто зйомки ведуться для заробітку [3].

Якщо відкинути комерційність, то до сучасних снафів відносять справу з канибалізмом Арміна Майвеса (2001), відео на мобільному з тортурами і вбивством людей «дніпропетровськими маніяками» (2007) тощо. З комерційних снаф-фільмів відоме відео згвалтування і вбивства 18-річної мешканки ПАР Тані Флауердей (2003), організованих її власним хлопцем, пов'язаним з кіновиробництвом.

Популярними у жанрі снаф-фільмів вважаються звинувачений у сексізімі "Snuff" (1976) М. Фіндлі та Р. Фіндлі, "Hardcore" (1979) Пола Шрейдера, "Snuff 102" (2007) режисера Маріано Пералта, побитого глядачами на прем'єрному показі свого фільму.

У "Snuff 102" пояснюється, чому порнографія може бути уподібнена до снафу. Психіатр у фільмі, пояснюючи причини вбивства жінок, говорить, що «кіно протистоїть реальності... Якщо хтось хоче подивитися снаф, він може легко робити це

кожного дня. Порно. ... зображення тіла розчленено камерою».

Автори художньої літератури також не залишилися осторонь звернень до снаф-жанру, найпопулярнішими з яких є однойменні твори Ч. Паланіка (роман «Снаф» (2008)) та В. Пелевіна («S.N.U.F.F.» (2011)).

У романі В. Пелевіна традиційне визначення снафів дещо змінене авторським баченням: снафи — це спеціальні «кіноновини», де поєднано все, що подобається масовому глядачеві. У постапокаліптичному світі з високими медіа-, політ-та просто технологіями заради зйомок снафів періодично ініціюються війни. Необхідність у снафах та їхню сутність В. Пелевін у романі «S.N.U.F.F.» пояснює так: «Люди добре запам'ятали, що війни починаються, коли кіно й новини міняються місцями. І всілякі вирішили поєднати їх в одне ціле, щоб підміни не відбувалося більше ніколи. Люди вирішили створити "кіноновини" — універсальну дійсність, яка єдиною жилою пройде крізь реальність і фантазію, мистецтво й інформацію. ... У ній повинні були злитися дві головні енергії людського буття — кохання й смерть... Так з'явилися снафи і почалася постінформаційна ера, в якій ми живемо» [9, 200].

У Паланіковому «Снафі» події відбуваються у звичайному світі, але самі події відрізняються незвичайністю, оскільки більша частина сюжету відбувається за лаштунками порнозйомок: 600 чоловіків зібралися заради участі в генг-бенг-рекорді порнозірки Кассі Райт, який знімається на камеру і реклама якого в мас-медіа набула розголосу.

Назва «Снаф» у Ч. Паланіка повністю відповідає заявленому жанру. Не вдаючись до окреслення генези снафу, досить сказати, що він набув різних утілень: від згвалтування зі смертельною розв'язкою до аматорської зйомки самокатувань. Традиційно жанр має такі ключові характеристики: головна жертва — жінка, прелюдія — секс, дії — згвалтування/тортури, розв'язка — вбивство головної героїні. У сучасному трактуванні snuff-movie — це короткометражні фільми, відео, найчастіше порнографічного характеру із зображенням вбивств у реальному часі. І це пояснює неочікувану кінцівку роману Паланіка. За законами жанру, у «Снафі» присутні і жінка — Кассі Райт як головна героїня події, і секс як організуючий елемент сюжету книги, і згвалтування як причина обрання професії Кассі Райт, і навіть смерть головної героїні як передбачуваний наслідок порнооргії. Проте з останньою не все так однозначно. І цим художній текст відрізняється від снаф-фільмів, у яких не зберігається інтрига. У романі смерть, що висвітлюється ЗМІ, точніше її очікування, повинна стати апогеєм усього твору і піком кар'єри Кассі Райт. І таке поводження зі смертю притаманне не одному

творів Ч. Паланіка, що зауважує Є.Р. Чемезова: «Ч. Паланік у своїх романах маніфестує смерть очевидного й звичного, показуючи, як художній світ може перетворюватися, якщо герої в ньому можуть перетнути так звану межу між реальним світом і невидимим світом» [11, 218].

Ч. Паланіку вистачає фактично одного місця подій, бекстейджа, для того щоб у своєму романі вивільнити всі внутрішні конфлікти головних героїв. Персонажі заперечують маріонетковість особистості: вони самі роблять свій вибір. Насправді це ілюзія вибору.

Конструюванню реальності в романі служать численні історичні факти або факти з життя відомих людей, які наводить Кассі Райт протягом розмов. Це й винахід гумової ляльки Гітлером, і б'юті-лайфхаки знаменитостей, і перелік нещасних випадків у кіноіндустрії. І все це супроводжується фразою-рефреном «справжній факт» для підкреслення реальності перебігу подій. До речі, дослідниця А. Жолудь зазначає використання рефрену, а саме стислої «фрази, або формулювання, що повторюється час від часу з незначними змінами», як характерної риси письменницького стилю Ч. Паланіка [6, 237].

На фоні концентрації навколо базових потреб людини головною темою у «Снафі» стає тема батьків і дітей, точніше матерів і дітей. І зйомки порно не є самоціллю, а слугують вищій меті — компенсації материнської опіки. Роман про порно, як це не парадоксально, не є порнографічним. Дослідник Я. Барічко виокремлює два типи візуальних образів: «тілесно орієнтовані (націлені передусім на тіло реципієнта) та духовно орієнтовані (спрямовані на духовний світ людини). Зображення у сучасній культурі (особливо у візуальному просторі мас-медіа) тяжіють до першого типу» [1, 9]. І «Снаф» Ч. Паланіка доводить це, стверджуючи тілесно орієнтований тип візуальних образів темою, ідеєю, сюжетом та описом. Роман побудований на констатації персонажів на бекстейджі того, що вони бачать. І найчастіше вони оцінюють тіло й тілесність.

Проте у паланіківському фарсі плоті присутня й душа. Кассі Райт ставить порнорекорд й оформлює страховку, щоб у випадку смерті належні їй

гроші перейшли власній дитині, яку вона віддала на всиновлення. Порнозірка Бранч Бакарді, який колись згвалтував Кассі Райт і виклав відео в Інтернет, завжди має при собі медальйон з фото їхньої спільної дитини, проявляючи таким чином сентиментальність. Більше того, він прив'язаний до неї коханням.

Приналежність «Снафа» до трансгресивної літератури відчувається вже з анотації до книги: у центрі роману персонажі, що йдуть проти норм суспільства самим вибором своєї професії. І спротив суспільства Ч. Паланік показує в реакціях сімей персонажів на вид їхньої діяльності. До трансгресивної літератури відносять і «Лоліту» В. Набокова, і «Американського психопата» Брета Істона Елліса. Знаходяться вони в одному списку через провоковані теми насилля, інцесту, педофілії, сексу, наркотиків, інших залежностей, порушення табу, жорстоких тортур і вбивств, схильності до гедонізму тощо.

З. Фройд зі своїми незмінними теоріями влучно підходить для аналізу характерів героїв «Снафа», зокрема поясненням психологічних травм і комплексів з дитячого досвіду особистості. Ч. Паланік розкриває не лише те, що перебуває на поверхні, а й ризики порнобізнесу, серед яких і контроль за дітонароджуваністю (нечасто провокована в літературі тема), причини навернення у професію, зокрема, порнозірки (часто провокована тема).

Отже, видовищність є невід'ємною складовою сучасного медіатизованого світу. Найбільшою популярністю користуються видовища, засновані на реальних подіях, оскільки ефект реальності підсилює емотивність сприйняття матеріалу. І таким провідником видовища стають нерідко мас-медіа, які транслюють відеоряд, поширюючи тим самим закладене в ньому повідомлення. До подібних повідомлень належать як новинні екстремальні події, так і снафи, де поєднані найсильніші емоції. «Снаф» Ч. Паланіка демонструє основні риси снафів. Видовище реального в романі посилюється шляхом набуття подією розголосу та висвітлення резонансного порнорекорду в засобах масової інформації. Важливим аспектом популяризації снафів є поєднання в них категорій жакливого й еротичного.

ДЖЕРЕЛА

1. Барічко Я.Б. Телесность в массмедиа-образах: автореф. дис. ... канд. культурологии : 24.00.01 / Я.Б. Барічко ; [Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена]. — СПб., 2013. — 22 с.
2. Давидов А.А. «Зрелище» и «зрелищность»: к прояснению понятий // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. — 2014. — № 1 (33). — С. 135–140.
3. Давыдова В. Эволюция насилия в массовом кино: от вампиров к snuff-фильмам / В. Давыдова. — Litres, 2017.
4. Дебор Г. Общество спектакля / Ги Дебор ; [пер. с фр.]. — М. : Опустошитель, 2011. — 175 с.
5. Жижек С. 13 опытов о Ленине / С. Жижек. — М. : Ad Marginem, 2003. — 253 с.
6. Жолудь А.И. Писательский стиль Чака Паланика / А.И. Жолудь // Ученые записки Казанского университета. Серия: Гуманитарные науки. — Т. 158. — Кн. 1. — 2016. — С. 235–243.

7. Козакова Т. Человек в структурах зрелища: Философско-антропологический анализ: автореф. дис. ... канд. философ. наук : 09.00.13 / Т. Козакова ; С.-Петербург. гос. ун-т. — СПб., 2005. — 25 с.
8. Паланик Ч. Снафф / Чак Паланик ; [пер. с англ. Т. Покидаевой]. — М. : АСТ, 2015. — 254 с.
9. Пелевин В. S.N.U.F.F.: утопия / В. Пелевин. — М. : Эксмо, 2012. — 604 с.
10. Хренов Н.А. Зрелища в эпоху восстания масс / Н.А. Хренов. — М. : Наука, 2006. — 646 с. — (Искусство в исторической динамике культуры).
11. Чемезова Е.Р. Трактовка феномена смерти в художественном мире Ч. Паланика / Е.Р. Чемезова // Вестник Кемеровского государственного университета. — 2017. — № 2. — С. 216–219.
12. Шубина И. Зрелище в культуре: автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.13 / И. Шубина ; Рост. гос. ун-т. — Ростов-на-Дону, 2005. — 28 с.
13. Эко У. Полный назад! «Горячие войны» и популизм в СМИ / У.Эко ; [пер. с итал. Е. Костюкович]. — М. : Эксмо, 2007. — 592 с.
14. Underground U.S.A.: Filmmaking Beyond the Hollywood Canon / [edited by Xavier Mendik, Steven Jay Schneider]. — New York : Columbia University Press, 2003. — 224 p.

REFERENCES

1. Barychko, Ya. B. (2013). Telesnost v massmedia obrazakh [Physicality in Mass Media Images]. Avtoreferat dis. kandidata kulturologii: 24.00.01., Ros. gos. ped. un-t im. A. I. Gertsena, SPb., 22 p.
2. Davydov, A. A. (2014). «Zrelishche» i «zrelishchnost»: k proiasneniiu poniatii [«Spectacle» and «Spectacular»: to clarify the concepts]. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. Seriya: *Sotsialnyie nauki*, 33, 135–140.
3. Davydova, V. (2017) Evoliutsiia nasiliia v massovom kino: ot vampirov k snuff-filmam [The Evolution of Violence in Mass Cinema: from vampires to snuff movies]. Litres.
4. Debor, Gh. (2011). Obshchestvo spektaklia [Society of Performance]. M.: Opustoshyteli, 175 p.
5. Zhizhek, S. (2003). 13 opytov o Lenine [13 Experiences about Lenin]. M.: Ad Marginem, 253 p.
6. Zholid, A. I. (2016). Pisatel'skii stil Chaka Palanika [Writing Style of Chuck Palahniuk]. Uchenyie zapiski Kazanskogo universiteta. Seriya: *Gumanitarnyie nauki*, 158 (1), 235–243.
7. Kozakova, T. (2005). Chelovek v strukturakh zrelishcha: Filosofsko-antropologicheskii analiz [A Man in the Structures of the Spectacle: philosophical and anthropological analysis]. Avtoreferat dys. kandidata filosofskikh nauk: 09.00.13, S.-Peterb. gos. un-t., SPb., 25 p.
8. Palanik, Ch. (2015). Snaff [Snuff]. M.: AST, 254 p.
9. Pelevin, V. (2012). S.N.U.F.F.: utopiia [S.N.U.F.F.: utopia]. M.: Eksmo, 604 p.
10. Khrenov, N. A. (2006). Zrelishcha v epokhu vosstaniia mass [Spectacles in the Era of Mass Uprising]. M.: Nauka, 646 p.
11. Chemezova, E. R. (2017). Traktovka fenomena smerti v khudozhestvennom mire Ch. Palanika [Interpretation of the Phenomenon of a Death in the Artistic World of Ch. Palahniuk]. *Vestnik Kemerskogo gosudarstvennogo universiteta*, 2, 216–219.
12. Shubina, I. (2005). Zrelishche v kulture [Spectacle in Culture]. Avtoreferat dis. kandidata filosofskikh nauk: 09.00.13, Rostovskii gos. un-t., Rostov-na-Donu, 28 p.
13. Eko, U. (2007). Polnyi nazad! «Goriachiie voiny» i populizm v SMI [Full Back! «Hot Wars» and Populism in Media]. M.: Eksmo, 592 p.
14. Underground U.S.A.: Filmmaking Beyond the Hollywood Canon. (2003). Edited by Xavier Mendik, Steven Jay Schneider, New York: Columbia University Press, 224 p.

«СТАРОЖИТНЯ СУМНА МЕЛОДІЯ»: СТАНОВЛЕННЯ КУРТУАЗНОГО КОДУ «FIN'AMOR» У «РОМАНІ ПРО ТРИСТАНА ТА ІЗОЛЬДУ»

Боговін О.В.,

Бердянський державний педагогічний університет,
вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл., 71100
olgabogovun@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-2460-6811

Статтю присвячено з'ясуванню сутності та специфіки куртуазного коду «fin'amor» як теоретико-літературознавчого поняття, семантично сформованого на базі середньовічних оповідей про Тристана та Ізольду. Встановлено, що сутністю цього коду є взаємне нещасливе кохання, а специфічними прикметами — акцент на стражданні та тяжіння до смерті. «Fin'amor» як культурний код, трансформуючись протягом століть, зберігає інтерпретаційну стійкість та комунікативний потенціал.

Ключові слова: Високе Середньовіччя, куртуазна культура, лицарство, Прекрасна Дама, код «fin'amor», «Роман про Тристана та Ізольду».

Боговін О.В.

«Старинная грустная мелодия»: становление куртуазного кода «fin'amor» в «Романе о Тристане и Изольде»

Статья посвящена исследованию сущности и специфики куртуазного кода «fin'amor» как теоретико-литературоведческого понятия, семантически сформированного на базе средневековых сказаний о Тристане и Изольде. Установлено, что сущностью этого кода является взаимная несчастная любовь, а специфическими приметами — акцент на страдании и тяготение к смерти. «Fin'amor» как культурный код, трансформируясь в течение веков, сохраняет интерпретационную устойчивость и коммуникативный потенциал.

Ключевые слова: Высокое Средневековье, куртуазная культура, рыцарство, Прекрасная Дама, код «fin'amor», «Роман о Тристане и Изольде».

O. Bohovin

«The ancient sad melody»: the formation of the «fin'amor» code in «The Romance of Tristan and Iseult»

Under the code we understand the system of signs and rules of their ordering, characterized by interpretive stability for centuries, which is fixed in the texts of culture and retains the communicative potential. Therefore, the «fin'amor» code is somehow organized by the dominant characteristics of courtly aesthetics of the Middle Ages, which arose as a result of existence in medieval Europe of a legend about unhappy love known as «The Romance of Tristan and Iseult».

The purpose of our article is to clarify the essence and specifics of the quintessential fin'amor code as a theoretical and literary concept, semantically formed on the basis of medieval tales about Tristan and Iseult.

«The Romance of Tristan and Iseult» contains the formal elements of the 11th century love novel at all levels of the text. Fundamentally new element is the presence of specific internal conflict. The love of Tristan and Iseult is a mutual unhappy love — «fin'amor», the leading code of courtly culture. In this regard, it is worth mentioning the love-for-suffering, which corresponds the essence of Christian asceticism. An important aspect is the intensity of the feelings of Tristan and Iseult: their love is strong as death and even stronger than death.

The formation of the fin'amor courtly code in «The Romance of Tristan and Iseult» preceded a significant preparatory period, when the structural elements, scattered from different sources, gradually coalesced into a single system of signs, which in the 12 century within the courtier life of the higher aristocrats becomes a classical interpretation of the semantic shades, that is, the rules of ordering. The essence of this code is mutual unlucky love, and the specific signs are the emphasis on suffering and gravity to death. Transforming for centuries «fin'amor» cultural code retains interpretative stability and communicative potential. Adhere to the system of axiological dominants of one or another of the next era, entering into a dialogue, the «fin'amor» code accumulates each time a paradigm of the courtly aesthetics values, concentrated in «The Romance of Tristan and Iseult», «the ancient sad melodies» about love and death.

Key words: the Middle Ages, courtly culture, chivalry, the Beautiful Lady, «fin'amor» code, «The Romance of Tristan and Iseult».

Вступ. Уявлення сучасного європейця щодо набору моральних якостей зразкової особистості, ієрархії аксіологічних доміант та, ширше, світоглядних координат мають чіткий відбиток середньовічної куртуазності. Зокрема, образ ідеального лицаря, сильного і мужнього, та його обраниці, вродливої та шляхетної, і їхнього «справжнього» кохання, яке ніби трансцендентне осяяння переміщає закоханих поза часопросторові континууми певної епохи у вічність, були сформовані саме у середньовічному куртуазному романі і складають провідний код куртуазної культури “fin’amor” («довершене кохання»). Під кодом ми розуміємо систему знаків та правил їх впорядкування, яка характеризується інтерпретаційною стійкістю протягом століть, зафіксована у текстах культури та зберігає комунікативний потенціал. Відповідно код “fin’amor” складають певним чином впорядковані доміантні характеристики куртуазної естетики епохи Високого Середньовіччя, які постали в результаті побутування у середньовічній Європі легенди про нещасливе кохання, відомої під назвою «Роман про Трістана та Ізольду» [1]. Поняття «куртуазного коду “fin’amor”» вводиться в літературознавчий обіг вперше, чим і зумовлюється **актуальність нашої роботи.**

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок. Вивченню середньовічного західноєвропейського роману присвячено значний корпус різногалузевих досліджень. Серед найбільш значних праць зарубіжних авторів варто назвати монографії літературознавців А. Михайлова [11] та Є. Мелетинського [10], в яких увага дослідників зосереджена переважно на з’ясуванні генезису та архітектоніки класичних форм середньовічного роману. Культурологи-медієвісти А. Гуревич [5], Й. Гейзінга [19] та Ж. Ле Гофф [8] вивчали середньовічне мистецтво та літературу в соціально-психологічному аспекті. Становлення куртуазності як культурно-історичного феномену та її вплив на життя мешканців феодального замку досліджували історики Ж. Дюбі [6; 22], Ж. Флорі [18] та О. Сизова [16]. Любовні теорії романського середньовіччя стали об’єктом літературознавчих розвідок В. Шишмарьова [20]. А. Смирнов [17] вивчав кельтські джерела «Роману про Трістана та Ізольду». Цікавий ракурс наукових студій сюжету про Трістана та Ізольду пропонують сучасні молоді дослідниці А. Ключ [7] та А. Олькова [13], у працях яких проаналізовано інтерпретації легенди в російській літературі кінця XIX — XX ст. та кіномистецтві відповідно. Українські медієвістичні дослідження про західноєвропейське Середньовіччя нечисельні. Серед відомих нам варто відзначити роботи літературознавців П. Рихло [14] та Н. Висоцької [9], присвячені безпосередньо філологічному аналізу «Роману про Трістана та Ізольду», його жанровим

характеристикам, вивченню джерел твору, системи мотивів та образів, встановленню сюжетної моделі як традиційної структури середньовічної генези.

Найбільш предметно близькою до нашого дослідження є праця швейцарського філософа Д. де Ружмона «Любов і західна культура» [15], у якій автор відстежує трансформації міфу про Трістана та Ізольду у європейській культурі, зокрема літературі, протягом XII–XIX ст. у його зв’язку з містикою та війною.

Метою нашої статті стала проблема з’ясування сутності та специфіки куртуазного коду “fin’amor” як теоретико-літературознавчого поняття, семантично сформованого на базі середньовічних оповідей про Трістана та Ізольду. Методологічно ми спираємося на власний досвід попередніх теоретико-методологічних та історико-літературних досліджень художніх творів в аспекті теорії інтертекстуальності із залученням елементів культурно-семіотичного аналізу [1; 2; 3; 21].

Дослідження та обговорення. «Роман про Трістана та Ізольду» був надзвичайно популярним впродовж епохи Високого Середньовіччя (XII–XV ст.), про що свідчать його численні переробки та переспіви цього часу. Інколи медієвістам вдається точно встановити автора того чи іншого рукопису, але переважна більшість збережених текстів на сьогодні залишається анонімною. Джерелами сюжету твору стали: два кельтські, зокрема давньовалійські, тексти «Тріади острова Британія» та «Повість про Трістана» (мотив плавання за море у пошуках зцілення), де головні персонажі фігурують під іменами «Дростан» та «Есольт»; античні міфологічні мотиви (Морольт — Мінотавр та мотив «чорних вітрил» з міфу про Тесея), простонародні новелино (хитрощі закоханих). Отже, «семантичний субстрат» твору від початку досить еkleктичний: шляхетність кельтських героїв давноминулих літ вкупі із античним фатумом та символікою перемижуються із середньовічними майданним сміхом, — у результаті наприкінці XII ст. виразно простежуються дві тенденції трактування історії кельтських героїв: шляхетно-лицарська та майданно-сміхова, які відповідно призначалися для стану лицарства та простого люду.

Найбільш повно до наших днів збереглися дві ранні (близько 1170 р.) обробки сюжету твору англо-норманського трувера Тома (Томаса) та французького трубадура Беруля. У романі Беруля зображувані події перенесено у гумористичну площину з акцентом на плотській пристрасті Трістана та Ізольди, через яку молоді коханці постійно хитрують і безсоромно обманюють старенького короля Марка. У цьому ключі написані рання німецька обробка роману Е. фон Оберге (бл. 1190 р.) та французька анонімна поема «Трістан Юродивий». Натомість роман

Тома позначений тяжінням до витонченості придворного етикету. Генетично споріднені з ним давньонорвезька прозова обробка та німецький роман у віршах Готфріда Стразбурзького «Трістан» рельєфно вимальовують сюжет твору у рамках придворно-лицарського етикету із наголосом на платонічній сутності стосунків закоханої пари.

Відомі також численні французькі, німецькі, італійські, іспанські, чеські та навіть білоруська прозові версії відомої легенди XIII–XV ст., що переказують увесь сюжет твору або лише його частину і збереглися лише в уривках. Прикметним є той факт, що розробкою сюжету про нещасливе кохання Трістана та Ізольди займався «найкращий трубадур» Франції Кретьєн де Труа, але його рукопис, на жаль, втрачений.

Серед причин такої широкої популярності, на наш погляд, слід виділити дві: загальну та конкретну. «Роман про Трістана та Ізольду» сповнений напруженої трагічності, що принципово вирізняє цей твір з-поміж інших куртуазних романів, які в переважній більшості мають оптимістичну кінцівку: «З усієї куртуазної літератури оповіді і романи про Трістана та Ізольду виділяються своєю психологічною тонкістю і глибиною» [12].

Як часто це буває в історії, в основі геніального твору лежать обставини життя та естетичні вподобання яскравої історичної особистості. Йдеться про без перебільшення найвидатнішу жінку епохи, двічі королеву (Франції та Англії) Алієнору Аквітанську, яку називають засновницею куртуазної традиції у західноєвропейській культурі Високого Середньовіччя: «Ідеї і кодекс куртуазної поведінки широко розповсюдились Європою завдяки Алієнорі Аквітанській. Усюди, де їй доводилося жити під час заміжжя, рудоволоса красуня тримала в світі трубадурів і жонглерів з Лангедоку і привносила в життя місцевої знаті культ Прекрасної Дами, життєрадісність і розкіш побуту. <...> Життя, що складається із залицянь, бесід, читання, співу та музики, пізніше послужило основою для кодексу куртуазної любові і поведінки багатьох поколінь» [16]. Саме її в образі Прекрасної Дами, оспівували трубадури та трувери по обидва боки Ла-Маншу, а її стосунки з одним з найвидатніших співців того часу Бернартом де Вентадорном могли сприяти наповненню вже давно існуючої на той час сюжетної схеми про Трістана та Ізольду новим ідейним змістом у душі куртуазної естетики [18].

В основі роману лежить непримиренний конфлікт між коханям головних героїв та суспільно-етичними нормами феодального суспільства. Трістан — племінник короля Марка, а Ізольда — його дружина. Таким чином, закохані порушують чотири основні закони. Феодальний: Трістан — васал Марка, його обов'язок — захи-

щати і оберігати власність свого сюзерена, в тому числі Ізольду, натомість герой сам на неї нахабно зазіхає. Шлюбний: Ізольда — заміжня жінка, зраджуючи свого чоловіка, вона відповідно зраджує клятві, даній перед Богом, що з позицій глибоко релігійного середньовічного світогляду неприпустимо. Кровний: Марк — рідний дядько Трістана, отже, герой має обстоювати інтереси свого родича і ширше клану, натомість сам провокує чвари. Вдячності: Марк врятував і виховав Трістана, сина своєї сестри, після трагічної загибелі батьків хлопчика, але замість вдячності від племінника отримав зраду. Тобто з позицій християнської аскетичної доктрини та устрою феодального суспільства кохання Трістана та Ізольди злочинне і не може бути виправдане.

Натомість текст твору засвідчує протилежне: «fin'amore» — справжнє кохання, переосмислене у рамках куртуазної естетики, постає богоугодним. Протягом усього твору постійно відбуваються дива, функція яких — підтвердити тезу про те, що «Бог на боці закоханих». Трістан, ув'язнений у високій вежі, вистрибує у вікно і залишається неушкодженим, адже поспішає врятувати Ізольду від прокажених. Ізольда під час «божого суду» бере у руки розпечене залізо і не обпікається, оскільки прагне зберегти таємницю свого кохання. Після смерті закоханих на їхніх могилах відбуваються чудеса взагалі у душі життя святих: кущ глоду за ніч проростає з могили Трістана у могилу Ізольди, тричі його знищують і тричі він росте знову, при цьому квітне прекрасними рожевими квітами.

Таке пристрасне етико-моральне виправдання банального адюльтеру спричинене передусім соціальними реаліями феодальної середньовічної Європи, а саме: поглядом на інститут шлюбу як на певну суто ділову угоду, мета якої — земельна, майнова, політична, продовження роду тощо — в переважній більшості мала прагматичний характер. У разі виникнення перспективи більш вигідного союзу завжди можна було розірвати існуючий на підставі інцесту, виявивши спільних родичів у четвертому чи п'ятому коліні, і бюрократи від церкви за порівняно незначну винагороду визнавали такий шлюб недійсним. За влучним визначенням Д. де Ружмона, «<...> куртуазне кохання породжене реакцією на брутальну анархію звичаїв феодального суспільства» [15, 31].

За таких життєвих реалій постраждалими виявлялися обидві сторони, і чоловік, і дружина, союз яких насправді існував лише на папері. Любов, відданість, повага, вірність — загалом почуття, як невіддільна частина людської особистості, мусили шукати виходу поза офіційним шлюбом. Й. Гейзінга в «Осені Середньовіччя» стверджує: «Для ідеалу любові, прекрасного вимислу про вірність, жертвність не було місця у тверезих матеріальних міркуваннях, що стосувалися шлюбу, особливо ж шлюбу

аристократичного. Цей ідеал можна було пережити лише в образах чарівної, одухотвореної гри» [19, 131]. Саме тут і виникає куртуазне кохання, як повністю добровільний союз, заснований на паритетних засадах. Якщо церква урегульовувала і освячувала через шлюб матеріальні взаємини наречених, то куртуазне кохання передбачало союз двох душ, освячений на небесах.

Улюблена донька Алієнори Аквітанської Марія Шампанська, покровителька трубадурів, зокрема Кретьєна де Труа та автора любовного кодексу Адрія Капеллана, висловила такі міркування щодо шлюбу: «Зі згоди присутніх підтримаємо те, що правила кохання недійсні між чоловіком та дружиною. Між закоханими все відбувається вільно та взаємно, без будь-якого примусу, а подружжя засноване на обов'язках, що обмежують волю обидвох. Нехай ця думка, висловлена з таким зрілим переконанням, після виступів багатьох шляхетних дам, стане незаперечною та непорушною істиною, викладеною року 1174, третього дня місяця травня, вказівка VII» [цит. за 15, 34].

Таким чином, «Роман про Трістана та Ізольду» містить формальні елементи любовного роману XII ст. на всіх рівнях тексту, а саме: сюжет твору розгортається у рамках класичного любовного трикутника (чоловік, дружина та молодий коханець); закохані належать до різних прошарків суспільної ієрархії (Ізольда — королева, а Трістан — васал її чоловіка); закоханий лицар здійснює подвиги, прославляючи свою Прекрасну Даму; мотив фатальної помилки (Бранжієна переплутала напої); мотив втечі від світу (перебування у лісі Моруа).

Принципово новою рисою роману, що відрізняє його від інших, є наявність специфічного внутрішнього конфлікту. Кохання Трістана та Ізольди — це не просто куртуазне кохання-служіння лицаря Прекрасній Дамі з дотриман-

ням численних вимог і правил придворного етикету, це *взаємне нещасливе кохання* — “fin’amor”, провідний код куртуазної культури. Закохані не можуть бути разом через низку об'єктивних причин, а коли зовнішніх перешкод на шляху до возз'єднання не залишається (у лісі Моруа), з'являються перешкоди внутрішні — меч Трістана, покладений між тілами коханців на ніч, як символ лицарської честі і непереборна перешкода кохання. У зв'язку з цим варто говорити про любов-страждання, любов до страждання, яка відповідає сутності християнської аскези і через муки душі вже на цьому світі вивисує і облагороджує постаті закоханих. Ще одним важливим аспектом є інтенсивність почуття Трістана та Ізольди: їхня любов сильна як смерть, адже призводить до загибелі закоханих, і навіть сильніша за смерть, бо продовжує жити у віках навіть після того, як герої пішли у вічність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Становленню куртуазного коду “fin’amor” у «Романі про Трістана та Ізольду» передують значний підготовчий період, коли структурні елементи, розпорошені по різних джерелах, поступово уклалися в єдину систему знаків, яка у XII ст. у рамках придворного (куртуазного) життя вищих аристократів набула класичного потрактування семантичних відтінків, тобто правил упорядкування. Сутністю цього коду є взаємне нещасливе кохання, а специфічними прикметами — акцент на стражданні та тяжінні до смерті. “Fin’amor” як культурний код, трансформуючись протягом століть, зберігає інтерпретаційну стійкість та комунікативний потенціал. Пристосовуючись до системи аксіологічних домінант тієї чи іншої подальшої епохи, вступаючи в діалог, код “fin’amor” щораз акумулює парадигму значень куртуазної естетики, сконцентрованої у «Романі про Трістана та Ізольду», «старожитній сумній мелодії» про кохання та смерть.

ДЖЕРЕЛА

1. Бедье Ж. Роман про Трістана та Ізольду / Ж. Бедье ; пер. з фр., передм., приміт. М. Рильського. — 4-те вид. — К. : Молодь, 1992. — 176 с.
2. Боговін О.В. «Меч Трістана»: код куртуазного кохання у текстах драматичних творів / О.В. Боговін // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки: [зб. наук. ст.] / [голов. ред. В.А. Зарва]. — Бердянськ : БДПУ, 2016. — Вип. XI. — С. 248–256.
3. Боговін О.В. Куртуазний код в аспекті теорії інтертексту як засіб інтерпретації художнього твору / О.В. Боговін // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Філологічні науки» : [зб. наук. ст.] / [голов. ред. Ю.М. Безхутрий]. — Х. : Вежа, 2017. — Вип. 76. — С. 214–217.
4. Боговін О.В. Художній текст як простір «аморальної» свободи: інтерпретація коду «fin’amour» у романах А. Кримського та О. Уайльда / О.В. Боговін // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Філологічні науки» : [зб. наук. ст.] / [голов. ред. Ю.М. Безхутрий]. — Х. : Вежа, 2018. — Вип. 78. — С. 28–32.
5. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры / А.Я. Гуревич. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Искусство, 1984. — 350 с.

6. Дюбі Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщины во Франции XII в. / Ж. Дюбі // Одиссей. Человек в истории. — М. : Наука, 1991. — С. 90–96.
7. Ключ А.Г. Легенда о Тристане и Изольде: особенности интерпретаций в русской литературе конца XIX — XX в. : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.01 «Русская литература» [Электронный ресурс] / А.Г. Ключ. — Ставрополь, 2017. — Режим доступа : http://www.ncfu.ru/uploads/doc/disser_klus.pdf
8. Ле Гофф Ж. С небес на землю (Перемены в системе ценностных ориентаций на христианском Западе XII–XIII вв.) / Жак Ле Гофф // Одиссей. Человек в истории. — М. : Наука, 1991. — С. 25–47.
9. Лицарський роман / Н.О. Висоцька, О.П. Горенко // Література західноєвропейського середньовіччя : навч. посіб. / за заг. ред. Н.О. Висоцької. — 2-ге вид. — Вінниця : Нова книга, 2005. — С. 265–359.
10. Мелетинский Е.М. Средневековый роман / Е.М. Мелетинский. — М. : Наука, 1983. — С. 39–90.
11. Михайлов А.Д. Французский рыцарский роман и вопросы типологии жанра в средневековой литературе / А.Д. Михайлов. — М. : КомКнига, 2006. — 480 с.
12. Назиров Р.Г. <Материалы к истории романа> / Р.Г. Назиров // Назировский архив. Электронный журнал, посвященный наследию Ромэна Гафановича Назирова. — 2014. — № 2. — С. 9–61.
13. Олькова А.А. Кинематографическая судьба романа о Тристане и Изольде / А.А. Олькова // Актуальные вопросы филологической науки XXI века : сборник статей VII Международной научной конференции молодых ученых (9 февраля 2018 г.) : в 2 ч. — Ч. II: Современные проблемы изучения истории и теории литературы. — Екатеринбург : УМЦ-УПИ, 2018. — С. 147–154.
14. Рихло П.В. Легенда про невмируще кохання Тристана та Изольди : ТСО середньовічної генези. / П.В. Рихло // Традиційні сюжети та образи : [кол. моногр.] / [А.Р. Волков, В.В. Курилик, О.В. Бойченко та ін. ; авт. проекту та упоряд. А.Р. Волков]. — Чернівці : Місто, 2004. — С. 182–224.
15. Ружмон Дені де. Любов і західна культура / Дені де Ружмон ; [пер. з фр. Я. Тарасюк]. — Л. : Літопис, 2000. — 304 с.
16. Сизова Е. Алиенора де Пуату Аквитанская и ее семья как создатели европейской куртуазности [Электронный ресурс] / Е. Сизова. — http://www.monsalvat.globalfolio.net/rus/dominator/eleanor-aquitaine/sizova_eleanor/index005.php
17. Смирнов А.А. Роман о Тристане и Изольде по кельтским источникам / А.А. Смирнов // Из истории западноевропейских литератур. — М.-Л., 1965. — С. 49–64.
18. Флори Ж. Алиенора Аквитанская. Непокорная королева / Ж. Флори ; пер. с фр. И.А. Эгипти. — СПб. : Евразия, 2012. — 432 с.
19. Хейзинга Й. Осень Средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах // Хейзинга Й. Сочинения : в 3 т. [пер. с нидерл.]. — М. : Прогресс-Культура, 1995. — Т. 1. — 413 с. — (Памятники исторической мысли).
20. Шишмарев В.Ф. К истории любовных теорий романского средневековья / В.Ф. Шишмарев // Избранные статьи: Французская литература. — М.; Л. : Наука, 1965. — С. 191–270.
21. Bohovin O. The concept of “code” in terminological apparatus of literary methodologies: historiographic aspect (part 1) / O. Bohovin // Наукові записки. — Вип. 162. — Серія: Філологічні науки. — Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. — С. 61–67.
22. Duby G. Love and Marriage in the Middle Ages / Georges Duby. — Cambridge; Oxford : Polity Press, 1994. — 242 p.

REFERENCES

1. Bedie, Zh. (1992). Roman pro Tristana ta Izoldu [The Romance of Tristan and Iseult]. K., Molod, 176 p.
2. Bohovin, O. V. (2016). «Mech Tristana»: kod kurtuaznoho kokhannia u tekstakh dramatychnykh tvoriv [“The Sword of Tristan”: code of courtly love in the texts of dramatic works] Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Serii: *Filolohichni nauky*, XI, 248–256.
3. Bohovin, O. V. (2017). Kurtuaznyi kod v aspekti teorii intertekstu yak zasib interpretatsii khudozhnioho tvoriv [Courtly Code in the Intertextual Aspect as the Interpretational Method of the Text]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina, Serii: *Filolohichni nauky*, 76, 214–217.
4. Bohovin, O. V. (2018). Khudozhnii tekst yak prostir «amoralnoi» svobody: interpretatsiia kodu «fin’amour» u romanakh A. Krymskoho ta O. Ualda [Literary Text as the Space of “Immoral” Freedom: the interpretation of “fin’amour” code in the novels of A. Krymskyi and O. Wilde]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Serii: *Filolohichni nauky*, 78, 28–32.
5. Gurevich, A. Ya. (1984). Kategorii srednevekovoi kultury [Categories of Medieval Culture]. M., Iskustvo. 350 p.
6. Diubi, Zh. (1991). Kurtuaznaia liubov i peremeny v polozhenii zhenshchiny vo Frantsii XII v. [Courtly Love and Changes in the Position of Women in France in 12 century]. Odissei, Chelovek v istorii, M., Nauka, pp. 90–96.

7. Klius, A. G. (2017). *Legenda o Tristane i Izolde: osobennosti interpretatsii v russkoi literature kontsa XIX — XX vekov* [The Romance of Tristan and Iseult: particular qualities of interpretations in Russian literature of the end of the 19 — 20 centuries]. PhD thesis, Stavropol. http://www.ncfu.ru/uploads/doc/disser_klus.pdf
8. Le Goff, Zh. (1991). *S nebes na zemliu (Peremeny v sisteme tsennostnykh orientatsii na khristianskom Zapade XII–XIII vv.)* [Down to Earth (Changes in the system of value orientations in the Christian West of the 12 — 13 centuries)]. Odissei, Chelovek v istorii, M., Nauka, pp. 25–47.
9. Vysotska, N. O. (2005). *Lytsarskyi roman* [Chivalric Romance]. *Literatura zakhidnoievropeiskoho seredniiovichchia*. Vinnytsia, NOVA KNYHA, pp. 265–359.
10. Meletinskii, E. M. (1983). *Srednevekovyi roman* [Medieval Romance]. M., Nauka, pp. 39–90.
11. Mikhailov, A. D. (2006). *Frantsuzskii rytsarskii roman i voprosy tipologii zhanra v srednevekovoi literature* [The French Romance and Typology of the Genre in Medieval Literature]. M., KomKniga, 480 p.
12. Nazirov, R. G. (2014). *Materialy k istorii romana* [Precondition to the History of the Novel]. *Nazirovskii arkhiv*, 2, pp. 9–61.
13. Olkova, A. A. (2018). *Kinematograficheskaia sudba romana o Tristane i Izolde* [The Cinematic Fate of The Romance of Tristan and Iseult]. *Aktualnyie voprosy filologicheskoi nauki XXI veka*, II, pp. 147–154.
14. Rykhlo, P. V. (2004). *Lehenda pro nevmyrushche kokhannia Tristana ta Izoldy: TSO seredniiovichnoi henezy* [Legend of the Immortal Love of Tristan and Iseult: TPI of Medieval Genesis]. *Tradytiini siuzhety ta obrazy: [kol. monohrafiia]*. Chernivtsi, Misto, pp. 182–224.
15. Ruzhmon Deni, de. (2000). *Liubov i zakhidna kultura* [Love and Western Culture]. Lviv, Litopys, 304 p.
16. Sizova, E. *Alienora de Puatu Akvitanskaia i yeio semia kak sozdateli yevropeskoii kurtuaznosti* [Alienora de Poitou Aquitaine and Her Family as Creators of European Courtesy]. http://www.monsalvat.globalfolio.net/rus/dominator/eleanor-aquitaine/sizova_eleanor/index005.php
17. Smirnov, A. A. (1965). *Roman o Tristane i Izolde po keltskim istochnikam* [The Romance of Tristan and Iseult from Celtic Sources]. *Iz istorii zapadnoievropeiskikh literatur*, M.-L., pp. 49–64.
18. Flori, Zh. (2012). *Alienora Akvitanskaia. Nepokornaia koroleva*. [Alienora Aquitaine. Rebellious Queen]. SPb., Yevraziia, 432 p.
19. Kheizinga, I. (1995). *Osen Srednevekovia: Issledovanie form zhiznennogo uklada i form myshleniia v XIV i XV vekakh vo Frantsii i Niderlandakh* [Autumn of the Middle Ages: Investigation of life forms and forms of thinking in the 14 and 15 centuries in France and the Netherlands]. M., Progress-Kultura, Vol. 1, 413 p.
20. Shishmarev, V. F. (1965). *K istorii liubovnykh teorii romanskogo srednevekovia* [To the History of the Love theories of the Romanesque Middle Ages]. *Izbrannyye stati: Frantsuzskaia literatura*, M.-L., Nauka, pp. 191–270.
21. Bohovin, O. (2017). *The Concept of “code” in Terminological Apparatus of Literary Methodologies: historiographic aspect (part 1)*. *Naukovi zapysky*, 162, pp. 61–67.
22. Duby, G. (1994). *Love and Marriage in the Middle Ages*. Cambridge, Oxford, Polity Press, 242 p.

ПО ТОЙ БІК ТРАГІЧНОГО: ГАМЛЕТ У МАСОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Коркішко В.О.,

Бердянський державний педагогічний університет,
вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька область, Україна
kusikv1383@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-1167-4401

Статтю присвячено аналізу нарративних стратегій масової літератури в романах «Щось гниле» Дж. Ффорде та «Гертруда і Клавдій» Дж. Андайка, зокрема дослідженню рецепції образу-символу шекспірівського Гамлета як реалізації метатекстуального потенціалу класичної літератури у площині масової культури. Особливу увагу приділено інтерпретації та трансформації шекспірівських образів як виявленню масового стереотипного мислення.

Ключові слова: масова література, метатекстуальний потенціал, нарративні стратегії, образ-кlišе, образ-штамп, стереотипне мислення.

Коркішко В.О.

По ту сторону трагического: Гамлет в массовой литературе

Статья посвящена анализу нарративных стратегий массовой литературы в романах «Неладно что-то в нашем королевстве, или Гамбит Минотавра» Дж. Ффорде и «Гертруда и Клавдий» Дж. Андайка, в частности исследованию рецепции образа-символа шекспировского Гамлета как реализации метатекстуального потенциала классической литературы в поле массовой культуры. Особое внимание уделено интерпретации и трансформации шекспировских образов как проявлению массового стереотипного мышления.

Ключевые слова: массовая литература, метатекстуальный потенциал, нарративные стратегии, образ-кlišе, образ-штамп, стереотипное мышление.

V. Korkishko

Beyond the tragedy: Hamlet in popular literature

The present paper examines the analysis of narrative strategies of mass literature in the novels 'Something Rotten' by Jasper Fforde and 'Gertrude and Claudius' by J. Updike, in particular, the study of the implementation of the metatextual potential of classical literature in the sphere of mass culture.

The article describes the phenomenon of narrative structures of mass literature, used in the texts studied. It is noted that Hamlet as a literary character appears in one of a series of novels by the British fantastic fiction writer Jasper Fforde, which the author refers to the genre of alternative history.

The author of the article shows that Jasper Fforde uses irony and techniques of literary play in the imaging of the image-cliche of Shakespeare's Hamlet, which was formed in the mass cultural consciousness. There are harmonious philosophical reflections, in particular reasoning about the causes of the inexhaustible attractiveness and popularity of the Shakespearean tragedy, the many-sidedness of the living image of Hamlet, the importance of each unique interpretation of this image, secret places and artistic uniqueness of the Shakespearean tragedy, but disguises them with plot and imaginative schematic in the analyzed text. Studies of also indicate that in the Fforde's novel Shakespeare's text gets to a number of changes by the forces of his characters.

The article states that in the Updike's text features of the melodramatic genre appear the most prominently, in particular the 'pink' female novel: in the top of the plot — a sensual and passionate adultery, the psychology of the female protagonist, her intimate thoughts and feelings.

The author proves that the fact of the transformation of the plot and image system of Shakespeare's 'Hamlet' in the novel of the Updike is not in doubt. It is shown that it is successfully implemented both as a means of postmodern literature and by the use of narrative strategies of mass literature. Updike's novel controverts with Shakespeare primarily at the moral and ethical level, justifying the power of love and the right to happiness. He justifies Gertrude and Claudius due to the custom of time: the medieval traditions of marriage, bequest, upbringing, revenge, etc. There is the artistic time shifts in the novel.

The study traces the activation of the metatextual resource of 'Hamlet' by Shakespeare in mass literature on the example of the texts of Fforde and Updike and in the mass consciousness that manifests itself in culture. The realization of this potential can take place in various ways: from a literary game with cultural stereotypes

to transformation, a kind of 'posting' of the plot and changing the angle of the narrative that we observe in the analysed creative works.

Key words: mass literature, metatextual potential, narrative strategies, image-cliche, image-stamp, stereotyped mentality.

Вступ. У сучасному літературно-читачькому вимірі найбільшим за кількістю одиниць і тиражів видається пласт масової літератури. Це можливо пояснити її розважальним характером та, мабуть, найголовніше, її «інтелектуальною доступністю». При цьому популярна література є сприятливим ґрунтом для дослідження метатекстуального дискурсу, адже в ній реалізовано смислотворчий потенціал архетипів, традиційних сюжетів, кодів, образів-символів, які або перетворюються на кліше, або, у більш обдарованих авторів, трансформуються і пародіюються.

Актуальність цієї статті зумовлена динамічним розвитком масової літератури, отже, і необхідністю наукового аналізу її нарративних стратегій, особливо реалізації метатекстуального потенціалу класичної літератури у площині масової культури. Власне, дослідження рецепції образу-символу шекспірівського Гамлета у літературній інтерпретації Дж. Ффорде і Дж. Апдайка і є **метою нашої наукової розвідки.**

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. В останні десятиліття феномен масової літератури викликає жвавий інтерес літературознавців, зокрема С. Філоненко, Є. Барана, В. Даниленка, Т. Гундорової та ін. Науковців цікавлять як окремі проблеми, пов'язані зі специфікою і жанровим складом масової літератури (Є. Баран, В. Даниленко, С. Павличко та ін.), дослідження художньої природи кітчю, зв'язку популярної літератури з модернізмом і постмодернізмом (Т. Гундорова), так і цілісний аналіз української масової літератури із акцентом на гендерний аспект (С. Філоненко).

Для вирішення основної проблеми статті необхідно, по-перше, визначитися із терміном «масова література». У цьому ми спиратимемося на працю С. Філоненко «Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр», де це поняття дефініюється як різнорівня і різноякісна система із власними каноном і внутрішньою ієрархією, що характеризується маскомунікативністю, популярністю, загальнодоступністю, розважальністю, жанровістю, стандартизацією текстів, комерціалізацією [6]. Ми утримуємося від негативної конотації та аксіологічного підходу до терміна «масова література» й услід за С. Філоненко розглядаємо його як систему, що «охоплює белетристичні та документальні, прозові та поетичні жанри, твори успішні й такі, що не досягли своєї мети — здобути прихильність читачького загалу, але від того не перестали бути масовими за суттю» [6,

46], а отже, може вмещувати у собі такі поняття, як «популярна література» і «белетристика».

Слід зазначити, що до проблеми реалізації метатекстуального потенціалу шекспірівського «Гамлета» у романі Дж. Апдайка вже зверталися українські та зарубіжні літературознавці. Зокрема, Н. Торкут належить аналіз специфіки переосмислення структурно-семантичних констант трагедії [5]; Д. Лазаренко досліджує інтерпретаційні стратегії інверсійного прочитання «Гамлета» В. Шекспіра в поемі «Король Клавдій» К. Кавафіса і романі «Гертруда і Клавдій» Дж. Апдайка [4]. В. В'юшина вивчає особливості белетристичної оповіді у романах Апдайка «Бразилія» та «Гертруда і Клавдій» [2]. Проте наразі немає ґрунтового дослідження активізації метатекстуального ресурсу шекспірівського Гамлета у масовій жанровій літературі, зокрема у серії фантастичних романів Дж. Ффорде. Порівнянню нарративних стратегій масової літератури, у рамках яких реалізовано традиційний код Гамлета у Дж. Ффорде і Дж. Апдайка й присвячено цю статтю.

Дослідження та обговорення. Гамлет як літературний персонаж з'являється в одному із серій романів британського фантаста Джаспера Ффорде (Jasper Fforde). Цю серію романів можна віднести до жанру альтернативної історії, де протагоністом виступає літдетектив (літературний детектив) Четвер Танетой / Четвер Наступний (переклад мій — В. К.; англ. оригінал — Thursday Next, офіційний рос. переклад — Четверг Нонетот). Зауважимо, що роман Ффорде є своєрідним кросовером, адже поєднує мотиви і персонажів із різних творів різних авторів. Назва роману «Something Rotten» (офіційний російський переклад — «Неладно что-то в нашем королевстве, или Гамбит Минотавра») алюзує до фрази Марцела «Something is rotten in the state of Denmark» («Якась гнилизна в Датській королівстві» [8, 25]). У художньому світі Ффорде дія відбувається в альтернативних 1980-х рр. в Англії, де навчилися мандрувати в часі, а література вільно (і фізично) взаємодіє зі світом людей і відповідно існують такі спецслужби, як Хроноварта та служба розслідування літературних злочинів. «Something Rotten» — четверта книга серії, у якій літдетектив Четвер повертається зі світу літератури (Книгосвіту), де вона займала посаду голови белетриції (служби порядку всередині літератури з метою охорони стабільності друкованого слова), захопивши з собою Гамлета, якого непокоїло, що На Іншому Боці його помилково вважають невро-

тиком. Зазначимо, що в художньому світі Ффорде образ Гамлета не втрачає своєї трагічності, проте іронічно обігрується і навіть «психічно» трансформується. На очах читача «безумовна зірка шекспірівського канону» із персонажа, який має славу такого, що «турбується з приводу того, що йому нема про що турбуватися», перетворюється (не без допомоги психотерапевта, звісно) на людину рішучу та дієву: «Після повернення додому мені насамперед треба стратити підлого вбивцю, мого дядька, потім одружитися на Офелії і виступити проти Фортінбраса. А ще краще здійснити превентивне вторгнення до Норвегії, потім до Швеції і ... що там у нас ще?» [7]. Своє перетворення Гамлет пояснює з позицій психоаналізу: «Судячи з усього, якийсь невіршений або прихований конфлікт, тобто смерть батька, довгий час роз'їдав особистість, тобто мене. Щоб позбутися від подібних проблем, нам слід не бігти від них, а вирішувати їх відразу, як вміємо!» [7]. До слова, саме заради цього і відправляють героя По Той Бік (тобто у людський світ). Як дотепно зауважує бабуся літдетектива Четвер, «нехай подивиться на реальний світ. Може, зрозуміє, що п'яти активів більше ніж достатньо, щоб прийняти рішення» [7].

Зауважимо, що за кількістю дотепів про нерішучість Гамлета у тексті Ффорде можна було б скласти окрему книгу. Навіть під час вибору напою з Гамлетом ледь не стається нервовий зрив: «Гамлет затремтів, обличчя його спотворилося стражданням навпіл із безнадією, а погляд болісно нищпорив по різноманітності, що розкинулася перед ним. — Еспресо або латте, ось у чому питання, — пробурмотів принц, втрачаючи залишки волі...» [7]. Потім він займається складанням списків: що він хотів би сказати Офелії, що він повинен їй сказати, але не може, а також списком усіх списків щодо Офелії. І таких прикладів у тексті дуже багато. У ффордівському творі спостерігається одна з основних нараторських стратегій масової літератури: апелювання до класичної літератури. І у цьому випадку образ Гамлета піддається дефрагментації й набуває схематичності. Використовуючи культурні стереотипи, Ффорде пародіює окремі риси шекспірівського Гамлета, які впродовж століть у масовій свідомості перетворилися на кліше і асоціюються з іменем героя, як-от: нерішучість, поміркованість, нездатність до дії, дивацтва в поведінці.

Слід зазначити, що ффордівський Гамлет, будучи шекспірівським персонажем, не розуміє причин своїх вчинків і дій у п'єсі. До прикладу, він зізнається головній героїні роману: «За чотириста років нікому не вдалося точно вловити мої внутрішні мотиви <...> І мені самому теж» [7]. Автор іронізує над тисячами наукових робіт, критичних статей, читацьких роздумів і реакцій, що намагаються трактувати шекспірівського

«Гамлета» з різних позицій. При цьому письменник відносить і себе до когорти тих, що безуспішно аналізують цього персонажа. Цікаво, що разом з іронією гармонійно існують філософські роздуми. Наприклад, головна героїня роману розмірковує над проблемою антропоспроможності шекспірівського Гамлета: «Ви — квінтесенція трагізму, ви все ставите під сумнів, розкриваєте всю ганьбу і зраду життя» [7]. Наявний у тексті й роздум про причини незгасаючої привабливості та популярності шекспірівської трагедії: «Вона популярна тому, що мої слабкості — це ваші слабкості, моя нерішучість — ваша нерішучість» [7]. Зауважимо, що закінчується він іронічним пасажом: «Крім того, якщо б я не сумнівався, ніякої п'єси не вийшло б» [7]. Отже, Ффорде вводить у текст серйозні міркування і висновки, що стосуються багатогранності живого образу Гамлета, важливості кожного неповторного трактування цього образу, таємних місць і художньої неповторності шекспірівської трагедії, але маскує їх за допомогою іронії й сюжетно-образної схематичності.

Текст Ффорде рясніє дотепами стосовно шекспірівського сюжету, а також реакцій на нього у сучасної необізнаної людини. Так, мати головної героїні реагує на зізнання Гамлета про те, що його мати ділить ложе з його дядею, дуже практичним зауваженням: «Тогда им стоит приобрести еще одно, — ответила мама, как всегда практичная донельзя. — Говорят, в “ИКЕЯ” их полным-полно» [7]. Принагідно зауважимо, що ффордівська іронія зачіпає не лише Гамлета, а й усіх основних персонажів шекспірівської трагедії. До прикладу, Офелія виявляється вередливою дівчиною з непомірними запитами, Полоній ображений потраптуванням свого образу як королівського інтригана, Лаерт невдоволений другорядною роллю у п'єсі тощо.

Зазначимо, що Ффорде користується художнім прийомом літературної гри: поєднанням в одній площині різних текстів, персонажів, змішуванням жанрів і видів мистецтва, переплутуванням живих людей, акторів, літературних і кіноперсонажів. Так, Гамлет у «пошуках себе» продивляється низку театральних вистав і кіноверсій «Гамлета», дуже радіючи, що в одній з них його грає Мел Гібсон. При цьому він плутає Мела Гібсона в ролі Гамлета, Гамлета себе і роль Гібсона у блокбастері «Смертельна зброя». Цікаво, що на зауваження головної героїні про невідповідність п'єси блокбастеру, ффордівський Гамлет влучно відповідає, що сюжетні лінії в обох випадках співпадають так само, як і в серіалі про безумного Макса. Крім авторської іронії помічаємо натяк на використання традиційного сюжету в масовій культурі.

У ффордівському романі шекспірівський текст зазнає низки змін і силами його персонажів.

Як і у «позалітературному» соціумі, у «Гамлеті» багато персонажів, невдоволених своєю другою рядністю, отже, назріває конфлікт, що призводить до «державного перевороту». Офелія, Лаерт і Полоній умовляють клонованого Шекспіра переписати ключові сцени та змінити назву п'єси, яка тепер звучить: «Трагедія про мудрого і зовсім не занудного Полонія, батька благородного Лаерта, який мстить за свою сестру, прекрасну Офелію, доведену до нестями жорстоким, кровожерливим і огидно нешанобливим Гамлетом» [7]. Коли ж белетриція виправляє ситуацію, Офелія призводить до «книжкового злиття» «Гамлета» та «Віндзорських насмішниць». Тепер п'єса носить назву «Ельсинорські насмішники» й являє собою твір, у якому «спочатку довго-довго не смішно, а коли стає смішно, усі вже померли» [7].

Зовсім іншої трансформації зазнає образ Гамлета у Дж. Апдайка. Як наслідок комерціалізації масової літератури широко розповсюдженими і популярними жанрами виявилися ремейк, сіквел і пріквел. Таким пріквелом до шекспірівського «Гамлета» є роман Дж. Апдайка «Гертруда і Клавдій» ("Gertrude and Claudius"). Російська дослідниця В. В'юшина відносить цей роман до белетристики [2], тобто маргінальної або middle-літератури, яка поєднує в собі риси класичної/високої/елітарної та популярної/низької/масової. Однак нам імпонує думка С. Філоненко про те, що «популярна белетристика — детективи, фантастика, любовні і пригодницькі романи — є "ядром" масової літератури» [6, 41–42], тому ми відносимо аналізований текст Апдайка до літератури масової/популярної, при цьому не маючи на увазі, що він низькоякісний або маловартісний, а вказуючи на певну стандартизацію письма, наявну в романі.

В. В'юшина виокремлює белетристичні елементи роману «Гертруда і Клавдій», зокрема поєднання досвіду та традицій високих творів і прийомів та кліше масової жанрової літератури [2]. Авторка наголошує: «Прозаїк бере за основу вічні класичні сюжети, які примітивізуються і вихолощуються прагненням до тривіальної розважальності та привабливості для смаку масової аудиторії. Претексти модифікуються до тієї форми і змісту, щоб бути зрозумілими свідомості середнього читача» [2, 16]. Підкреслимо, що найяскравіше в апдайківському тексті проявляються риси мелодраматичного жанру, зокрема «рожевого» жіночого роману: в основі сюжету — чуттєвий і пристрасний роман-адюльтер, сюжетотворчим началом виступає психологія жінки-протагоніста, її інтимні думки і почуття. До того ж доволі великий художній пласт складають чуттєві еротичні сцени, в яких розкривається жіноче ество Гертруди і основна роль надається їй відчуттям.

Як вже зазначалося дослідниками [5; 4; 3], роман «Гертруда і Клавдій» має три тексти-

основи: середньовічну хроніку «Діяння датчан» Саксона Грамматика (XII ст.), переклад Саксонівської хроніки, здійснений Ф. Бельфоре, що увійшов до збірки «Трагічні історії» (1576), та власне Шекспірову трагедію — і відповідно до цього поділений на три частини, у кожній з яких герої мають різні імена (Герута, Геруте, Гертруда; Фенг, Фенгон, Клавдій; Амет, Хамлет, Гамлет). Апдайк знайомить читача зі своїми героями під час сватання Горвенділа (батька Гамлета) до Герути. Герута, маючи доволі вільне виховання, мріє про кохання рівної особистості. Її ранив призначення бути лише додатком до успадкування данської корони. Горвенділ Апдайка — холодний, жорстокий, владний, розважливий воїн, про мужність якого викликають сумніви слова Герути: «Ти — вмілий пірат і ведеш дружину на славне побиття рибалок, які майже не мають зброї, і ченців, яким нічим захищатися, крім молитов» [1]. Нагадаймо, що у Шекспіра згадується лише про його войовничість і лють із вуст Гораціо (те, що Гамлет по-синівськи ідеалізує батька не викликає сумнівів).

Його молодший брат, Фенг (майбутній Клавдій), від першої зустрічі закоханий у Геруту. Він пригнічений своїм становищем молодшого брата, яке порівнює зі становищем жінки. Герої Апдайка зображені відповідно до часу їхнього буття: жорсткі, войовничі, ті, що живуть за покликком предків. Як зазначає Н. Торкут, «порівняно з першоджерелами, твір Апдайка не містить суттєвих змін на рівні сюжетних колізій, втім, тут спостерігається актуалізація "реліктових смислів", які суголосні екзистенційним, аксіологічним та етико-естетичним запитам сучасності» [5, 239]. При цьому суть трансформацій, до яких вдається романіст, дослідниця поділяє на три базові стратегії: 1) доповнення основного сюжету окремими сюжетними мотивами, 2) використання наративних стратегій романного письма, 3) «інтимізація художнього простору» [5, 241]. А. Кравченко називає роман Апдайка «яскравим прикладом ризомності», простежуючи повторюваність епізодів, що мають нову грань у різних частинах твору [3, 49]. Отже, факт трансформації сюжетно-образної системи шекспірівського «Гамлета» у романі Апдайка не викликає сумнівів. Інша справа, що реалізується вона успішно як засобами постмодерністської літератури, так і використанням наративних стратегій масової літератури, до яких можна віднести активізацію романного письма й інтимізацію художнього простору, які відзначила Н. Торкут.

Зауважимо, що роман Апдайка про Геруту. Саме вона є головною героїнею й активним персонажем, що рушить сюжет твору. Це історія кохання і жагучої пристрасності вже немолодих людей, які пронесли своє почуття крізь десятиліття і наважились на ризик дії. Це справді зворушлива love story,

побудована на тлі історичних хронік. Але цей історико-романтичний твір, як і його автор, не можуть оминати шекспірівського дискурсу. Насамперед це зміна ракурсу оповіді. Шекспір зображує події в Ельсинорі з точки зору Гамлета, людини нової формації, покоління Відродження, гуманіста. Апдайк натомість захищає позицію чутливої і чутливої жінки, що зважилася на щастя попри традиції, закони та суворі правила середньовічного суспільства. Роман Апдайка полемізує із шекспірівським насамперед на морально-етичному рівні, виправдовуючи силу кохання і право на щастя. Він виправдовує Фенга і Геруту з огляду на звичай часу: середньовічні традиції шлюбу, наслідування, виховання, помсти тощо.

Зміщується у романі й художній час: твір починається зі сватання Горвенділа, насичений ретроспективами про дитинство Герути, а закінчується приїздом Гамлета із Віттенберга. Ця авторська нарративна ситуація зумовлена головною ідеєю твору: розкрити внутрішній світ Герути, нівелювати стереотипні образи-штампи Гертруди і Клавдія як хтивих злочинців. Молода жінка, яка з дитинства «відчувала в собі гордість воїна, сміливість воїна» [1] має скоритися волі батька і стати до шлюбу із чоловіком, якого зневажає. Відчуття свободи змінюється почуттям замкнутості, обмеженості і самотності: «Бежать было некуда. Этот мужчина, эта судьба предназначены ей. Она в полной безопасности, как туго перепелёнутый младенец» [1]. І далі: «Горвендил, ют, в целом был таким мягким, каким обещал, и мрачным, занятым до жестокости...» [1] (курсив мій. — В.К.).

Жіночий світ Гертруди так і залишається відчуженим від чоловічого світу Ельсинора. Батько і чоловік не відчувають і не розуміють її, син відверто уникає, навіть Клавдій, ставши королем, сприймає її як належне. Чоловічий світ, вмотивований поняттями сили і влади, в той час як жіноча природа Гертруди реалізована у психологічній інтимній сфері. Горвенділ виявився байдужим чоловіком і неуважним коханцем. У період любовного зв'язку Герути і Фенга майбутній Клавдій знаходився на маргінесі цих двох світів, проте, замінюючи Горвенділа на престолі, він остаточно перетинає межу в чоловічий світ і теж віддаляється від Гертруди. І те, що кожна частина роману починається зі слів: "The king was irritable" («Король був роздратований»), наштовхує на думку про владу корони над чоловічою сутністю і нагадує мотив, відомий із казки Є. Шварца: вбити дракона, аби самому перетворитися на дракона. У другій частині роману Фенг, ставши коро-

лем, змінив ім'я на Клавдій і стрімко наближався до душевного устрою свого покійного брата, ніби підчепивши від престолу якусь королівську хворобу. Він охолов до Герути, постійно боявся змов, підозрюючи насамперед Гамлета.

Світ Гертруди відокремлений навіть від рідного сина, який виявляється чужим і незрозумілим. Навіть те, що чоловік не дозволив їй дати ім'я дитині пригасило її материнські почуття: «Ось так її тільки-но розквітлої любові до плоду її тіла торкнулася порча» [1]. Навіть слабке здоров'я і постійні нездужання Гамлета відштовхують від нього матір. Звісно, із дорослим Гамлетом причин для непорозуміння лише побільшало. Гертруда вважає сина егоїстичним, саркастичним, зверхнім і не відчуває між ними любові.

Апдайк повністю виправдовує Гертруду, зображуючи різкий контраст між її внутрішнім світом та існуванням в Ельсинорі, а також відсутність її провини у вбивстві чоловіка. Із Горвендилом Герута повинна бути королевою, дружиною, нерозгаданою, нелюбою. І лиш погляд Фенгона спрямований на неї, жінку, якою вона є. Зауважимо, що цей мотив дуже поширений у жіночому романі і є головною причиною популярності цього жанру, адже діє за принципом впізнавання читачем самого себе. Зазначимо також, що Апдайк, зображуючи інтимні почуття Гертруди та її адюльтерний роман із Фенгом, свідомо знижує, стандартизує рівень художньої образності, що, як відомо, є однією із стратегій масової літератури. Наведемо кілька прикладів: «Дош зовні, жар у неї за спиною, шовк на її шкірі віддали її у владу природи, яка не знає ні гріха, ні відступу» [1]; «Всі її нечисті місця ожили і стали чистими» [1]; «<...> її ізбавителем от мертвящей пустоты законопослушной жизни, её самой, вывернутой наизнанку в виде мужчины, медведя и мальчишки» [1]. Таким чином, користуючись прийомами масової літератури, Апдайк переосмислює шекспірівську трагедію, модифікує образи Гертруди і Клавдія, руйнує стереотипні кліше, марковані у масовій культурній свідомості.

Висновки. На прикладі текстів Ффорде й Апдайка простежується активізація метатекстуального ресурсу шекспірівського «Гамлета» у масовій літературі й разом з тим у масовій свідомості, яка проявляється у культурі. Реалізація цього потенціалу може відбуватися різними шляхами: від літературної гри із культурними стереотипами до трансформації, своєрідного «дописування» сюжету і зміни ракурсу оповіді, які ми спостерігаємо у проаналізованих творах.

ДЖЕРЕЛА

1. Апдайк Дж. Гертруда и Клавдий [Электронный ресурс] / Джон Апдайк ; пер. с англ. — М. : АСТ, 2004. — 256 с. — Режим доступа : <http://booksonline.com.ua/view.php?book=84235>
2. Вьюшина В.И. Романы Дж. Апдайка «Бразилия» и «Гертруда и Клавдий»: особенности беллетристического повествования : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / В.И. Вьюшина. — Воронеж, 2006. — 18 с.
3. Кравченко А.Г. Поетика роману «Гертруда і Клавдій» Дж. Апдайка / А.Г. Кравченко // Вісник Запорізького національного університету. — 2014. — № 1. — С. 45–53.
4. Лазаренко Д.М. Інверсійне прочитання як форма традиціоналізації гамлетівського сюжету: передумови, механізм і функції / Д.М. Лазаренко // Вісник Запорізького національного університету. — 2015. — № 1. — С. 121–133.
5. Торкут Н. Роман Дж. Апдайка «Гертруда і Клавдій» як літературна проекція Шекспірового «Гамлета». Ренесансні студії / Н. Торкут, Д. Лазаренко ; голов. ред. Н.М. Торкут. — Запоріжжя : КПУ, 2010. — Вип. 14–15. — С. 234–254.
6. Філоненко С.О. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : моногр. / С.О. Філоненко. — Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. — 432 с.
7. Ффорде Дж. Неладно что-то в нашем королевстве, или Гамбит Минотавра [Электронный ресурс] / Дж. Ффорде. — Москва : Эксмо, 2010. 544 с. — Режим доступа : <https://www.e-reading.club/book.php?book=1007378>
8. Шекспір В. Гамлет / В. Шекспір ; пер. з англ. Л. Гребінка // Твори : в 6 т. — К. : Дніпро, 1986. — Т. 5. — С. 5–118.

REFERENCES

1. Apdaik, Dzh. (2004). Gertruda i Klavdii [Gertrude and Claudius]. Transl. from English, Moscow, AST, 256 p. <http://booksonline.com.ua/view.php?book=84235>
2. Viushyna, V. I. (2006). Romany Dzh. Apdaika «Braziliia» i «Gertruda i Klavdii»: osobennosti belletristicheskogo povestvovaniia: avtoref. diss. kand. filol. nauk: 10.01.03 [J. Updike's Novels "Brazil" and "Gertrude and Claudius": features of a fictional tale]. Voronezh, 18 p.
3. Kravchenko, A. H. (2014). Poetyka romanu «Hertruda i Klavdii» Dzh. Apdaika [Poetics of the Novel "Gertrude and Claudius" by J. Updike]. *Bulletin of the Zaporizhzhya National University*, Vol. 1, 45–53.
4. Lazarenko, D. M. (2015). Inversiine prochyttannia yak forma tradytsionalizatsii hamletivskoho siuzhetu: peredumovy, mekhanizm i funktsii [Inversion Reading as a Form of Traditionalization of the Hamlet Plot: preconditions, mechanism and functions]. *Bulletin of the Zaporizhzhya National University*, Vol. 1, 121–133.
5. Torkut, N., Lazarenko, D. (2010). Roman Dzh. Apdaika «Hertruda i Klavdiy» yak literaturna proektsiya Shekspirovoho «Hamleta» [Novel J. Updike "Gertrude and Claudius" as a Literary Projection of Shakespeare "Hamlet"]. *Renaissance Studies*, Vol. 14–15, pp. 234–254.
6. Filonenko, S. O. (2011). Mass Literature in Ukraine: discourse / gender / genre [Masova literatura v Ukraini: dyskurs / gender / zhanr]. Donetsk: LANDON-XXI, 432 p.
7. Fforde, Jasper. (2004). Neladno chto-to v nashem korolevstve, ili Gambit Minotavra [Something Rotten]. Transl. from English, Moscow, EKSMO, 544 p. <https://www.e-reading.club/book.php?book=1007378>
8. Shakespeare, W. (1986) Hamlet. Transl. from English. by L. Hrebinka, Works: in 6 vol., Kyiv, Dnipro, Vol. 5, pp. 5–118.

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 11

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Над виданням працювали: *О.А. Марюхненко, Т.В. Нестерова, Н.В. Клименко*

Підписано до друку &&&.2018 р. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. &&&. Обл.-вид. арк. &&&. Наклад 100 пр. Зам. № 9-&&&.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення цієї норми закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.